

Byen genopdaget - på sporet af den nutidige by

Boris Brorman Jensen

Byen genopdaget

- på sporet af den nutidige by

Boris Brorman Jensen

Ph.D.-afhandling
Arkitektur & Design
Aalborg Universitet 2004

3 Forord

6 Indledning

- 6 Koolhaas' kritik af kritikken
- 8 Problemformulering
- 9 Afhandlingens indhold og undersøgelsesform
- 10 Bemærkninger til afhandlingens casestudier

Del I 17 **Casestudie [O2]** – fortællinger om den nutidige by

- 18 Intro: omkring den nutidige by
- 18 [O2]-byen
- 21 Potemkinkorridorer
- 23 (H)edge City
- 28 Modernism Classic
- 32 🏢-Byen
- 34 ⌘-Byen
- 35 Exit

38 **Casestudie Sukhumvit Line** – fortællinger om den moderne asiatiske storby

- 39 Intro: Asiens generiske byer
- 41 Bangkok – City Accessible
- 43 Sukhumvit Line
- 45 Labyrint og panorama
- 47 Første station: On Nut
- 48 Omgærdede paradis: tennis, golf og pool
- 50 TransUrbanitet
- 52 Den stablede by
- 54 zip.urbanisme
- 56 Fortune Town: den vrangvendte by
- 57 Soi Cowboy
- 57 Den flydende økonomis arkitektur
- 58 Hollows
- 59 The *Interior* Decorated Shed
- 60 Rummet som sfærisk mylder
- 63 Robotten og Elefanten
- 63 Terminal Station

65 **Casestudie Dubai** – fortællinger om en globaliseret bystat

- 66 Intro: globalisering og den arabiske bystat
- 68 Dubai – Bingo urbanisme
- 75 Byens *expoisering*
- 76 The City of the Image
- 80 Heritage planning: fortiden i rivende udvikling
- 82 Dubai Festival City
- 85 Dubai Shopping Festival
- 86 Shopping byen
- 88 Grøn af overdådighed
- 89 Wonder-Sprawl
- 90 Som intet andet sted
- 91 Oaser af frie ideer
- 93 Sheik Zayed Road
- 94 Punktnedslag i Junk Space de Luxe

Del II 96 **Byen genopdaget**

- 97 Bybegrebets status – en kort introduktion
- 98 Strategier for en uvis urbanitetsforståelse
- 100 Koolhaas' store spring frem
- 101 Eklektiske atlas
- 103 Parallele læsninger
- 105 Italesættelsen af byen som dynamisk genspejling af den urbane sammen'sætning'
- 109 En syntagmatisk struktur i afhandlingens byfortællinger
- 111 En ustabil forståelsesmodel
- 112 Indeks, kæde, kombinatorisk regulativ og transversal
- 115 Konklusion

Appendiks 117 – **en kobling til praksis**

- 117 OMA: Parc de la Villette
- 122 PLOT: Høje Torv
- 124 TRANSFORM: Hasle bakker
- 128 MONO LAB: Infrabodies

- 131 **English Summary**
- 133 **Litteratur**
- 139 **Illustrationer**

*Pagineringen i denne pdf følger ikke den trykte version

Forord

Denne afhandling samler resultaterne af det forskningsprojekt, jeg i sin tid gav arbejdstitlen »Bynære landskabspotentialer - en undersøgelse af urbane og landskabelige potentialer i den spredte by«, og afslutter dermed min Ph.d. uddannelse ved institut for Arkitektur og Design, Aalborg Universitet.

Undersøgelserne af de bymæssige og landskabelige muligheder, som undertitlen hentyder til, var formuleret ud fra et ønske om at udvikle nye arkitektoniske og planlægningsmæssige strategier og værktøjer. Den oprindelige intension var, at projektet skulle gøre en forskel for praksis, og jeg forestillede mig at vende tilbage til faget med konkrete redskaber. Afhandlingen skulle derfor tage udgangspunkt i en række analyser af specifikke steder, landskabsfelter og urbane zoner, som repræsenterede karakteristiske områder i den nutidige by - og konteksten var dengang først og fremmest tænkt som europæisk. En stor del af inspirationen til projektet kom fra Rem Koolhaas, hvis retoriske, analytiske og praktiske arbejder, for mig at se, havde banet vejen for en helt ny måde at forstå og behandle byen på. Undersøgelsesernes indirekte sigte lå derfor i tråd med Koolhaas' kritik af kritikken, og hensigten var at gå bag om de moderne og postmodernistiske idealforestillinger om byen, som i det perspektiv var den første hindring for overhovedet at kunne etablere en 'positiv' definition af restbyen og dens u(er)kendte typer af nye bylandskaber.

Den teoretiske inspiration for projektets undersøgelser kom i vid udstrækning fra Michel Foucaults genealogiske tænkning. Jeg var optaget af Foucaults studier af forholdet mellem det, som kan ses, og det, som kan siges, mellem det synlige og det 'sigelige', og interesseret i, hvordan rummets organisation på den måde forvalter den menneskelige perception. Foucaults kortlægninger af den intime forbindelse mellem rum og kognition - mellem figur og tanke, så jeg som en indikation af, at den nutidige bys krise ikke blot var arkitektonisk og rumlig men i høj grad også semantisk. Forvandlingen af byen var i den forstand udtryk for et erkendelsesskred, idet vores spatialiseringer ifølge Foucault skaber betingelserne for, hvad der kan erkendes og objektiveres som viden. Problemet var for mig at se, at den nutidige by i vid udstrækning var 'uset' og derfor ikke kunne komme på tale som en positivt defineret størrelse. Forudsætningen for overhovedet at agere arkitektonisk i dette betydningssvage rum var derfor at forsøge en italesættelse og kortlægning af æstetiske kvaliteter og programatiske muligheder i den nutidige by. Det blev imidlertid hurtigt uklart, hvorfra byen skulle ses, af hvem og hvorfor! Min baggrund som arkitekt gjorde det indlysende at sige noget om

de oversete muligheder i det nutidige bylandskab, men problemet var, at det langt fra var rummet og arkitekturen, som styrede byudviklingen. Jeg var derfor nødt til at inddrage andre fag-perspektiver og indtænke en normativ position for de programmer, som angiveligt lå og ventede derude. Det blev også forholdsvis hurtigt klart, at den nutidige byudvikling, jeg ville afkode, ikke bare skulle ses i en europæisk sammenhæng. Så projektet har flyttet sig en del undervejs.

Det er stadig projektets ønske at kunne bidrage med en viden, som kan gøre en forskel, men det blev ikke til konkrete arkitektoniske eller planlægningsmæssige redskaber. Afhandlingens appendiks er således et forsøg på at fastholde et fagkritisk perspektiv ved at pege på nogle aktuelle projekter, der kan eksemplificere nogle af de centrale temaer som undersøgelserne af Århus, Bangkok og Dubai bringer i spil. Afhandlingens pilotprojekt, casestudiet af den ydre ringvej omkring Århus, var direkte inspireret af den hollandske arkitekt og skribent Willem Jan Neutelings' undersøgelse af ringvejssystemet omkring Antwerpen. Neutelings' interesse for de programmatiske muligheder langs perimeterbyens hovedtrafikårer bundede i noget så håndgribeligt som mangel på plads. Men plads er ikke nødvendigvis altid det største problem alle steder, hvorfor casestudiernes fokus i højere grad tog en forståelsesmæssig drejning. Det blev derfor mere og mere til et spørgsmål om, hvordan *forstår* vi den nutidige by, og ikke så meget et spørgsmål om, hvordan vi skal kolonisere den!

Studieturen til Asien lå i naturlig forlængelse af påvirkningen fra Koolhaas, og casestudiet af Sukhumvit Line i Bangkok komplimenterer i en vis forstand essayet om »The Generic City«. Fortællingen om Dubai har også flere paralleller til både »Singapore Songlines - Portrait of a Potemkin Metropolis.. or Thirty Years of Tabula Rasa« og »Project on the City 1«; men de tre casestudier går i sidste ende deres egne veje. Afhandlingens fortællinger om den nutidige by eksperimenterer sig frem til en undersøgelsesmetode og er samtidig på jagt efter et begreb, der kan erstatte den koncentriske metafor om byen. Afhandlingens anden del, hvis overskrift bærer projektets titel, forsøger derfor at samle trådene og holde undersøgelserne af Århus, Bangkok og Dubai op imod nogle af inspirationskilderne for at sætte mit beskedne bidrag til diskussionen af den nutidige by ind i en bredere videnssammenhæng.

»Byen *genopdaget* – på sporet af den nutidige by« er blevet til i det meget inspirerende miljø på Arkitektur & Design ved Aalborg Universitet. Hele incitamentet og flere af ideerne er opstået og udviklet i forbindelse med de mange udbytterige diskussioner, jeg har ført med studerende og kollegaer på Urban Design og ved de

forskellige seminarer og faglige arrangementer, jeg har deltaget i de sidste tre år. Jeg har i den grad udnyttet min privilegerede stilling og flittigt testet mine ideer og luftet store dele af materialet i forbindelse med undervisningen her ved AAU og under besøgene på Arkitektskolen i Aarhus, Kunstakademiets Arkitektskole, AHO i Oslo og Chulalongkorn Universitetet i Bangkok - hvorfor mange sikkert vil kunne genkende fragmenter af afhandlingens indhold, illustrationer og diagrammer. Dele af afhandlingen har været publiceret undervejs og formidlet i andre sammenhænge. Det drejer sig om uddrag af indledningen, der blev mangfoldiggjort i forbindelse med Kunstakademiets forskningsseminar i Gilleleje foråret 2003. De tre casestudier ligger som arbejds-papirer på internettet og har alle været bragt i komprimerede uddrag i fagtidsskriftet »Arkitekten«. En revideret udgave af Bangkok casen blev præsenteret på et seminar i Århus, efteråret 2002, og i den forbindelse publiceret på engelsk som »Case Study Sukhumvit Line – or learning from Bangkok« i »URBAN MUTATIONS - Periodization, Scales and Mobilities«, på Arkitektskolens Forlag. Den fotografiske logbog til Bangkok casen har endvidere været vist på udstillingen »Imagecity: Formal and Informal Networks«, Kunstakademiets Arkitektskole, efteråret 2003. Endeligt har dele af projekteksemplerne i det afsluttende appendiks været publiceret i uddrag i »Arkitekten« og »Arkitektur DK«.

Jeg står naturligvis selv til regnskab for hele afhandlingen, men skylder ikke desto mindre en hel del mennesker en meget stor tak for støtte og hjælp undervejs. Det er ikke muligt at nævne alle, men der skal i det mindste lyde en særlig tak til mine to vejledere lektor Gitte Marling og lektor Morten Daugaard, der har været en uvurderlig menneskelig og faglig støtte under hele processen. De har holdt hånden over mig, opmuntret undervejs og er igen og igen trådt til med gode forslag, kompetent kritik og har bidraget til at fastholde det overblik, der har gjort det muligt for mig at samle de tre års arbejde til en helhed. Tak til Jer for den store ekstrainsats, I har ydet. Jeg skylder også en særlig tak til mine kollegaer i Urban Design kernegruppen og adjunkt Tom Nielsen fra Arkitektskolen i Aarhus, der nidkært har læst og kommenteret store dele af afhandlingen. Hjælpen fra Tom har været meget givende og har altid styrket min lyst til at fortsætte arbejdet. Sekretær Lene Grundahl har bistået med den sproglige revision og skal have en varm tak for det møjsommelige arbejde, hun ydede op til selve afleveringen. Også en varm tak til Camilla Holm Christensen, Esben Colding Broe og Kristine Dagnæs-Hansen for hjælpen med den grafiske tilrettelæggelse. Kampen med at stykke Ph.d. afhandlingen sammen er desværre også gået ud over min familie. Kirsten og Herman Frisk har taget den utaknemlige tørn med at læse korrektur undervejs, og min kæreste, kone m.m. Mette har været en utrættelig sparringspartner hele vejen igennem.

En særskilt tak skal lyde til de forskellige fonde, der støttede mine studierejser økonomisk. En stor tak til: Margot og Thorvald Dreyers Fond, Christian og Ottilia Brorsons Fond samt Knud Højgaards Fond.

Aalborg, Juli 2004
Boris Brorman Jensen

Indledning

Denne afhandling er tænkt som et bidrag til den igangværende diskussion af den nutidige by og et forsøg på at indkredse et mere tidssvarende begrebsapparat for forståelsen af de bymæssigheder, vi med de gamle metaforer om center og periferi stadig kalder for forstaden. Emnet belyses fra tre sider: ved hjælp af casestudier, komparative undersøgelser af en række aktuelle byteorier og via analyser af konkrete projekteksempler, der i praksis behandler nogle af de problemstillinger, som den nutidige by har sat på dagsordenen. Casestudierne af de nutidige byområder herhjemme, i Asien og i Mellemøsten rummer foruden analytiske beskrivelser af fænomenet, hvad man kan kalde efterprøvninger af en række moderne byteorier. Den mest centrale figur i den sammenhæng er Rem Koolhaas, hvis tekster og projekter fra starten har været den store inspirationskilde for projektet. Jeg inddrager således Koolhaas' »Project on the City 1« som en af de aktuelle byteorier, der holdes op imod mine egne undersøgelser. Koolhaas' forslag til Parc de la Villette er samtidig et af de fire projekteksempler, der afslutter afhandlingen og giver diskussionen af den nutidige by et fagkritisk perspektiv.

Koolhaas' kritik af kritikken

I begyndelsen af 90'erne, ca. ti år efter at de toneangivende postmoderne arkitekter blev udstillet i Venedig under parolen om »tilstedeværelsen af fortiden«,¹ var den postmodernistiske bølge, specielt i Europa, så småt begyndt at flade ud og den efterfølgende kritik af modernismekritikken efterhånden vokset til noget, der lignede en ny modreaktion. I Holland, hvor de modernistiske ideer af historiske grunde havde haft særlige gode udfoldelsesmuligheder, og den postmodernistiske² kritik derfor var særlig skarpskåren, satte modreaktionen ind allerede i midten af 70'erne. Office for Metropolitan Architecture, OMA, tog som en af de første til genmæle og forsvarede i forskellige sammenhænge dele af modernismens tankegods. OMA gik imod strømmen ved at være 'for' bebyggelsen Bijlmermeer sydøst for Amsterdam, der i Holland var et af ikonerne på modernismens fejlslagne visioner.³ Tegnestuens pennefører og ledende arkitekt Rem Koolhaas stod dengang forholdsvis alene, men var til gengæld en af de mest hvasse kritikere af postmodernismens projekt. Koolhaas kaldte efterfølgende perioden for et semantisk mareridt og gjorde i essayet »Bigness – or the problem of Large« opmærksom på, hvordan de nutidige storskalabyggerier notorisk sagde fuck til den kontekst, postmodernisterne mente, de modernistiske

¹ "The Presence of The Past" var titlen på den første internationale arkitekturudstilling i Venedig i 1980.

² Postmodernistisk må ikke forveksles med ideen om det postmoderne.

³ Se Koolhaas 1976, s. 861 – 887.

arkitekter havde ignoreret.⁴ En af hovedpointerne i Koolhaas' kritik af kritikken gik på, at forestillingen om arkitekturens identitetsforankring i stedet som en kontinuitetsafhængig karakteralliance ikke havde nogen umiddelbar nytteværdi, og at den postmodernistiske betydningsteori i det store og hele var blind for samtidens meningsindhold: *»Dissatisfaction with the contemporary city has not led to the development of a credible alternative; it has, on the contrary, inspired only more refined ways of articulating dissatisfaction«.*⁵

Koolhaas indleder et af sine essays med en hypotese om, at den generiske by ligner en moderne lufthavn, og stiller så spørgsmålet, om det er muligt at teoretisere over sammenfaldet. Han leverer ikke selv noget direkte svar og definerer ikke direkte, hvad den generiske antitese til det specifikke sted er – men antyder blot metaforisk eksistensen af en ny geografi: *»Once manifestations of ultimate neutrality, airports now are among the most singular, characteristic elements of the Generic City, its strongest vehicle of differentiation«.*⁶ Han fastholder konsekvent det umulige i at integrere den nutidige by i de historiske forståelsesrammer og peger på det forhold, at hovedparten af vore byområder med den postmodernistiske tabsbevidsthed konceptuelt ekskluderes som repræsentant for enhver betydning. Han afviser enhver tanke om, at den nye by huser en skjult enhedskarakter, tilsidesætter det koncentriske princip som mønstergyldigt erkendelsesredskab for den nye virkelighed og punkterer den historisk orienterede værdiforestilling som dueligt grundlag for en produktiv diskussion af den nutidige bys virkelighed:

*»...the recent, belated discovery of the periphery as a zone of potential value – a kind of pre-historical condition that might finally be worthy of architectural attention – is only a disguised insistence on the priority of and dependency on the center: without center, no periphery«.*⁷

Koolhaas kritiserer vedvarende autenticitetens målestok for at reducere den nutidige byudviklings almindelige projekter til et ulykkestilfælde uden historie og atmosfære. Han hævder indirekte, at det kun er idealismen, som er fremmedgjort og ude af stand til at se æstetiske dimensioner i de beskidte realiteter.⁸ I stedet for at mobilisere et teoretisk modangreb stiller Koolhaas i en vis forstand problemstillingen på hovedet og spørger:

⁴ Koolhaas 1994b, s. 502.

⁵ Koolhaas 1994c, s. 963.

⁶ Koolhaas 1994a, s. 1251.

⁷ Op. cit., s. 1248 – 1249.

⁸ Termen "beskidte realiteter", der spiller på en modsætning til den rene idealisme, er hentet fra Liane Lefaivres kritik "Dirty Realism in European Architecture Today". Se Lefaivre 1989, s. 17 – 20.

*»What are the disadvantages of identity, and conversely, what are the advantages of blankness? [...] What if we are witnessing a global liberation movement: 'down with character!' What is left after identity is stripped? The Generic?«.*⁹

Koolhaas bedriver i flere af sine tekster en form for verbal eksorcisme mod den stedsspecifikke autenticitetsforestilling. Han lukker i essayet om »The Generic City« i en vis forstand ånden ud af flasken og går ubekymret i gang med at fortælle om byen, der ikke lader sig fremmedgøre. Den generiske by er uden særlige egenskaber og bliver derfor beskrevet indeksikalt: 1.0 – 1.6 Indledning, 2.0 – 2.4 Statistisk, 3.0 – 3.6 Almindeligt, 4.0 – 4.4 Lufthavn, 5.0 – 5.2 Befolkning, 6.0 – 6.16 Urbanisme, 7.0 – 7.2 Politik osv. frem til og med: 17.1 Slut. Der er i hans beretning ikke gjort forsøg på at opspore en mulig enhedskarakter på samme måde som f.eks. Carsten Juel-Christiansen og Aldo Rossi forsøger det. Koolhaas konstaterer blot, at der her er tale om »fri stil«.¹⁰ Den Generiske by er hos Koolhaas en antologi af alle muligheder; typologisk nedsmeltning, en hybrid mellem by og landskab i permanent transit, en form for grøn identitet bestående af tiloversblevne landskaber, som huller boret igennem de eksisterende begreber om byen.¹¹ Han ser byens nye steder som sociologiske kanaler, der frit kan zappes imellem, og distancerer sig herved fra de foregående forsøg på at revidere bybegrebet. Hans betragtninger radikaliserer i en vis forstand det historisk funderede forståelsesperspektiv, som ligger til grund for det histocentriske bybegreb: *»The archaeologue (=archaeology with more interpretation) of the 20th century needs unlimited plane tickets, not a shovel«.*¹²

Koolhaas' sprog betjener sig konsekvent af ultimative negationer og vrangvendte billeder, der i bund og grund afspejler en manglende terminologi, men han fastslår, at den generiske by har en skrift, vi blot møder som analfabeter. Et gennemgående træk i hans signalement af den karakterløse by er hans beskrivelser af dens dynamiske processer. Det er ikke historiens tyngde, han leder efter, men hastighedens intensitet. Enheden for den nutidige bys skønhed angives hellere som Km/t – end århundreder på stedet. Den nutidige bys konstante forvandling ser Koolhaas som et evolutionspotentiale, og hans signalement emmer af avlsæstetik. Den generiske by har ikke noget stamtræ, men omtales som en bunke arveanlæg, hvis mutationer en gang imellem producerer forbløffende resultater.¹³

⁹ Koolhaas 1994a, s. 1248.

¹⁰ Op. cit., s. 1254.

¹¹ Ibid.

¹² Op. cit., s. 1263.

¹³ Op. cit., s. 1254.

Koolhaas' blik på den nutidige by er en kovending i hele bydiskussionen. Hans skildring af den generiske by er ikke endnu en beretning om historiens endeligt, men det modsatte - en overbebyrdelse af historier en ny form for pluralitetsbejstring. Han opfatter ikke den nutidige by som et simulakrum, der truer med at udradere den historiske by. Tværtimod. Den historiske by får her en eksistensberettigelse på lige fod med den nutidige kulturs produktion af rum. Den generiske by bliver ligefrem en form for adrenalinpumpe for den historiske bevidsthed. Hans optik gør det muligt at se den nutidige by som rum af samtidigheder og ligeværdige forskelle. Der findes i dette univers ikke en autentisk beretning om byen, men alene en række ligeværdige fortællinger, en synkron tilstedeværelse af flere rigtige svar. Det eneste, han ikke levner plads til, er en arkitektonisk essentstækning, som truer princippet om størst mulig udveksling af ny betydning, økonomiske dynamikker og kulturelle formalliancer. Koolhaas indsætter hermed et dynamisk parameter som alternativ til forståelsen af urbaniteten. Hans kritik af kritikken rummer ikke nogen egentlig erstatningsteori, men har ikke desto mindre åbnet en ny epoke i den arkitektoniske forståelse af byen. Koolhaas ridser alle de postmodernistiske fordommene om den nutidige by op - tilsidesætter dem - og genåbner dermed diskussionen.

Problemformulering

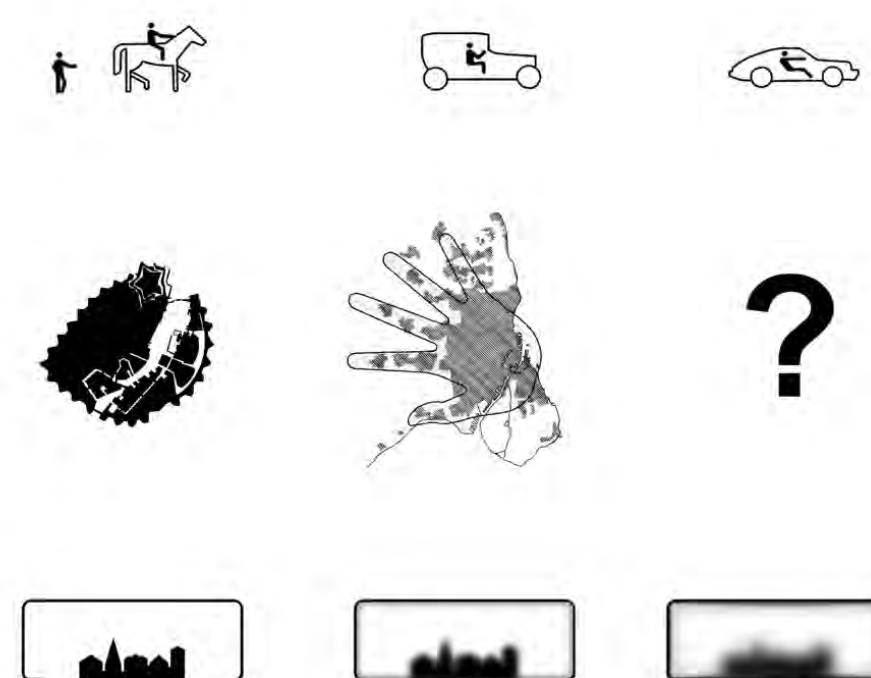
Mine undersøgelser af den nutidige by tager afsæt i denne kritik af kritikken og forsøger at spore karakteren af det pluralistiske bybegreb, der tegner sig i kølvandet på den såkaldte pragmatiske¹⁴ diskurs, Koolhaas' kritik repræsenterer. Koolhaas' sammenligning af den nutidige by og den moderne lufthavn fungerer som en af afhandlingens hypoteser - forstået på den måde - at hans indledende, men ubesvarede spørgsmål om, hvad mobilitetens ændrede geografi betyder for vores forståelse af byen, er et af de gennemgående temaer, som ansporer afhandlingens undersøgelser. Jeg har ikke ambitioner om at finde hele svaret, men forsøger løbende at inddrage spørgsmålet i undersøgelserne for at give optrævlingen af det pluralistiske bybegreb et perspektiv, som kan lede fortællingen om den nutidige by videre af det spor, som Koolhaas udlægger. Selvom hans påpejning af, at kritikken af den nutidige by ikke har gjort os klogere på fænomenet, naturligvis kan diskuteres, og selvom udsagnet skulle være ment som en provokation, illustrerer det ikke desto mindre en central problemstilling, der langt fra endnu er blevet besvaret fyldestgørende. Hvad stiller vi op over for den nutidige udvikling, der præger hovedparten af vore

byer, og som tilsyneladende har sat de 'gamle' bybygningsidealer og redskaber skakmat? Afhandlingens undersøgelser forsøger at give et svar ved overordnet at spørge til de erfaringsformer, begrebsrammer og praksistraditioner, som peger på anomalien i de faglige sandheder, der får Koolhaas og andre såkaldte pragmatikere til manifest at påkalde en forståelsesmæssig og begrebslig nyorientering af fagområdets forestillinger om den nutidige by. Afhandlingens problemformulering lyder derfor:

Hvordan *oplever* vi den nutidige by?

Hvordan *forstår* vi den nutidige by? - og

Hvordan *repræsenterer* vi den nutidige by?

¹⁴ Rajchman 1998, s. 212 – 217.

Problemformuleringens spørgsmål kræver for en god ordens skyld en nærmere afklaring af, hvilket genstandsfelt undersøgelsen er rettet mod. Hvad forstås ved »den nutidige by«? En definition kunne være: de byområder, der er skudt op i efterkrigstiden - det vi kender som forstaden, den spredte by, suburbia, den utætte by, velfærdsbyen, byen uden egenskaber osv.. Men byen bærer nu engang vores fælles historie i nuet, og byen er i den forstand altid den nutidige by. Eller sagt på en anden måde, den nutidige byudvikling er ikke kun spredning og vækst, den er også forandringer af det eksisterende. Hvis vi skal forstå fænomenet den nutidige by, nytter det altså ikke kun at betragte det, som er blevet bebygget og indlemmet i byen og det urbane liv indenfor de sidste 10-20-30 eller 50 år. Revisionen af forestillingen om den nutidige by, der lægges op til i problemformuleringen, er derfor ikke udelukkende et isoleret studie af, hvad vi med ovenstående metaforer generelt kan betegne som nutidige byområder. Så selvom undersøgelsesernes fokus hovedsageligt er rettet mod de områder og den bygningskultur, der er skudt op indenfor de sidste få årtier, er det væsentligt at få pointeret, at det overordnet set er byen og dens arkitektur, der er på dagsordenen. Og byen betragtes i denne sammenhæng bredt. Selvom afhandlingen primært knytter an til arkitektfagets og byplanlægningens særlige interesser i byen, betyder det ikke at de undersøgelser og analyser, som foretages, alene rettes mod det byggede miljø og de teorier, der specifikt har tilknytning hertil. Udgangspunktet for den kritik af kritikken, som indledningsvis tages op, er netop den tilsyneladende krise i de anskuelsesformer, der traditionelt har opfattet byen som et system af bygget orden og ud fra dette eksklusive perspektiv har forsøgt at opbygge en almen teori. En af de væsentligste ambitioner med afhandlingen er, at udvide fagområdet forståelse af urbaniteten, og undersøgelserne vil derfor anlægge et bredt kulturelt perspektiv på fænomenet. Afhandlingens undersøgelser vil således trække på et tværfagligt teorigrundlag, der udover arkitektur- og planlægningsfagenes egne teorier også inddrager f.eks. sociologiske, antropologiske og kulturgeografiske teorier om byen og det urbane liv.

Det er mere end 30 år siden, at Steven Izenour, Robert Venturi og Denise Scott Brown i »Learning from Las Vegas«¹⁵ formulerede teorier for forståelsen af den »grimme og ordinære«¹⁶ virkelighed, jeg forsøger at indkredse. Arkitekterne fra Yale var oven i købet langt fra alene om at kortlægge det nye og diffuse territorium, vi i dag kender som urban sprawl. Melvin Webber, Situationisterne, Yona Friedman, Henri Lefebvre, Peter og Alison Smithson, Kevin Lynch mfl. havde

¹⁵ Izenour; Venturi; Scott Brown 1997.

¹⁶ Op. cit., s. 86.

allerede, før lektionerne fra Las Vegas blev publiceret, forsøgt at nærme sig en 'positiv' forståelse af fænomenet. Afhandlingen trækker altså på en forholdsvis lang tradition, som har rødder tilbage til den spirende netværkstænkning, Yorgos Simeofordis sporer i sin »Outline for a Genealogy of Uncertainty«.¹⁷

Når der i problemformuleringen spørges til, hvordan vi henholdsvis oplever, forstår og repræsenterer den nutidige by, skal det ikke tages som udtryk for, at disse erfaringskategorier bør betragtes isoleret. De empiriske og fænomenologiske undersøgelser, der henvises til med spørgsmålet om, hvordan vi oplever den nutidige by, er tænkt parallelt med de begrebslige og teoretiske analyser, der åbnes op for i spørgsmålet om, hvordan vi forstår den nutidige by. Afhandlingens tre casestudier beskriver, fortolker og analyserer den nutidige by ved hjælp af en bred vifte af teoretiske modeller og hårde facts. Tilsvarende forholder det sig med de kunstneriske og billedlige erkendelsesformer, der er indeholdt i spørgsmålet om, hvordan vi repræsenterer den nutidige by. De forskellige indsigter supplerer og påvirker hinanden i et dynamisk spil - hvilket er en af afhandlingens pointer.

Afhandlingens indhold og undersøgelsesform

Afhandlingens undersøgelsesform er overordnet set abduktiv. Svarene på problemformuleringens indledende spørgsmål er helt bogstaveligt kommet hen ad vejen. Jeg startede arbejdet med afhandlingen fra, hvad man kan kalde en arkitektfaglig tilgang, ved i første omgang at lede efter arkitektoniske og planlægningsmæssige muligheder i den nutidige by. Fagets diskussion af byudviklingen var i mine øjne stadig alt for fokuseret på, hvad den nutidige by ikke var og alt det den ikke formåede. At den var grim, kedelig og uden historie. Jeg ville følge Koolhaas opfordring til at vende perspektivet og undersøge, hvad bebyggelsesmønstrene uden for det tætte og historiske 'centrum' kunne, og hvilke arkitektoniske og rumlige historier forstaden fortalte om sin samtid. Det blev i første omgang til fortællingen om [O2]-byen. Men undersøgelserne af de arkitektoniske udfordringer 'derude' i forstaden krævede en revision af de forståelsesrammer, jeg trak på. Det viste sig, at sproget om byen igen og igen stillede forhindringer i vejen for en 'positiv' definition af den nutidige by. Jeg var, som det ses ovenfor, hele tiden nødt til at tage forbehold overfor de etablerede udtryk ved hjælp af en hær af anførselstegn og sproglige krumspring. Den koncentriske forståelse af byen havde invaderet sproget om byen og prægede begrebsapparatet i en sådan grad, at den nærmest havde en objektiv karakter.

¹⁷ Se Simeofordis 2001, s. 414 – 425.

Begreberne, jeg brugte, italesatte pr. automatik en forståelsesramme dybt forankret i den organiske metafor om center og periferi, jeg havde sat mig for at revidere. Jeg blev hurtigt klar over, at det var nødvendigt at vaske tavlen ren og tage andre steder hen, hvor byen havde andre rødder for at se på dens historie på en ny måde - og det blev til fortællingerne om Sukhumvit Line og Dubai. Casestudierne af de to byer i Asien og Mellemøsten fik mig til at reflektere nærmere over selve undersøgelsesmetoden. Hvad var det, jeg sammenlignede, og hvordan kunne det gøres? Senere begyndte jeg at spørge lidt nærmere til, hvad fortællingerne i videnskabsteoretisk forstand er en viden om, og hvordan de er det. Disse metarefleksioner og den metodiske selvundersøgelse blev senere til afsnittet »Byen genopdaget«, der behandler og perspektiverer den viden, som bringes i spil i mine fortællinger. Først til slut efter mere end tre års uvished om udfaldet af undersøgelserne fik afhandlingen sin nuværende struktur og sammenhæng, idet jeg afslutter mine studier af den nutidige by med i »Appendiks« at vende tilbage til det fagkritiske perspektiv, som satte det hele i gang. De fire projekteksempler tager nogle temaer op fra de tre byfortællinger og forsøger at gøre diskussionen operationel i forhold til en arkitektfaglig praksis. Jeg kalder de sidste afsnit for et appendiks, da projekteksemplerne hverken er en konklusion på teori-afsnittet eller udtryk for afhandlingens endelige resultat. De praktiske handlingsforskrifter, der præsenteres i afhandlingens afsluttende afsnit, er snarere begyndelsen på en ny start, der forhåbentligt vil give anledning til nye spørgsmål.

Afhandlingen er foruden denne indledning struktureret i tre afsnit:

Del I: »Fortællinger om den nutidige by« rummer casestudier af nutidige byområder i Århus, Bangkok og Dubai.

Del II: »Byen genopdaget« er et opsamlende teori- og metodeafsnit, hvori de tre casestudier holdes op imod en række aktuelle bystudier.

Appendiks, der rummer fire analyser af danske og udenlandske arkitekturprojekter, som tager en række af de temaer op, der diskuteres i afhandlingens to hovedafsnit.

Bemærkninger til afhandlingens casestudier

Afhandlingens empiriske undersøgelser i form af multiple-embedded¹⁸ casestudier læner sig på flere punkter op ad et forholdsvist traditionelt forskningsdesign. Der er udvalgt tre triangulerende eksempler på genstandsfeltet: et europæisk (Århus), et asiatisk (Bangkok) og et mellemøstligt (Dubai). Casene er tænkt som nedslag i forskellige bymæssigheder, hvis kontekstuelle rammer i sagens natur rummer specifikke elementer, men samtidig afspejler nogle generelle tendenser, der karakteriserer den nutidige bys materielle strukturer, rumligheder og kulturelle landskaber. Eksemplerne er valgt på baggrund af deres geografiske, klimatiske, demografiske, historiske, kulturelle og størrelsmæssige forskelle for at sikre en vis variation af fænomenet og for at give undersøgelsen af, hvordan vi oplever, forstår og repræsenterer den nutidige by, et bredt perspektiv. Fremgangsmåden kan sammenlignes med de windshield surveys, som anvendes i både »The Image of The City«¹⁹ og »Learning from Las Vegas« - og trækker desuden på den dynamiske optik, som Gordon Cullen udviklede i sine serial visions.²⁰ Men casestudierne bryder også med foregangseksemplernes tilgang ved at anvende en multiperspektivisk optik på sit genstandsfelt og ved løbende at teste de respektive antagelser om karakteren af byvirkeligheden, som inddrages. Der ligger således ikke nogen fast forestilling om den nutidige by til grund for undersøgelserne. Det inddragede teoriapparat definerer ikke nogen fast fortolkningsramme for undersøgelserne af de nutidige byområder i Århus, Bangkok og Dubai, men danner et kalejdoskopisk billede, der fungerer som et foranderligt motiv for de analytiske fortolkninger af de forskellige bymæssige sammenhænge, processer og strukturer, der beskrives og kortlægges undervejs.

Århus er tænkt som et kritisk eksempel på byudviklingen herhjemme og blev udført som et pilotprojekt for de efterfølgende casestudier. Århus casens Neutelings inspirerede køretur omkring den nutidige by affødte den open-ended - scene by scene²¹ konstruktion, der anvendes i de efterfølgende cases. En anden vigtig opfindelse, der kom ud af Århus casen, var ideen om at benytte den ydre ringvej [O2] som videre ledetråd. Ved at bruge de lokale infrastruktursystemer som gennemgående evidenskæde i alle tre byer fik jeg foræret en række forskellige undersøgelsesmetoder: omløbet i Århus (O), sporet i Bangkok (-) og punktnedslaget i Dubai (::). I Århus testede jeg desuden for første gang det

¹⁸ Yin 2003.

¹⁹ Lynch 1960.

²⁰ Cullen 1967.

²¹ Op. cit.

impressionistiske format, som kom til at præge casestudiernes sproglige stil. Retorisk oprustning er formålstjenlig, når vejen skal banes for en ny praksis, men som Niklas Luhmann har bemærket, er kontroversen ikke den bedste måde at præsentere sin egen teori på.²² Jeg modificerede derfor sproget noget i de efterfølgende cases og forsøgte i stedet at bruge det impressionistiske format til at gøre casestudierne til 'opdagelsesrejser'. Kursskiftet fra 'anklageskrift' til 'rejseberetning' initierede de efterfølgende kortlægninger af de sproglige repræsentationer af byen, jeg foretager i afhandlingens opsamlende teori- og metodeafsnit.

Bangkok og Dubai er valgt som ekstreme eksempler, der repræsenterer forskellige radikaliserede tendenser indenfor den nutidige byudvikling. Bangkok er et eksempel på en af de selvgroede megabyer med over 10 mil. indbyggere, der er skudt op i Asien under tigerspringsøkonomiens eksplosive vækst og laissez faire politikens principper om fri og markedsstyret samfundsudvikling. Bangkok har udviklet sig eksplosivt siden 60'erne, har nærmest intet center og derfor heller ingen periferi i traditionel forstand. I Bangkok er forstaden trængt ind over alt. Dubai er inddraget som et eksempel på, hvordan den postindustrielle økonomi under globalisering i stigende omfang tvinger byerne ind i en verdensomspændende konkurrence, hvor arkitektur og urbanitet indgår i en ekspanderende oplevelsesøkonomi som kulturelle underholdningsprogrammer. Det byggede miljø i Dubai er nu blevet en vigtigere indtægtskilde end olien og er mindst lige så vigtig som billig arbejdskraft, lav beskatning og andre mere klassiske agglomerationsfaktorer. Men den tidligere britiske handelsstation har stort set ingen bygningshistorie at holde samtidens byudvikling op imod. I Dubai står den nutidige by selv som garant for tilstedeværelsen af en historie.

De tre fortællinger uddyber deskriptivt de fænomenologiske aspekter, der er indeholdt i spørgsmålet om, hvordan vi oplever den nutidige by. Casene er samtidig tænkt som eksplorative 'rejseberetninger', der bærer de sanselige og kontekstrelaterede observationer og iagttagelser igennem uden direkte støtte fra et givent teoriapparat. Dele af casestudierne er derfor beskrivende, og den impressionistiske stil er bevidst valgt for at give beretningerne et skær af overeksponering, der kan hjælpe med til at tydeliggøre tendenser, vi ikke kan se eller begribe med de eksisterende forståelsesrammer. Udover at være sproglige beretninger er casestudierne samtidig ekskursioner, der skal tilvejebringe forskellige repræsentationer i form af kort, brochurer, billeder, feltfotografier

og andet 'fortællende' materiale. Jeg har således i flere tilfælde benyttet mig af fotografierne som udgangspunkt for de beskrivende passager, og hver case indeholder udover de ledsagende billeder derfor en fotografisk logbog, som illustrerer og dokumenterer selve forløbet og giver indtryk fra de steder, der beskrives og analyseres undervejs.

Parallelt med de narrative udlægninger af, hvordan vi oplever og repræsenterer den nutidige by, foretages endelig en række explanative undersøgelser af, hvordan vi forstår den nutidige by, der analytisk beskriver og perspektiverer de observerede fænomener. Analyserne trækker på begreber og forståelsesrammer fra et bredt teorigrundlag og forsøger samtidig at be- eller afkræfte de inddragede teorier.

De indledende kontekstbeskrivelser er mere fyldige i Bangkok og Dubai end i Århus casen, hvis afslutning til gengæld er længere, idet den udpeger nye arkitektoniske indsatsområder - men jeg har principielt forsøgt at udforme de tre fortællinger efter samme struktur. Casene er alle indholdsmæssigt bygget op med: en introducerende tekst, selve casen og en opsamlende afslutning.

Forløbet af de tre casestudier er sekvenseret. Fortællingerne har stykkevist udviklet hinanden, og der forekommer både iagttagelser, som gentager tidligere observationer, en del tematiske gengangere i beskrivelserne og flere analytiske ekkoer i forløbet. De tre tekstblokke er beslægtede, de ligger i forlængelse af hinanden, men der er også en diskontinuitet på spil. De tre fortællinger om den nutidige by er i sidste ende monadiske tekstblokke, hvis beretninger bringer en viden om byen til verden, 'der taler for sig selv'. Det står enhver frit at gøre forsøget efter, sporet er dokumenteret via den fotografiske logbog, men fortællingerne om den nutidige by er i høj grad knyttet til en konkret erfaring og vil i princippet kortlægge nye spor, hvis der indsættes en anden fortæller. Sekvensen Århus-Bangkok-Dubai er derfor ikke tænkt som et mønstergyldigt udsnit af virkeligheden i den nutidige by. Fortællingerne er paritetiske udsagn hægtet sammen af et narrativt forløb og afsluttes derfor ikke med en reducerende, kategoriserende og aksiomatisk opsamling af data i form af en cross-case analyse. Fortællingernes registrerende observationer og den nye indsigt de formidler samles i stedet op i en undersøgelse af sprogets ledende funktion via en komparativ analyse, der holder de tre casestudier op imod en række aktuelle bystudier. Afsnittet om »Byen genopdaget« svarer således på problemformuleringens spørgsmål om, hvordan vi repræsenterer den nutidige by, ved at kortlægge fortællingernes sproglige repræsentationer af byen.

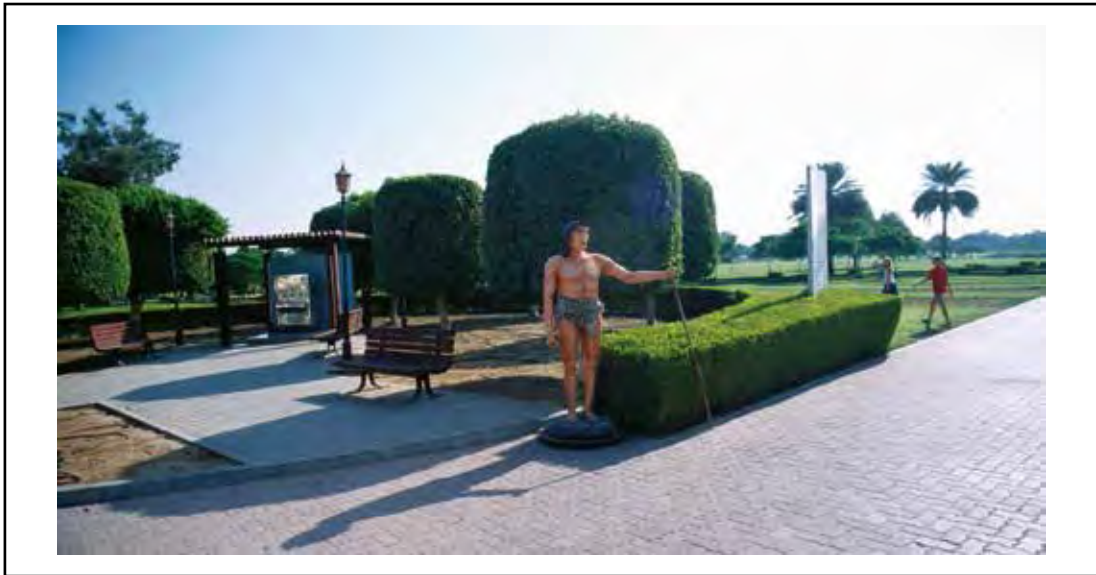
²² Luhmann 2000, s. 9.

Den sidste bemærkning til casestudierne angår brugen af citater. Flere af de inddragede tekster har karakter af statements - ikke mindst Koolhaas' skrifter, - og mange af de centrale pointer er i høj grad polemiske og derfor svære at parafasere, hvorfor de ofte præsenteres i korte citater. Jeg har af hensyn til det sproglige forløb, men stik imod god videnskabelig kutyme, valgt at bringe samtlige citater i casestudierne på dansk. Jeg har brugt tilgængelige oversættelser, hvor det var muligt, men har ellers selv oversat. Casestudiernes hyppige brug af fodnoter og de mange tangenter ud af teksten vil blive diskuteret i afsnittet om »Byen genopdaget«, hvorfor jeg i første omgang vil henstille til overbærenhed. Jeg håber omvendt, at casestudiernes mange anmærkninger og tematiske sidespring kan være med til at lede indsigter fra andre fagområder ind i stoffet på en ny måde.

Del I - Casestudier

Casestudie [02]

- fortællinger om den nutidige by

Ringvejen i forbifart

Intro: omkring den nutidige by

Den nutidige by er i en konstant tilblivelsesproces og rummer et enormt potentiale for etablering af nye typer af spatialiseringer. Helt nye landskabstyper venter på at blive udforsket, økologiske og rekreative muligheder anvendt. Hidtidige usete forbindelser mellem det offentlige og private venter på at blive opdaget. Den såkaldte periferi er centrum for den igangværende udvikling og udgør et katalog af uanede programmatisk muligheder, som blot venter på at blive udnyttet. Hvis der skal udvikles brugbare formgivningsredskaber, må blikket på den moderne by revideres, og relationen mellem by og landskab, mellem rummet og det byggede, nyformuleres. Den amerikanske arkitekt og byteoretiker Albert Pope udtrykker problemet således: *»Den nutidige by, byen som i øjeblikket er under konstruktion, er usynlig. På trods af det faktum at millioner af mennesker bor i den, at den reproduceres i en uendelighed, debatteres i lærde selskaber og dagligt lider, er den konceptuelle forståelsesramme, som ville gøre os i stand til at se den, mistænkeligt fraværende«*.²³

Det handler om identificering af nye rumlige typer, hybrider mellem by og landskab, para-urbane mutationer og overgangsformer. Udfordringen ligger ikke i udformningen af nye utopier men i sammenfletningen af de eksisterende lag, iscenesættelsen af det artificielle landskab og etableringen af nye

23. Pope 1996, s. 2 (her i egen oversættelse).

netværksmuligheder. I artiklen »Andre Rum« retter den franske filosof og idehistoriker Michel Foucault opmærksomheden mod rummets betydning i det 20. århundrede og kommer med betragtningen: *»Vi befinder os i en tid, hvor verden, tror jeg, opleves mindre som et stort liv, der udvikler sig gennem tiden, end som et net, der forbinder punkter og fletter sine tråde«*.²⁴

Årtier efter at kunsten banede vejen ud i det ukendte territorium, sidder arkitekterne stadig tilbage bag volde af sentimentale forestillinger om den autentiske by.²⁵ Det er nødvendigt at gøre op med det koncentriske bybillede og forlade den avantgardistiske position, der pr. automatik vælger at ekskludere »den grimme og ordinære«²⁶ virkelighed, som dækker hovedparten af vore byer. Hvis der overhovedet skal udtænkes måder for, hvordan den nutidige kultur kan formes og præges, skal der udvikles nye kognitive kort, konstrueres begrebslige værktøjer og foretages fordomsfrie opdagelsesrejser ud i de moderne livsformers rumlige organisation. Det er på tide at lægge de uproduktive tabsberetninger bag os og i stedet rette blikket mod det betydningstomme felt, som udgør størstedelen af de nutidige byområder. Lad os møde de beskidte realiteter og tage på ekskursion gennem korridorbyens bebyggede enklaver og koloniserede landskaber.

[O2]-Byen

I 1993 afsluttedes den sidste fase i udbygningen af Ring 2 omkring Danmarks største provinsby, Århus. Ringgaden [O1], den første større omfartsvej, blev anlagt ca. 50 år tidligere. Området mellem de to buformede anlæg udgør de gamle forstæder og dækker et areal svarende til mere end syv gange den indre by. På ydersiden af ringgaden ligger de nye forstæder, byens vækstlag og de postindustrielle ekspansionszoner. Det er her byudviklingen foregår, og det er her, at det moderne Århus formes. Hele vækstzonen fra den nye ring til motorvejen vest for byen omfatter et areal på godt og vel 30 gange den indre by. Den eksponentielle byvækst har ikke givet os megen tid til at vende os til de nye omgivelser. Målt med vækstraten indtil første verdenskrig ville den nuværende bys omfang have svaret til omkring 20.000 års udvikling. Forstaden er ikke bare en addition, den markerer en helt ny æra i byens historie. Det som muliggør og holder sammen på den enorme spredning er vejsystemerne. Infrastrukturen er

24. Foucault 1997, s. 87.

25. Landarten har siden begyndelsen af 60'erne arbejdet med læsninger og territorialiseringer af det artificielle landskab, og kunstinstitutionen har for længst forladt det modernistiske værksyn, som stadig præger arkitekternes diskussion af byen.

26. Izenour; Venturi; Scott Brown 1997, s. 128.

Randersvej

Viborgvej

Ringvejen fra nord til syd tirsdag d. 13.03.2001

Silkeborgvej

Skanderborgvej

Oddervej

Randersvej

Viborgvej

Ringvejen fra nord til syd mandag
d. 12.03.2001

Silkeborgvej

Skanderborgvej

Oddervej

den nutidige urbanismes DNA. Ringvej 2 gennem det moderne Århus er trods navnet ikke nogen egentlig ring men snarere en blød banan, som forbinder de vestlige forstæder med Vejlbj by i nord og Skåde i syd. På ydersiden af [O2] er de tidligere landsbyer Egå, Lisbjerg, Skejby, Tilst, Brabrand, Stavtrup, Hasselager og Tranbjerg enten i færd med eller allerede smeltet helt sammen med resten af byvævet.

[O2] er hverken en perifer omfartsvej, der leder gennemrejsende uhindret videre, eller en borgerlig kulturpromenade á la Wiener Ringstraße. Den er hovedfærdselsåren gennem den nutidige bykorridor, hvor flertallet af århusianerne lever og bor. Ringen er samtidig rygraden i byens netværk af infrastrukturer og distributive organer. Hertil er alle vitale områder plug'et ind, og herigennem foregår den nødvendige cirkulation af varer og arbejdskraft. Det er her i den postindustrielle urbanisering at massekulturen foretager sine hverdagsritualer, og herfra er der direkte forbindelse til alle perimetrydens arketypiske kvarterer og oaser. Den 25 kilometer lange korridor forbinder den spredte bys enklaver af ubestemmelige landskabsrester, åbne rekreative græsflader, sports- og fritidsklubber, labyrintiske parcelhusområder, modernistiske betonmonolitter, dot.com-domiciler, storcentre, gør-det-selv markeder, møbelhuse, fortificerede kommunale anlæg, hoteller, tankstationer, kolonihaver, drive-in restauranter,

Ringvejen ved Hasle

nedlagte landbrug osv. Ringvejens dynamiske rum tegner et karakteristisk snit gennem den nutidige bys struktur og er samtidig en odysse gennem provinsbyens sociale geografi. Ringen forbinder velhaverkvarteret i Skåde med den såkaldte ghetto i Gellerup og middelklasseenklaverne i Tilst.

[O2] er Edge City's²⁷ svar på Broadway. Ligesom metropolens diagonal skærer sig tværs gennem Manhattans grid af isolerede blocks, forbinder ringvejen den nutidige bys adskilte bebyggelser og landskabsrum. Med godt 30.000 daglige trafikanter²⁸ er den samtidig et af byens mest befærdede offentlige rum. Ringvejens 50 ha. asfalt, svarende til godt og vel 80 fodboldbaner, er de forenede forstæders **vektorerede plaza**. Den **bevægede agora**, [O2]-Byen, er forbindelseslinjen gennem byens demografiske tyngdefelt, og den infrastrukturelle korridor er generator for den urbane hybridform, som i øjeblikket kendetegner den bymæssige vækst.

*»Det nutidige liv udspiller sig i forstæderne, hvor masserne indtager ringen som centrum for den nutidige by, hvor arbejde, forlystelse, distribution og rekreation for det moderne masse menneske finder sted«.*²⁹

Potemkinkorridorer

Der hvor ringvejen skærer hovedindfaldsvejene ligger [O2]-Byens trafikale knudepunkter. De inddeler zonen i fem distrikter og fungerer som den nutidige bys portaler. De gamle hovedveje, Grenåvej, Randersvej, Viborgvej, Silkeborgvej og Skanderborgvej har udviklet sig til moderne handels- og indkøbsgader, en form for ekstruderede byporte eller trafikerede supermalls med hvert deres indkøbscenter som kommercielt trækplaster. Veri-centret på Grenåvej, Ikea på Randersvej, Bilka på Viborgvej, City-Vest på Silkeborgvej og Viby-centret på Skanderborgvej er ankerpunkterne i den vifteformede struktur.

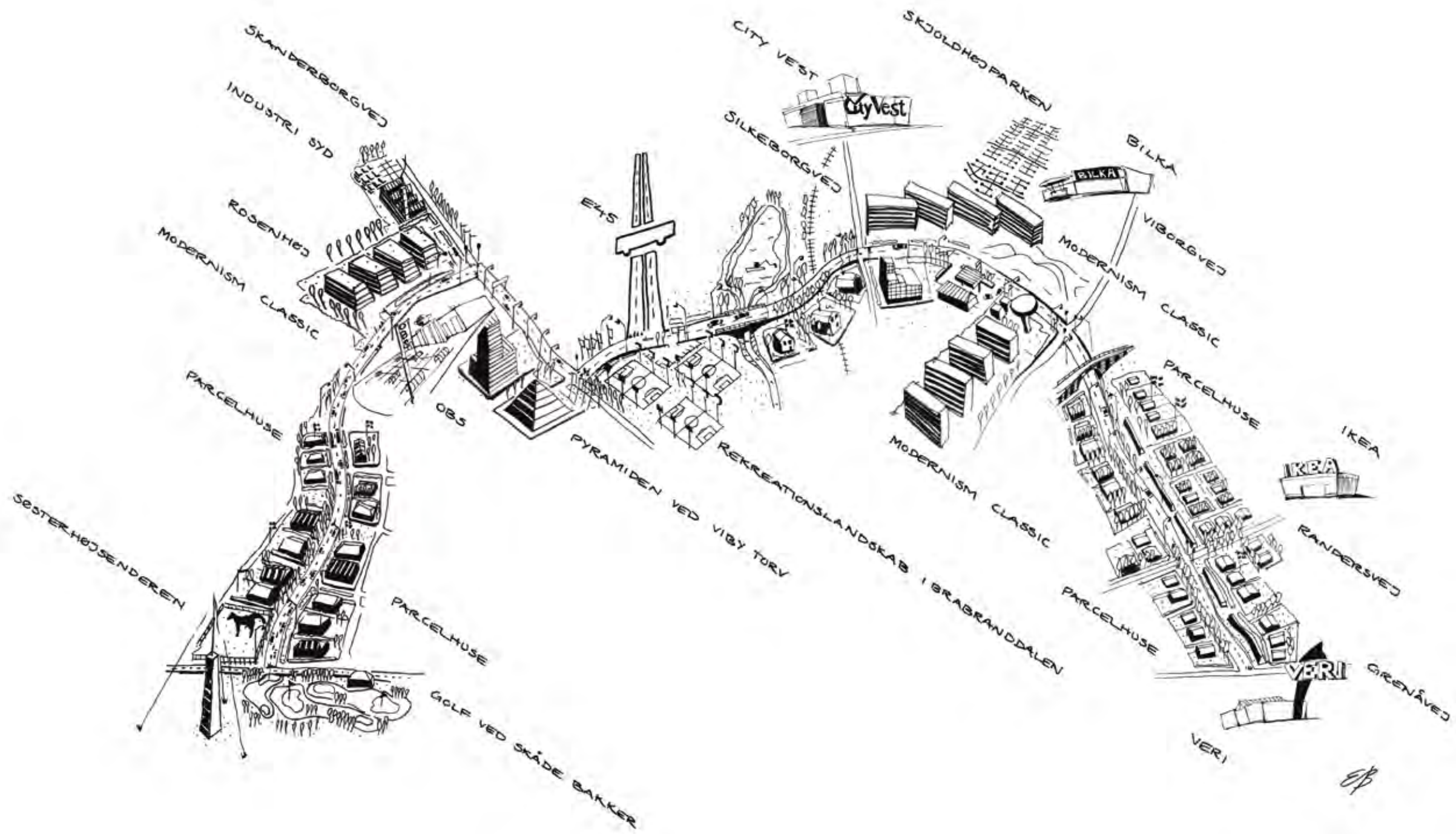
De fem hovedkorridorer har udviklet en særlig bebyggelseskultur af indkøbskamre i beton omgivet af asfalt og reklameskilte, som udnytter signalværdien langs vejen og lever af den konstante trafikstrøm. Disse moderne Potemkinkorridorer³⁰ er lemmerne i ringvejens struktur. Her købes der fødevarer, hentes byggematerialer,

27. Jf. Garreau 1991.

28. Jf. "Trafik 1999 i Århus amt", Århus amt, vej og trafik, august 2000

29. Neutelings 1989, s. 19.

30. En Potemkinkulisse er noget der skal syne af noget mere, end det er. Udtrykket stammer fra slutningen af 1700-tallet, da den russiske kejserinde Katarina den Store for første gang skulle besøge sine nye besiddelser ved Sortehavet. Ministeren, Potemkin, havde opstillet en række kulisser, der på afstand så ud som beboelsesområder for at vise kejserinden, at koloniseringen var succesfuld og videre fremskreden, end den faktisk var. Næsten som et apropos til den eksisterende tilstand i den moderne by har den historiske forskning siden hen sandsynliggjort, at koloniseringen faktisk var vidt fremskreden. Der var antageligvis virkelige byggerier, hvor der boede virkelige mennesker. Koolhaas har taget begrebet op (efter Adolf Loos "Die Potemkin'sche Stadt" i »Singapore A Potemkin Metropolis«. Se også Opel 1983.

skiftes bil, kigges på græsslåmaskiner, aflives kæledyr og spises fastfood. Her i de radialt distribuerede strips har entreprenørerne tegnet virkelighedskontrakt med massekulturen, og i dette ordinære miljø foretog Venturi i slutningen af 60'erne sine studier af »commonplace«³¹.

Her mere end 30 år efter, at spillebyen og laissez faire urbanismens symbolske hovedstad blev indskrevet i arkitekturhistorien som mønstergyldigt eksempel på den indre logik i den amerikanske stripbys ikonografi, arkitektur og struktur, er det næsten umuligt at skelne den excentriske original fra korridorbyens virkelighed.

IKEA set fra Lisbjerg bakke

31. Izenour; Venturi; Scott Brown 1997, s. 3 - her kortlægges bl.a. hvordan skiltearkitekturen sprænger det traditionelle bånd mellem arkitektonisk form og repræsentation, men projektets epokegørende aspekt var i det hele taget at bringe mainstream og populærkulturens udtryk på den arkitektoniske dagsorden.

Tilst, den gennemregulerede og nøje planlagte forstad ved Viborgvej, minder til forveksling om en autentisk »Road Scene from God's Own Junkyard«³².

Hvorfor? *»Ikke fordi den ikke er planlagt – faktisk så lader komplementære mængder af bureaukrater og develop'ere helt ufattelige strømme af energi og penge flyde ned til dens færdiggørelse; for de samme penge kunne man dække dens åbne områder med diamanter og brolægge dens mudderfelter med ædelstene... Men dens farligste og mest ophidsende opdagelse er, at planlægningen ikke gør nogen forskel overhovedet«*.³³

McDonald's ved Tilst er en 1/28.000 del af et globalt fænomen, restaurantkæden har flere medarbejdere end der er indbyggere i Århus. Burgerhytten, suburbaniseringen og markedskræfternes automatpilot har for længst sat sit karakteristiske aftryk på landkortet. Fingerplanen for Århus er blevet til en gigantisk pote. En verdensomspændende freewaykultur har sat klørerne i det grønne underlag. De åbne landskabsbånd mellem de radiale indfaldsveje er blevet syet sammen af de nye infrastrukturer. I dag ligger ringvejens 30 meter brede asfaltbånd som en udspændt demarkationslinje henover det sammenvoksede byskab og giver et enestående indblik i byens topografi.

(H)edge City

Fra det nordlige udspring ved Grenåvej går det op over Christiansbjerg til Hasle. Strækningen mellem Randersvej og Viborgvej er domineret af en bastant støjmur, en grøn fortrængningskulisse, der er opstillet af kommunen som et velment forsøg på at skjule eksproprieringens bagsider. Bag stålhækken ligger udstrakte kvarterer af énfamiliehuse og klumper af kolonihaver, men de store villakvarterer langs ringen aftegner i forbifarten nærmest ingen nævneværdige indtryk. Det endeløse felt af spredte saddeltage ligger gemt under et enormt løvtæppe og barrikaderet bag kilometervis af liguster. Fra vejen ser man stort set ikke andet end trætoppe og flagstænger. Der er som at køre gennem en plantage der holder fødselsdag, kun de store lygtepæle og gangbroerne over trafikslugten fortæller, at der er tale om en form for by. I bil bliver byens omfang oplevelsesmæssigt komprimeret, og det, som vækker opmærksomheden undervejs gennem villakvarterene, er hovedsageligt undtagelserne, f.eks. når beplantningerne punkteres af højspændingsmaster og etagebyggerier, eller når landskabet ind i mellem imploderer og bliver til en grøn flade. Rummet opleves først og fremmest i kraft af intensiteter, udstrækningen alene afsætter ikke mange mentale spor,

32. Op. cit. s. 89.

33. Koolhaas 1994a, s. 1255 (Morten Daugaards oversættelse).

Luftfoto af Skjoldhøjparken ved Tilst. Antennestrukturen markerer parcelhusbebyggelsens lukkede vejstruktur

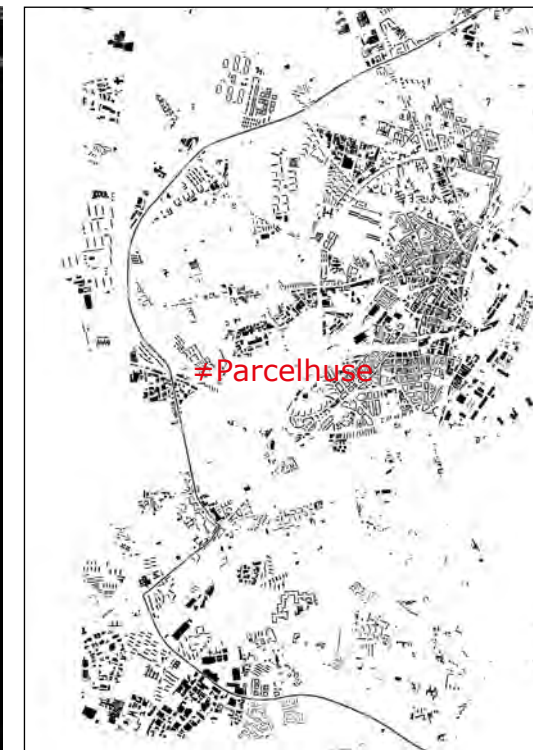
og parcelhusmassen må nærmest defineres negativt, som en lykkelig tilstand uden for det arkitektoniske synsfelt. **(H)edge City**, den neorurale udgave af havebyvisionen, frelste ikke alene den industrielle by for fortætningsdøden, den opfandt også udstrækningens problem. Den typiske villaby er i dag en forskelsløs udstrækning af typehuse og arealudlægning. Det er ikke den byggede orden, som dominerer rummet i The Garden City of Everyday Life. Husene kan være smukke, opført i røde håndstrøgne sten, med carport eller gavltrekant i pastelfarve, det gør overhovedet ingen forskel, for alle de individuelle variationer opløses alligevel i det grønne hav. For hver gang der er 1 m² parcelhus, er der mindst 3 m² græs. Det er infrastrukturen og de landskabelige felter, som tegner villakvarterne, og opskriften bag hemmeligheden er simpel:

Paradis = ubeboet ø + netværk.³⁴

34. Cauter 1999, s. 256.

Vejsystemet i **(H)edge City** er en strukturel ready made. De karakteristiske ladders³⁵ findes stort set overalt. Set fra luften kunne Skjoldhøjparken i Tilst være Los Angeles på en god dag. Ud over indbrudstveje, postbude og dagplejemødre kommer her ikke nogen i dagtimerne. De ensrettede veje er kun en pendlermekanisme, fællesskabet betjener sig af andre netværk. Disse slumrende og stort set usynlige enklaver af énfamilieboliger optager størstedelen af det byggede areal indenfor den ydre ring og rummer omkring halvdelen af alle byens indbyggere. Ét enkelt af de villakvarterer, som er plug'et til [O2] strukturen, udgør et areal på størrelse med det historiske byområde fra Banegården til Universitetsparken. Parcelhuset er med over 1.000.000 byggede eksemplarer den mest populære boform i Danmark og et af den nutidige bys mest udbredte paradokser.³⁶ Det er på én gang udtryk for drømmen om egen bolig i grønne omgivelser og indeholder samtidig ønsket om at bo i byen. Parcelhuset afspejler både en helt moderne boform og repræsenterer nærmest en før-industriel

[O2]-Byens forskellige bebyggelsesformer

35. Pope 1996.

36. Lind; Møller mfl. 1996.

eller rural bosætningstype. Typehuset er noget af det mest standardiserede og industrialiserede byggeri men anses alligevel for den mest individuelle bolig. For arkitekter er det særligt interessant, at nøjagtig den boligtype, som har mindst faglig bevågenhed overhovedet, netop tilfredsstillende præcis de krav, som folk i almindelighed stiller til deres hjem. Måske opfylder parcelhuset bare en ydmyg drøm, som den avantgardistiske idealist³⁷ helst ikke vil se i øjnene, men uanset hvad ligger halvdelen af den samlede boligmasse og venter på, at nogen skal vække den af tornerosesøvnen. Kritikken af parcelhusområderne er ofte rettet mod arkitekturen eller mangel på samme, problemet er bare, at de nutidige forstæder ikke kan reddes med mesterværker. Parcelhusene er som hovedregel forskansede bag hækken og det er derfor haven, vejen og parcellen, der er nøglen til forandringen af det byggede miljø – og disse elementer kan arkitektstandens formsprog ikke italesætte alene, det er i sidste ende et spørgsmål om livsstil.³⁸ Livsstil kan ikke ændres med byggeteknik, der skal strukturændringer til, så før arkitekterne lærer at tale sammen med landskabsarkitekterne og byplanlæggerne, sker der højst sandsynligt ikke noget.

Omkring krydset ved Viborgvej dukker et menneskeskabt morænelandskab op af horisonten og ændrer omgivelserne dramatisk. En majestætisk høj af jordaffald bryder den byggede orden som en dyng af basal materialitet.³⁹ Den enorme bunke af rå og uformet stoflighed virker som et kraftfelt midt i den nutidige bys formelle virvar og symbolske betydningsstorm. Byudviklingen skaber ikke kun nye bebyggelsesformer, den producerer i høj grad også nye typer af landskabsrum og åbne territorier. De unavngivne og midlertidige landskabsbastarder er på engang urbane tilflugtssteder og lokale observatorier. De 'grimme høje'⁴⁰ er allerede, inden de fredes og kamoufleres som kulturlandskab, yndede udflugtsmål for mountainbikere og andre forstads mennesker, som ønsker at skue ud over byens uskarpe horisont. Urbaniseringens eksternaliteter - den residuale by - er ikke et fortabt land, men repræsenterer blot et nutidigt landskab, som endnu ikke er optaget i kataloget over steder med betydning. Landskabsresterne omkring de store trafikårer fungerer som et alternativ til det scenograferede og overvågede rum i de historiske centre. Graffitimalere, skaters, motionister, drageflyvere og forelskede teenagere udnytter aktivt frirummet i overskudslandskaberne⁴¹ langs ringvejen.

37. Izenour; Venturi; Scott Brown 1997.

38. Toft 2001.

39. Nielsen, Tom 2001, s. 87.

40. "Grimhøj" ved Brabrand nord er det eneste af jorddepoterne langs ringvejen, som endnu officielt er navngivet og dermed etableret som sted.

41. Nielsen, Tom 2001. Udtrykket "overskudslandskaber" dækker her over den dobbeltbetydning, at disse områder rent fysisk produceres som overskud, byggeaffald og lign., men samtidig er tilovers som huller i planlægningen.

Overskudsjorddepoterne ved Hasle set fra ringen

Fortsættes turen videre ad højderyggen, når man til Brabrand nord, hvorfra der er panoramisk udsigt over ådalen, det sydlige Højbjerg og Marselisborgskoven. Mod øst skimtes det historiske centrum's tårne og spir, mod vest det åbne kulturlandskab, Brabrandssøen og de nye industriområder i Kolt og Hasselager. Det olympiske blik over terrænet afslører også forstadsbyens sammensatte struktur. En veritabel skov af lygtepæle, højspændingsmaster, skorstene, skilte og flagstænger danner en serie af »simple ordner«,⁴² som stikker op gennem et utæt landskabeligt tæppe, der ligger omkring de spredte bebyggelser. På afstand ligner byen nærmest et engelsk haveanlæg, og fra vejen opleves den facetterede struktur som en pittoresk iscenesættelse. Med jævn hastighed glider trafikanterne gennem et konstant skiftende bylandskab af intrikate scenerier.

42. Ørskov 1999.

Set med 70 kilometer i timen har suburbias staccato struktur pludselig en kinematisk kvalitet. Den spredte bys sekvenser af bygget masse og bevoksede tomter får i forbifarten en pulserende virkning.⁴³ Bylandskabets dynamik bliver for alvor synligt, når kroppen er i bevægelse. Ringvejens skønhed er transitionel. De uharmoniske sammenstød af højhuse, ubebyggede områder, neofacader, legepladser og jordhøje smelter sammen til en atonal symfoni.⁴⁴ Hastigheden klipper de usammenhængende landskabs- og bebyggelsesstrimler sammen til en begivenhedsmættet komposition af rumlige overgange og panoramiske vuer. Et moderne vandtårn danner en heroisk forgrund til en indhegnet lomme af nyttehaver, hvor en gruppe kvinder med slør luger, mens fagforeningsfunktionærer på den anden side af krydset betragter deres nye hovedkvarter, som er kilet ind mellem et hotel og en kunstig sø. I baggrunden skimtes betonbyggeriet Bispehavens parabolbeklædte altaner.⁴⁵ Beboerne står i forbindelse med fjerne kulturer via satellit, og mange af enklavens indbyggere er mere fortrolige med tyrkisk indenrigspolitik end med de kommunale diskussioner om lokalområdet. Helhedsbilledet er et fantastisk sammensurium af kulturelle, stilistiske og institutionelle verdner, som indgår naboskaber på tværs af fysiske grænser. Et typisk forstadsscenario. Den franske urbanist og hastighedsteoretiker Paul Virilio betegner med sædvanlig kynisme udviklingen som et skift:

»Fra byen som scene for menneskelig aktivitet med dens kirkeplads, dens markedsplads, befolket med et væld af tilstedeværende aktører og tilskuere, til CINECITTA«.⁴⁶

De elektroniske medier har flyttet den offentlige debat ind i dagligstuen og noget af det urbane ind i medierne. Nærmiljøet har fået konkurrence af worldnews.com. Det civile samfund er ikke længere så afhængigt af en symbolsk repræsentation i det fysiske rum. Medieringen sker elektronisk. Den historiske bys tætte rum af veldefinerede bygningsmasse og organiserende monumenter er blevet erstattet af et labilt univers. Der hører mere til byen end det, som ligger stille. Den urbane erfaring og det fælles rum, er ikke alene knyttet til en kompakt nærhed. Definitionen af det bymæssige må derfor udvides til også at omfatte den proces, som finder sted. Det er ikke primært tingenes fysiske nærhed, som danner grundlag for vores forbindelser eller afgrænser vores livsstil. Det offentlige rum er

43. Willem-Jan Neutelings formulerer i sin artikel "Ringvejen i Antwerpen", et arkitektonisk program, der aktivt udnytter det infrastrukturelle rums dynamiske egenskaber. Neutelings 1989.

44. Tony Smith's æstetisering af køreturen på den ufærdige New Jersey Turnpike i begyndelsen af 50'erne fik afgørende indflydelse på kunstkritikken, men sensibiliteten for det artificielle landskab og betydningen af dets dynamiske register har aldrig for alvor slået igennem i bydiskussionen. Se Fried 1966, s. 18 – 19.

45. Parabolerne er i mellemtiden blevet fjernet fra altanerne efter henstilling fra boligforeningen, der finder udstyret æstetisk forstyrrende.

46. Virilio 1989, s. 126.

mere end livet mellem husene.⁴⁷ Telefonen, bilen, internettet og de øvrige medier udgør et felt, som trækker forbindelser og skaber fællesskaber, der ikke er bundet af nærhedsprincippet eller indlejret i en arkitektonisk orden. Der knyttes sociale bånd og skabes reelle fællesskaber af betydning udenom den historiske by. Byerne er selvfølgelig stadig pladser og fælles monumenter, et kropsligt rum, hvor vi kan mødes, række ud og røre hinanden, men de virtuelle netværk og de fysiske infrastrukturer er ikke kun en nødvendighed, en service eller en simpel produktionsbetingelse. Det er også en tilstand, et miljø, hvori vi rent faktisk både lever og udøver social kommunikation.⁴⁸

Forskellige livsstilmønstre, kommercielle interesser, infrastrukturer, wastelands og landskabsrester udgør et scape⁴⁹, en ny type af urbanisering, der er udtryk for en hidtil uset blanding af landskabets åbne forløb og byens ophobning af masse. En tankstation, et drænbassin og en transformerstation forenes til et surreelt tableau af tilfældige og uhomogene elementer, bragt sammen uden nogen umiddelbar synlig orden eller genkendeligt hierarki.⁵⁰ Ringvejskulturen virker i sammenligning med den tætte by som en amorf zone af sammenhobede konstruktioner og ukendte symbolske udvekslingsforhold. Det senmoderne bymønster følger helt nye lovmæssigheder og kan ikke tillægges nogen betydning i forhold til en klassisk bymorfologi. Områderne langs ruten har overtaget navnene fra de landsbyer, som lå her tidligere, eller efter de landskabstræk som engang var karakteristiske f. eks. Højbjerg, Hasle eller Viby, men de enkelte non-sites⁵¹ og mellemrum er navnløse som sorte huller i bevidstheden. Kører man f.eks. ad Ringvejen ved Åby, møder man på et tidspunkt en henvisning til Det Danske Brandværns Museum. Stedet, hvor museet ligger, har ikke noget navn, men kan beskrives som: omtrent der hvor ringen møder jernbanen for enden af den blinde vej - bag entreprenørforretningen. I enklaven ligger foruden museet lidt beboelse, en bilforhandler og en række ubestemmelige kasser med navneskilte i neon på taget. En kulturinstitution, en tom industrigrund og en parkeringsplads er forenet til et ubestemmeligt sted, en typisk ø i forstadshavet,

47. Jf. Gehl 1971.

48. Jensen 2002, s. 2-3.

49. Koolhaas har institutionaliseret dette meget anvendte engelske suffiks som betegnelse for den nye type af områder i den nutidige by, som både er by og landskab, men hverken er naturlig eller urban bare "scape". Koolhaas 1997, s. 567.

50. Carsten Juel-Christiansen (1985) kortlægger i "Monument & Niche" fem kategorier af strukturligheder, som han mener, karakteriserer den moderne by, Tidsmomentet, Dobbellokaliteten, Bastionen, Offentligheds-nichen og Teatret. Han ser disse "nye kategorier af offentlige rum, hvis grundlæggende fælleskarakter er tvetydighed eller 'dobbelbestemthed'«. (s. 65) Hans kategorier betegner forskellige udvekslingspunkter i den nye by og må ikke forveksles med et direkte ordensprincip.

51. "non-sites" er den amerikanske landskabskunstner Robert Smithsons betegnelse for de betydningsstomme områder som findes overalt i udkanten af byerne og de spredte forstæder. Smithsons ekskursioner til bl.a. Passaic i begyndelsen af 60'erne og hans landskabliggørelse af disse »non-sites« bragte begrebet om entropiske landskaber ind i kunstverdenen, og kan ses som et af de første æstetiske indlemmelsesforsøg af suburbia. Entropien er termodynamikkens mål for desorganisation i et lukket system. I Kunstverdenen bruges begrebet som metafor en ny strukturformelse hinsides det klassiske rums orden.

på kanten af Ådalens grønne kile. Disse wastelands og vage terræner⁵² kitter den nutidige bys distinkte elementer sammen, men den sammenvævede forstads historie fører hverken tilbage til byen eller landskabet, stedet eller traditionen. Suburbia er ophavsløs, har ingen grundlæggelsesmyter, age value eller historisk alibi, som kan fastholde og forankre en unik identitet.⁵³ Samtidighedens spatiale drama udspilles næsten usynligt. Ved ringvejen ophører pr. automatik enhver stabil fortælling om byen som betydningsfyldt fænomen. Forstadens historieløshed bliver både opfattet som et totalt fravær af idealforestillinger og betragtet som en truende disintegration af det sociale rum. Den ny bys krise er ikke kun arkitektonisk og rumlig, den er i høj grad også semantisk.⁵⁴ Den nutidige byudvikling har status som et rent pragmatisk projekt, en succesfuld katastrofe tappet for skønhed og atmosfære, fremmedgjort og ude af stand til at manifestere æstetiske dimensioner. Zonen mellem det åbne land og den historiske by repræsenterer et kollektiv fortrængt territorium. Forstaden mangler en episk dimension, en historie, der kan fæstne dens materialitet og fastholde strukturen som en meningsfuld fortælling. I eventyret om byen er forstaden blot en stabel madrasser oven på ærten, og ømheden for dens betydning er stadig tegn på god smag. Kommer man f.eks. i bil til Århus sydfra ad motorvej E45, ender man i et kryds ved ringvejen omgivet af græssende heste, nogle træbarakker til hjemløse, et nybygget firmadomicil, spredte klynger af gamle kolonihaver og en enorm indhegnet fodboldbane. Et symptomatisk sammentræf af fortidslevn og moderne livsformer. Hesten, der engang var folkets transportmiddel, græsser ved motorvejen, og arbejdersamfundets kolonier af husholdningsbrug ligger side om side med fritidssamfundets organiserede legepladser. Det private erhvervslivs økonomiske mirakel venter over for kommunens sociale eksperimenter. Her midt i funktionssammenstødet står et skilt og definerer tærsklen til smilets by. Skiltets annoncering for: »Århus« virker helt umotiveret.

E45 møder [O2] i Viby J

52. Ørskov 1999.

53. Koolhaas definerer den generiske by ud fra denne antagelse, at identity=age value og identity≠generic. Se Fung 1999, s. 148.

54. Der findes eksempelvis intet samlende og dækkende begreb om 'den nutidige by'. I kataloget til udstillingen »Cities on the move 4« citeres intet mindre end 65 forskellige sproglige varianter. De forskellige sprog billeder betegner hver især specifikke aspekter af byen, men repræsenterer ikke en fyldestgørende betegnelse. Se Hanru & Obrist 1997, s. 15.

Set igennem en forrude ligner byen sig selv på begge sider af den markerede grænse. Skellet er naturligvis administrativt, teknisk og formelt, men budskabet er ikke til at tage fejl af. Vi forsøger fortsat at beherske byen ved at repræsentere den, men forholdet mellem tegnet (skiltet) og det betegnede (byen) er langt mere abstrakt end den relation mellem tegn og skur Venturi og Scott-Brown kortlagde i »Learning from Las Vegas«. Det billede af byen, der her tegnes, er naturligvis en topologisk miniature ligesom »The Long Island Duckling«,⁵⁵ men byen er ikke en 'and' – den er snarere en lokkedue. **Decoy Urbanism.**

Orienteringen i dette nutidige byskab af semantisk virvar opretholdes via piktogrammer, hvide asfaltreflekser og blå supergrafik. Instrukserne er ofte kontraintuitive, hvis du kan se dit bestemmelsessted, er du formodentligt allerede kørt for langt. Selv de blinde får assistance i dette tumultariske resonansrum. Alarmer bipper, når de komplicerede reguleringsmekanismer melder klar bane. Den utætte bys logik er ikke styret af kendte arkitektoniske ordner men af tid og mulige forbindelser. Afstande måles i minutter. Der er femten minutter fra Viby Torv til Domkirken, men kun ti til Skanderborg, hvis man tager motorvejen. Busturen med 15'eren fra Banegården til Skjoldhøj kollegiet i Brabrand er som en tur til Horsens ad E45. Bosætningsmønstret i pendlerbyen er styret af forbindelserne til det infrastrukturelle netværk. Forestillingen om stedet som en særlig karakteralliance har ingen nytteværdi som redskab til forståelse af forstadens bebyggelsesstruktur. Den nutidige by er ikke maskeret bag en stedsånd⁵⁶, men må tages for face value. De moderne bygninger ligner hinanden overalt, og det

[O2]-byens skiltning og supergrafik set gennem en bilrude

55. Izenour; Venturi; Scott Brown 1997.

56. Jf. Norberg-Schulz 1980.

kunstige landskab mellem kasserne har på forhånd fået skrælet enhver jordisk ånd af sin overflade, og må altid allerede defineres som komplementærmængden til det elaborerede loci.

Stederne i den nutidige by er ikke præget af tradition og dybe historiske spor eller forbundet med stedfæstede fortællinger, som kan determinere en betydning. Det er kun overfladen og det synlige, som er tilstede. Bag det åndløse image gemmer sig imidlertid en permanent dynamik af transit og mobilitet. Moderne kommunikationsmidler er ikke afhængige af kropsbaserede udvekslingsformer,⁵⁷ og forstadens forladthed er ikke udtryk for agorafobi, men afspejler den nutidige bys virtuelle rum. Det moderne samfunds urbanitetsformer er et broget felt af mediebundet kommunikation, virtuelle offentlighedsformer, bevægede miljøer, sociale og økonomiske netværk, men selvfølgelig også fysiske steder med atmosfære, historiske spor, tyngde og taktile kvaliteter. Det billede vi får af byen gennem begreberne om edge, node, path, district og landmark⁵⁸, er gode at navigere efter, men repræsenterer kun toppen af isbjerget. Ringvejen har ikke noget privilegeret sted, der definerer en grænse, men er en sum af positioner, som hver især udfylder forskellige funktioner. Uden de 2000 km asfalterede arterier⁵⁹ ville det moderne Århus ikke eksistere. Den nutidige by er mere en urban proces, end den er et urbant sted. Det postindustrielle forbrugersamfunds rumlige organisation er polynuclear, og den nutidige bys konfiguration danner et heterogent fletværk af sammenvævede enklaver. Det mono-centriske byparadigme kan ikke rumme det nutidige virkelighedsbillede. Suburbia er en hybrid af overplanlagte områder og entropiske landskaber, offentlige arealer og private sfærer, interiør og eksteriør, bygningsmasse og landskabsflow.

Bispehaven betonmonolitter set fra Brabrandstien

⁵⁶ Larsen 1996.

⁵⁷ Lynch 1960.

⁵⁸ <http://www.aarhus.dk>, (april 2001).

Modernism Classic

Fra Ringvejens nordlige toppunkt går det videre ned mod ådalen og de rekreative områder ved Brabrand Søen. Undervejs passeres Gellerupplanens monumentale beboelsemur. Det modernistiske etagebyggeri er en af ringvejens klassikere og uden tvivl [O2]-Byens mest udskældte enklave. Langs [O2] ligger ikke færre end fjorten af disse parkbebyggelser og 'haver' i beton og vidner om efterkrigstidens store ekspansion. I Veriparken, Skovvangsparken, Reginahøj, Højvang, Fjældevænget, Rydevænget, Bispehaven, Gellerupparken, Åbyhøjgården, Vestergårdsparken, Grøfthøjparken, Rosenhøj, Kjærslund og Søndervangen bor tilsammen omkring 24.000 mennesker, svarende til tre gange indbyggertallet i city. Disse parkbebyggelser blev opført fra midten af 60'erne men udtænkt i begyndelsen af 20'erne og indsat i udviklingen som et paradys med tilbagevirkende kraft. Funktionalismens arkitekter løste industrisamfundets problemer post-mortem, og det utopiske projekt blev i stedet til gravmonumenter over en svunden tid. Modernismens massebyggerier var allerede fra starten historiske monumenter, en slags forsinkede visioner om det gode liv i grønne omgivelser. Lejlighederne havde alt, hvad førkrigstidens boligkarrér manglede. Bygget efter de bedste humanistiske idealer om menneskets korporlige sundhed, oplyste ånd og frie bevægelse. Masser af plads i velindrettede lejligheder med bad og toilet, vaskerier og fælles faciliteter, parkeringspladser og daginstitutioner, skoler og indkøbscentre. »En overdosis af gode intentioner«.⁶⁰

Planlæggerne af vidunderbyggeriet havde taget højde for alle tænkelige behov og havde tilrettelagt selv de mindste bevægelser i et sindrigt udtænkt funktionsdiagram - men glemte at forudsige den totale fiasko. Der blev underligt stille, efter at kransorseufoorien havde lagt sig. Det babylonske betonbyggeri blev hurtigt forladt af middelklassen og de ressourcestærke børnefamilier. Markedet gjorde det mere fordelagtigt at købe egen bolig, fradragsretten og værdistigningen udkonkurrerede ganske enkelt det almennyttige byggeri. Parcelhuset kunne tilbyde skatteasyl til par med to indtægter, og det modernistiske etagebyggeri blev til endestation for sociale problemer. Det 20. århundredes mest radikale byeksperiment, efterkommerne af Ville Contemporaine, er de facto blevet fysisk symbol på armod og social deroute. Den politiske styring af boligmarkedet har mere eller mindre ufrivilligt gjort det almennyttige boligbyggeri til sociale åleruser og opsamlingslejr for flygtninge og indvandre, et skuffesystem af elendighed uden for det forestillede fællesskab.⁶¹ Rummets kvaler i modernismens massebyggerier

⁶⁰ Koolhaas 1976, s. 871.

⁶¹ Anderson 1983.

er i dag en af velfærdssamfundets uløste gåder. Der er blevet udviklet mange fortrydelsespiller, men hverken bombing eller doriske indgangsportaler har løst den gordiske knude. Der er blevet brugt milliarder på kvartersløft, men stemningen er stadig forholdsvis mat.⁶² Gellerupparken ved ringvejen ligger stadig på landets top ti over dystopiske eksilbyer. Bebyggelsen er indbyggermæssigt på størrelse med Ry, men det er svært at få øje på de bymæssige aktiviteter mellem beboelsesmaskinerne. Der ligger et færdigsyet center i den sydlige ende og en selvgroet Bazar i den nordlige, men områderne imellem er kemisk rensset for butikker og andre erhvervsfunktioner. Uden for institutionernes åbningstid kan beboerne øve parallel parkering, trække ubegrænsede mængder frisk luft, løbe frit rundt på græsset, sove eller se TV. Det ser lidt gråt ud for montagebyggeriets beboere, men der er også lyspunkter.

Gellerup er med sine mere end 10.000 indbyggere både [O2]-Byens største enklave og hele Jyllands kosmopolitiske knudepunkt. Bazar Vest er Skandinaviens største etniske marked. Det fem år gamle »Orientalische Markt« har 20.000 besøgende om ugen og har sat Gellerup på byens officielle turistkort side om side med Marselisborg slot og Den Gamle By.⁶³

Indgangen til Bazar vest ved Gellerup

62. I alt er der givet en ramme på 73,5 mio. kr. til helhedsorienteret byfornyelse og 85 mio. kr. til bygningsfornyelse til "moderne betonbyggeri". Jf. boligministeriet, april 2001.

63. [http://www.bazarvest.dk/bazar/dansk.asp?bazar_Action=Find\('Id',26](http://www.bazarvest.dk/bazar/dansk.asp?bazar_Action=Find('Id',26) (april 2001).

Områdets multikulturelle potentiale er måske i sidste ende den ubekendte faktor, som får rehabiliteret det stigmatiserede kvarter. De fysiske omgivelser mellem blokkene er heller ikke helt så trøstesløse som deres renomé, der er sket meget med planens landskabelige tomrum, siden de første sort/hvide stemningsbilleder blev tegnet. De spredte beplantninger har vokset sig store, og græsplænerne mellem blokkene er blevet forvandlet til et fascinerende landskab af underskov og fortættet krat. Man kan gå rundt herude helt omgivet af tæt skov og pludselig, til tonerne af tyrkisk bryllupsmusik, støde på en oceandamper af modernistisk arkitektur. Miljøet mangler bestemt ikke karakter, de nye indbygges kulturelle spor har løftet atmosfæren i det kuldsejlede projekt. Foreningslivet blomstrer, og studerende er begyndt at omdanne de store lejligheder til bofællesskaber. Det største problem er måske størrelsen. Gellerup er en hel by uden bymæssige egenskaber, men hverken facaderne eller de enkelte lejligheder adskiller sig væsentligt fra f.eks. det meget eftertragtede Vestervang ved Botanisk have. Betonbyggerier kan trods alt ikke producere hooligans af sig selv, funktionsseparationen og den rationalistiske planlægning er ikke eneste årsag til segresionen, men en revision af den modernistiske utopi er nødvendig, hvis de tætbeboede beboelsesøer skal gøres urbane. De tre årtier som er gået siden visionen blev sluppet løs, har ikke budt på megen konstruktiv kritik. Den kritiske pessimisme, som udnævnte **Modernism Classic** til en uoprettelig begynderfejl, bærer i høj grad ansvaret for, at arbejdet med at forme den moderne by lider af panik-angst. Den postmoderne kamufleringsøvelse endte i et semantisk delirium. Tæt-lav bevægelsens forsøg på at genopfinde landsbyen har hverken løst problemerne eller gjort kedsomheden mindre monumental. Rekonstruktionen og den neorationalistiske tilbagevenden til de historiske typer blev indhentet af sin egen illusion om, at det nye ikke var nyt. De mange anti-teser til modernismens heroiske orden har ikke gjort det lettere at bo i forstaden.

Overfor monolitterne ved Gudrunsvvej ligger digterkvarteret beskyttet af en grøn kile, som aldrig blev til rigtig motorvej. Adskillelige cykelvrag, skraldede knallertstel og skjulte bålpladser fortæller bybagsidens tavse historie. Voldene omkring overskudslandskabet indrammer blikket ud over Åbyhøjs kamstruktur af énfamiliehuse og de forvandlede industriområder omkring åen ved Søren Frichs Vej. Nede i ådalen åbner omgivelserne sig op. Her ligger enorme rekreationslandskaber af fodboldbaner, motionsstier, fiskepladser, indhegnede sportsbaner og klubhuse. De udstrakte fladers materielle tomhed rummer en programpakke af funktionel tæthed. Det nutidige liv udspiller sit drama i fladen og i de tiloversblevne tomrum. Langs den ydre ring ligger alle de nye fritidskulturmonumenter og vidner om de moderne individers livsstilsprojekter. Motorcross, fodbold, cricket, bueskydning,

basketball, tennis, skøjteløb, hundetræning, paintball og jogging kræver store åbne områder, let tilgængelighed og gode parkeringspladser. Det har [O2]-Byen. Den nutidige livsform har frisat den politiske og symbolske organisering af rummet, og i stedet indsat tilgængelighed, livsudfoldelse og konsumudveksling som ideal. Den postindustrielle produktion foregår ved skriveborde, og alle laptop'erne har fået behov for fysisk udfoldelse. Den nutidige by har derfor indlagt bånd af vildnis, faunapassager og tæmmede græsflader, der fungerer som re-produktionsapparat for arbejdsstyrken og symbolsk modydelse for den totale kolonisering af landskabet.

Ved siden af de indhegnede konditionsrum ved Åhavevej ligger kolonihaverne, der engang var industriarbejderens tilflugtssted. De lå her før alt andet, og er måske forstadens mest folkekære enklave. De små familiejordbrug og vegetative oaser er anekdotiske kraftfelter i ringstrukturens tabula rasa modernitet. I mormors kolonihavehus fejrede babyboom'erne evig sommer før charterferien blev til hvermandseje, og her dyrkede arbejderne deres kartofler, før det økonomiske mirakel for alvor slog igennem. Haveforeningerne ved ringvejen er stadig interimistiske, har ingen kloakering eller større infrastrukturer, og der skal bare en bulldozer til en enkelt formiddag, så er idyllen ryddet. Under den kolde krig indgik de i beredskabsstyrelsens plan for massegravpladser. I dag er kolonihaverne stort set politisk fredede, og selvom antallet er blevet halveret siden 50'erne,⁶⁴ er de stadig levende fragmenter i forstadens patchwork af historiske spor og moderne elementer. En pæn linje af nye biler i luksusklassen vidner om, at en ny generation af kolonister er rykket ind. Det er næppe udfoldelsesrum, fødevarer eller frisk luft disse folk mangler. De små haver er måske ved at blive livsstilskolonier for de befolkningsgrupper, som ikke behøver at have jord under neglene.

Længere fremme på ruten dukker et højhus op bag haveforeningen Engvangs flimrende felt af flagvimpler og frugttræer. Domo møbelhusets facade af møbleret interiør kommer til syne, og kort efter er man fremme ved Viby-centret. Det gamle torv er blevet til en mall, de tidligere fritstående bygninger er hæftet sammen med glas, og indkøbsgaden har fået pyramidetag i spejlglas. Centret er et mix af elementbyggeri i stivnet strandbred, postmoderne additioner og lidt af det allernyeste nye på dansk. Med sit pensionistkasino Viby Banko Center, lægekonsultationer, hotel, tandlægeklinik, bank, solcenter, dyrehandel, torvemarked, fødevarercenter og cafeteria har stedet reelt karakter af civic center. Forstadsørkenens svar på Las Vegas har for længst overhalet Rådhuset som folkeligt centrum.

64. "Kolonihaver i Danmark" 1979, s. 7.

[O2] fortsætter mod sydvest og starter opstigningen til Holme og Højbjerg i syd. Ringen følger Skanderborgvej til Jyllandspostens hovedkvarter og svinger herefter mod sydøst ind under jernbaneoverskæringen ved den gamle FDB fabriksgrund. I dag ligger Brugsforeningens nye flagskib, OBS, på de gamle produktionsarealer. Fra parkeringspladsen ved varehusets fod er der en storslået udsigt ud over hele byen. Varehusets parkeringsplads, [O2]-Byens Campidoglio, overgår alt, hvad middelalderbyen kan mobilisere af spektakulære scenerier. Herfra ligner Århus i mørke et funklende diagram af linjer og punkter. Om natten bliver den udstrakte forstads store åbne landskabsrester usynlige, produktionsapparatet går i sort, og de spredte bygningers konturer falder i med omgivelserne. Ringvejen bliver til en oplyst tunnel. Gadebelysningen, billygterne og reklameskiltene lysspor overtager efter skumringen den visuelle dominans. Et slør af forbundne offentlighedsspor træder frem, det infrastrukturelle net ligger som et nutidens Nolli kort hen over landskabet og fremhæver byens kommunikation. Forstadens rum er et netværk af kontakter mellem forskellige funktioner, produktionsenheder og bosættelser.

Parkeringspladsen ved OBS i Viby

»Af motorvejsudfletningerne og systembyggerierne vokser en ny byarkitektur frem«.65 Infrastrukturen er den moderne bys marv og rummer et virtuelt offentlighedspotentiale.

»Betydningen af mobilitet og tilgængelighed i den nutidige storby, tildeler infrastrukturer en karakter af kollektivt rum. Trafikale infrastrukturer er ikke blot en egen-nyttig service, men et ekstremt synligt og meget effektivt instrument til at skabe nye netværk og forbindelser«.66

Parkerings- og udsigtspladsen foran varehuset er ikke kun bilernes og shoppernes domæne. Uden for åbningstiden bruger beboerne fra Rosenhøj og Søndervangen asfaltfladen til knallertvæddeløb, skating, cykelakrobatik og alle de andre spontane aktiviteter, som de forstenede legepladser og de udlagte rum mellem cementblokkene enten ikke duer til eller eksplicit forbyder.

-Byen

Lige bag Rosenhøj begynder et af byens største industrikvarterer. -Syd i Slet og Hasselager ligner stort set alle de andre erhvervsområder, der ligger på kanten af byen i tilknytning til de store indfaldsveje. Bortset fra Tele Danmarks gigantiske domicil består området hovedsageligt af mindre produktionsvirksomheder, lagerbygninger, varehuse og distributionshaller, men her findes også isolerede parcelhuse, gamle husmandsbrug, mindre markarealer, gartnerier og rideskoler, som er blevet opslugt af udviklingen. Det centrumsløse og sammenblandede mønster af isolerede landbrugsarealer, let industri og spredt beboelse minder til forveksling om visionerne for det Broadacre som Frank Lloyd Wright publicerede fra begyndelsen af 30'erne. Wrights forsyn om, at »det vil være en by så forskellig fra oldtidens by eller fra enhver nutidig by, at vi sikkert ikke vil kunne genkende dens fremkomst som udtryk for by overhovedet«,67 står stadig ved magt. Hovedparten af den udflydende randzone mellem det historiske center og det åbne kulturlandskab bliver slet ikke opfattet som by. Virksomhederne i disse udkantsområder er som regel ikke afhængige af et blikfang eller et repræsentativt ydre for at drive forretning. Der er sjældent direkte kontakt med kunderne, det er de trafikale forbindelseslinjer, de lave grundpriser og afsætningsgrundlaget, som udgør de vigtigste parametre. De enkelte bygninger er derfor oftest rene pragmatiske konstruktioner, forskellige variationer over samme type af betonkasse+logo med et artikuleret appendiks, der markerer indgangen og

65. Juel-Christiansen 1985, s. 13.

66. Wall 1999, s. 238 (i egen oversættelse).

67. Frank Lloyd Wright: "The Disappearing City" (her citeret i egen oversættelse efter K. Frampton). Se Frampton 1992, s. 190.

Industrikvarter Syd ved Slet

domestiserer de administrative funktioner. Kassernes størrelser varierer, men tilbygningerne er som regel 'parcelhuse' eller 'hvestuer' der er sat fast på en af boxens sider. Mellem de ensartede erhvervsbyggerier ligger et kludetæppe af friserede græsplæner, miniatureudgaver af franske haveanlæg, asfalterede parkeringsøer, terrasseringer og skulpturelle arrangementer af betonelementer, åbne flader af depoter, drænbassiner, fragmenter af landbrugsarealer og grundstykker af tilgroet krat. Hen over landskabet og den byggede masse hænger en tredje orden af højspændingskabler, som opdeler det udflydende rum med sin konstante rytme, og hvis sikkerhedsafstand afgrænser de overordnede byggelinjer. Den tilsyneladende systemløse og tilfældige orden er styret fra luften og reguleres i fladen af det artificielle landskab. Det 'fortabte land' omkring betonkasserne er ikke helt uden betydning, men udfører en funktion som markør af grænser og ejerforhold. Det samlede landskab er en meget aktiv del af den grænsedragning, som finder sted overalt i den nutidige by. Det er ikke længere facaden og de forskellige liminale elementer som døren, vinduet, porten, volden osv. der synliggør og celebrerer overgangen mellem forskellige domæner. En

Luftfotocollage af den nutidige by

Frank Lloyd Wrights Broadacre City

grænsedragning i den moderne by kan være en græskant, et staudebed, en flisebelægning eller en reflekterende streg på asfalten. Den nutidige bys grænser patruljeres af round-up, de ejendomsretlige forhold er så regulerede og de matrikulære fronter er så udviskede, at rummet knap nok viser sine skel og nærmest fremstår som en uendelig udstrækning af forskelsløshed.

Efter Christian X's vej bliver den byggede struktur mere tæt og lav. Bebyggelserne hedder ikke længere noget med parker eller haver, men har nu navne efter uddøde håndværk. At besøge Urmagertoften, Sadelmagertoften og Pottemagertoften er på en gang som at se Morten Korch film og komme på charterrejse til Middelhavet. Små klynger af skalmurede huse med dannebrogsvinduer i plastic danner idylliske motiver omkring cykelskursfortolkninger af smedjer, mønsvaskeriversioner af gadekær og svungne stier af betonfliser i brostensmønstre. Efter de nyopførte landsbyer rejser Søsterhøjsenderen sig op af horisonten som et landmark for den virtuelle kommunikation. [O2]-Ringene ender ved Oddervej lige før golfbanen i velhaverkvarteret omkring Skåde bakker.

⚔-Byen

I det sidste kryds kan man enten køre videre mod syd ud af byen eller dreje mod nord ned til havnen og turistattraktionerne i den historiske bydel. Skiltene i krydset henviser til et »centrum«, for den monocentriske bymetafor præger stadig den officielle tegngivning i [O2]-Byen. Det hedder f.eks. Århus C i området omkring Domkirken på trods af, at der dagligt er flere århusianere i transit ude ved ringvejen og sikkert flere shoppere ved Bilka i Tilst end turister på Store Torv. Der er flere meter zebrastrøbet fodgængerfelt i [O2]-Byen, end der er højstemt Strøg i centrum, men konkurrencen er imidlertid blevet politisk reguleret, så brostenskvarterene ikke behøver at frygte nye storcentre i den ekspanderende vækstzone. Den historiske bykerne rustes til kampen mod udviklingen med storstilede revitaliserings kampagner, historiserende stiløvelser og heroiske fredningsprojekter.⁶⁸ Et kosmetisk mobiliseringsarbejde er begyndt, og velmenende byentusiaster forsøger at redde, hvad der er tilbage af oprindelig karakter og uskyld i de historiske byområder. Velfærdsamfundet er trådt til og har sat ⚔-Byen på overførselsindkomst. Bekymringen for de små butikkers overlevelse og ønsket om at bevare et bestemt historisk bybillede som

⁶⁸ Det hedder således i kommunens "overordnede principper for byarkitekturen", at Århus og især Midtbyen rummer mange historisk og arkitektonisk værdifulde gadestrøg og bygningsmiljøer, som gør byen til noget særligt. Det er derfor vigtigt at værne om særpræget ved at fastholde bevaringsværdige bymiljøer og bygningsværker samt at forbedre de områder, som er skæmmet af forandringer, der ikke har respekteret de kulturhistoriske værdier. Jf. <http://www.aarhus.dk> (april 2001). (min kursivering)

[O2]-Byens forskellige enklaver

æstetisk ramme har omdannet Århus '[see]' til noget nær en temapark - **@ity**. Den tidligere Åboulevard, fra Magasin til Europa Plads, har været på C-vitalitetskur og er blevet omdannet til en ny forlystelsespark efter opskriften: Århus á la 1930 + Barcelona = La Belle époque. Fritlægningen af åen har givet Århus det strejf af Nyhavn, som byen altid har manglet. Det publikumsombruste kajanlæg er en stribe af overdrevne forskelle.⁶⁹ En fransk fortovscafe er presset ind mellem en skotsk pub og en ægte New Yorker bar. Ved siden af ligger et italiensk trattoria, og det eneste, der mangler i kavalkaden, er et dansk værtshus. Foran temabeværetningerne er »den spanske trappe« blevet samlet ind for at gøre det hele lidt mere barokt. Åen svømmer over af succes, resten af **Æ**-Byen er parat til at følge efter, og det private vagtværn står klar til at bortvise eventuelle fredsforstyrrelser. Cityforeningen har i samråd med kommunen besluttet, at narkomanerne, bumserne og alle de fulde fattigrøve med medbragte bajere hellere må finde andre steder at være. Byrenoveringen har kostet mange penge, og derfor må handlen helst ikke forstyrres. Den autentiske by er trods alt kun et marked ikke et socialt projekt.⁷⁰ Næste fase af forskønnelsen er allerede i gang, Lille Torv og Store Torv har fået ny belægning i 'gammel stil'. Dele af strøget har fået indlagt gulvvarme der forhindrer isdannelse om vinteren og mangler nu kun en overdækning for at være fuldt ud interiøseret.

Den politiske begejstring for gågader og bilfrie byer lider imidlertid under et Skjern Å-syndrom.⁷¹ Revitaliseringen er ikke historisk fordomsfri men styrer mod et ønskebillede af det individuelle sted og er derfor først og fremmest et æstetisk projekt.⁷² Det offentlige rum er blevet til »det offentlige billede«,⁷³ - ikke blot i den nye bykorridor men også i den genskabte 'gamle' bykerne.⁷⁴ Forestillingen om byen er ramt af vemod, og den nutidige by betragtes med stedmoderlig bekymring som en tragisk parodi på den ægte vare. De historiske bykerner har blandt 'kendere' opnået monopol på rollen som pinup's for det byggede miljø. Bag strøgets historiske facader gemmer sig imidlertid moderne betonbyggerier som skuffer i et effektivt kasseapparat. På bagsiden ligger parkeringspladserne til pengetransporterne og vareindleveringsramperne gemt for at skåne det historiske miljø. Biltrafikken ledes bag om kulisserne så statistoptogene af hestevogne, folkedansere og tilrejsende fodgængere ikke forstyrres. Borgerne er for længst

69. Koolhaas påpeger med "City of Exacerbated Difference (COED)" hvorledes globaliseringen ikke fører til homogenisering, men tværtimod fremtvinger en stadig større forskel i bybilledet pga. den stigende konkurrence om kapitalens gunst. Å-beværetningernes tematiserede diversitet afspejler i miniformat den mekanisme, som Koolhaas her redegør for. Koolhaas 1997, s. 337-592.

70. Gentrificeringens sociale slagside bliver beskrevet malerisk i Davis 1990.

71. Den tvangsforestilling at byudviklingen kan styres tilbage til en oprindelig og mere harmonisk tilstand.

72. Det mest omtalte bymæssige forskønnelses- og restaureringsprojekt i Europa er nok Berlin, hvor dele af byens historie har været igennem en decideret udrensning. Se Huyssen 1997, s. 57-81.

73. Virilio 1989, s. 125.

74. Disneyficeringen af de historiske byområder kan ses som udtryk for en "ubevidst" billedliggørelse af byen. Se Chaplin & Holding 1998, s. 6-9.

fortrængt af shopperne. **Æ**-Byen er allerede en mall. En næsten tro kopi af de ægte »ersatz downtown«⁷⁵ som City-Vest, Viby-Centret, Storcenter-Nord, Veri-Centret osv.⁷⁶ Bycentret følger åbenlyst forstadens udviklingsmønster. Dybt inde i 'midtbyen' findes uudnyttede områder og wastelands skabt på ruinerne af de udtjente industriarealer, marginaliserede havneområder og forældede infrastrukturer. Periferiens orden er imploderet til centret. Der er ikke længere stilstand i orkanens øje.

I sammenligning med omfanget af de nye bymæssigheder, som ringvejen inducerer, er »C« en mindre enklave, men [O2]-Byen har ingen historiske monumenter og dermed ingen symbolsk magt eller politisk bevågenhed. Ude i periferien ligger, hvad den franske arkitekt Dominique Perrault har kaldt fremtidens fortidsminder,⁷⁷ de nye magtinstitutioner, forvaltningerne, IT-virksomhederne, dagbladene, DR og TV2, sammen med dagligvaregiganterne Dansk Supermarked, FDB, fritids- og klubsamfundets haller, tæmmede plæner og golfbaner. Og klonerne over dem alle Shell, Block Buster og McDonald's. De 25 minutters køretur fra nord til syd ad ringvejen er som en dokumentarfilm om den moderne by transmitteret live gennem forruden på din bil. En perlekæde af beretninger om de modernistiske visioners vernakulære virkelighed. Drive-in-reality. Ringvejen er samtidig en seriel vision af byggede manifester, et déjà-vu af det 20. århundredes byidealer og en rundrejse til de nye typer af territorier, som kendetegner vor tids urbaniseringer. Den moderne byplanlægning har skabt en øgruppe af utopier. [O2]-Byen er havet imellem dem.

Exit

Markedskræfternes globale triumf har skabt en samfundsorden, hvori byudviklingen åbenbart foregår af sig selv og efter et mønster, som tilsyneladende unddrager sig enhver lighed med anerkendte bymæssige idealer. Den moderne by beskrives som et patchwork af permanent mangel på sammenhæng - Junk-Space.⁷⁸ Bilismen og velfærdssamfundets massekultur har tilsyneladende skabt en by uden egenskaber,⁷⁹ som arkitekter og urbanister hidtil har fortolket som forskellige grader af katastrofal fejludvikling. Byvækst ude af kontrol, en dystopisk besættelse antagelig uden styringsprincipper og fuldstændig tømt for

75. Koolhaas 1987/1994, s. 843.

76. Hemmersam; Jensen; Nielsen 2000.

77. Perrault 1999, s. 45.

78. Koolhaas 2000, s. 17.

79. "Byen uden egenskaber" er Morten Daugaards oversættelse af Rem Koolhaas artikel "The Generic City". Titlen spiller på Robert Musils roman "Manden uden egenskaber" som skildrer kultursammenbruddet i Wien og den karakteropløsning af borgerskabet, som moderniteten indvarslede. Se Musil 1995.

Sadelmagertoften

Fjældevænget

Gellerup

Havnen

Holme

Mindeparken

City

Skåde Bakker

Stavtrup

Skjoldhøjparken

Skjoldhøj

Slet

Vestre Kirkegård

Åbyhøj

Vesterled Haveforening

Tilst

genkendelige kvaliteter - sprawl. Sub-urbia eller paria-byen bliver diagnosticeret som en form for urban metastase, en rest af et ulykkeligt fejltrin, som må genoprettes. De planlægningsmæssige reaktioner på udviklingen herhjemme spænder fra fortvivelse og ironi til politisk forbud.⁸⁰ Massekulturens hedonistiske regime er blevet erklæret formløst af avantgarden, de intellektuelle og de politisk korrekte meningsdannere. Forstadens historie, som den skrives i dag, er en lang og tragisk fortælling om tab af betydning og forfald af traditionelle bymæssige kvaliteter. Selvom det næsten er 30 år siden, vi lærte af Las Vegas, at det traditionelle slægtskab mellem arkitekturen og den symbolske reproduktion var brudt, lever 95% af det byggede miljø stadig på tålt ophold i udkanten af den arkitektfaglige integrationsbestræbelse. Den utætte bys endeløse flader af formløshed, tematiserede rumkulisser og shopping bimmelim har lidt karikeret delt arkitektstanden op i Woody Allan's og Dirty Harry's, dem der har taget monopol på bekymringen, og dem som bare fyrer løs. De tabsbevidste som lukker øjnene, så snart de forlader karrébebyggelserne og brostenskvarterene, og de beskidte realister som retroaktivt forsøger at indhente, hvad den rene idealisme hverken vil eller kan overkomme.⁸¹

Kritikken af den nutidige by tager udgangspunkt i det traditionelle bybegreb og dets centripetale metafor. En falsk bevidsthed der udelukkende producerer midtsøgende billeder af kraftfulde centre, som aftager radiale og ender i en form for perifer tilstand af mere eller mindre kulturløshed. Bag idealet ligger en automatisk forestilling om det byggedes forrang over det åbne, som stammer fra en mytologisk forestilling om byen som adskilt fra og i modsætning til landskabet. **»Alle teorier vedrørende produktionen af rum baserer sig på en tvungsmæssig beskæftigelse med det modsatte, med substansen, dvs. arkitekturen.«**⁸²

Det offentlige rum, som vi kender det fra den historiske bys gader, veje og pladser, er blevet ophøjet til garant for den borgerlige offentlighed og udtryk for den autentiske civilisation. Kulturkritikken ser konsumsamfundet og suburbia som en udhuling af rummets symbolske og politiske ladning. Diskussionen om byen og dens fremtid lider i høj grad under en uproduktiv og historisk centristisk⁸³ forestilling om center og periferi, historisk og moderne, kardinal og marginal. Om bymidte og forstad, ophav og yngel. »Den stædige fastholdelse af det koncentriske princip

80. Miljøminister Svend Auken forbød i 1997 med den nye stramme planlov opførelsen af nye storcentre.

81. Jensen 2002, s. 2-3.

82. Koolhaas 2000 s. 17 (i Morten Daugaards oversættelse)

83. Det etnocentriske kort vil altid placere en bestemt kultur som midtpunkt i sit verdensbillede. Det **histocentriske** bybillede vil altid tegne et begyndelsessted som det vigtigste.

som en fikts idé gør os alle til bro- og tunnelfolk, andenklassens borgere i vores egen civilisation, gjort retsløse af en dum overensstemmelse i vores kollektive eksil fra centrum«. ⁸⁴ Den tilbageskuende og virkelighedsfjerne forestilling om byen er i øjeblikket den største hindring for overhovedet at begribe den moderne realitet som udspiller sig for øjnene af os. Bitterheden bunder i den udbredte opfattelse, at forstaden og det 20. århundredes infrastrukturer hverken tilhører almenvellet, har potentiale som offentligt rum eller er ladet med skønhed. I forstadens tilsyneladende håbløse funktionssammenstød ligger imidlertid spiren til konstruktionen af helt nye konglomerater af urbane ophobninger, landskabelige overgangszoner og kulturelle krydsninger. Den spredte by er i en konstant tilblivelses- og transformationsproces, som bare venter på, at planlæggerne og arkitekterne griber chancen og kommer med nye visioner for, hvordan den moderne virkelighed kan tænkes og formes. Den såkaldte periferi er absolut ikke marginal.

Nye arealanvendelsesformer opstår i periferien, langs de infrastrukturelle korridorer og på grænsen til det åbne land. Energilandskaber med vindmøller, solfangere, akkumulering af biomasse og rodzoneanlæg som moderne parterre haver. Rekreationslandskaber som vidtstrakte åbne og programmerede felter med forskellige sammensmeltede teksturer af naturlige og kunstige belægnings. Fortættede bånd af skov og buskads med udlagte stier scenograferet som bevægelsesmæssige eventyr, der fletter forstadens enklaver af beboede øer sammen med parkerne og turistattraktionerne i centrum. Konsumlandskaber med endeløse asfaltfelter flankeret af reklamer, ikonografiske kulisser og neon glow vis-a-vis det arkaiske kulturlandskab. Betonbeholdere med Disneyficerede kulisser af vrangvendte bysimulacre, der fungerer som antiteser til netværksbyens usammenhængende og flimrende indtryk. Overskudslandskaber af Space Left Over In Planning SLOIP⁸⁵, bakke drag af strukturelle eksternaliteter og bufferzoner af hængende haver langs indfaldsveje og ringgader. Restarealer af entropiske landskaber der ligger spredt som ubeboede øer i forstadshavet. Mobilitetslandskaber af byvestibuler, storskalabyggerier og dynamiske rum langs de moderne infrastrukturer. En overflod af collageverdener, mellemrum og eksalterede sammenstød som rummer indledningen til fortællingen om livet i det 21. århundrede.

Suburbia er samtidens »Rosetta sten«⁸⁶, og nutidens idiom venter bare på, at vi skal gå i gang med at foretage nye læsninger af dens vage terræner og navnløse

84. Koolhaas 1994a, s. 1249, (i Morten Daugaards oversættelse).

85. J.F. Lionel 1971.

86. Koolhaas 1994, s. 9.

Collage af [O2]-Byens monumenter

steder. Der mangler morfologiske definitioner, som gør os i stand til at forstå dens hybride felt af enklaver, infrastrukturelle korridorer og artificielle landskaber. Hvis vi ønsker at kommunikere med de nye betydningsmønstre, som ligger overalt i forstaden, må vi udvikle kort, kognitive skemaer, begrebslige forståelsesrammer og foretage fotografiske kampagner ud i det betydningstomme landskab. Den centripetale forestilling om byen må revideres, så der åbnes for nye narrativeringer af tomrummet i den nutidige by. Det usete overskud venter på, at arkitekterne og urbanisterne udvikler nye værktøjer og strategier, som kan eksponere den nutidige kulturs poetiske dimensioner og udnytte den nutidige bys produktive potentiale. Der er behov for at formulere byplanlægningen for de åbne huller i det artificielle landskab, som omgiver enklaverne i den nutidige by.⁸⁷ Territorialiseringen af overskudslandskaberne i den spredte by er mindst lige så vigtig en arbejdsopgave som formgivningen af den byggede masse. Faktisk ligger der oceaner af rum tilbage, efter at den moderne planlægning har udlagt sine enklaver af forskellige ordner. Men der rejses også en række spørgsmål. Findes der et alternativ til junkspace, og kan arkitekturen overhovedet gå i dialog med markedskræfternes autopilot uden at lade sig kapre? Er konsumsamfundet og middelklassens varesprog overhovedet noget arkitekterne skal forsøge at kommunikere med? Hvor er den politiske funderede arkitektur henne, når Disney og pengemændene inviterer til gilde? Er det håbløst at simulere samlende social institution i en verden, som for længst har fundet sig til rette i uddifferentierede institutioner af subkulturer, æterbårne fællesskaber og objektløse epicentre?⁸⁸

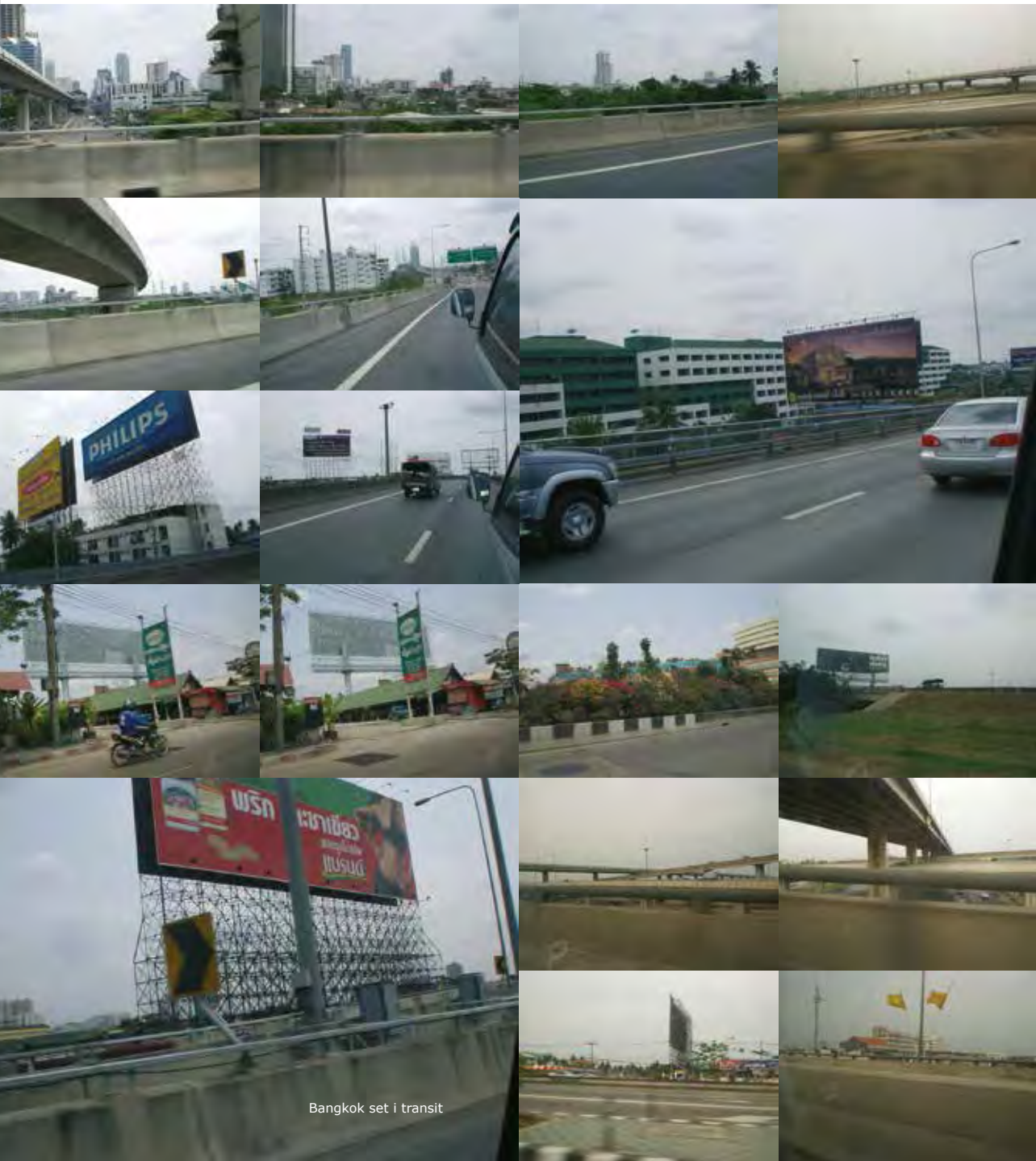
87. Secchi 1993, s. 116.

88. Jensen 2002, s. 2-3

Casestudie **Sukhumvit Line**

- fortællinger om den moderne asiatiske storby

Intro: Asiens generiske byer

Den eksplosive økonomiske vækst, som har fundet sted i Asien inden for de sidste 20 år, har skabt grobund for en urbanisering, der er så ekspansiv og kvalitativt forskellig fra ethvert fortilfælde, at den i et vesteuropæisk civilisationsperspektiv forekommer nærmest apokalyptisk. Specielt i de nyindustrialiserede lande som Thailand, Vietnam og Malaysia er byerne for alvor blevet hægtet på den globale pengestrøm og nærmest katapulteret direkte ind i det 21. århundrede. På få årtier er helt nye megapoler skudt op omkring de sydøstasiatiske vækstcentre. Med tigerspringsfart er landsbyer og rismarker blevet forvandlet til gigantiske byer med tocifrede millionbefolkninger. Det økonomiske boom har indløst de mest dystre demografiske forudsigelser, levet op til de mest bedrøvende økologiske diagnoser og indfriet de mest optimistiske forhåbninger til det kapitalistiske mirakel. Udviklingen har allerede overgået profetierne, og der er i den forstand ikke nogen grund til at revidere den basale forståelse af moderniseringsprocessen. En af de antagelser, som imidlertid ikke har kunnet følge med virkeligheden, men tværtimod er blevet løbet over ende af udviklingsdynamikken, er den befæstede hypotese om byen. Asiens moderne storbyer ligner ikke noget, som tidligere er set, og ethvert forsøg på at sammenligne dem med kendte idealer synes på forhånd håbløst. Den voldsomme urbaniseringsproces har udløst en tabula rasa tilstand⁸⁹ af øjeblikkelig identitetsforandring eller momentan nutid i det urbane billede, som grundlæggende rokker ved den herskende arkitektoniske evolutionsmetafor. De moderne storbyer, som er opstået i kølvandet på globaliseringen, er skabt uden fortid og repræsenterer nærmest en genopfindelse af byen i et traditionsløst, ahistorisk og kulturelt tomrum. Udviklingshastigheden i de nye epicentre har sat fortællingen om det historiske rum ud af kraft og dermed destabiliseret den kontinuitetsfigur, der holder sammen på den traditionelle forestilling om byen. Opkomsten af, hvad Koolhaas kalder »den generiske by«,⁹⁰ bliver betragtet som et frontalangreb på selve det arkitekturhistoriske epos om den kontekstuelle pagt af sammenkædet orden i tid. Asiens nye demografiske tyngdepunkter af egenskabsløse byer har ingen arkæologiske spor, intet identitetsmæssigt ophav eller bare et missing link, som kan indskrive karakterløsheden i en form for arvefølge. I den moderne asiatiske storbys erindringsløse øjebliksbillede findes der ikke noget historisk panorama at sætte nutiden op imod, ikke noget baudellaireisk perspektiv,⁹¹ som kan sammenvæve moderniteten i en kontrastfuld blanding med

89. Koolhaas 1995a, s. 1009. Tabula rasa, »den ubeskrevne tavle« i betydning af at stå udenfor historien og altid ved en ny begyndelse er ifølge Koolhaas et af de grundvilkår - det »future chock« - som den moderne byplanlægning må forsøge at overkomme.

90. Koolhaas 1994a, s. 1238.

91. Baudelaire's digteriske dobbeltperspektiv, hvori modernitetens dæmoniske kræfter og åndstraditionens skønhedsideal optræder side om side, får i storbyens kildring fremmedgørelsens skorstene og troens kirkespir til at fremstå som forenede modsætninger. Det er denne kulturelle betragtnings sammenbindingskraft som begrebet her refererer til. Se Auge 1995, s. 110.

fortiden. Der er opstået en uoverstigelig mental afgrund mellem den generiske bys historiske tomrum og det traditionelle bybegrebs tilblivelsesorienterede forståelsesramme. Fraværet af historie er ikke det eneste, der gør det svært at se disse byer som udtryk for en bevidst bygningskultur. Den generiske by er efter alt at dømme udtryk for »urbanisme uden arkitektur«,⁹² hvor bygningernes primat over rummet er brudt, og den arkitektoniske orden ikke længere behersker et sammenhængende forløb af steder og pladser. Industrielt junk har afløst det stoflige nærvær, som arkitekturen engang besad, og det repræsentationelle system, der engang holdt sammen på facaderne, er opløst. Den generiske bys bygninger er hermetiske miljøer, dens territorium er parcelleret i småstykker og dens kakofoniske landskaber er en katastrofisk tilstand⁹³ for den arkitektoniske distinktion mellem landskab og bygning, mellem interiør og eksteriør, mellem offentlig og privat. Gestaltteoriens figur/grund paradigme kan ikke oversætte den slørede tilstand af infrastrukturer, interiøriserede containere, reklameskilte og landskabsrester, som behersker de moderne asiatiske storbyer. De billeder og beskrivelser af fænomenet, som er sluppet igennem til den europæiske arkitektur- og bydebat, er oftest patologiske parodier eller farverige portrætter af, hvad der i traditionel forstand må betegnes som byens definitive karaktersammenbrud. Fænomenet beskrives igen og igen som noget nær modsætningen til Civitas og alt, hvad det gængse bybegreb indeholder af identitetsforestillinger. Diskussionen har endnu ikke ledt frem til nogen positiv definition af den generiske by - tværtimod. Den teoretiske omfavelse af tilstanden har udviklet sig til en gribende afskedsgestus, og der er i øjeblikket ingen udsigt til, at der nogensinde igen vil finde et møde sted. Forfaldsberetningen har imidlertid nået det kritiske punkt, hvor den så småt begynder at hjemsege sig selv. Kritikken har som en ufrivillig refleks etableret en platform, hvorfra det traditionelle bybegreb indirekte beskylder sig selv. Der er sluppet en trojansk hest ind i 'forestillingen' om byen, og de historiske kulisser, som indrammer beretningen om metropolen, vakler. Byen uden egenskaber er årsag til en kriseerfaring, som ikke blot har afmonteret en del af grundlaget for den arkitektoniske byforståelse, den typologiske logik og hele integrationsbestræbelsen, men også kastet de kendte byplanmæssige idealer ud i en fortvivlet overlevelseskamp. Byidealet er splintret til ukendelighed, traditionen har mistet ethvert greb i samtiden, og midt i den forvandlede virkelighed af permanent forskelsløshed står en række ubesvarede spørgsmål om arkitekturens og byplanlægningens muligheder for overhovedet at tage del i udviklingen. Alle bestræbelserne på at skabe sammenhæng i det nutidige bybillede og

92. Somol 1999, s. 136 – 143.

93. Lefebvre 1997, s. 43 – 57.

ethvert forsøg på at videreføre et civilt vidnesbyrd om en kulturel tradition i det postindustrielle rum synes forgæves. Den nutidige byudvikling har efter alt at dømme ikke indbygget nogen synlig orden og er langt fra udtryk for overordnet styring eller planlægning overhovedet. Moderne byområder i Asien, Europa og Amerika er ikke længere indlejret i en symbolsk orden eller et sammenhængende fællesskabsrum, der lader sig samle under en kollektiv repræsentation, men må ses som et splittet interessefelt af formløshed. Den generiske by er, som Koolhaas ironisk har bemærket, højst udtryk for en opportunistisk udnyttelse af mulighederne. Et voldsomt anfald af ren operationalitet.⁹⁴

Asiens selvgroede storbyer er øjensynligt immune overfor alle kendte urbanistiske visioner, uimodtagelige for kollektive redningsplaner, og dermed overladt til markedsøkonomiske logikker, udviklingsiver og private investeringsplaner. Udviklingen er blevet henvist til sine egne fascinationsformer af vareæstetik, forbrugerslivsstil og skyline arkitektur, der til forveksling ligner sig selv over hele kloden. Den »informationsalder-orientalisme«,⁹⁵ som voksede frem under væksteuforien i Asien, er her fem år efter, at det økonomiske Big Bang delvist imploderede, ved at vågne op i en tilstand af kulturelt jetlag. Traditionelle livsformer er på kort tid blevet løbet totalt over ende af den mekaniske vestliggørelse, som tilsyneladende følger med moderniseringsprocessen. Invasionen af multinationale selskaber, mærkevarer og vestlige middelklassesymboler har på kompromisløs facon ændret det kulturelle billede af Asien, ikke mindst i byerne, hvor de store byggematadorbedrifters universelle ensformighed helt dominerer byrummet. Kritikken af udviklingen er desværre blevet indfanget af en tilsvarende, men modsatrettet automatik, når den alene betragter tilstanden som et kulturelt ophørsudsalg og en blind tro på globaliseringen som grundlag for samfundsudviklingen. Det dystopiske signalement overser fuldstændigt, at forandringsprocessen har skabt grobund for en moderne livsstil, der muligvis kan lede frem mod en alternativ identitetsmodel, som ikke lider under fremmedfjendske autencitetsskrubler men tværtimod tegner konturen af en ny kulturel pluralisme. Der er flere forhold som indikerer, at disse byer allerede har overskredet den nationale grænse, er blevet postnationale og dermed rummer et potentiale for at vække moderniteten af enhver nationalitetsslummer. Den kulturkritik, som for længst har udnævnt den asiatiske storby til rollemodel for disneyficeringen, har en udpræget tendens til at fortrænge det progressive aspekt. Den lider til en vis grad under sin egen etnocentrisme, når der pr. automatik sættes lighedstegn mellem modernisering og vestliggørelse.⁹⁶

94. Koolhaas 1995a, s. 1013.

95. Deriu; Kasemsook; Michell 1999, s. 43.

96. Jf. Hanru & Obrist 1997, s. 7. Her konstaterer forfatterne tørt, at Modernisering≠Vestliggørelse. Se også Deriu; Kasemsook; Michell 1999, s. 43.

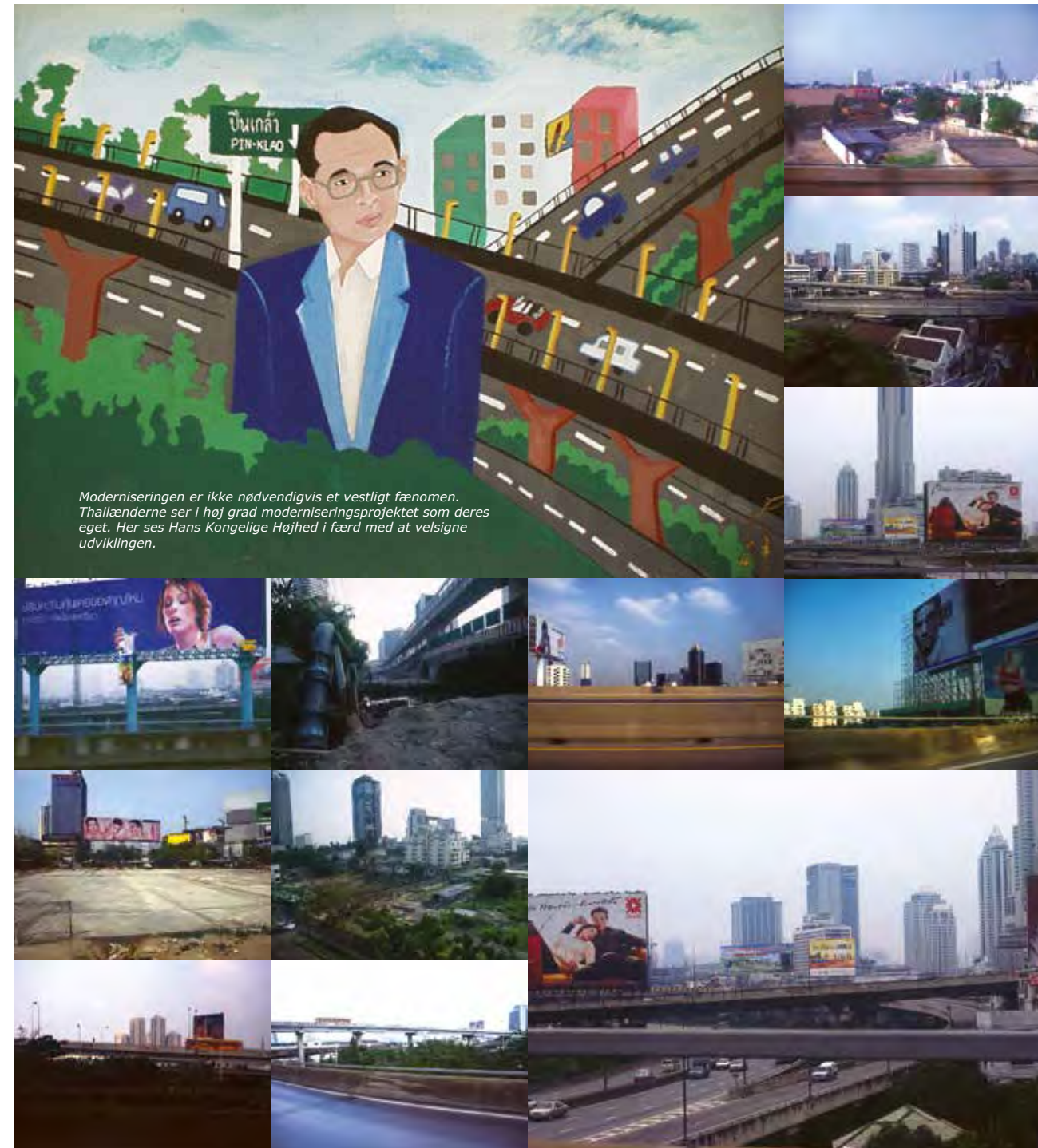
»...‘Det Vestlige’ er ikke længere kun vores særlige domæne. Det repræsenterer måske med undtagelse af dets oprindelsessted en tilstand af universel altomfattende aspiration. Det er ikke længere noget, som ‘VI’ har sluppet løs, og derfor ikke længere noget, hvis konsekvenser vi har retten til at angre; det er en selv-administrerende proces, som vi ikke - under dække af forskellige sentimentaliteter - har en ret til at nægte de ‘andre’, som for længst har gjort det til deres eget. Vi kan højst betragte os selv som døde forældre, der angre det rod, hvormed vore børn har forvaltet deres arv«.97 Diskussionen af byudviklingens betingelser under den globaliserede markedsøkonomi og bestræbelserne på at udvikle brugbare styringsprincipper er nødt til at frigøre sig fra de etablerede fordomme, hvis urbanismen skal forsøge at genopfinde sig selv. Planlægningen må standse flugten fra sine egne mulighedsbetingelser, vende om og tage på udflugt til virkeligheden for der at forsøge sig med alternative læsninger af moderniseringsprocessen. Måske ligger der brugbare programmer indbygget i den moderne bys autopøetiske system af usammenhængende manifestationer. Lad os undersøge hvad den generiske by er, og ikke hvad den burde være.

Bangkok – City Accessible

Bangkok tilhører en gruppe af generiske metropoler, der inden for det sidste par årtier er blevet totalt forvandlet af den globaliseringsbølge, som indtil krakket i 1997 var dynamoen i de sydøstasiatiske økonomier. Byen, der engang var ‘Østens Venedig’, er blevet transformeret til noget i retning af den moderne livsstils hedonistiske hovedstad. Forvandlingen tog fart i begyndelsen af 60’erne, hvor de første bygninger på over seks etager skød op i byen. Højhusene markerede dengang modernitetens ankomst og blev fejret som et fortegn på udviklingen. I løbet af 80’erne nåede tallet 1000, og her tyve år senere har ingen længere hverken overblik over antallet af skyskrabere eller kontrol med omfanget af modernisering.98 Det er først for nylig, at de zoningslove, som formelt har lovliggjort udviklingen, er blevet formuleret. Bangkoks nye skyline har skabt sig selv og fremstår som et uendeligt karakterløst relief af centrumsløs bebyggelse spredt udover et areal på omkring 1.500 km². Byen er ikke bare eksploderet størrelsesmæssigt; den har også fået sprængt sin oprindelige struktur. Det koncentriske væv af kanaler, som engang bandt byen sammen til en form for enhed, er blevet fyldt godt op med asfalt, og den livsvigtige cirkulation varetages i dag af en ny og konstant sammenbrudstruet trafikstruktur. Den globaliserede

97. Koolhaas 1995a, s. 1013 (i Morten Daugaards oversættelse).

98. Det 12 etagers ‘Dusit Thani Hotel’, der blev opført i 1970, stod alene i hen ved ti år og indvarslede gennembruddet i økonomien, for udviklingen gjorde ende på dets monopolstatus som moderniseringssymbol. Det astronomiske antal skyskrabere har gjort det svært at fastholde den monumentale logik: udvikling = højhus. De enkeltstående kraftanstrengelser er smeltet sammen til fænomenet skyline.

Bangkok i omfang - henholdsvis 1908, 1974 og 1984

byvækst følger bogstaveligt talt helt nye veje, de lokaliseringmønstre, som kendetegner det moderne Bangkok, virker i geometrisk og planæstetisk forstand amorfe, men set i et tids- og mobilitetsperspektiv har det formløse mønster sit eget rationale af logistisk fornuft. De internationale forretningsimperier, shoppingcentre og det nye jetset hober sig sammen i enklaver af **tilgængelighedshierarkier**⁹⁹ omkring de infrastrukturelle knudepunkter. Skyskraberne og alle konsumkasserne skyder ikke tilfældigt op, men placeres strategisk dér, hvor forbindelserne er gode, hvor flowet af mennesker, varer og kapital møder mindst mulig friktion. Der er tale om en ny bybevægelse - **City Accessible**¹⁰⁰ - hvis primære karakteristika udgør forbindelsesstrukturer, som ikke er bundet af det territoriale nærhedsprincip. Moderne infrastrukturer gør i modsætning til gadens træge rum afstandene fuldstændigt hastighedsafhængige og dermed relativt forbundne. Lokaliseringsskemaerne og de arkitektoniske stedsfæstelser

99. Øverst i hierarkiet af forbundne og let tilgængelige infrastrukturelle knudepunkter ligger stationerne langs den nye højbane og afkørslerne til de private betalingsveje, herefter følger offentlige motorveje og større trafikårer. Nederst på listen findes bl.a. de ikke airconditionerede offentlige busforbindelser. Lufthavnen har særstatus og fungerer som fælles reference for alle "how-to-get-here" anvisningernes minutafstande.

100. Bybygningen har siden det store rationalistiske rekonstruktionsforsøg i 80'erne haft svært ved at finde et fælles slogan eller en forenende metafor som f.eks. City Beautiful = havebybevægelsen eller City Scientific = funktionalismen. "City Accessible" kunne være fællesbetegnelsen for den stigende interesse for infrastrukturerens betydning, som er genopstået i løbet af 90'erne - med OMAS Eura-Lille projekt som foregangs eksempel

i den moderne by er dybest set tidsfæstelser, men det er ikke kun byens form, som sprænger kontekstrelationen, de enkelte bygninger og selve arkitekturen har også brudt det historiske stilparadigme. De moderne byområder, som er opstået ex nihilo øst for den historiske bydel i Bangkok, må derfor ikke forveksles stilmæssigt med vestlige kloner - de er tidsliggørelsens ikoner. Den generiske by er først og fremmest et temporaliseret rum, som lokaliseres i mobilitetsmiljøer omkring de store trafikårer. I Bangkok sker det langs floden, ved afkørslerne til de private expressways, omkring den nye lufthavn,¹⁰¹ langs den nyopførte højbanelinje og ved stationerne til den kommende undergrundsbane, der forventes operationsklar i 2004. Jo bedre forbindelsen er, jo hurtigere etableres der nye terminalbygninger og tiltrækningsmagneter. Mønstret har imidlertid indbygget et flaskehalsparadoks, som konstant truer sig selv med forstoppelse. Vejsystemet i Bangkok er belastet til ud over bristepunktet. I myldretiden snegler trafikken sig afsted med 9 km/t; larmen, varmen og den massive udstødning er selvforstærkende. Det er nærmest utænkeligt at færdes til fods langs hovedvejene i Bangkok, og de, som overhovedet har mulighed for at købe et transportmiddel, gør det. Det offentlige net af gader og veje er derfor blevet sprængt i et vertikalt hastighedshierarki. Private konsortier har bygget alternative ruter 'udenom' det offentlige rum og det fortætningsramte »Jam-Space«.¹⁰²

Hen over byen ligger enorme baner af beton, som betjener de betalingsdygtige befolkningsgrupper, og snart åbner undergrundsbanens ormehuller nye middelklasse-exits i jordnivealets trafik- og støjhelvede. Den integrerede by er splintret¹⁰³ ad betalingsvejen. Den vertikale trafiksegregering af det offentlige rum har helt bogstaveligt inddelt byen i forskellige kulturelle lag. En geografisk lokalitet kan sagtens være niche eller eksistensminimum for en illegal bosættelse, være produktionssted for en mindre industrivirksomhed, huse en serviceforretning f.eks. en automekaniker og samtidig være distributionskanal for informationsfundets flow af symboler og mærkevarer til den globale forbrugskultur. Den horisontale bystruktur er under opbrydning, der er ved at opstå en ny tredimensionalitet af fysiske strukturer og kulturelle tidsfølelser i byen. Bangkok har inddelt sig i forskellige økonomiske og livsstilmæssige lag, som ikke lader sig repræsentere af et traditionelt kartografisk plan. Der findes ingen tilgængelige officielle up-to-date kort over byen, det, som er opmålt, registreret og kortlagt af myndighederne, viser kun et delvist snit gennem ét af byens mange

101. Omstændighederne omkring udbygningen af den nye lufthavn øst for byen er kaotiske, og overflytningen af de internationale forbindelser fra den eksisterende Don Muang International Airport har været umiddelbart forestående så længe, at udviklingen i området reelt er på stand by.

102. Belanger mfl. 2001, s. 685.

103. Graham & Marvin, 2001.

Second Stage Expressways møde med Mahanakon Expressway - set fra Baiyoke Tower

lag. De forskellige globaliseringstempi må måles på den tid, det tager at skifte sted. Jo langsommere skiftet er des mere friktion, og jo større er forskellen i det kulturelle miljø. Det er i hovedreglen hurtigere at hoppe på højbanen fra mall til mall, end det er at gå fra et shoppingcenter over parkeringspladsen og motorvejen til det nærmeste slumområde. De kulturelle domæner har forskellige bevægelsesmuligheder, og de er ikke koblet til samme infrastruktur. Man er nødt til at skifte fra hurtigtog - til bil - til fods - for at nå til bunds i den 'globale landsby'. Det lykkelige oxymoron og billedet på den uproblematiske sammensmeltning af lokalsamfundet og den verdensomspændende økonomi er i det hele taget noget problematisk. Rummet i den globaliserede landsby er spaltet i forskellige hastigheder. Fysisk, økonomisk og kulturelt.

BTS Skytrain nettet

Sukhumvit Line

I Bangkok sker globaliseringen helt konkret og meget synligt hen over de eksisterende strukturer som et nyt lag. En fordobling – »Gobble-lization«¹⁰⁴ hvor økonomierne lægger sig oven på hinanden som uafhængige og lukkede kredsløb. Den udviklingskorridor, der strækker sig langs den nye højbanelinje i Bangkok og tiltrækker en stor del af den globale kapital i form af shoppingcentre, forlystelsesresorts, hoteller og købelystne turister, svæver i 12 meters højde hen over, hvad der måtte være tilbage af oprindelige lokale bosættelser. The Bangkok Mass Transit System, BTS, er trods navnet og det daglige passagerantal på omkring 250.000 ikke et almindeligt offentligt transportsystem. Banen er 100% på private hænder, opført af Siemens og designet til at give overskud. En enkeltbillet fra On Nut i øst til Siam Square i vest koster mere end 10 gange så meget som en standard busbillet. Systemet udelukker dermed indirekte langt flere af de lokale Bangkokianere end det i øjeblikket betjener.¹⁰⁵ Set nede fra slumbebyggelserne

104. Architectural Dimension 1995.

105. Priserne ligger mellem 10 – 40 Bath (mellem 2,- og 8,- kr. i 2002 priser) afhængig af strækningen. Den officielle daglige minimumsløn er til sammenligning 200 Bath.

Casestudie protokol - turen fra E9 "On Nut" til N8 "Mo Chit" med Sukhumvit line. Fotos mod sydvest

omkring Sukhumvit Road er der ingen tvivl om, at den nye højbane er en privat forretning. Vagterne ved indgangen holder op med at smile, hvis der bliver gjort forsøg på at forcere betalingslusen, eller hvis nogen prøver at sælge deres egne produkter oppe på en af stationerne. Men forsynet med indrejsetilladelse i form af et »travel pas« er der ingen tvivl om systemets fortrin. Siden åbningen af højbanen i december 1999 har BTS transporteret mere end 120 millioner mennesker rundt i byen og etableret forbindelser, der før var nærmest utænkelige. En lang række forretningskvarterer, headquarters, shoppingcentre, Best Selection Condominiums, turistattraktioner og hoteller er blevet bundet sammen i et 23½ km langt bånd bestående af to selvstændige linjer. Sukhumvit Line, der på 30 min. kører de 17 km fra Soi 81 ved Sukhumvit Road til weekendmarkedet ved Mor Chit, og den 6½ km lange Silom Line, der forbinder The National Stadium med floden ved det pompøse Shangri-La Hotel - en tur på under 23 min. Togene kører i fast rutefart fra tidlig morgen til midnat og har gjort det muligt at lave aftaler til tiden inden for rækkeviden af BTS banen. En forretningsmand, som bor i et af luksus-ejerlejligheds-komplekserne ved Thong Lo, kan på tyve minutter være fremme i finansdistriktet ved Silom Road, en tur som før ville tage mindst en time med bil i myldretrafikken. Turisterne har også fået mere Lebensraum; de kan i dag friktionsløst komme fra hotellerne ved Nana stationen til go-go barerne ved Patpong og undervejs plukke af de mere strømlinede forlystelsestilbud, som passerer undervejs. De såkaldte „Sky Bridges“, som fører direkte fra stationerne til de store malls og markeds-kæder, sikrer en minimal påvirkning fra tiggerne, gadehandlerne og det tropiske klima.

BTS nettet er endnu ikke fuldt udbygget, det dækker f.eks. ikke de store beboelsesområder omkring Thonburi vest for floden, der venter også en forbindelse til den kommende internationale lufthavn øst for byen og en udvidelse mod nord til Lum Lu. Udvidelsen af banen kommer næppe til at dække det historiske distrikt ved Rattana Kosin og Phra Nakhon. Betonkonstruktionerne, som bærer banen, er så højmoderne, at de truer den gamle bys monumentale status. Skynettet betjener først og fremmest det moderne Bangkoks sekulære programmer: forlystelsesområderne, pengecentre og konsummiljøerne. Linjen er et snitstudie af det generiske Bangkok, en diakron fortælling om den egenskabsløse by, og samtidig en synkron udviklingsstreng, som udgør en selvstændig dynamisk vektor i byudviklingen. BTS er både et transportsystem og et autonomt urbant induktionssystem, der ligger udspændt over byen i 4. etage, en valutaslange med 23 hoveder som genererer en ny type af bymæssighed: *FlowCity*.¹⁰⁶

106. Graham 2001, s. 4.

Bangkok set fra S6 »Saphan Taksin« stationen.

Labyrinth og panorama

E9 er den logistiske betegnelse for Sukhumvit linjens østlige endestation ved Sukhumvit Soi 81 ca. 20 minutters togekørsel fra Siam Square. Den toetages konstruktion af svævende platforme, som bærer stationens trapper, sky bridges, skudsikre billetteringsbåse, airconditionerede forretninger, åbne bladkiosker, snackbarer, perroner, udsigtspladser med bænke, skraldespande osv., hedder "On Nut", der referer til hovedvejen, som fører videre mod øst og ud af byen. I skyggen af On Nut stationens 60 meter lange rektangulære platforme ligger den seks-sporede Sukhumvit Road, et indhegnet privat jordbrug, et wasteland, der er sprunget i skov, et par busstoppesteder og Lotus shoppingcentrets åbne parkeringsplads. Området, som stationen ligger hen over, er ikke et sammenhængende rum; det er bare et udstrakt punkt i den generiske bys centrumsløse væv, og stedet har derfor ikke noget selvstændigt navn. Den tætte trafik, hegnene omkring de private grundstykker, betonpillerne til BTS banen og supermarkedets reklameskilte gør det umuligt at overskue området i jordniveau. Det labyrintiske og navnløse sted kan faktisk kun overskues oppe fra stationens opløftede øjenhøjde. Passagererne som stiger ud af toget ved E9 og træder ud

på perronens ubevægelige flade og kropslige rum befinder sig altså i On Nut. En topologisk konstruktion, som låner sin horisont fra et underliggende plan, der oven i købet ikke ser sig selv. På de sponsorerede folde-ud-kort, der udleveres til turisterne og alle de ikke stedkendte, markeres den 'dobbelte' grund af labyrint og panorama som en grøn prik, der tegnmæssigt bryder det kartografiske planregister. Templerne, de arkitektoniske monumenter og de historiske steder er derimod ikonisk og detaljeret optegnet. De moderne infrastrukturelle hubs har endnu ikke fundet en repræsentationel form, der afbilder deres rumlige indvirkning på byen, så den grafiske krans af reklamer, der finansierer de gratis kort, indskrives sig i konteksten efter højbanens stop og ikke den underliggende bys udstrækning. Selvom banen kun har været i drift siden 1999, og de fleste af forretningerne sikkert kom før banen, er adresseringen alligevel omvendt. Vi opfordres til at besøge »AMJ Jewerly at E9« eller »Business Mission Asia at S2« osv. Forretningskæderne plugges sig naturligvis på banens menneskemylder og virtuelle bystreng for at øge omsætningen, men den omvendte stedsfæstelse, den ahistoriske lokalisering, gælder også uden for den kommercielle logik. Der hersker en toponymisk tyngdelov i det generiske rum.¹⁰⁷ De firmaer der har flere adresser langs højbanen eller sælger varer, som ikke er materielle og entydigt fikserede, f.eks. Hilton, Amex, Budget, Best Western osv., brander sig i stedet direkte på de rejsendes kommunikationsudstyr: »*Forget The Number Just Dial The Brand Name*«. ¹⁰⁸ »The free Official BTS Sky Train Map«¹⁰⁹ er et udmærket orienteringsredskab, men også et studie i, hvordan det moderne Bangkok system af flow forsøges repræsenteret. De 12 meter høje piller af forspændt beton, som står med 35 – 60 meters afstand langs hele banestrækningen, er gennemdesignede af ingeniører og arkitekter, men hvad de enorme atlanter præcist bærer af betydning for byudviklingen og den kulturelle sfære står stadig noget uklart. Den traditionelle arkitektur- og byforståelse mangler i høj grad en optik, der kan kaste et nyt lys over Odysseen, så de infrastrukturelle læsninger af byen kan komme ud af sin apokalyptiske fase.¹¹⁰

Turen til forretnings- og shoppingområderne længere mod vest begynder for de fleste, før de står på Sukhumvit Line. Mange af de daglige passagerer bor uden for nettet og må derfor køre i bus eller med bil fra deres hjem til parkeringshuset ved Lotus Superstore, derfra gå via shoppingcentret over broforbindelsen og ind på stationen. Shoppingcentret ved On Nut er efter højbanens åbning

107. I den generiske by er den historiske forankring og de landskabelige karaktertræk, som normalt overdrager toponymet, enten fraværende eller for længst bulldozet til ukendelighed. Stederne i den historielose by er i stedet organiseret efter et massetilræknings princip. Det hedder i daglig tale f.eks. Tilst ved Bilka, ikke Bilka ved Tilst.

108. Reklame for AIS, annonceret i "The free Official BTS Skytrain Map", på: <http://www.bts.co.th>, (feb. 2002).

109. Ibid.

110. Jeg tænker her på alternativer til den franske byplanlægger Paul Virilios teorier, hvis apokalyptiske diagnoser efter min opfattelse alt for længe har overskygget feltet og gjort det svært for udooverne af faget at tage sagen op. Virilio er måske pessimist, men han siger selv, at det kun er på kort sigt.

blevet til et transferium, et sted hvor man sætter bilen om morgenen, skifter transportmiddel, køber sin morgenmad, og handler ind igen om aftenen på vej hjemad. Den faste daglige strøm af sulten middelklasse, som går igennem centret, har skabt markedsgrundlag for en hel serie af fastfoodforretninger. McDonald's, Dunkin' Donuts', Pizza Hut, Starbucks, Dairy Queen og Kentucky Fried Chicken ligger side om side, og sælger fødevarer til femdobbel pris af, hvad gadekøkkenerne lige udenfor kan tilbyde. BigMac er tilsyneladende et giffengode. De, som frivilligt besøger frituremekkaet og betaler i dyre domme for en burger hos fødevareregiganten, efterspørger ikke kun de tomme kalorier. Det handler om livsstil, om hvordan produkter og livsformer placeres ind i en symbolsk sammenhæng. Sukhumvit linjen indtager en særlig rolle i dette spil. Banen forbinder rent fysisk de forskellige forretningskæder, som tilbyder alle de kendte mærkevarer, men er også selv et kørende reklameskilt. Banen har oven i købet sin egen mediestrategi og en reklamefinansieret avis, der fungerer som kultskrift.¹¹¹ Selve linjeføringen, stationerne og hele banestrækningens bastante konstruktion er samtidig en markant aktør i den nye symbolske opdeling af byrummet, der er fulgt med globaliseringen. Stationerne er ikke kun transportfaciliteter, de er også handelsstationer, et nøje scenograferet display for de produkter og forbrugsgoder der associeres med stilmæssig velstand, og hvis image det er vigtigt at hæve op over det daglige fornødenhedsniveau. Oppe på stationerne sælges italiensk kaffe og is, vestlige delikatesser, livsstilmagasiner med ekstra biltillæg, mobiltelefoner med designerhylster, alt til golf, hudprodukter med franske navne, de rigtige solbriller og kildevand fra en verden uden for smoggen. Udsigtsplatformene leverer nemlig den perfekte panoramiske baggrund for varerne. Byens skyline rejser sin potente kontur af global investeringslyst som en realtime kulisser bag livsstilsprodukterne og sætter konsumet ind i den rette sammenhæng.¹¹² Lige under stationerne nede i labyrinten af ukontrollerbare aktiviteter lever en underindustri af gadehandlere og mindre forretningsdrivende i en form for symbiose med den globale billedøkonomi. Her kan købes kopier af stort set alt til meget fleksible priser. Gucci briller, Levi's bukser, Diesel jakker, computerspil, popmusik, de nyeste DVD film, tasker med valgfrie mærker, industrielle efterligninger af afrikansk håndværk, kopierede kreditkort, osv. Stort set alt, hvad der er behæftet med symbolsk indeksikalitet med et logo, indgår i den lokale

111. På hjemmesiden, <http://www.bts.co.th/e-profile.htm> (marts 2002) findes under "Marketing" følgende: "Station events for kids and families have continuously produced edu-tainment and fun for passengers under the concept of 'family spending time together' for example BTSC sponsored an Art Day, a junior Cheer Leader Contest and a Shopping Rally. BTSC has also coordinated 'Ter kub Chan' Magazine for 'BTS Star Challenge Contest', etc. Moreover, station events with the concept of 'Travel & Shopping with BTS' have been arranged at select (sic) stations in order to provide passengers the opportunity to purchase quality products at special prices during their travel with BTS."

112. Den amerikanske grafiker Bruce Mau har i sit essay "Getting Engaged: The Global Image Economy" talt for, at der ikke længere er en afstand mellem forgrund og baggrund, fordi betydningsproduktionen har indlagt sig som et tykt lag mellem figur og grund. Objektet er formet af den verden, som ligger bag det, uanset om det er et plan, et rum, en begivenhed, en kultur eller bare et rygte. Mau 2000, s. 41.

omsætning. Hvem, der er parasit, og hvem, der er vært, er ikke helt så entydigt, for aurabegrebet forskydes konstant i den globale tidsalders cirkulation. »I modsætning til Walter Benjamins forudsigtelse, gjort i 1930'erne, at mekanisk reproduktion ville dræne kunstværket for dets aura, har det cirkulerede billede ikke stjålet auraen fra originalen; det har lånt og geninvesteret den. I dag er værker med den største værdi, både i monetære termer og i auratisk tæthed, præcist de billeder som er mest reproducerede«. ¹¹³ De store tøjfirmaer har fundet ud af, at der er masser af kitchpenge i at opkøbe kopiprodukterne og markedsføre dem selv med logoet »Copy of«. Modeselskaberne har på en meget direkte facon forstået at kommerialisere den repressive tolerance, når de låner autentiske øjebliksbilleder og rekvisitter fra den dynamiske subkultur, som trives under og bag udsalgsstederne. Miljøet nede på gadeniveau dukker ofte op som æstetiske baggrundsbilleder for livsstilsprodukterne i de hotte magasiner. Den residuale by er storleverandør af de billeder, som markedet omkostningsfrit patenterer og anvender til at promovere sine produkter. Højbanen tegner et kirurgisk snit gennem de symbolske økonomier, der har lagt sig oven på hinanden i Bangkok. Foroven cirkulerer de verdenskendte mærkevarer og den globaliserede produktion, nedenunder findes de lokalt (re)producerede produkter og den lokale økonomi. Eksemplet illustrerer, hvad Koolhaas har kaldt for *200 % urbanisme*, ¹¹⁴ en byudvikling som foregår i to forskellige sfærer og med to forskellige hastigheder. En 100 % lokal og specifik + en 100 % global og generisk.

Første station: On Nut

Turen med højbanen starter ved On Nut. Toget ankommer til perronen, det er helt pakket ind i en reklame for et teleselskab, vinduer og døre er kamuflerede. Toget ligner en cylinder, et rullende slogan som fortæller, at »The future is Orange«. ¹¹⁵ BTS lever også af at køre budskaber i stilling. Der er mobiltelefoner overalt. Her i kupeen har næsten alle en på sig. Det er tydeligt, at fjernkommunikationen har stor prioritet. Samtalen har forladt

det nære rum, de velklædte forretningsassistenter sidder ugenert med indadvendt blik og fører mobil samtaler. En vigtig del af det budskab, der kommunikerer, er selve telefonen. Produktet er også et tegn - en social betydningsbærer. Der foregår seks - syv synkroner monologer, mens det brogede bylandskab glider

113. Op. cit., s. 81.

114. Andraos mfl. 2001, s. 18.

115. Den franske telegigant Orange spiller her på sammenfaldet mellem firmaets eget logo og den traditionelle orange klædedragt, som de buddhistiske munke bærer. Koncernens bud på fremtiden kan altså læses som et sammenfald mellem produkt og kultur.

forbi. Byen er overvejende flad herude, de høje huse står spredt, og horisonten fortøner sig i grønt og gråt. De lave bygninger står i tætte klynger med store tomme huller imellem. Vi kører forbi en stor tomt, der består af lige dele regnskov og betonbelægning. Et mindre bjerg af bildæk markerer en form for midte i det entropiske felt. Den stilløse stil, som fuldstændig dominerer dette generiske bylandskab, har i forbigarten en næsten eksotisk karakter. Det er Legoland+Hadrians villa. Landskaber og forrevne bygningsmaterialer der er sat sammen med nutidige ruiner i et kondenseret arkitekturhistorisk tableau. Uden forvarsel snævrer udsigten ind, bygningerne samler sig om Sukhumvit vejen og skaber et tæt rum omkring banen. Lidt efter krydser toget ind under Inthra Expressway, og pludselig befinder vi os midt i et gigantisk krydspunkt af infrastrukturer i fem niveauer. Øverst i 18 meters højde ligger motorvejen med dens udflætningsbaner. Seks meter under krydser togets bevægelsesplan og parallelt i niveauet under Sky banen føres Sukhumvit Road på bropiller henover jordniveauet, der gennemskæres af Phra kanalens sejlene trafik. Den brede oplyste horisont, som før flimrede forbi vinduet, bliver med ét skyggefuld og forvandles til et oplevelsesmæssigt interiør. Rummet mellem den firdobbelte søjlerække, der bærer motorvejen, har perspektivisk forsvinding, og det flygtige indtryk fastholdes af konstruktionens fremmedartede katedraleffekt.

BTS krydser under Inthra Expressway

Det tager kun få sekunder at passere stedet. Et øjeblik senere dukker panoramaet igen frem, og fra toget ser man ikke mere til det kolossale wasteland, som ligger gemt under den overlejrrede motorvej. Disse overdækkede undersider, der ligger under byens mange korridorer af betalingsveje, er også usynlige på almindelige kort men virkelige nok for de folk, som dagligt bruger dem som ly for illegalt opførte blikskure, en enkelt overnatning, midlertidig beboelse, skyggefulde opholdsteder, handelspladser, boldbaner, udendørs biografer, gangstier og parkering. Der findes omkring 400.000 kvm af disse gemte byrum under infrastrukturene i det moderne Bangkok.¹¹⁶ De fleste af aktiviteterne er accepterede eller tålte af The Highway Authority og Bangkok Metropolitan Administration, BMA, som formelt råder over områderne sammen med de private investorer, men ingen af de alternative anvendelser er udtryk for planlægning eller nogen bevidst udnyttelse af de rumlige og programmatisk muligheder. Stedet under motorvejen eksisterer ikke i det officielle bybillede, det er pr. definition et *non-site*, et begivenhedsfuldt rum der ikke kommer på tale som sted. Investeringen og opmærksomheden er udelukkende rettet mod de enorme horder af pendlere, som kører henover, og hvis livsstil ikke er stillestående, men derimod udspændt i evig transit mellem spredte tiltrækningspunkter. Ud af den officielle dagbefolkning i Bangkok på 10 mio. er lidt under halvdelen pendlere. Byen er med sine ca. 4.000.000 registrerede biler¹¹⁷ blevet til et permanent folkevandringssted, et internt eksil hvis puls udgør et metatopisk felt, der er administrativt afgrænset og kartografisk repræsenteret, men næppe lader sig stedfæste. Virilio ser det som udtryk for, at

*»Vi går mod den virtuelle by for de rige og mod blikbyer og forladte områder for massen af fattige. Vi går mod et samfund, som genopfinder nomaderne og de bofaste. De bofaste er dem, som vil være hjemme overalt, takket være bærbare telefoner, medier, i flyet, i hurtigtoget. Fuldstændig som hjemme, takket være telekommunikationen. Og nomaderne, det er dem, som ikke er hjemme nogen steder. På gaden eller i en lejlighed, de er intet. De er out, outlanders«.*¹¹⁸

På den anden side af det seks etagers høje trafikinferno begynder en ny rytme at tage over. Et net af højspændingskabler flyver tæt forbi vinduet og fortæller, at vi er i et beboelsesområde. Det er ikke til at afgøre, hvilken orientering husene har, hvad der er for- eller bagfacade, for lejlighedskomplekserne er pakket ind i airconditionkasser, ventilatorer, faldstammer, elkabler, telefonledninger, vandbeholdere og TV-antennener. Det moderne

116. Andersen mfl. 2002 s. 47.

117. Det reelle tal vurderes af Bangkok Metropolitan Administration til at være omkring de 10 mill.

118. Virilio 2001, s. 157.

Outlanders under Inthra Expressway

infrastrukturelle væv af kloakering, elektricitet, klimaregulering og elektroniske forbindelser, som den gode arkitekt normalt får skjult i hulrum, under lofter og i gulve, ligger her som et meget synligt net hen over bygningerne. Jo mere velholdte bygningerne ser ud, jo mere voliere af teknisk inventar og indbrudssikring er der trukket ud over bygningskroppene. Det er ikke til at se, om civilisationens tentakler er kommet for at angribe eller beskytte arkitekturen.¹¹⁹ Efter en kort opbremsning ankommer toget til E8. Vi er igen i øjenhøjde med omgivelserne.

Omgærdede paradisi: tennis, golf og pool

Toget fortsætter efter et kort ophold ved stationen sin tur gennem "Englenes by".¹²⁰ Det billede af byen passagererne får heroppefra er et andet, end det de møder nede i labyrinten. Højbanen har givet mulighed for at se byens for- og bagsider fra en ny vinkel.¹²¹ Overblikket giver indblik i vakuumzonerne bag de graffiti indskribede hegn og mure, men også mulighed for at se ned i de private

119. Dette tema er en gennemgående figur hos den amerikanske arkitekt og illustratør Lebbeus Woods. Hans såkaldte Radical Reconstructions tegner tvetydige og ofte dystre billeder af det parasitære forhold mellem arkitektens fasthed og de tekniske apparaturs spinkle styrke. I Seismicity reddes kulturen af de tekniske konstruktioner, i Sarajevo serien er civilisationen gået under for bombardementet.

120. Bangkok hedder egentlig Krung Thep. »Englenes by« er en forkortelse af byens fulde navn »De guddommelige skabningers by, den mægtige by, hvor den prægtige smaragdgrønne buddha findes, Indras Ayutthaya, hovedstaden med de ni guddommelige ædelstene, byen, der er fyldt med velbehag og rig på kongelige paladser, der ligner de inkarnerede guders himmelske huse, en by givet af Indra og fuldtendt af Vishnukam«.

121. Christine Boyer har i amerikansk sammenhæng argumenteret for, hvordan moderne byområder polariseres som "the figured and the disfigured city". Hun beskriver, hvordan forbundne øer af velstand og arkitektonisk orden i stigende grad isolerer sig og skaber et mellemliggende land af social og æstetisk desorganisation. Udviklingsmønstret har imidlertid en indbygget usynlighed, fordi den figurlige by netop erobrer scenen og dermed efterlader de ekskluderede landskaber udenfor syns- og interessesfæren. Turen med højbanen leverer et meget håndgribeligt syn for sagen. Se Christine Boyer 1995 s. 81 – 109.

Atriet i »The Mall« Shoppingcentret

haver og de paradisiske resorts, som ellers er fysisk og visuelt forskanset fra gaderummet. Fra togvinduet kan man se de mange golfbaner, tennisanlæg og svømmebassiner, der er en fast bestanddel af de private bebyggelsesplaner. De *gated communities*, hvor de velhavende lever beskyttet fra omgivelserne, har overtaget planlægningens klassiske palet; rød, grøn og blå, men fortolker tricoloren rekreativt som; tennis, golf og pool. Et nyt globalt varetegn for moderne livsstil og ideelle udfoldelsesmuligheder. Landskabet i den moderne by fungerer ikke længere som antitesen til det byggede, pittoreske lysninger i dannelsesprojektet eller som grund for arkitekturens figurlighed. Landskabet bliver udnyttet som en programmeret ramme om et uforpligtende hedonistisk fællesskab. Spillet er overfladisk betragtet blevet den fremherskende samværsform i de indhegnede byer. »Utopia of Golf«¹²² er ikke kun en elitær tendens eller udtryk for en ny demografisk byrde.¹²³ Uden for de luksuriøse enklaver øver den nye middelklasse sig i stor stil på at være med. Spillet og jetsetmetaforen har udviklet sig til en kliché, en massebetegnelse som behersker en stadig større del af rekreationslandskaberne i de moderne byområder. Bangkok har flere private golfbaner, end der er offentlige parker.

Kort efter Phra Kanong stationen dukker en af byens mange driveranges op. På afstand ligner anlægget med det enorme hegn et fængsel, men bag gitteret opholder sig kun folk, som udnytter deres nyvundne økonomiske frihed til at dyrke den nye folkesport, hvis popularitet har sat ind med global ketchup-effekt. Toget passerer lige forbi anlæggets skydetelt, der er iscenesat som klubhus med både portner og parkeringsplads. I den åbne bygning, omkring baren og de spredte cafeborde, står folk på række i to etager og øver slagets gang. Plænen er utilgængelig som et stiliseret tredimensionelt billede, de afstande der normalt overvindes til fods, er derfor markeret med tavler, 50 meter, 100 meter osv., caddien er blevet til en stumtjener, en automatiseret maskine der konstant leverer friske bolde, men ellers foregår alt som det skal. Banen er nemlig øvelsesterræn for et symbolsk tilhørsforhold, og det mimede spils egentlige styrkeprøve ligger i den sociale markering. Den postindustrielle produktion har opløst industrisamfundets klare klassebegreb, flyttet identitetsmarkeringen over i forbruget, og gjort det nødvendigt for karakterdannelsen at gøre karriere indenfor den rigtige fritidsbeskæftigelse.

122. Koolhaas Harvardgruppe identificerer i "Pearl River Delta" golf som en af den generiske bys søjler. "UTOPIA OF GOLF© The golf course as the main carrier of urban activity". Orff 2001, s. 396.

123. Golf har tidligere haft et ry som de gamles sport, men det stigende antal ældre gør ikke golfbanerne til oligarkiets oaser. Den store tilstrømning til sporten kan ikke alene forklares ud fra demografiske forhold.

TransUrbanitet

Den spinkle netkonstruktion forsvinder ud af synsfeltet; bybilledet vender tilbage til sin ubestemmelige karakter og lidt efter standser toget ved E7. Fra perronen ser man ud over en støvet jordstampet parkeringsplads. Stedet virker ubeboet, men langs muren, der omkranser tomten, er rejst nogle interimistiske telte. Her bor et par familier, der lever af at sælge mad og drikkevarer til de folk, som færdes til og fra den østlige busterminal, der

ligger i nærheden af Ekkamai stationen. De hjemløse har indrettet de faldefærdige bygninger, der står helt op mod højbanen til hønsestald, i det nordvestlige hjørne står et tempel, og ikke langt derfra holder en entreprenørmaskine parkeret. Kranen er det eneste, der røber den heftige byggeaktivitet, som foregår i jorden lige under. Et sted på strækningen kommer den nye undergrundsbane i øvrigt til at krydse, men selskaberne som finansierer de kollektive transportsystemer, arbejder ikke sammen, der er ingen koordinering mellem de private investorer, de anser hinanden for konkurrenter, og har derfor den største interesse i ikke at binde trafikforbindelserne for godt sammen. Billetten til højbanen kan ikke bruges i bussen og kommer ikke til at gælde til undergrunden. Det bliver dyrt at skifte frem og tilbage mellem de forskellige transporttilbud, de privatiserede selskaber har ingen interesse i at gøre det let for kunderne at skifte til konkurrenten, så forbindelsen mellem infrastrukturene kommer naturligvis ikke. Set fra et konventionelt trafik- og byudviklingsperspektiv forekommer denne notoriske uvilje mod at integrere trafiksystemerne alligevel kortsigtet og uforståelig. Hvorfor har bommen og den blinde vej triumferet over cirkulationssystemet og den frie tilgang?

Paradokset besvares delvist af de reklamer, som hænger overalt på stationerne, hvor toget standser. »More trips, more smiles – with a BTS Skytrain 3-Day Tourist Pass«. BTS markedsføres ligesom et Tivoli: »Unlimited trips, unlimited fun«. Højbanen er sit eget bestemmelsessted, og turen er selve målet. Banen er organiseret som en konsumkanal, en kinematisk underholdningspakke tilrettelagt for de ressourcestærke turister og shoppere. Bangkok har som bekendt ingen nævneværdig zoning. Alle de moderne programmer ligger spredt ud over alt, så det er stort set lige meget, hvor man tager hen. Et shoppingcenter er et shoppingcenter. Byens forskellighed skal ikke findes i et produktionsmæssigt grundmønster, men i variationen af den kommercielle repræsentation der stort set har invaderet alt. Det eneste, som entydigt kan lokaliseres, er det historiske centrum, og der kører BTS ikke hen. I de moderne byområder er det specifikke sted opløst, destinationens adressat er afløst af attraktionens mærkat. Loci er blevet til et logo, der kan sættes på hvor

som helst. BTS er scenograferet som et moderne *drift*¹²⁴ mellem en serie af konsumattraktioner og for 280 bath, svarende til ca. 56 kr., kan man købe entré til forlystelserne i denne bevægede by. Collagen som ledsager reklameteksten anvender et vidvinklet virkelighedsportræt, ikke et målsøgende zoom, for at angive transitrummets lykkelige omnipotens. BTS er ikke kun en nødvendighed, en service eller en simpel produktionsbetingelse, den er et selvstændigt miljø, en ny type af bymæssighed der eksisterer sammen med og henover de øvrige urbanitetsformer i Bangkok. Den modernistiske planlægningspraksis præger stadig forestillingen om byen som et separeret terræn af beboelse, arbejde, rekreation og transport, men den konventionelle doktrin om industrisamfundets territorialinddeling er ikke længere tidssvarende. I højbanens officielle »indeks over steder« findes kun kategorierne transport, kulturelle centre og monumenter, områder ved floden, markeder og shoppingcentre samt underholdning. Funktionalismens firdelte produktionslandskab er under kraftig forvandling. Det vi præsenteres for her er et konsumlandskab. BTS-byen er sightseeing, kulturteater, shopping med udsigt, tematiserede konsumsteder og begivenheder til salg.

124. Drift (eng.) eller dérivé (fr.) - i betydning af »lade sig føre« (gennem byen), betegner inden for den situationistiske psykogeografi en særlig oplevelsesorienteret metode til at læse og opleve byen emotionelt, der har rødder tilbage i flâneur traditionens forståelse af storbyen som udtryk for modernitetens fantasmagoriske spil. Se Sadler 1999.

Turen fortsætter videre mod vest forbi videnskabsmuseet og planetariet. Forskellige andre institutioner dukker op, og byen er blevet mere tæt, der er kommet flere højhuse frem i horisonten, men udsigten er stadig frodig. Det

grønne tæppe dækker en stor del af den udstrakte byflade og skjuler bl.a. de ambassader og velhaverboliger, som ligger her. Selvom der står flere bygninger i landskabet end længere mod øst er det alligevel vanskeligt at tale om strækningen som en overgang¹²⁵ mellem center og periferi. Det moderne Bangkok har flere forskellige centre spredt ud over det enorme byområde, og forstaden er derfor trængt ind overalt. Det historiske center, der omtrent er lige så arealkrævende som to af de store

motorvejsudfletninger, er måske det bedst fikserede. Bankfilialerne ved Silom Road definerer et slags finanskvarter syd for de store tempelområder, men andre gange er det kun en serie af underholdningstilbud, en begivenhed eller en enkelt bygning, som udgør fortætningspunktet i det polycentriske byvæv. Man bevæger sig derfor ikke *ind* i byen men altid *igennem* byen, og dette igennem er nu, med BTS banen og de nye infrastrukturer, ved at blive til en selvstændig bymæssighed. Det urbane liv, forstået som summen af de kollektive og kulturelle erfaringer vi skaber og forholder os til, udspiller sig i høj grad i en form for usynlige byer af forbindelser mellem netværk. Den fysiske bys rum er langt fra alene om at sætte grænserne for den kulturelle udveksling. Det offentlige rum har for længst fundet ud i forskellige elektroniske netværk og mediebarne fremtrædelsesformer, der er mere knyttet til det temporale, det intentionelle, end til det spatiale og ekstentionelle. De begivenheder, som former fællesskaberne, behøver ikke en fysisk materialitet for, at de opfattes som gyldig realitet. Den sociale og politiske virkelighed er selvfølgelig konkret nærværende hele tiden, men referencerne for den fælles diskussion, koderne og forståelse af verden hentes både fra kropslige og immaterielle miljøer. Det bymæssige er i den forstand ikke kun stål, beton og glas.¹²⁶ Netværket og den flygtige bystruktur lader sig næppe udfyldende omskrive til historiske termer som forstad og periferi, der dybest set forsøger at identificere fænomenet ved at lokalisere det. Selv organiske analyser i form af boringer gennem de forskellige vækstlag kan ikke længere indikere, hvor kernen ligger, og forstaden begynder, eller med sikkerhed fastslå, hvad der er brændpunkt, og hvad der er perifert. Det gør det heller ikke lettere, at den arkitekturhistoriske logik også er brudt sammen.

125. Carsten Juel Christiansen anvender betegnelsen som begreb for rummet i den spredte by. Det problematiske ved metaforen i denne sammenhæng er, at den (i al fald sprogligt) fastholder en polaritetsorden mellem absolutte kategorier; by/landskab, kulturelt/naturligt, center/periferi, osv. Påstanden her er, at det er nødvendigt at sprænge denne skematik for at kunne definere fænomenet positivt og dermed læse den generiske by som en virkelighed, der overskrider den klassiske distinktion. Juel-Christiansen 1999.

126. Jensen 2002, s. 2-3.

Bygningernes stilmæssige ydre angiver ikke, hvornår de kunne være opført, eller hvad de eventuelt måtte varetage af funktioner. Den rå betonbygning, vi passerer et par minutter efter Ekkamai stationen, er måske fra tresserne og måske et kontor, men det romansk inspirerede borgbyggeri med den øldrikkende *mandlige* frihedsgudinde, som står ved siden af, er ikke nødvendigvis en del af den kollektive arv og helt sikkert ikke et historisk forsvarsværk. Byens tekst er ikke et ortografisk system, et sprog i jævn udvikling; det er en fri komposition af temaer hentet fra alle tilgængelige tider og steder. Og det er ikke kun i temaparkerne eller inden for underholdningsindustrien, at citaterne har sluppet den historiske progressionsfigur. Lidt efter, lige før vi når E6 og Thong Lo stationen, dukker en neo-palladiansk pragtvilla op med tre fulde etager plus tempietto på toppen. Den økonomiske magt, som manifesteres i dette meget hvide hus, har gjort det kulturelle udsagn abstrakt og løsrevet det fra den historiske kronologi. Fænomenet, den arkitektoniske fristil, kan heller ikke sættes ind i en social geografi, for klods op af velhaverbyggeriet ligger et slidt industribyggeri, en cementgård og nogle meget ydmyge hytter. Vi er ikke i noget bestemt kvarter, hverken geografisk eller socialt omgivet af noget kendt ordensprincip eller vidne til nogen dynamisk sekvens af nærhedsrelationer.¹²⁷ Det moderne Bangkok er ikke inddelt i entydige geografiske stykker hverken socialt, arkitektonisk eller produktionsmæssigt. Idealet om sammenhængen i det byggede miljø har lidt absolut nederlag, det arkitektoniske kontekstbegreb er koblet helt af og har ikke nogen relevans for virkelighedsforståelsen. Faktisk kan man hævde det modsatte. Jo mere man forsøger at forstå den æstetiske sammenhæng, jo mere fortvivlet bliver man. De mange beboelsesenkaver, som ligger overalt i byen, er tilrettelagt, så de afskærmes mest muligt fra omgivelserne med hegn, portner og dørtelefoner. Klimaet ophæves med aircondition og mellemrummene med biler. Landskabet udnyttes som grønne forskansninger, og bebyggelsesplanerne tilrettelægges introvert. Utopien er blevet til et identitetsfort.

Et par kilometer nord for banen ved Pattanakarn ligger Expodome Home Center. Her kunne man, før krakket satte boligmarkedet på stand by, købe sig et færdigtegnet hus, komplet med inventar og forhåve. Husene står stadig i 1:1 på række efter størrelse og stilart inde i centret, der til forveksling ligner et hvilket som helst andet supermarked. På salgsbrochurerne er de forskellige typer f.eks. »The Cornell« eller »The Harvard« indsat i et arkaisk landskabsmaleri, der i

127. Cullen 1967.

Det krakkede Expodome Home Center

»The Cornel« standart 330 kvm énfamiliehus

princippet kunne være hvor som helst uden for polarcirklerne. Suburbia er blevet en global tilstand, og dens arkitektur et universelt forbrugsgode underlagt de almindelige markedsbetingelser og mekanismer for udbud og efterspørgsel, salg, distribution og produktion. Begrebet stil har bevæget sig fra at være en kulturel kurs til at være et universelt salgssortiment af symbolværdier og applicerede traditioner. Boligmarkedets ensartede produktionsforhold har gjort arkitektonisk udtryk til et spørgsmål om imageneering.¹²⁸ Det eksotiske har ikke længere noget hjemland. Renæssancen har ikke ophavsret på Palladio, den irske pub ved Phrom Phong stationen er lokal, og den internationale stil er blevet et nationalsymbol. Den generiske by er endotisk.¹²⁹

Den stablede by

Thong Lo stationen glider forbi, og det egenskabsløse bylandskab ligger igen udstrakt under banen. Et stykke borte står en klynge højhuse. Deres fremtoning forstærkes af den tomme plads, der i et forlænget nu danner den visuelle forgrund. Smoggen indhyller bygningerne i en tyk atmosfære, som gør dem slørede og fjerne. Mellemgrunden er forholdsvis flad og overvindes nærmest fuldstændigt af det optiske bedrag og den forøgede øjenhøjde.

Den særlige synsvinkel, afstanden og den glidende bevægelse giver den tilfældige gruppe af højhuse en øjeblikkelig monumental status. Før E6 faldt de helt sammen med resten af storbyen, og lidt længere fremme forsvinder de igen

128. Imageneering (sammenskrivning af Image + Engineering) er Disneys egen betegnelse for koncernens omfattende billedproduktion, herunder også 'rigtige' byer som Celebration i Florida. Begrebet anvendes i kritisk betydning som goglerbillede - og tematisering. Se Shannon 1998, s. 8-19.

129. Endotisk vedrører det hjemlige i modsætning til det eksotiske der refererer til det udenlandske. Når den generiske by henter hovedparten af sine referencer fra det eksotiske ender byen med at henvise til sig selv – den bliver endotisk eller fremmed for sig selv.

bag nogle seks etagers bygninger, der rejser sig omkring Sukhumvit vejen. Den markante kontur, som bevægelsen og den tilfældige synsvinkel komponerede, har underligt nok ikke nogen bund. De enkelte bygninger står adskilte, de er ikke forbundet territorielt og tegner ikke nogen samlet figur uden for denne særlige iscenesættelse. Det kraftfulde omrids afgrænser ikke nogen kondenseret grund i bystrukturen, og billedet er ikke sammenfaldende med noget sted, der kan opsøges. Tableauet er et flygtigt fænomen, et transversalt luftsyn der konstant opstår og opløses i bylandskabet. Bangkok er fuld af sådanne ustabile silhuetter; de dukker op og forsvinder flere gange under turen. Højhusbyggeriet står spredt, de visuelle alliancer imellem dem er tilfældige, og det er umuligt at identificere et gravitationsprincip for kapitalkoncentration som i den amerikanske Downtown. Der findes ikke noget punkt, hvorfra byen optræder fuldstændig mod en horisont. Bangkok har ikke en samlet skyline, der genstandsgør den himmelstræbende by under en samlet kontur, og der opstår på intet tidspunkt et sceneri, som samler hele panoramaet.¹³⁰ Den eneste systematik, som kan identificeres undervejs, er regelmæssigheden i skyskrabernes ydre forskelle. To typer af højhusbyggerier går igen; de glatte og de riflede. Dem med glasfacaderne som spejler omgivelserne, og dem med altaner, der suger udsigten til sig. De som rager op for at blive set, og de som skyder til vejrs for at erobre udsigten. Bypanoramaet har tydeligvis en dobbelt symboløkonomi. En eksponeringsværdi som udnyttes af forretningsimperierne og en voyeuristisk herlighedsværdi, der omsættes på det private boligmarked.

Fremme ved Soi 30 kører BTS banen forbi et af de store lejlighedskomplekser. Waterford Diamond Tower har 46 etager og 500 lejligheder, som lejes ud til mellem 8.000 og 14.000 kr. om måneden.¹³¹ Bygningen er fra 1998 og karakteristisk for de mange moderne udlejningsbyggerier. Højhuset er inddelt i fire sektioner, men består i princippet af tre forskellige arkitektoniske elementer.¹³² Et parkeringsniveau, et lejlighedsniveau og en stilfuld afslutning. Elementerne bindes sammen af simpel repetition, en slags arkitektonisk cut and paste, en struktur som går igen blandt hovedparten af beboelseshøjhusene. Basen fornedet med de udtrykstomme parkeringsdæk har sædvanligvis pool på toppen - den privilegerede del af byen starter først i tiende etage, herefter følger en stamme af stablet beboelse og

130. Den manglende evne til at stå samlet i et 'fjern-syn' bliver bevidst manipuleret i medieme. Bangkoks engelsksprogede TV-kanal viste, i de fem uger jeg var i byen, en helikopter animeret intro til deres nyhedsudsendelser der på overbevisende måde fremstillede byen som en samlet figurlighed ved filmisk eller 'tele-tematisk' at indkredse det storbydrama, som den amerikanske Downtown har institutionaliseret – og således bringe begivenhederne ind i en stabil ramme.

131. Jf. Best Selection 2001-2002, s. 20.

132. I den forstand er der ikke sket meget siden Sullivan for over hundrede år siden med Guaranty Building formulerede skyskraberens 'organiske' syntaks – base, stamme og krone. Se Frampton 1992 s. 55.

til sidst krones bygningen som regel af en elaboreret afslutning. Skyskraberen har ikke noget tag i traditionel forstand - den krones. Toppen er pr. definition monumental; et udråbstegn der ofte iscenesættes som oprindelsesgrund i en form for rekonstruktion eller opløftet fiktionisering af den orden eller tilstand, der herskede på stedet før bygningen skød op af jorden. En villa med have, et tempel, et stykke regnskov eller lignende jordnære optrin afslutter jævnligt højhusbyggerierne. Strukturen går igen overalt, den eneste variation er stilarten og højden. De fleste af beboelsestårnene er opført i en hvid modernistisk stil, hvor bygningens ydre er kompositorisk afdæmpet og fladerne homogeniserede eller bare maskeret med et lag optisk hvidt. En anden kategori er det kulturelt afstemte højhus, som er forsøgt indpasset i en lokal tradition ved f.eks. at have teglstensgesimser mellem etagerne eller forgyldte ornamenten i hjørnerne. En tredje kategori er det emphatiske tårn, der låner af arkitekturhistoriens patos eller øser løs af Hollywoods ekspressive nouveau-riche-stil. Fraserne varierer, men skyskraberen er dybest set sin egen genre for det, som facadebeklædningen ikke kontrollerer, og det som i sidste ende determinerer udtrykket er skalaen.¹³³ Det er størrelsen, som udgør det bærende i bygningens semantiske konstruktion ikke den tilfældige beklædning. »The 'art' of architecture is useless in Bigness".¹³⁴ Selv de krystallinske monolitter, som huser alle firmadomicilerne og finanskoncernerne, har et arkitektonisk skalaproblem. Glasbeklædningen kaster godt nok synsindtrykket tilbage, opløser stiltænkningens bestanddele i rene flader og efterlader en næsten legemløs overflade. Men den diskrete ikklædning er stadig en arkitektonisk billedliggørelse, som forsøger at beherske den kritiske masse gennem en repræsentationel orden, der fastholder demarkationslinjen mellem den indre masse og den ydre fremtoning - gennem »CURTAIN WAR©«. ¹³⁵ Tyngdens instrumentale virkning, det Bigness som Koolhaas taler om, står stadig ubehersket tilbage med sin egen dagsorden for byen. Skyskraberen har sit tyngdepunkt funderet uden for stedet, den er et landskab på afstand, og lige så sammensmeltet med panoramaet den stablede by er, lige så forskanset er den fra omgivelserne. Højhusbyggerierne har deres egen kontekst af forbudte haver omkring sig og omfattende sikkerhedssystemer kontrollerer, at der ikke sker uønsket indtrængen fra de nære omgivelser. Hvis uheldet alligevel skulle være ude, kan beboerne evakueres via helikopterlandingspladsen på toppen, for fællesskabet i den vertikale by er ikke knyttet til stedet men forbundet til et globalt netværk.

133. Den svensk-amerikanske billedkunstner og skulptør Claes Oldenburg har med sine forstørrelser af simple hverdagsting demonstreret, hvordan en simpel manipulation af objekternes skala fuldstændig forvandler deres betydning. En saks på 30 meter er ikke en saks. Det er denne idexikale krise som Koolhaas behandler i "Bigness". Koolhaas 1994b, s. 495 – 517.
 134. Op. cit., s. 500.
 135. Koolhaas 2001a, s. 705.

zip.urbanisme

Toget kører forbi Waterford Diamond Tower, bygningen forsvinder ud af synsfeltet, men der dukker hele tiden nye højhusbeboelser op bag træerne og muren af rækkehuse, som står tæt omkring Sukhumvit vejen. Fra siddepladsen i kupeen ser man lige ned i terrasserne på de fire-fem etagers bygninger,

som står få meter fra baneføringen. En del af husene virker forladte og forfaldne, adressen er ikke så attraktiv for beboelse længere, men handlen trives stadig i rummet under BTS sporet. Højbanens betonkonstruktioner ligger som et tag hen over den sekssporede vej og har gjort Sukhumvit Road til en tunnel, hvor trafikstøjen og udstødningsgasserne hænger tungt i luften. I det smalle mellemrum mellem banen og facaderækken skærer en tynd kile af dagslys sig ned gennem bilosen og røgen fra de

mange gadekøkkener, der står over alt på det smalle fortov. Indtrykkene der møder én i det kompakte rum under betonhvelvingen er massive, gademiljøet i det labyrintiske tunnelsystem har en underjordisk intensitet a la Blade Runner.¹³⁶ Selv uden for regntiden er gaderummet sort af partikler. Atmosfæren hænger helt ind til kroppen, det er næsten umuligt at orientere sig ved hjælp af blikket, vejen gennem alle boderne og den myldrende menneskemængde er træg, og det er stort set umuligt at føre en samtale dernede. Kontrasten til det friktionsløse panorama langs transitsporet, der svæver 12 meter ovenover, kunne ikke være større. Den indelukning af det offentlige gaderum, som BTS banen forårsager lokalt, er trods sin brutalitet udtryk for et kompromis mellem de eksterne investorer og en række overordnede udviklingshensyn. Men henover den forseglede underside ligger samtidig et bevidst tilrettelagt program af hermetiske miljøer, som dagligt tiltrækker titusindvis af mennesker. De mange shoppingcentre, som er koblet til banenettet, er alle tilrettelagt efter et mønster, der kunne minde om en lykkelig udgave af den ufrivillige indelukelse, som har ramt Sukhumvit vejen.

Lidt længere fremme ved det næste stop tangerer de to principielt identiske men alligevel væsentligt forskellige rum hinanden. Ved E5 ligger en af hovedattraktionerne i den parallelle struktur af indkapslede rum, som udgør BTS nettets programatiske forside. Fra Prom Phong stationen er der direkte forbindelse mellem banen og Emporium shoppingcentrets interiøriserede rum af bykulisser. I centret ligger alle de kendte modehuse Louis Vuitton, Giovanni Versace, Gucci, Hugo Boss, Armani og

Prada side om side, som små butikker i et gadelignende forløb. Den kunstige by, som iscenesættes inde i den neutrale container, har seks etager, der snor sig omkring et centralt atrium, men konsumforlystelsen er i princippet et kontinuert forløb efter samme motiv som i gaden udenfor. Man behøver hverken at gå op eller ned inde i den konstruerede by. Der er sat rulletrapper og elevatorer ind for at ophæve etagekonstruktionen, så bevægelsen gennem bygningen opleves som et sammenhængende horisontalt forløb. Friktionen er faktisk mindre end på gaden udenfor, og klimaet er tilpasset den vestlige påklædning. Centret profilerer sig på de dyre mærkevarer og andre eksklusive forretninger. Kundekredsen rækker tydeligvis ud over det nære miljø, og i den forstand minder Emporium om alle de andre shoppingcentre i alle andre af verdens storbyer. Strukturen er fysisk og visuelt lukket inde i sig selv, det arkitektoniske sprog som tales har absolut ikke noget med omgivelserne udenfor at gøre. Den postmoderne facade har en bund af udstillingsvinduer, og en monumental indgang, men ellers røber skallen intet om aktiviteterne på indersiden. Miljøet indenfor er designet uafhængigt af konteksten som et hermetisk koncept, der godt nok tematiserer byen, men realiteterne udenfor er fysisk og æstetisk holdt på afstand, så de ikke korrupperer den indvendige idyl. Det er kun fra restauranterne på 3.sal man kan se ud af indkapslingen og ned på den nærliggende park. Den arkitektoniske promenade af ramper og snoede trapper modernisterne indførte som program for det dynamiske rum, og det transperante gennemtræk i byen, som de hyldede, er blevet udkonkurreret af den mekaniske forbindelses vilkårlighed og de hermetisk indkapslede enklaver.

Det integrerede ideal er blevet uddifferentieret i partikulære skæbner. Og tendensen kan spores overalt ikke kun i shoppingcentrene men også i de forskansede bebyggelser, de kommercielle forlystelsesparker, konsumkasserne, de private rekreationsanlæg, terminalbyggerierne, de himmelstræbende hovedkvarterer, beboelsestårnene og i universiteternes lukkede campus områder. Byen er for spredt til, at man kan komme på tilstrækkelig afstand til at se den som objekt, der er ingen klare eksterne grænser, som holder den sammen og markerer en forskel. Den polycentriske by er et hinterland, der ikke har nogen klar figurlighed og ikke viser tilbage til en homogeniserende kraft, som den byggede orden kan integreres i. Det er som om hele byen er lukket inde i et uidentificerbart interiør, hvor hver eneste element udgør sin egen ø af orden, og hvor hver eneste bygning må kæmpe for at opretholde en solitær status. Idealet om den arkitektoniske samhörighed er afløst af en form for polaritetsorden, hvor den enkelte bygning enten er fuldstændig introvert eller absolut monumental.

136. Fredric Jameson anvender netop Ridley Scotts science fiction klassiker "Blade Runner" (1986) som illustration af det postmoderne rum. Jameson 1991, s. 46-61.

I takt med at den ydre grænse er forsvundet, er der tilsyneladende opstået et væld af interne grænser, som fastholder et netværk af tvangssammensatte og overdrevne forskelle.¹³⁷ Byen er ikke længere en defineret fællesmængde, der samler de enkelte elementer, den er et forskelsfuldt felt af indkapslede identiteter. Kontekst er blevet til kontrast – enhedsbyen er blevet til **zip.urbanisme**.¹³⁸

Mens toget forlader E5 skimtes tagetagen af Hotel 24 Inn, der har overtaget en af rækkerne i det tidligere boligbyggeri, som ligger klods op ad banen. Bygningens oprindelige rå betonstruktur er blevet beklædt med røde brædder, og taghaven har fået saddeltag på. Renoveringsarbejdet har kastet et særligt svensk/østrigsk skær over facaden, der får bygningen til klart at adskille sig fra resten af rækken. Det visuelle trick benyttes flere steder, men er specielt hyppigt blandt de små hoteller omkring stationerne, der bruger den ubeboelige facade mod banen som reklame.¹³⁹ Husblokken ved Prom Phong har på denne måde udviklet en særskilt serie af arkitektoniske nationalitetsmarkører, der tiltrækker forskellige grupper af turister, og får dem til at føle sig sikkert hjemme, når toget standser ved stationen. Det svenske heimat-hotel er ligesom den irske pub et kulturelt asyl, der fungerer som en slags ambassade for det nye charter-diplomati, der ønsker at konsumere i fred og fordragelighed.

Lidt efter E5 ligger en af byens få grønne og offentlige områder, Benjasiri Park. Selvom det er tidligt om morgenen, er der en del folk dernede. Nogle laver gymnastik, andre står bare under de spredte træer og kigger ud over den anlagte sø. I den nordøstlige ende ved indgangen mod Sukhumvit ligger legepladsen, med sandkasse, gynger og klatrestativ. En tempellignende kiosk og nogle små pavilloner er spredt ud på græsplænen. Parken har alle standardelementerne og er naturligvis en 'rigtig' engelsk park. Byens rekreative enklaver er selvfølgelig fuldstændig lige så generiske som den omgivne arkitektur og nøjagtigt lige så uafhængige af konteksten som det

137. Koolhaas 1997, s. 557 – 592.

138. ZIP er en enkel komprimeret computerfil der kan indeholde et komplet sæt af forskellige programfiler og anvendes derfor ofte til at importere programmer hjem fra f.eks. internettet. ZIP'en er blevet populær i den elektroniske verden, fordi den som en container 'pakker' sit indhold ind og derfor er meget velegnet som udvekslingsformat. Zipificering eller indkapsling er en egenskab som tilsyneladende også kendetegner fysiske spredningsfænomener. Den materielle verdens zip – containerarkitekturen i form af neutrale betonkasser med vidt forskellige funktioner - har på samme måde udviklet sig til den generiske bys mest almindelige konstruktion. Den kan indeholde vilkårlige programmer, er tilpasset en standardiseret produktionsproces og kan 'down-loades', hvor som helst der måtte opstå behov. **zip.urbanismen** er som utopien pakket ind i historien. Den udgør en introvert orden, der rummer sin egen kontekst, en meddelelse som ikke skal integreres i en sammenhæng for at give mening. Den transporterer selv sit miljø.

139. Eksemplet er ikke enestående. Den intense trafiks store eksponeringspotentiale og kraftige miljøbelastning gør, at bygningerne omkring trafikknudepunkterne oftest har en signalværdi, der langt overstiger beboelsesværdien og dermed står en af arkitektens primære sociale formålsbetingelser - beboelsen – pludselig ikke længere som det centrale spørgsmål.

byggede. Vi befinder os i Thailands hovedstad; for få år siden lå her rismarker og et par timers kørsel herfra ligger den tropiske jungle, men Benjasiri Park kunne lige så godt have ligget i Høje Taastrup eller Cuxhaven. Den moderne bypark må ikke forveksles med et landskabssceneri, der henter sine rødder i mindet om naturen, den skal tværtimod ses som en ny generisk fiktionsform med nære forbindelser til underholdningsindustrien. Parkens grønne flade er behandlet fuldstændigt som et plot, og det bagvedliggende motiv er mere et eventyr, end det er et landskabsanliggende. Landskabssceneriets naturreferencer fungerer ikke længere som konstituerende antitese til byen, for dertil er den generiske by ganske enkelt alt for åben, alt for spredt og alt for sammensmeltet med terrænet. Den generiske by er allerede scape, og modstykket har derfor antaget form af ren eskapisme; en velfortjent udflugt fra det egenskabsløse, en higen efter noget karakterfast, en lykkelig andethed eller autentisk tilstand - uanset hvorfra den måtte stamme. Palladio, Statue of Liberty eller Neuschwanstein.¹⁴⁰

Økonomien sover tornerosesøvn - forladt temapark ved Thanon Yothin

140. Den tyske sociolog m.m. Max Weber skelner i sine analyser af magt og bureaukrati mellem legale, traditionelle og karismatiske herredømmer. Webers kategorier er næppe gensidigt udelukkende, men det er alligevel nærliggende at se den generiske bys historieløshed og totalt manglende styring (altså fravær af legale og traditionelle ordensprincipper) som en af årsagerne til tematiseringen. Den karismatiske erobring er ganske enkelt sidste mulige udvej, når der skal tilkæmpes en plads i den generiske bys byggede hierarkier. Arkitektoniske mesterværker, historiske stilarter og eventyrlige figurer indgår så at sige som strategiske karaktertræk i et mimetisk spil. Se Weber 2000.

I den sydlige ende af parken ligger det femstjernede Imperial Queen's Park Hotel, og længere fremme dukker flere men mindre pompøse hoteller op. De fleste har angelsaksiske navne f.eks. Regency Park, Windsor, Premier Inn eller Crown der indikerer, at vi er på vej ind i et af de mere 'internationale' hotel- og shoppingdistrikter. Massen af ældre fire-fem etagers bygninger med de

lokale og særegne moteller, barer og forretninger, som før prægede rummet omkring transitkorridoren, ligger nu mere spredt og fuldstændig omgivet af hvide højhusbebyggelser. Det atmosfæriske relief af fjerne skyskrabere er rykket ind fra horisonten og står som klippevægge tæt op ad banen. Byrummets bund af lave bevoksninger er blevet til et grønt slør, som er trukket hen over højhusene, der er flere træer ovenpå bygningsafsatsene end nede ved jorden. De baser

af parkeringshuse, som højhusene står på, er mere end dobbelt så høje som de ældre bygninger, og det ser ud som om, byen har inddelt sig i to niveauer. Det ene er vertikalt stablet, men først arkitektonisk artikuleret fra 10. etage, det andet er horisontal sammentrængt og henvendt til gaderummet. Mellemzonen fra femte til tiende etage er stort set affolket.

Fortune Town: den vrangvendte by

Pludselig åbner der sig en dal igennem mosaikken af hvide højhuse og grå karrébebyggelser som flimrer forbi togvinduet. BTS banen kører henover den to-gange-firesporede Ratchadaphisek Road, der er en af de store offentlige omfartsveje. To kilometer nordover skærer vejen det store åbne baneterræn ved Makkasan Railway Plant og the Second Stage Expressway. Der, hvor betalingsmotorvejens afkørselsramper støder til Ratchadaphisek

Road, ligger Fortune Town shoppingmall'en. Mall'en er 216.415 kvm stor og har hen ved 400 computerbutikker og specialforretninger plus et 406 sengs Deluxe firestjernet hotel, et Lotus Supercenter Store, en såkaldt food court, et 31 etagers kontorhus, tusindvis af parkeringspladser og et biografkompleks samlet indenfor et gigantisk bygningsvolumen, der ligner en mellemting mellem en sribet sfinks og en havareret rumstation. Den enorme krop består af en ca. 500 m lang horisontal bund på ni etager, hvorfra der skyder to højhuse op. Bunden er delt op i to lag, de nederste fire etager rummer det blandede shopping program, og de øverste fem dæk er parkeringshus. De enkelte arkitektoniske elementer som hotellet, kontorsiloen, parkeringsdækkene, indgangspartierne, de separate facadeblokke og den udvendige trappekonstruktion á la Pompidou er i

Fortune Town shoppingcenter ved Thanon Ratchadaphisek nord for Sukhumvit

sig selv kolosser, men har ikke desto mindre en underdanig status. Elementerne er på en gang integrerede i klumpen og alligevel ekspressivt autonome, det er som om massetilrækningsprincippet ophæver fragmenteringen uden helt at opsluge de enkelte dele. Et par højhuse fra eller til, et planetarium eller en ny tværgående fløj ville ikke gøre den store forskel på det overordnede indtryk. Klumpen er ikke styret af sit arkitektoniske batteri. Bygningens størrelse og programatiske kompleksitet overskrider enhver genkendelig typologi. Der er ingen sammenhæng mellem bastionens fysiognomi og dens funktionalitet. Fortune Towns udtryk tilhører overhovedet ikke den tradition, som fejrer det arkitektoniske objekts stabilitet, og bygningens funktionalitet har tydeligvis sluppet den fikseringslogik, som kendetegnede typen. Programmet er en form for cellestruktur, en enhed af konstant forandring der løbende kan tilpasses det skiftende marked, som en diagrammatisk dynamik, der aldrig fastfryses i en plan – en form for begivenhedsgeografi. Fortune Town er en hybrid konstruktion, og som navnet antyder ikke kun en brik i byen men i sig selv en bydel, der udover alle forlystelserne og de mange kommercielle aktiviteter også har integreret

noget, der minder om et bymæssigt liv. Bygningens interne cirkulation er tilrettelagt omkring et indvendigt hulrum, der opsuger den tilstrømmende menneskemængde og organiserer den i en vertikal pladsdannelse, der til forveksling ligner et offentligt rum. Atriet er 100% privatejet, og det spatiale greb er en simpel vrangvending af byrummet, som udstyrer konsummaskinens interiør med købsstimulerende aktiviteter, men den hybride form gør det vanskeligt at opretholde den klassiske distinktion mellem offentlig og privat, inde og ude, by og bygning, som ligger til grund for den typologiske orden. Interiøret har indoptaget noget af eksteriøret i sig, og den klare skillelinje mellem plads og bygning er i opløsning. Shoppingcentrets semioffentlige rum fungerer også som weekendteater, galleri for uetablerede kunstnere, ramme om sportsbegivenheder, domicil for regeringens Public Relations Department PRD, vært for uddannelsesmesser, gratis offentlig internetadgang, stævnemøder, familieudflugter og tilløbsstykke for en hel del andre ikke kommercielle aktiviteter. Mall'en er ikke bare en simpel forbrugsstimulering, der udelukkende indeholder kommercielle anlæg. Den introverte by er i høj grad udvekslingsrum for sociale betydninger og skueplads for et rituelt arrangement, der ligger uden for den funktionelle rationalitet. Markedspladsens shoppingmiljø er måske det moderne samfunds primære sociale mediator.¹⁴¹ De tusindvis af daglige besøgende er ikke kun på indkøb, de kommer også for at se, blive set og tage del i et symbolsk spil om livsstil. Shopperne er på identitetsarbejde og knokler for at skabe sig et '**shopject**',¹⁴² Måske er atriets hybride natur, hvad pladsen var for typologien. Spørgsmålet er bare om fællesskabet og det alment tilgængelige praksisrum¹⁴³ forsvinder ind i bastarden, eller om det er muligt for arkitekturen og planlægningen at formulere et program, som kan sikre et kritisk forum i den kommercielle og semioffentlige organisering af rummet.¹⁴⁴

Soi Cowboy

Omfartsvejen forsvinder ud af syne, og toget begynder at bremse. Vi er fremme ved E4. De automatiske døre åbner, og det vælter ind med turister. En del af de rejsende, som stiger på, er enlige mænd, der er taget til Østen for at udnytte noget af den potens, der er indbygget i købekraften. I området ved Asoke stationen ligger Soi Cowboy, et af byens internationalt kendte "red light districts".¹⁴⁵

141. Shields 1992.

142. Shopping + Subjekt = **Shopject**. De konsumprodukter, som tilbydes i de store shoppingcentre, er ikke kun fornødenheder – nærmest tværtimod. Omsætningen bygger i høj grad på en form for identitetshandel.

143. Nielsen, Henrik Kaare 2001 s. 106 – 109.

144. Polo 1994, s. 27.

145. Det er interessant i denne sammenhæng at bemærke, at Bangkoks mest kendte "red light district" Pat Pong ligger umiddelbart op ad det prominente bank og finans kvarters "blue light district" langs Silom Line.

Mange af lysreklamerne fra luderbarerne, der ligger her, kan ses fra perronen. Skiltningen i området er omhyggeligt pakket ind i delikate eufemismer med henvisninger som »W4U« eller »absolute private room«. Sexindustrien omskriver serviceniveauet i 'klubberne' til kammeraterier, privatforbrug og Rock'n'Roll for at undgå direkte konfrontation med myndighedernes officielle kurs: »**nul nyheder, nul sex, nul vold**«. ¹⁴⁶ En blød censur beskytter den politiske stabilitet, så selvom Bangkok næsten er helt indhyllet i billboards, neonskilte og ophængte annoncer, er byrummet tilsyneladende selvrensende for eksplicitte beskeder og kritiske udsagn. Men af og til ramler selv reklamerne ind i så groteske kontraster mellem det kommercielle budskabs konnotationer og de reelle forbindelser, som knyttes på stedet, at den ellers fredede købelyst indirekte skandaliseres. Byens fragmentering har fået kontekstmetaforen til at smuldre, men den symbolske syntaks, som de medierede budskaber bærer, muliggør stadig fejl læsninger eller displacements, hvis sammenstød ufrivilligt frigør en form for kritisk energi – som f.eks. når den stort opsatte Pepsi reklame på BTS toget, der kører forbi med pin-up ikonet på ubesmittet ungdom: Britney Spears som galionsfigur, kommer lidt for tæt på de mindreårige sexarbejdere og den promiskuøse virkelighed omkring go-go barene under stationen.

Den flydende økonomis arkitektur

Få hundrede meter fra den liminale zone¹⁴⁷ ved Soi Cowboy ligger det mondæne Sheraton Grand Sukhumvit. Højbanen tangerer nærmest hotellets postmoderne facade, og i forbifarten ser man lige ned i receptionen. Bygningen begynder i stil med de fleste andre højhuse i byen som en naturlig forlængelse af infrastrukturen. Fra de tilstødende veje folder kontinuerede betonbaner sig de første par etager op over jordniveauet som en slags fjedermekanisme eller bufferzone for trafikstrømmen. Tilkørselsramper og parkeringsdæk udgør en vital del af bygningens struktur, der kobler de livsvigtige eksterne forbindelser; motorvejen og lufthavnen til den interne vertikale transport. Gæsterne kører bogstavelig talt direkte fra lufthavnsterminalen via de leverede transitkorridorer og helt ind i receptionen på tredje - fjerde etage, hvorfra de transporteres videre med elevator op til det reserverede værelse, mens bilen køres på plads i parkeringsanlægget af portieren. Duften af Eau de Cologne fra ankomsthallens duty free zone når næppe at fordufte, før de rejsende fra deres seng kan tænde for CNNs 'World Weather

146. Hanru & Obrist 1997, s. 8.

147. Shields 1991.

Report' for at studere vejsituationen på den anden side af transferkorridorens airconditionerede Lounge Paradise. Den moderne rejse er fuldstændig friktionsløs, hastigheden har indkapslet passagererne i konforme kabiner, og distancen, som passerer, efterlader stort set kun visuelle indtryk. Verden er i den forstand blevet, til billeder som glider forbi, mens det omgivne kabinemiljø står stille. Sheratons internationale image garanterer alle former for standardiseret komfort inklusiv en autentisk italiensk restaurant og på toppen af parkeringsanlægget, hævet over gadens larm, ligger den obligatoriske »free-form tropical swimming pool« som diadem i den syntetiske natur-associations-kæde, der er standard rekvisit på de generiske destinationer.

Grand Pacific Hotel, som ligger overfor, er nyere, og stilarten er mere strømlinet og nærmest neomodernistisk i sin ornamentløse hvidhed. Bygningskomplekset består af en bred stump bådformet bund, hvorfra et tårn af værelsesdæk skyder de sidste 15 etager op. Lange sorte vinduesbånd giver bygningen et horisontalt strejf, opløser noget af tårnfacadens tyngde og får den buede bygningskrop til af fremstå som billede på et udspændt sejl. Ved foden af den symbolske bov springer fontæner og havpattedyrskulpturer op af et stiliseret ocean. The Grand Pacific's arkitektoniske virkemidler knytter tydeligvis an til skibsmetaforer som i 30'erne. Bygningens renskurede udtryk er i en vis forstand langt ude i familie med den internationale stil, men det er ikke bygningselementernes funktionelle status eller de maritime konstruktioner og udstyrsdetaljer som køjjet, de spinkle rælinger og det åbne hvide dæk der tematiseres, men snarere selve transporten, langfarten og det flydende som markeres. Hotellet minder mere om et kommercielt containerskib end en oceangående teknikmanifestation, og den figurlighed, som designet foregriber, har mere 'vind i sejlene', fragt og vareflow end poetisk skibsingeniøræstetik over sig. Bygningens symbolsprog er nærmest emblematiske for den nye flydende økonomi¹⁴⁸ som har ramt Asien.

Hollows

Toget kører forbi luksushotellerne, Times Square og videre ind i det mere friserede Sukhumvit Shopping Area. Kort efter opstår et hul i rækken af facader, der glider forbi. En lav skurbebyggelse har invaderet et tempelområde, der ligger som en lysning i landskabet af moderne byggerier. De simple gør-det-selv bygninger klumper sig sammen omkring templet, der er trukket tilbage fra Sukhumvitvejen. Skurenes grønne bliktagte er flere

steder vokset helt sammen, og det er nærmest umuligt oppefra at se ned i den tætpackede enklave. Familierne dernede bor bogstaveligt talt på jorden. De lever af at sælge souvenirs til turisterne og lave mad til de forbipasserende ude ved vejen. Bosætningsmønstret og livsformerne er tydeligvis en helt anden end i de omgivelser, der indhegner området. Kontrasten til den aura af øjeblikkelig rigdom, de nyopførte og velholdte 20 -30 etagers boligblokke udsender, er nærmest brutal. Det virker som om udviklingen har forbigået stedet og efterladt en lomme af uforandret midt i det moderne. Enorme områder i byen er dækket af sådanne mere eller mindre illegale skurbyer, der mangler de mest basale fornødenheder som kloakering, rent vand og elektricitet. Shanty Towns udgør en permanent og voksende bagside af byen, der ligger uden for markedskræfternes interessefelt og statsmagtens fordelingspolitiske rækkevidde. Så snart interessen for områderne melder sig, og så snart der bliver sat en pris på jorden, forsvinder 'problemet' automatisk et andet sted hen. Velstanden har for længst fortrængt de fleste shanty towns væk fra turist- og shoppingdistrikterne og ud til de nedlagte industriområder ved floden, de infrastrukturelle kiler omkring jernbanenettet, khlongerne og restarealerne under de eleverede motorveje. Tempelområderne har imidlertid særstatus. De indgår ikke direkte i den markedsstyrte udvikling og fungerer derfor som en slags modstandslommer midt i moderniseringen. Her er de illegale bosættelser mere eller mindre fredede, og her har alle de fattige indvandrere og landarbejdere indtil videre asyl.

Toget skærer sig videre gennem det kompakte gaderum, og et par minutter senere standser højbanen ved E3. Fra Nana stationens platforme er der udsigt over et ruinøst bylandskab. På den nordlige side af banen ligger en stor ubebygget grund næsten øde hen. Under nogle lave træer er en udtjent bus med knuste ruder blevet efterladt, og i skyggen ligger store grupper af herreløse hunde og sover. I hjørnet nærmest stationen står en klynge mobile gadekøkkener og nogle biler parkeret. Et par mænd sidder i et skur og holder mod betaling øje med værdierne på tomten. Over for den støvede og nøgne grund rejser sig en femetagers bygningsruin op gennem en bund af lave trækroner. Etagedækkene står i rå beton, og fra de øverste søjlekonstruktioner stritter rustne armeringsjern op i luften. Byggeriet er formodentligt standset som følge af krakket i 1997. I Bangkok står mere end 400 af disse »hollows« og venter på, at økonomien skal komme i gang igen. Nogle er færdigbyggede, komplet med facade men tømte for liv, og andre står som høje gennemsigtige spørgeskonturer i byens atmosfæriske relief. På den bare jord i bunden af bygningsskelettet ved Nana lever et par familier i papkasser. Mange

148. Harvey 1995.

Sukhumvit Line krydser the First Stage Expressway. I skjult under højbanen ligger sukhumvit road

af de tiloversblevne og efterladte huller, tomter og flækker i byen udnyttes på tilsvarende måde til beboelse, og alle bagsiderne af den formelle økonomis regulerede rum huser som regel alternative programmer. Byens residuale områder er trods fraværet af formel orden langt fra tømte og uudnyttede. En hel subkultur af marginaliserede befolkningsgrupper lever i disse overskydende vakuumzoner, og når områderne ved hjælp af investeringer eller planlægning integreres i byens orden, ekskluderes automatisk en række skrøbelige eksistensøkonomier. De rum af udeladt orden, terrain vague eller overskudslandskaber,¹⁴⁹ som findes overalt i den generiske by er ofte inkubatorer for spirende aktiviteter af både social og kulturel art. Fænomenet påkalder derfor en fornyet kritik af den planlægningspraksis, der opfatter den fraværende orden som en potentiel trussel mod det integrerede ideal. Selve den homogeniseringstrang, som er på spil, overser desuden, at byens udvikling ikke altid sker som en løbende og kontinuerlig proces, der uproblematisk kan indlemmes i den eksisterende orden. Pludselige økonomiske ændringer som krakket i slutningen af 90'erne, nye teknologiske landvindinger som internettet eller politiske turbulenser har haft

149. Nielsen, Tom 2002.

afgørende indflydelse på Bangkoks fysiske struktur, men kan næppe betragtes som led i et sammenhængende organisk udviklingsmønster. Problemet er, som Solá-Morales påpeger det, at

*»...det første, den kritiske arkitektoniske tænkning gør, når den konfronteres med disse fænomener, er at efterlyse sammenhæng, harmoni og balance mellem denne mutationsskabende eksplosion og det der allerede findes på stedet: de naturlige omgivelser, historien eller enhver anden formidling, der ligger udenfor det muterede fænomen«.*¹⁵⁰

The InteriorDecorated Shed

Videre med BTS - forbi The Landmark Hotel og ud af Sukhumvit bydelen. På grænsen til Ploenchit distriktet knækker højbanen vestover og passerer lige før E2 hen over den nord-syd gående Mahanakhon Expressway. Motorvejen løber som en snorlige voldgrav gennem byskabet. Kun et enkelt sted i det fjerne skimtes en bro over slugten. Kolonner af gigantiske billboards står på kanten til transitrummet og sender kommercielle budskaber ned til bilisterne. Flere af reklameskiltene er større end husene, de er monteret på, og selvom skiltene er

Kolonner af gigantiske billboards ved Din Daeng

150. Solá-Morales 1996, s. 13, (Morten Daugaards oversættelse).

usynlige på alle tilgængelige kort, er de reelt orienteringsmæssige fikspunkter for trafikanterne og en form for todimensional arkitektur i transitrummet. Specielt omkring de eleverede motorveje, hvor kontakten til omgivelserne i forvejen opleves som et opløftet billedplan, har reklameskiltene næsten helt bemægtiget sig horisonten og erstattet den med paradisiske plakatlandskaber. Men også uden for de store trafikkorridorer er de kommercielle kulisser så fast en bestanddel af det generiske bybillede, at de nærmest udgør et selvstændigt ordenssystem; et visuelt løv af billeder og tegn, der indgår i økonomien som en slags 'fotosyntese' eller omsætning af begærshallucinationer til forbrug og økonomisk vækst.¹⁵¹

Det moderne Bangkok er udsat for en veritabel billedstorm drevet frem af globale markeds kræfter, og den nye tegnøkonomi, der skyder op over alt, har sluppet den ikonografiske forbindelse med det byggede, som Venturi, Izenour og Scott Brown kortlagde i »Learning from Las Vegas«. ¹⁵² Der er sket meget siden arkitekterne fra Yale opdagede, hvordan skiltningen havde afløst facaden som kommunikativ flade, og efterfølgende begyndte at arbejde med populærkulturens symbolske indgravning af byggeriet. Billboardene langs Mahanakhon Expressway har ingen relation til deres geografiske placering, de henviser ikke til noget sted og monumentaliserer ikke noget skur.¹⁵³ Alle de anonyme betonkasser af indkøbscentre, som ligger langs de store omfartsveje, er stadig fuldstændigt rensede for traditionel facadekultur, og kassernes kommunikation med automobilkulturen foregår fortsat via skiltningen. Men den ikonografiske tyngde er ikke længere ude ved vejen, den er rykket indenfor som en environmentalisering af containerarkitekturen. Den arkitektoniske indeksikalitet er sprunget ned fra piedestalen og hjem søger nu skuret som indvendig kulisse.

151. Lash & Urry 1994.

152. Izenour, Venturi, Scott Brown & Steven 1997

153. Op. cit., s. 88 – 89. »Det dekorerede skur« og »anden« henviser til de to grundtypologier, som holdet fandt frem til i deres undersøgelser.

Inden toget standser ved E1, og udsigten pludselig forsvinder, ses et glimt af ambassadekvarteret ved Wireless Road; den nordlige ende af Lumpini Park og Central Department Store's postmoderne tempelfacade. Stationens platforme er som de eneste langs hele nettet afskærmede, så udsynet over selve Chit Lom området er blokeret. En kraftig mandshøj forskansning løber rundt langs perronkanten og skærmer udsigten. Barrieren er opført efter protester fra den prestigefulde Mater Dei School, som ligger ved foden af stationen. Skolen, der er kendt for at undervise pengeelitens børn, forsøgte at forhindre byggeriet under henvisning til miljøbelastningen og de sikkerhedsmæssige problemer, der ville være forbundet med at have et offentligt transportsystem lige uden for indhegningen.¹⁵⁴ Protesterne forhindrede ikke opførelsen af stationen, men tvang BTS til at modificere det oprindelige stationsdesign og opsætte det synsblokerende rækværk. I dag markerer de lidt klodsede underdanighedsforanstaltninger meget tydeligt, hvordan magten stadig manifesteres som et visuelt herredømme over byens rum. Retten til at definere de dominerende 'akser' ser her ud til at være overgået fra de lokale magthavere til de globale shareholders.

Rummet som sfærisk mylder

Efter ca. 20 minutters kørsel er BTS toget nået frem til Central Station ved Siam Square, der er banesystemets knudepunkt og samtidig et af byens hektiske brændpunkter. Det tætpakkede cafe- og forretningskvarter afgrænses mod nord og vest af to hovedveje. Thanon Rama I og Thanon Phaya Thai. I krydset mellem de to seks-sporede veje svinger Sukhumvit Line nordover og følger Thanon Phaya Thai, mens Silom Line fortsætter de sidste hundrede meter mod vest ad Thanon Rama I til endestationen ved The National Stadium. Det trafikale krydspunkt udspænder et dynamisk rum af bevægelse og menneskemylder i flere lag. Under BTS banens dobbelte forgrening løber et system af fodgængerbroer, perroner og trappekonstruktioner, som forbinder de store mall-komplekser MBK, Siam Discovery Center og Siam Center med banenettet og gadeplanet. Højbanens ben står tungt ned på de grønne øer i vejnettets deltaformation af gennemgående spor og svingbaner. Asfaltfladen er helt overtegnet med regulerende grafikbånd og blinkende trafiksignaler.

154. Asia Times 3. dec., 1999.

Pladsen omkring det tredimensionale krydspunkt defineres udadtil af de store shoppingcentre og det kompakte forretningskvarter, der indrammer krydset, men rummet opleves alligevel som iturevet, fuldstændig fragmenteret af alle tangenterne og den bevægelseskraft af trafik, der konstant strømmer igennem punktet. Sansbombardementet dernede er massivt og den monstrøse konstruktion, der helt udfylder byrummet, virker overrumplende. Det er som om ingeniørbedriften har en skjult dagsorden af rumlig virkningsfuldhed, der overskrider dets funktionalitet og lader det strengt rationelle projekt med en fremmedhed. Det visuelle overtryk, som pladsen udsender, gør det næsten umuligt at fastholde et samlende fokuspunkt, og der er ikke nogen privilegeret lokalitet på pladsen, som kan forankre rummet i en velkendt perspektivisk stabilitet. Alle spor peger væk og efterlader transitrummet som en udvekslingsdynamisk lakune, der opløser retningsorienteringen i en form for Piranesisk forsvinden.

Forlader man det Piranesiske rum¹⁵⁵ ved Siam Square, og går ind i MBK shoppingcentret møder man et nøje tilrettelagt interiør, hvis æstetik på mange punkter spejler det logistiske arrangement på pladsen udenfor. Titusinder af mennesker ankommer dagligt fra flere niveauer og i alle retninger til det otte etagers høje og 140.000 kvm store shoppingkompleks. Parkeringshuset på vestsiden forsyner samtlige etager direkte; i bunden kommer folk ind fra øst via sluserne i gadeniveauet, fra højbanens gangbroer strømmer det ind i den sydlige ende, og fra fodgængerbroen over Thanon Phaya Thai hægter centret sig på vrimlen fra Siam Square. Et stort centralt atrium opsamler menneskestrømmen og fungerer som centrets hektiske distributionsmaskine. Den indvendige pladssdannelse er anlagt som en udgravning af bygningsmassen omkring bevægelseskanalerne. Det eneste, som står tilbage i hulrummet, er et sindrigt zig-zag mønster af rulletrapper, afsatser og svalegange, der forbinder de forskellige etagedæk med hinanden. Armaturer af spejle og blankpolerede overflader, som klæber til de rullende trapper, kaster blikket tilbage, skaber genspejlinger og ophæver konstruktionernes tyngde i et flimmer af flygtige indtryk. Den kalejdoskopske virkning får den konstante strøm af mennesker til at yngle og fylder sammen med musikken, de levende billeder og de blinkende lysreklamer atriet med et sfærisk mylder. Fra balkonerne som forer hulrummet med en panoptisk manege, kan shopperne betragte hinanden og følge den spektakulært iscenesatte trafik af købelystne mennesker. Den bevægelsesæstetik, som atriet så tydeligt udstråler, gentages i alle de mindre nicher men også i hele den underholdningspakke, der kobler sig på det regulære konsumprogram. Bowlingbanen, den monumentale storskærm, filmunderholdningen og spillemaskinerne bidrager til at fastholde fornemmelsen af at være i et bevæget og kinematisk rum.¹⁵⁶

155. Nielsen, Tom 2002, s. 147 – 153.

156. Gibian 1997.

Det Piranesiske rum ved Siam Square

Robotten og Elefanten

Tre stop senere er BTS banen fremme ved pladsen omkring The Victory Monument. Toget kører i en halvbue øst om monumentet, der ligger som et tydeligt fokuspunkt midt på en oval ø omkranset af trafik. Obelisken, hvis midtpunktfiksering og enhedsskabende karakter fremstår som den absolutte modsætning til udvekslingsdynamikken ved Siam Square, fortæller historien om landets sejr over de japanske okkupationsstyrker og markerer et tyngdepunkt i den Haussmanniske gadeorden, der præger byen omkring de kongelige paladser ved Dusitparken. Efter at være bøjet af for det historiske udråbstegn¹⁵⁷ fortsætter banen endnu fem stationer, før den når endestationen ved Mo Chit. Her ligger det såkaldte weekendmarked og Den Hvide Elefant - »the strangest skyscraper in the world«¹⁵⁸ der sammen med Robotten i syd definerer turistblikkets¹⁵⁹ outer orbit. BTS banen vender og begynder tilbageturen til On Nut.

Elefanten ved Thanon Yothin

157. I modsætning til Siam Square og det Piranesiske Rum der ifølge Tom Nielsen må læses som en parentes. »Pointen er, at det 'sande' piranesiske rum ikke kan designes. Det er udelukkende produkt af et blik på og en indramning af det, der allerede er: resultatet af byens vækst og stadige modernisering« (min kursivering). Nielsen, Tom 2002, s. 153 .

158. Bangkok Skyscraper Atlas august 2002.

159. Urry 1990.

Terminal Station

De moderne byområder, som beretningen her via BTS sporet giver et endoskopisk billede af, leder næppe frem til nogen entydig definition af begrebet den generiske by. Men selvom fortællingen ikke giver anledning til at formulere nogen ny teori om byen uden egenskaber, har ekskursionen alligevel bidraget til det nødvendige forarbejde med at afkræfte den befæstede hypotese om byen. Turen gennem det moderne Bangkoks forskellige bylandskaber demonstrerer med al tydelighed, at de metaforer og forståelsesrammer, som den traditionelle byopfattelse betjener sig af, ikke er i stand til at give nogen positiv definition af fænomenet. Hverken den klassiske og koncentriske byforståelse eller den reviderede polycentriske model kan tilsyneladende give os en strukturel forståelse af formløsheden. Vi ved stadig mest om, hvad den generiske by ikke er, og vi står fortsat overfor det grundlæggende problem, at meningstab og den kriseerfaring, som erkendelsessvigtet efterlader, gør det svært for os overhovedet at formulere en konstruktiv kritik, der kan danne udgangspunkt for en opbyggelig dialog med denne nye og overvældende virkelighed.

En nærliggende mulighed er naturligvis at erklære tilstanden for ubærlig og i stedet rette opmærksomheden mod de historiske modeller, som tilsyneladende rummer alle de kvaliteter de moderne byer netop kritiseres for at mangle. Problemet er imidlertid, at den retrospektive kærlighed til metropolen og revisionismens forsøg på at forklæde sig ud af identitetskrisen gennem løfter om »New Urbanism« overser en række forhold, som gør flugtforsøget umuligt. Kritikken fortrænger først og fremmest den måske mest smertefulde erfaring, som planlægningen gjorde tilbage i 70'erne, nemlig at arkitekturen og planlægningen ikke magter rollen som altformående problemknuser. Planlægning som geometrisk betvingelse af samfundsudviklingen hører fortiden til, og den utopiske tradition er efterhånden blevet overrumplet så mange gange af de beskidte realiteter, at den nutidige planlægningspraksis ikke kommer udenom at formulere et program, som følger økonomien.

Et andet punkt, hvor de mismodige skeptikere så at sige går galt i byen, er, når de i deres begejstring for et særligt miljø pr. automatik identificerer en lykkelig stemning med et bestemt sted og samtidig tror, at det bymæssige på denne måde entydigt lader sig lokalisere. Moderne urbanitetsformer er - som det infrastrukturelle perspektiv i fortællingen gerne skulle illustrere - i høj grad et tempos en processuel karakter, som Nolliplanens topos ikke kan forankre, uanset hvor ideelt det måtte være. Det giver ikke længere mening at betragte byen som et stabilt objekt, der lader sig repræsentere i klassiske figur/grund skemaer. Den

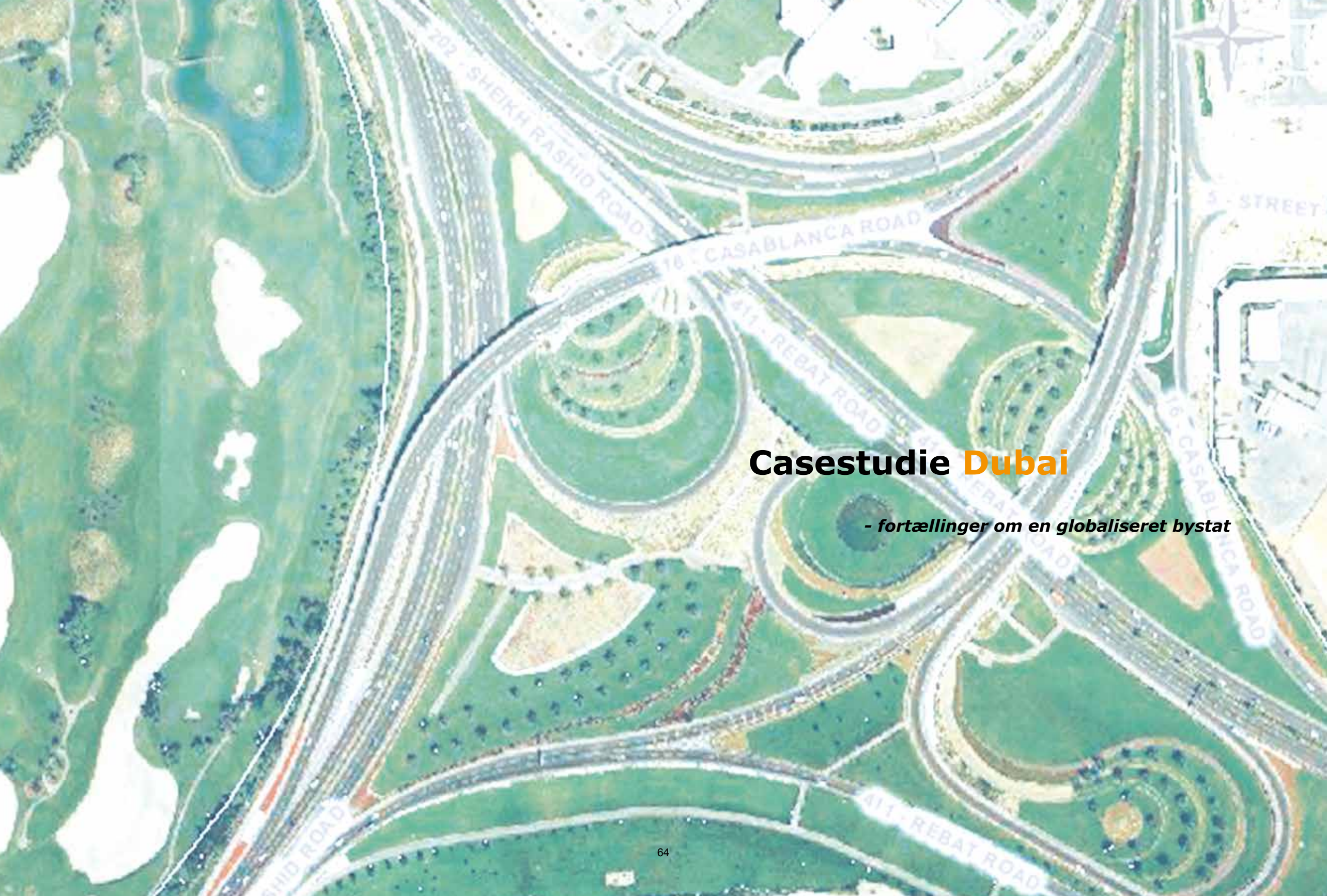

symbolske organisering af rummet har vist sig at være virkningsløs overfor den moderne bys operationelle forfatning.

En tredje og væsentlig svaghed ved den kritik, der rettes mod formløsheden, er selve det homogeniseringsideal, som insisterer på sammenhæng og kontinuitet i byrummet. Den globaliserede postindustrielle byudvikling lader sig næppe indlemme i en historisk orden, og så længe den traditionelle konteksttænkning krampagtigt forsøger på at få byen til at blive sig selv igen, bliver der ikke udviklet brugbare styringsprincipper.

Men omvendt kommer alternativet til modernitetspessimismen – den såkaldte pragmatisme – ikke uden om at formulere et normativt grundlag og besvare, hvad der skal ske med arkitekturen og planlægningen, når byen hverken kan fastholdes i en figur eller gøres til genstand under en samlet orden. Den heterotopiske by står over for en række uløste paradokser.

Moderne infrastrukturer er på en og samme tid bekvemme forbindelser og næsten uoverstigelige forhindringer. Privatiseringen af transitrummet har skabt et nyt hastighedsaristokrati og bidraget til en yderligere sløring af grænsen mellem det offentlige og private rum. Vi er nødt til at revidere forståelsen af gaden, vejen og pladsen, som en alment tilgængelig sfære. Mobilitet og transit er for længst blevet kommercialiseret, og mange af de steder, som har med tilgang at gøre, har fået opstillet betalingsautomater. Hvis samfundet skal være udtryk for at finde sammen, er vi derfor nødt til at gentænke det offentlige rum, som et fælles anvendeligt og ikke kommercielt rum, uanset om det er knyttet til kulturen, historien, handelen eller den fysiske bevægelse.

Casestudie **Dubai**

- fortællinger om en globaliseret bystat

Højhusbyggeri og infrastruktur som monetær æstetik

Intro: globalisering og den arabiske bystat

De arabiske olieøkonomier, som blev trukket op af den konstant stigende energiefterspørgsel i efterkrigstidens industrielle slutspurt, har været dynamo for en urbanisering, der set i forhold til strukturudviklingen i den vestlige verden nærmest er foregået i omvendt rækkefølge. I lande som Kuwait, Qatar, Bahrain og De forenede Arabiske Emirater blev industrialiseringen først introduceret efter velstandsekspllosionen i efterkrigstiden, som en form for strategisk konsolidering af olieindtægterne. Den veritable strukturimport af ambitiøse havneprojekter, nøglefærdige tungindustrier og den omfattende infrastrukturelle byggemodning af ørkenen, som blev igangsat i de rige stater på den arabiske halvø, begyndte stort set samtidig med, at den post-industrielle restrukturering satte ind i den vestlige verden. Allerede et par årtier efter at reinvesteringen af råstofreserven fik oliestaterne til at udvikle byer i 'western style', begyndte drivkraften i den økonomiske dynamik at ændre kurs og dermed udfordre konsolideringsprogrammet på to vitale punkter. For det første er det ikke længere industrialiseringen men opbygningen af netværkssamfundet, der globalt set trækker den økonomiske vækst, for det andet er den nye og altafgørende ressource, som den spanske amerikanske sociolog Manuel Castells har bemærket, ikke længere ubegrænsede mængder energi men i høj grad også information.¹⁶⁰ Men i modsætning til situationen i Amerika og Vesteuropa, hvor omstruktureringen af byernes industrielle vækstlag begyndte at skabe store utidssvarende produktionsområder i bylandskabet og en ny historisk zone af uddøende bygningskultur med en identitetsmæssig forvandling af byerne til følge, stod flere af de nyudviklede oliestater på den arabiske halvø med et modsat problem. Et højmoderne og veludbygget infrastrukturelt netværk i en kulturel ørken som langt fra havde nået sit programatiske mætningspunkt.¹⁶¹ De mindre statsdannelser, der er skudt op omkring frihandelsområderne, eksportstationerne og olieudskibningshavnene langs den Persiske Golf, er i det store hele sluppet for den transformationsproces, som præger de gamle industrisamfund. Den asfalterede plan af kommunikation og bevægelseslinjer, som det åbne plug-in-netværk af udviklingszoner udgør, har nu på flere punkter overhalet den vestlige verden som globaliserings strategiske frontzone. En række arabiske SimCities¹⁶² med infrastrukturel overkapacitet, lille eller slet ingen beskatning og lav kriminalitet har inden for de sidste årtier udviklet sig til paradeeksempler på netværkssamfundets økonomiske dynamik og repræsenterer i dag et enestående vækstmiljø for en helt ny type af

160. Castells 1996.

161. Det er den tilstand af fleksibilitet "Project on the City 1« har døbt Cultural Desert©. Se Orff 2001, s. 353.

162. Se <http://parole.aporee.org/work/index.php3?char=s>

globaliseret byudvikling. Hvor byerne først og fremmest manifesterer sig som »...**hyperkoncentrationer af infrastrukturer, der huser de korporative hovedkvarterer, finansielle managements og variationer af specialiserede serviceindustrier, som springer op. [Men også] udvikler en betydningsfuld kulturel sektor med underholdningsdistrikter og kulturelle turistmål, der tilvejebringer de mødesteder og den aura, som er nødvendig for at handlen kan trives**«. ¹⁶³ Karakteristisk for flere af de nye bystater på den arabiske halvø er således det næsten totale fravær af materiel modstand fra eksisterende samfundsmæssige strukturer og dermed størst mulig fleksibilitet i forhold til globaliseringens

Planlægning a la SimCity - Dubai Ring Road Phase 1. Illustrationer fra Dubai Municipality

eksterne mønstre af transnationale kapitalbevægelser. De særlige former for lokaliseret globalisme, ¹⁶⁴ som her udfoldes, er måske for isolerede og ekstreme fænomener til, at de kan ophøjes til almenlydige tendenser. Men selve den manglende træghed eller flexisme, ¹⁶⁵ der gør de perifere småstater i stand til så effektivt at optage væksten i den nye postindustrielle økonomi, rækker alligevel ved den nærhedslogik, som ligger til grund for den topologiske byforståelse. For - når drivkraften i samfundøkonomien bogstavelig talt ligger uden for de nationalstatslige rammer, og byudviklingen ikke længere direkte udspringer af en territorial sammenhæng men først og fremmest er en effekt, der skal forstås i forhold til en kompleks global kontekst - bliver de traditionelle bybygningsidealer langt hen ad vejen også hægtet af.

Det strategiske nedslagsmønster af specialiserede globale kredsløb, der dominerer byudviklingstendensen i de spirende postindustrielle økonomier, udfordrer samtidig den nationalstatsligt rodfæstede fællesskabsforståelse. I

163. Featherstone & Lash 1999, s. 6 (egen oversættelse).

164. Sociologen Bonaventura de Sousa Santos skelner mellem fire former for globaliserings effekter: globalized localism, localized globalism, cosmopolitanism og common heritage of humankind. Sousa Santos 1999, s. 217-218.

165. "Flexism" introduceres af de amerikanske geografer Micheal Dear og Steven Flusty som betegnelse for netværkssamfundets produktionsomstillingsveje. Dear & Flusty 1999, s. 75.

de arabiske småstater, som går forrest i denne proces, er den demografiske udvikling uløseligt forbundet med importeret arbejdskraft og har dermed sprunget rammerne for den traditionelle samfundsforståelse men også sat spørgsmålstegn ved det kosmopolitiske ideal. Det skaber populationer, hvor op mod 90 % har status som ekspatrioter, der gennem midlertidige arbejds- og opholdstilladelser er indlemmet i en meget svulstig produktionsoffentlighed ¹⁶⁶ men pr. definition ikke tilhører den del af befolkningen, som kan erhverve fast ejendom og drage fordel af den statslige begunstiggelse, der i de totalitære stater gør det ud for den politiske kultur. Nye og mere diffuse hierarkier mellem lokale jordbesiddere, højt- og lavtuddannede gæstearbejdere, illegale indvandrere og arrestanter har afløst de kendte klasseskel. I stedet er opstået en slags opportunistisk kosmokulturalisme, hvor samfundet som erklæret politisk, socialt og kulturelt fællesskab er ophørt og erstattet af en løs forbindelse mellem opdeltede funktionsenheder ¹⁶⁷, hvis primære sammenbindingskraft er infrastrukturen. Udover at ryste selve det nærhedsprincip, der holder sammen på den topologiske repræsentation, naboskabstanken og integrationsidealet, har globaliseringen tilsyneladende vendt op og ned på forudsætningerne for at sammentænke byplanlægningen som økonomisk og politisk styring med identitet og kulturel samhørighed. Selvom der ikke eksisterede en demokratisk kultur før, og selvom det politiske spil i de tidligere beduinsamfund til dels af andre grunde foregår i lukkede kredsløb, har fænomenet alligevel forrykket urbanitetens grænse og rejst spørgsmålet: Hvad planlægningen kan styre, når det fælles anliggende og den politiske sfære tendentielt reduceres til økonomi og sikkerhed? Og om denne transformationsproces fra nationalstatsligt fællesskab til transnational sikkerhedsstat ¹⁶⁸, som potentielt følger med globaliseringen, ikke er en trussel imod det demokratiske projekt og en klar svækkelse den moderne bys rumlighed? ¹⁶⁹

Der er næppe tvivl om, at det fællesskab, som afstanden engang holdt sammen på, har mistet sin naturlige rodfæstethed i det territoriale, og at kommunikationens emancipation fra kroppens rum har ændret de traditionelle samlingsformers stedsmæssighed. ¹⁷⁰ Det må heller ikke fornægtes, at

166. Nielsen, Henrik Kaare 2001, s. 106 - 109.

167. Thyssen 2000, s. 46-65.

168. Det skift fra disciplinering til kontrol og risikohåndtering, som karakteriserer den postpolitiske samfundsorden, kan illustreres med følgende pasus fra: "Virtual Policemen Security Program Launched" in Dubai Police Monthly Bulletin, no. 17, October 15, 2002. »Dubai Police will launch a new security program with the aim of boosting and enhancing the security aspect in the society. The new system, which is named 'The Virtual Policemen' and has been subject to study during the last four months, will help reinforce security arrangements within the emirate and at the same time offer career opportunities for those who are willing to join the police in serving the nation while maintaining their own lifestyles as civilians'.

169. Diken & Laustsen 2002, s. 93-113.

170. Bauman 2002, s. 19.

destabilisering af de stedsspecifikke sammenbindingsformer har afstedkommet elitens retræte, dannelsesprojektets sub-kulturalisering, enhedsbyens sub-urbanisering, fællesskabets forskansning og opkomsten af, hvad den polskfødte sociolog Zygmunt Bauman har kaldt en ny »håndplukket ensartethed« gennem udvælgelse, adskillelse og udelukkelse.¹⁷¹ Men omvendt har globaliseringen, på trods af de ændrede bymæssige agglomerationer og opløsningen af den herskende fællesskabsforståelses rumlige konformitet, vist sig afhængig af byen som kulturelt, socialt og funktionelt netværk. Selvom planlægningens dage som synliggørelse af den moderne stats normative grundlag gennem et æstetisk herredømme muligvis er ovre, og det »erklærede fællesskabs«¹⁷² epoke dermed er ved at være forbi. Globaliseringen har åbnet en række nye muligheder og rejst en række nye problemstillinger, som i høj grad aktualiserer behovet for strategiske initiativer i forhold til by- og samfundsudviklingen. Miljøspørgsmålet er måske det mest nærliggende eksempel på nye grænseoverskridelsespolitikker, men der er også nye transkulturelle aspekter på spil. Den finansielle magts udskillelse fra politikken har samtidig bevirket, at de kulturelle processer i stigende omfang styres af private markedsaktører, og i kølvandet på denne proces tegner sig nye kampzoner for adkomsten til den fælles betydningsproduktion. Der er f.eks. opstået et behov for en kritisk praksis, som konkret kan tage til genmæle overfor den sofistikerede tilfangetagelse af det kollektive handlingspotentiale som **Benetton idealismen**¹⁷³ repræsenterer. Tilsvarende har markedskræfternes kommercialisering af de kulturelle koder skabt nye æstetiske modstandsformer,¹⁷⁴ der kunne inspirere både arkitekter og planlæggere til at erobre nogle af de udtryksformer tilbage fra det individuelle forbrugsvælg og give de kopibeskyttede kulturudtryk mulighed for at yngle uden risiko for sagsanlæg.¹⁷⁵ Men urbanismen som materiel praksis kommer ikke uden om at skulle reformulere sin instrumentalitet og tage udgangspunkt i de nye grænsedragninger, som karakteriserer den globaliserede økonomis urbaniseringsformer. Den pedantiske statsplanlægning har, som Bauman tørt bemærker det, efterladt et værdimæssigt tomrum men også skabt en større frihed og et nyt råderum for de urban designere,

171. Ibid.

172. Op. cit s.17

173. Det italienske tøjfirma Benetton, eller "United Colors of Benetton", (som det officielt lanceres, når det multinationale firma skal udpense, hvordan det har påtaget sig en rolle som postnational statsdannelse) er måske skoleeksemplet på, hvordan multinationale mærkevarefirmaer i stigende omfang, indoptager kritiske positioner i sine salgsstrategier. Simple følelsesmæssige budskaber med konnotationer af social ansvarlighed skal gøre indkøb af firmaets produkter til et idealistisk projekt og dække over, at det dybest set handler om at tjene penge. For en kritik af denne forlorne idealisme i forhold til den arkitektoniske produktion. Se Toorn på: <http://www.xs4all.nl/~rvtoorn/dirty.html>

2002.

174. Klein, Naomi 2001.

175. Denne kommercielle omklammering og ophavsretslige parcellering af kulturen har Koolhaas i sine seneste skrifter indirekte kritiseret ved, i et slags grafisk modangreb, at 'copyrighte' de forskellige neologismer og begrebsrammer han systematisk masseproducerer som redskaber til forståelse af den moderne by. Se Koolhaas mfl. 2001a, s. 704 – 709.

der har overtaget bureaukraternes position.¹⁷⁶ Det er samtidig vigtigt at fastholde, at den modernistiske planlægningspraksis var en harmoniseringsbestræbelse, hvis spatiale konsensus langt hen ad vejen også var en ensretningmaskine, som hverken ville eller kunne udnytte den dynamik, der findes udenfor konformiteten. Med postmodernitetens indtog er der imidlertid opstået en ny sensibilitet overfor det individuelle spor¹⁷⁷ og dermed nye muligheder for at tænke i sammenkoblinger mellem en hverdags-erfarings-verden af individualiserede byfortællinger og den overordnede fysiske ramme, som længe var planlægningens eneste horisont. Urbanismens muligheder for at være et forbindelsesskabende redskab er næppe helt udtømt.

Selvom det frie marked allerede har udviklet generiske programmer, der følger med globaliseringen, har underholdningsbranchens, turistindustriens og konsumverdenens standardiserede iscenesættelser trods alt ikke total kontrol over eller monopolstatus på det fælles rum, fordi det bymæssige, også selv om det ikke er planlagt formelt og bevidst, altid vil være betydningsramme for en differentieret kollektiv identitet.¹⁷⁸ Byen får historie, også selv om den ikke passer ind i hegemoniets idealforestillinger. Det er i sidste ende et spørgsmål om at kortlægge de nye kulturelle referencer og den nye materielle praksis, der opstår med globaliseringen - og herudfra formulere en indsigt, som kan gøre urbanismen i stand til at bevare sit kritiske potentiale. *»At tale om 'et sammenbrud' er måske at tillægge den resterende vished for stor betydning. Der er ikke tale om, at de gamle kort er blevet forældede og ikke længere giver pålidelige oplysninger om dette ukendte territoriums topografi - der er snarere tale om, at der aldrig er blevet foretaget en kortlægning«.*¹⁷⁹

Dubai – Bingo urbanisme

Dubai, det næststørste sheikdomme i de Forenede Arabiske Emirater, UAE, er den af de velhavende arabiske småstater, som mest succesfuldt har sadlet om fra ensidig råstofudnyttelse til avanceret postindustriell økonomi. Det 3.900 km² store ørkenområde har på tre årtier udviklet sig fra en mindre handelsstation under britisk protektorat til en bystat¹⁸⁰ på ca. 1 million indbyggere med en af verdens hurtigst voksende økonomier. Kun 6 % af bruttonationalproduktet stammer i dag fra olieindtægterne, og en af de strukturelle hovedforklaringer på den formidable omstillingsevne er uden tvivl de enorme infrastrukturelle investeringer, der over tre årtier har gødet ørkensandet med vækstbetingelser. *»Med den ambitiøse*

176. Bauman 2002, s. 100.

177. Certeau 1988.

178. Nielsen, Tom 2002, s. 77-92.

179. Bauman 2002, s. 63.

180. Ifgl. Gulf News online edition 26-11-2001 udgjorde bypopulationen i 2000 97 % af det samlede befolkningstal.

Maktoum familie i front er milliarder af petro-dollars blevet investeret i udviklingen af en infrastruktur, der har transformeret Dubai til et regionalt hovedsæde for fritid, sport, handel og re-eksport, udstillinger og konferencer så vel som et globalt fly-transit-knudepunkt og verdens hurtigst voksende turistdestination«. ¹⁸¹ De Forenede Arabiske Emirater har siden selvstændigheden i begyndelsen af 70'erne brugt 225 milliarder US\$ svarende til mere end 200 Storebæltsbroer på udbygningen af infrastrukturen. ¹⁸² **"Olierigdom har givet Dubai - og hele UAE - den mest avancerede og sofistikerede infrastruktur i verden**«. ¹⁸³ Tværs gennem Dubais ørkenen ligger ottesporede motorveje med regelmæssige kløverformede fordelingspunkter og inddeler næsten øde områder i strategiske parceller. Overdimensionerede kraftværker med pipelines forbundet direkte til olieklenderne sender sitrende energilinjer mod horisonten. Afsaltningsanlæg med vidt forgrenede distributionssystemer danner sammen med moderne kommunikationsteknologier en åben planstruktur af teknologisk fertilitet langs med den Persiske Golf. Bortset fra enkelte identitetsskabende landmarks af luksushoteller, regeringskontorer og finanskoncerner er infrastrukturen det spor, der får byen til at hænge sammen, ikke bare fysisk og funktionelt men i høj grad også som fortælling. ¹⁸⁴

Dubai er som de fleste moderne byer ikke defineret ved en klar demarkationslinje mellem det produktive og uproduktive, mellem kultur og natur, mellem bebyggelse og landskab. By- og bygningskulturens grænseflade er som i alle andre utætte byer både intern og ekstern. I Dubai findes ørkenen overalt: inde i, mellem og omkring det byggede. Det, som kitter historien sammen, og det, som sætter skellet, er infrastrukturens ophør. Øst for yderste motorvej starter kamelalderen og ekspeditionens territorium. Infrastrukturen er ørkenstatens fundament, selve statsdannelsens civilisationsgrænse og derfor genstand for en sindrig udsmykningskultur. De landskabslommer af utilgængelige områder, som automatisk følger med alle de store motorvejsudfletninger og rundkørsler, er ikke bare bagsider, betydningstomme fordelingsflader og logistiske aftryk i sandet, de fungerer som en slags parker og oaser af botaniske klynger midt i et af verdens mest ufrugtbare områder. Kontrasten til den altomsluttende og konstante tørke gør de realiserede fatamorganaer til bekvemme orienteringspunkter men også strategiske statements. Den højtidelige vedligeholdelse af alle restområderne omkring de større vejforløb og de enorme summer, som anvendes på kunstvanding af infrastrukturelle SLOIPs, ¹⁸⁵ har gjort det tidligere skældsord og eksklusionsakronym til det mest sandsynlige bud på en ny hovedaktør i spillet

Rundkørsel ved Sheik Zayed Road

om det offentlige rum. Vejsystemets omdrejningspunkter monumentaliseres med apolitiske artefakter, der i formel distance til den politiske virkelighed langt overgår abstraktionsniveauet i modernismens demokratiske skulpturer. Et ti - tolv meter højt kaffestel, et gigantisk ur med indbygget springvand og forskellige syntetiske naturscenerier pryder den mobilitetsbaserede bystats knudepunkter og højtideligholder en tilsyneladende vilkårlig men ikke desto mindre kollektiv fortælling. De indlagte koder og det bevægelsesens epos, som dyrkningen af alle overskudslandskaberne ¹⁸⁶ illustrerer, ville ikke bare være en metastruktur af heroisk spild, ¹⁸⁷ men aldeles meningsløs - hvis vejsystemet kun var fysisk kanaliserende og en simpel nødvendighed for den økonomiske cirkulation. Det moderne Dubai er ikke resultat af en akkumulativ kultur, ophavsberetningen er for længst eroderet bort i ørkensandet, og den materielle historie kan derfor ikke skrives som en kontinuerlig overskridelse af tærskler, der i den klassiske

181. Dubai International Airport Yearbook and Directory 2002/03, s. 8.

182. Ifgl. Gulf News online edition 11-11-2001 (Storebæltsbroen kostede 5,4 mia. kr.).

183. ifgl. Gulf News online edition 29-01-2002.

184. For en nærmere diskussion af det moderne bylandskabs betydningsdannelse som fortællingsspor se Careri 2002.

185. "SLOIP" er (Lionel Brett's) akronym for "Space Left Over In Planning". Se Brett 1971.

186. Områderne er eksternalitetslandskaber i dobbelt forstand. Dels fordi de udgør planlægningsmæssige restarealer, men også fordi de bruges som dumpingsområder for rensningsanlæggenes overskudsslam.

187. Det falder udenfor casestudiets rammer nærmere at diskutere, om der vitterligt også er tale om et kulturelt soningsoffer (de kunstige oaser kompenserer for asfaltens afskyvækkende modernitet og genindstifter en form for naturbalance), eller om vi her samtidig er vidne til sheikklanernes pottatch. Under alle omstændigheder rokker udsmykningens intentionelle sprog ikke ved det forhold, at infrastrukturen gøres til genstand for en narrativ struktur.

arkitekturhistoriske tradition celebreres med passagen gennem triumfbuen. De trafikale omdrejningspunkter er selvfølgelig øjestenen i det statslige investeringsprojekt men er også det dynamiske rum, der bedst bevidner den abrupte proces, som kendetegner den kulturelle og økonomiske udvikling. Og hvorfor skulle autopia ikke have sine monumenter, når freewaykulturens motorvejssystem, som den amerikanske arkitekturhistoriker Reyner Banham har bemærket det, allerede er et sammenhængende begribeligt sted?¹⁸⁸ Rundkørslen og motorvejsudfletningens udvekslingsfigurer er måske for den post-moderne by, hvad triumfbuen og skillelinjen var for den koncentriske.¹⁸⁹

De regulære grundstykker og byggemodnede områder mellem bevægelses- og kommunikationslinjerne er inddelt i et rationelt sektorsystem, der med en numerisk kode angiver områdets fysiske beliggenhed, den tiltænkte anvendelse og indplacering i økonomien. Sektor 221 til 224 »Dubai International Airport«, sektor 252 »Mushrif Park«, sektor 251 »Mirdif Housing Area«, sektor 364-365 »Al Quoz Industrial Area«, sub-sektor 64 reserveret til naturbeskyttelse osv. Det urbaniserede Dubai udgør et ca. halvtreds gange ti km stort rektangulært system af mere eller mindre spredt bebyggelse, der løber langs kysten fra grænsen mod nabostaten Sharjah i nord til Jebel Ali havneområdet i syd. Der eksisterer stort set ikke nogen oprindelig bykerne. Hovedparten af de gamle bygninger er for længst revet ned, men gadestrukturen omkring tidevandsfjorden Dubai Creek, der inddeler det gamle havneområde i to selvstændige bydele, Bur Dubai og Deira, har bevaret noget af sin koncentriske struktur og ligger i dag som en blød knast i en organisk gridstruktur af nord/syd gående hovedårer og øst/vest gående forbindelsesveje. Der foregår en del spredt byudvikling, gamle bygninger rives ned for at give plads til nye, og tomme mellemrum fyldes ud. Men den primære vækst finder indlysende nok sted inden for infrastruktursystemets ubesatte felter, og trods den kalkulerede overkapacitet må det infrastrukturelle system alligevel løbende udbygges for at kunne optage den ekspanderende vækst.¹⁹⁰ I Al Barshaa og Al Sufouh ved frihandelszonen i syd vidner stort opsatte skilte og talrige byggekraner om nogle af de igangværende developments, som snart vil give systemet lokal forstoppelse.

Byudviklingen er forsøgt organiseret efter noget, der minder om et traditionelt modernistisk forbillede. En klar zoning og en rationel organisering af

188. Banham 2001, s. 195.

189. Omdrejningspunktet eller rundkørslen gør, i modsætning til triumfbuen, figurligt set overgangen fra A til D, eller C til A nøjagtig lige så sandsynlig og forståelig som forløbet A til B. Akkumulative vidnesbyrd må nødvendigvis have alle mellemstationerne med: A bliver til B bliver til C osv. Den successive udvikling, som det klassiske monument med sin klare tærskel markerer, er derfor som tankefigur ikke i stand til at billedliggøre og celebrere den diskontinuerlige historie, som Dubais byudvikling beskriver. Indenfor sociologien anvendes på tilsvarende vis sådanne narrative figurer til at rationalisere autopoesiske systemer. Se Sennett 1999, s. 14-26.

190. Alene i Dubai blev der i 2000 brugt omkring en halv milliard kr. på at forbedre og videreudvikle det ca. 5000 km lange vejssystem, ifgl. Gulf News online edition 15-08-2001.

Bingo urbanisme - de hvide tal refererer til de forskellige sektorer. Dubai Urban Area Structure Plan 1999

produktionen i et finmønstret net af mobilitet der i stedet for fordismens samlebåndsorden opererer efter en slags fuzzy funktionalisme.¹⁹¹ Trods den klare mønsterplanlægning af monofunktionelle felter og den overordnede rektangulære systematik opfører den bygningskultur, som er vokset frem, sig ikke efter noget genkendeligt forbillede. Den spredte struktur af vækstoaser matcher selv sagt ikke den koncentriske model men minder heller ikke om noget, der kan føres tilbage til tidligere selvstændige enklaver, som i de polycentriske bysammenvoksninger. Den er heller ikke kontrolleret af det formalistiske spredningsprincip, som båndbykarakteren umiddelbart foregiver. Byen har en rygrad af bebyggelser langs kysten, men alle de moderne programmer af businessparker, finanshovedsæder, beboelsesenklaver, shoppingcentre, turistdestinationer og rekreationslandskaber, der udgør langt størstedelen af bytilvæksten, ligger for spredt til at danne et genkendeligt territorialt mønster, og de enkelte enheder er for solitære til at

indgå enhedsskabende forbindelser. Byen er et fragmenteret post-polycentrisk rum holdt sammen af mobilitetsbaserede teknologier, hvis overordnede layout i arkitekturhistorisk forstand er et 'fransk landskab', men hvis lokale organisering følger en 'engelsk haveplan', og hvis økonomiske dynamik er globalt orienteret. Denne kombination af rationel struktur, autonom organisering og udefrakommende vækstbetingelser gør på mange punkter Dubai til en eksemplarisk repræsentant for, hvad de californiske geografer Michael Dear og Steven Flusty har kaldt »keno capitalism«.¹⁹² Det overordnede system af infrastrukturer, som mekanisk inddeler det forskelsløse ørkenlandskab i nummererede felter, og det usammenhængende mønster af private udviklingsprojekter, der uden nærhedsmæssige relationer lander som brikker udtrykket i et eksternt investeringsspil, gør billedet af »byen som spilleplade særdeles velegnet til det 21. århundredes afløser for den koncentriske ringby fra begyndelsen af det 20. århundrede«.¹⁹³ Den moderne by er med globaliseringen blevet til **bingo urbanisme** - en mosaik af monokulturer i et felt af muligheder.

191. "Fuzzy logic" anvendes som betegnelse for udsagn, der kan behandle en svag logik, hvis udfald ikke entydigt kan fastslås som sandt eller falsk. Flosset eller vag logik benyttes bl.a. til styring af programmer, der kan behandle unikke (skræddersyede) processer og sprænger dermed taylorismens standardiserede produktionsforståelse. Overført til en planlægningsterminologi vil man med denne 'uklare logik' kunne kategorisere Dubai som en på samme tid modernistisk og ikke modernistisk bytype - eller udtryk for en 'tredje' bymæssig tilstand.

192. Dear & Flusty 1999, s. 77.
193. Op. cit., s. 81 (min kursivering).

Dubai International Airport

Infrastruktur-park

Motorvejsspagetti ved WTC

Infrastruktur-park

Infrastruktur-park

Udsmykket rundkørsel

Infrastruktur-park

Infrastruktur-park

Bujr Al Arab

The Palm anno aug. 2002

Historisk område i Bur Dubai

Al Bastakiya

Heritage & Diving Villages

Al Boom Tourist Village

Dubai Festival City site

Dubai Shopping Festival site

Wafi City

Deira City Center

Lamzy Plaza shoppingcenter

Safa Park

Creek Side Park

Mushrif Park

Al Mamzar Park

Creek Side Golf & Marina

Emirates Golf Club

Emirates Hills

Dubai Marina site

"Videns byen"

Det Amerikanske Universitet

Dubai Media City

Dubai Internet City

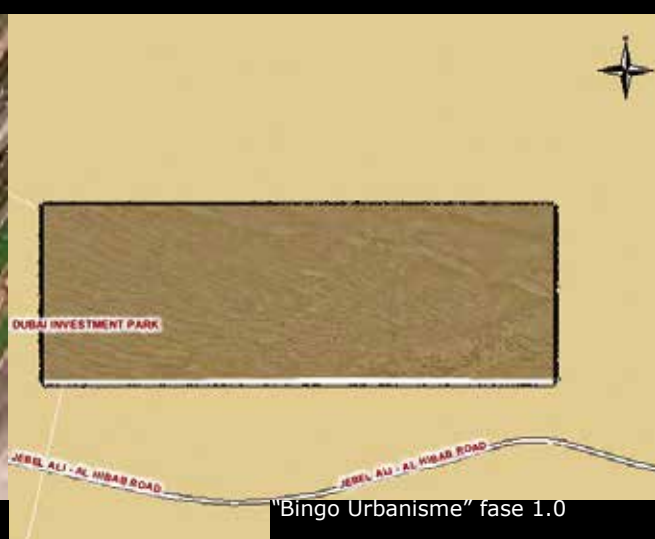
Emirates Towers

Sheik Zayed Rd.

FIG 65 Sheik Zayed Rd.

"Bingo Urbanisme" fase 1.0

Byens expoisering

Den massive strukturimport, som dannede grundlaget for Dubais udviklings succes, gav i opførelsesfasen de engelske ingeniørfirmaer, der udførte arbejdet og styrede idriftsættelsen, en slags kommunal funktion.¹⁹⁴ Al offentlige service som kloakering, el- og vandforsyning, affaldsbehandling osv. blev varetaget af ganske få private firmaer, som dermed kom til at udfylde en central samfundsmæssig rolle. Men den nære forbindelse mellem staten og nogle enkelte udvalgte selskaber hører i en vis forstand fortiden til. Lokalt baseret arbejdskraft har overtaget drift og styring af de forskellige anlæg, et nyt licitationsystem har delvist afløst tidligere tiders personlige kontraktforbindelser, og sheikens aktieandele i flere af de driftige konsortier har gjort skellet mellem privat virksomhed og statslige aktiviteter mere diffust.¹⁹⁵ Statsmagten er med over alt, dens institutioner er så småt blevet bureaukratiserede og de basale infrastrukturer, som gjorde moderniseringen mulig, er blevet en selvfølge. Vejnettet optræder stadig i rollen som løs sammenbindende kraft, og statsmagten udstiller stadig sig selv i mobilitetssfæren ved f.eks. at lægge navn til de store veje, men samfundet som sådan er i dag udparcelleret i flere forskellige funktionsenheder, hvis opgaver varetages af et mere rivaliseret marked.

Den entreprenante opvisning af kraftværker, afsaltningsanlæg og kloakeringssystemer, som i begyndelsen var synonym med samfundets institutioner, har fået en mere vidtfavnende karakter – både økonomisk, funktionelt og æstetisk. Dubai er med den globaliserede økonomis opblomstring blevet til en slags verdensudstilling. En kolossal EXPO, hvor flere af de deltagende entreprenører i sig selv er blevet »corporate micro nations«,¹⁹⁶ som konkurrerer med hinanden på det globale marked for transportsystemer, affaldsbehandling, sikkerhed, kommunikationsteknologi, finansiering, forsikring, rengøring, temaparker, hoteller, luksusbyggerier, shoppingcentre, og hvad der ellers hører til et postmoderne samfund. **Expoiseringen** har flere facetter end den traditionelle udgave, og dens organisering er mere kompleks, men ellers er lighederne slående. Ligesom EXPO'en er mere end blot en verden én miniature, fordi den i modsætning til f.eks. den zoologiske have både fanger og producerer spektaklet – er Dubai som fantasmagorisk billede ikke længere en sluttet historie men »en brug af historie til at skabe historie«. ¹⁹⁷ På samme måde som udstillingstableauet fortæller om én verden ved et indblik, der overser selve afgrænsningen, må Dubai

194. Fowler & Roberts 1995, s. 135.

195. Der er altså ikke tale om en grundmodsigelse i marxistisk forstand, fordi statsmagten i Dubai stort set fungerer som en privat virksomhed.

196. Globaliseringens tendentielle opløsning af nationalstaten modsvares af de internationale firmaers tendens til at udnævne sig selv til habitater, eller mikro-nationer for bestemte livsstile. Se Dear & Flusty 1999, s. 64 – 85.

197. Giddens 1996, s. 29.

forstås introspektivt som atomiserede helheder, hvis naboskaber ikke danner en sammenhængende geografi.¹⁹⁸

Den kosmokulturelle stat har ingen fælles rituel kalender, der er relativ religionsfrihed, fordi liberaliseringen delvist har udfaset klerikalismen, og man passer derfor selv sine guder samtidig med, at den økonomiske cyklus opererer med en permanent højtid. For shoppingcentre er alle åbningsdage hellige. **Expoiseringen** fungerer i den sammenhæng som en fælles æstetisk grund for livsstilsmarkering og forbrug, og det teatersprog, som den generiske arkitektur mekanisk reciterer, er blevet det globale steds vernakulære udtryk. Den nye økonomis forbundne netværk af byer, Citistad,¹⁹⁹ etablerer som bekendt brohoveder til skattely men tiltrækkes i høj grad også af den unikke kombination af salgsmæssigt og underholdning, som messen institutionaliserer.²⁰⁰ Udformningen af dette oplevelsesmarked eller konsumlandskab er en væsentlig lokaliseringfaktor for den globale pengestrøm og er dermed blevet et vigtigt strategisk parameter i byudviklingen. De multinationale selskaber, som etablerer markedsstande i Dubais frihandelszone, bidrager ikke med skat, men det display af transnational elite, som golfbanerne og den absolutte konsumfrihed iscenesætter, er i sig selv særdeles profitabelt. Dette **velstands wonderland** er blevet et af turistindustriens råstoffer, og dens entré er en af den **expoiserede** bys vigtigste indtægtskilder. 25 % af Dubais BNP stammer i dag, i følge Turistministeriet, direkte eller indirekte fra turismen, og intet tyder på, at denne andel vil falde. »Med dets begrænsede fremtidige olieresourcer har Dubai, medlem af Forenede Arabiske Emirater (UEA), søsat et multi-milliard dollar turist fremstød i forsøget på at etablere sig selv som Golfens 'Leisure hub'«. ²⁰¹ Det forventede antal tilrejsende vil i følge lufthavnsmyndighederne stige fra de nuværende 15 millioner til omkring 45 millioner årligt indenfor de kommende tre årtier.²⁰² EXPO'ens tematiske organisering af rummet i ekspressive og introverte monolitter er desuden et ordensprincip, som kan samle de vidt forskellige programmer og til en vis grad styre **bingo urbanismens** tilfældige ekspansionsmønster. Dubai er en bystat, og den transnationale parade er i modsætning til foregangseksemplet ikke arrangeret omkring nationale pavilloner men anlagt i territorielt uafhængige funktionsenheder, der grupperes som miniaturebyer. Fortiden udstilles i: World

198. Det er i denne forbindelse interessant, at det kort, som måske bedst tegner Dubai, har påtrykt følgende bemærkning: "This 3D illustration of the city was designed to 'Characterize' Dubai and bears no accurate perspective or any scale to reality«- og dermed tydeligt gør opmærksom på, at ligheden med byen ikke skal findes i dens geografi, men i dens koreografi.

199. Dear & Flusty 1999, s. 78.

200. EXPO urbanismens europæiske foregangseksempel er nok Postdamerplatz, Berlin – som fuldt ud har realiseret alt det, alle Messebyerne altid gerne har villet og mere til.

201. Jf. <http://www.dubaicityguide.com/specials/palmsland.htm> (besøgt 29-01-2003).

202. Ifgt. Dubai International Airport's hjemmeside på <http://www.dubaiairport.com/>. (besøgt feb. 2003) Tallet inkluderer transitpassagerer, hvilket gør lufthavnen til verdens 6. hurtigst voksende og samtidig Dubais vigtigste shoppingcenter.

Village, Heritage Village, Diving City og Al Boom Tourist Village. Underholdning og events regnes for en verdensorden og findes derfor i: Snow World, Dubai Festival City, Children's City, Wonderland og Global Village. Funshopping i: Wafi City & Deira City Center. Kommunikation, viden og teknologi findes i: Dubai Internet City, Knowledge Village og Dubai Media City. Finansbyen findes i: World Trade Center og langs Sheik Zayed Road. Eksklusiv indkvartering, sejlsport og golf er forenet i: "Emirates Hills – Residential golf course estate", "The Lakes - A professionally planned residential gated community", "The Meadows - EMAAR's premium villa project" og "Dubai Marina - The world's largest master planned waterfront development of its kind". Meditativ retræte og "Lush Landscapes" er samlet i: Creek Side Park, Safa Park og Mushrif Park.

Den væsentligste arkitektoniske forskel mellem pionerfasens opvisning af rå industriel teknik og konsolideringsepokens **expoisering** af netværksøkonomiens programmel er nok monumentalæstetikens forvandling fra 'rustik bastion' til 'porøs pavillon'.²⁰³ For byen er den mest betydningsfulde ændring måske indførelsen af den omfattende indhegning, som definerer EXPO'ens steder, koordinerer rummets heterogenitet og holder de arkitektoniske elementer adskilt.

Expoiseringens opsplnitning af byrummet i solitære standsenklaver med hvert sit repræsentationssystem har en aflans af refeudalisering over sig og overskrider dermed den polycentriske byfragmentering, hvor hver enkelt sub-center som decentraliseret enhed så at sige rummer helhedens fortælling.²⁰⁴ Selvom Dubais post-polycentriske bymønster overordnet set er vævet sammen af infrastrukturen og eksklusivt differentieret af **expoiseringen**, har repræsentationen af byen som materiel kultur ikke noget indexikalt billede at henvise til.²⁰⁵ Det bevægede epos har ligesom hyperteksten ikke nogen rød tråd.²⁰⁶ Mobiliseringen er total og dermed trådløs, samtidig med at den æstetiske værdisætning er blevet autonomiseret. Der er ingen stilmæssig diskrepans mellem f.eks. Wafi-shoppingcentrets ægyptisk inspirerede indgang og det tilstødende High-Tech beboelsestårn. Fortællingerne er sideordnede, det postmoderne citat har emanciperet historiens kontinuitet og

203. Heri ligger selv sagt historien om, hvordan "all that solid melts into air", men pointen er også, at modernitetens emblem pavillonen i sin natur er flytbar og dermed figurliggør destabiliseren af relationen mellem stedet og det byggedes historie.

204. Naturligvis er der ikke et rådhus, en havn og et sygehus i hver af den polycentriske bys agglomerationer, der er selvfølgelig indlagt et hierarki, men det rækker ikke ved den fraktale strukturs principielle selvsimilaritet.

205. Som det viser sig senere i teksten, er relationen mellem byens fysiske fremtræden og dens repræsentationelle billede vendt på hovedet.

206. Dubai har søsat et såkaldt E-Guide projekt, som ved hjælp af internettet skal gøre orienteringen i byen lettere. Det hedder: »A number of hyperlinks have been made to make it a comprehensive e-guide" og videre: "Locating places can be done in three ways: Guided Search (by selecting the name of the place), Address Search (by keying in the building number and road number or name in addition to community number or name) and Map Search (by defining an area and then searching within the specified distance)". Se <http://www.dubaicityguide.com/specials/eguide.htm> (besøgt feb. 2003)

pluraliseret byrummets betydningsdannelse. Der må en filtrering til, hvis konturen af det spirende informationsamfund skal udskilles fra det hav af SPAM,²⁰⁷ der slører distinktionen. Beretningen om Dubai må derfor spores som punktnedslag i **Junkspace de Luxe**.

The City of the Image

Dubai og selve **expoiseringens** landmark er uden tvivl det 321 meter høje luksushotel Burj Al Arab, der står på en kunstig ø godt 300 meter ude fra kysten ved Jumierah byområdet i syd. Hotellet har med sine syv stjerner sprængt kategoriseringen af luksushoteller og kondenserer den aura af ekstravagant overdådighed, som turistministeriet ivrigt identificerer med Dubais sande jeg. Monumentet lanceres i forskellige brochurer, ikke bare som et referencepunkt for Dubai, men som »*et universelt symbol på det nye millennium*«. Hotellet har ligesom Eiffels tårn i Paris et ydre skellet, der gør bygningen helt åben indvendigt. Balkonerne til de 202 duplex suiter vender indad og danner en 180 meter høj lobby indhyllet i et filigranmønster af forgyldt atmosfære – a la rumrejsen 2001 nat. Monumentets introverte kulmination er effektivt forsejlet fra omgivelserne. Kun lyset, meget pengestærke gæster, celebrities og andre forbrugshelte kan trænge igennem det blankpolerede ydre. Hvis Eiffeltårnets tomme indre var det solides svanesang, er hulrummet i Burj Al Arab atriets apoteose. Når bygningen med sikkerhed må regnes som den **expoiserede** bys landmark, skyldes det ikke bare, at den er så ekstravagant indrettet og på en gang himmelstræbende, opsigtsvækkende og høj, men også at den har så mange metaforiske ligheder med arketyper i Paris. Nøjagtigt som Eiffeltårnet i sin tid eksponerede samtidigt dristigste konstruktioner og udgjorde det udsigtspunkt, hvorfra udstillingen kunne overskues, bærer »det arabiske tårns«²⁰⁸ overdimensionerede spinkelhed og teflon-belagte glasfibervævede facadeskærm vidnesbyrd om nutidens ingeniørmæssige 'frontier'. Ligesom Eiffel med restauranten på toppen af monumentet fik parallelforskudt betydningen af borgerskabets salon op i skyerne, har det engelske ingeniørfirma WS Atkins nu hævet baren og jet-settets beach party til den distance, hvorfra

Burj Al Arab's atrie

207. "SPAM" (af eng. intetsigende dåseskinke) er computersprogets betegnelse for alle de uønskede reklamer og meddelelser uden afsender, som internettets elektroniske sikkerhedssystemer ikke kan forhindre. SPAM er en af informationsamfundets paradokser. Mængden af disinformation overgår mængden af information. For en diskussion af »the disinformation highway« og masseinfotainment-strømmen som en potentiel underminering af demokratiet se Dear & Flusty, 1999, s. 79.

208. Burj Al Arab betyder "det arabiske tårn".

verden virker mere indtagende, og hvorfra landskabet fremstår i sit skønne maleriske format. Hovedet på 'giraffen' er som på forgængerer meget lille for at gøre halsen længere, men toppunktet er i modsætning til ikonet fra 1889 spaltet i to. Den kompositoriske krone på værket er helikopterlandingsbanen, der vender ind mod land og markerer det mobilitetsbaserede samfunds absolut ophøjede punkt – dets heliport. Restauranten og udsigtspunktet, der vender væk fra byen, er blevet til en linje, en horisont ud mod verden, som kun lader Dubai optræde i øjenkrogen. Hvis Eiffeltårnets udsigtspavillon var den borgerlige offentligheds højdepunkt, er Burj Al Arabs millionærsuiter den transnationale elites ypperligste retrætepost. Hvor Eiffeltårnet metaforisk var en triumfbue for nedden, som havde fået sat en himmelstige på, der gjorde det muligt for industrialismen at se ned på fortidens by, er Burj Al Arab et flygtigt fartøj, som har hejst storsejlet og sat kurs mod fjerne destinationer. At hotellet metaforisk er i drift understreges af, at den karakteristiske profil også pryder de officielle nummerplader. Burj Al Arab køres bogstaveligt talt i stilling som luksusparadisets nye emblem.

Burj Al Arab er Dubais landmark og officielle registreringsmærke

Den hædersplads, som landmark'et indtager i byens symbolske rum, er tæt forbundet til det arkitektoniske elements vertikale karakter. Landmark'et er urbanitetens Mount Everest, det stikker sit hoved op over byens horisont for som referencepunkt at fæstne byens sted og samtidig markere dens position i verden. Mindre vartegn kan sagtens fungere som lokale fikspunkter, uden at milepælens status antastes. Men hvad gør den **expoiserede** by, som kun har plads til mesterværker, når investorerne kræver mere visuelt afkast, mere monumentalitet? Hvordan overgås et landmark, uden at den allerede investerede kapital går til spilde, og uden at det symbolske hierarki destabiliseres? Dubai har svaret. Man udvider referencesystemet! Ligesom luksushotellernes graduering blev sprængt med Burj Al Arab hotellets opulente luksus, har Kevin Lynchs kognitive parametre for automobilalderens byforståelse nu fået udvidet sine kategoriale distinktioner.²⁰⁹ Urbaniteten har fået sit Great Branding Reef, verden har fået sit 8. vidunder, og den moderne by har fået sit **benchmark**. I Dubai er private investorer i færd med at bygge to kunstige øer i havet mellem Jebel Ali havneområdet og Jumierah bydelen små femten kilometer fra lufthavnen. Øerne får form som stiliserede palmehuetter og bliver store nok til at danne grundlag for et helt nyt overflodssamfund midt ude i den arabiske golf. The Palm, Jumierah og The Palm, Jebel Ali som projekterne hedder, vil, når de er færdige i henholdsvis 2005 og 2007, øge Dubais kystlinje med 166 % og vil omfatte et hen ved 60 km² stort område med 100 luksushoteller, fem tusind eksklusive standvillaer, 3600 kystlejligheder, fire marinaer, water parks, tema parker, et utal af restauranter, shoppingmalls, sportsfaciliteter, sundheds spa og biografer. Palmerne er kompositorisk opdelt i en offentligt tilgængelig stamme med en 300 m. lang hængebroforbindelse til fastlandet, en privat gated krone som midte og en halvmåneformet atol formation med feriehoteller som ydre afgrænsning. The Palm er med sit omfang og bymæssige egenskaber mere end en udposning af den eksisterende by. Projektet er ved sin succesfulde udtræden af det bestående bylandskab blevet den isolationistiske byudviklings definitive ikon. Det glamourøse ørige er allerede før sin færdiggørelse blevet et verdenskendt brand for luksuslivet og har således vundet det prestigefulde »American Corporate Identity Award«. At Dubai takket være FutureBrand²¹⁰ definitivt er »focus on luxury living«²¹¹ skulle nu stå klart for enhver. The Palm er som ø uden fattigdom

209. Edge, node, path, landmark & district. Se Lynch 1960.

210. "FutureBrand" er verdens største markedsføringsfirma og har designet The Palm's samlede branding strategi og hele projektets markedsførings profil.

211. J.F. "The Palm Video Collection", 2002.

15 Million

After 15 million tons of sand and gravel is excavated, it is laid down in layers on the seabed.

The Creation

The Creation involves the sand and gravel is excavated, it is laid down in layers on the seabed.

Divers

Experts from various countries are employed to ensure the correct placement of materials.

Marine Life

Marine life, including fish and coral, is introduced to the artificial island.

Housing Mix

The Palm will have over 2000 houses, and a multitude of other types of accommodation.

The Palm Nursery

Before 2002 the Palm Nursery was the largest nursery in the world.

Timeline

2001: The Palm Jumeirah is announced. 2002: Construction begins. 2006: The Palm is completed.

Earth Works

After the initial dumping of sand, a dredger brings the sand level to the surface with a process called 'hardening'.

Creating the 8th Wonder of the World

The Start

Dredgers play a prominent role in building the Palm. Sand is first dredged into place and piled at a specific angle of repose.

The Date Palm Tree

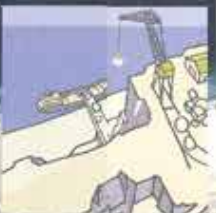
The silhouette of The Palm is both in its tribute to the date palm tree, referred to as 'trunk of orchard'.

Scaled drawings demonstrating the relative length of The Palm with the height of international landmarks.

Quarries

Rocks weighing 4,000,000 tons are being brought in from various different quarries throughout the United Arab Emirates.

Circling the World

If all the fill material used to build one Palm island were placed end to end, it would be 100 meters high and had a mass that could circle the world three times.

Light Construction

Home building begins in 2003 as residents choose from a variety of housing types and design styles.

An Unparalleled Vision

As part of his commitment to transform Dubai into one of the world's premier travel destinations, His Highness Sheikh Mohammed bin Rashid Al Maktoum has conceived an unparalleled vision of homes, resort hotels, and amenities.

A World-Class Brand

The Palm brand is a world-class, extraordinary experience. Its visual identity has won the prestigious American Corporate Identity Award.

2.1 Million

1.3 Million

600,000

407,000

100,000

realiseringen af en gammel utopi bare med nye midler. Fortroppens elegante exit - i stedet for det tunge fælles trav. Portfællesskabets identitet og kronen på værket begynder præcis der, hvor den fælles grund ophører. Projektet sprænger i den forstand selve utopibegrebet i to dimensioner - både som genese og projektion. Utopien har indtil dato haft historisk berettigelse som antitese til eksklusionen og har umiddelbart haft legitimitet som forestilling eller fantasiverden, hvis transhistoriske ideal først og fremmest var kendetegnet ved ikke at kunne realiseres. The Palm er, som projektagerne gentagne gange fremhæver det, intet mindre end verdens 8. underværk, et mirakel der netop er udmærket som noget man ikke kan forestille sig.²¹² Vidunderet The Palm overskrider da også på mange punkter forestillingsevnen og kan som syn helt bogstaveligt ikke gribes ved et jordisk perspektiv. Øen forestiller sig kun oppefra, for det olympiske blik, og i kraft af sin de facto realisering bliver The Palm dermed til en invers-utopi og intet mindre end en omvendning af oplysningsprojektets ledemotiv. Realiseringen af projektet er indlysende nok også i økonomisk forstand en helt jordnær ekspansionsstrategi. Den attraktive kystlinje i Dubai er kort og de ekstra 120 km hvid sandstrand er nødvendig, hvis standarten skal holdes. Men også det gamle fastlands turistindustri håber på at ekspandere med den nye 1.500.000.000 US \$ investering. Af den officielle 'Palm-poster' fremgår det, hvordan besøgsantallet forventes at stige til astronomiske højder, når de mange ressorts står klar til at møde verdenseliten. Turistreisen har længe været en social markør, og The Palm har derfor en dobbeltrolle, som ressort for en udvalgt kreds af udvalgte og Kodak destination²¹³ for de opstigningsorienterede masser. Som **benchmark** er projektet desuden en udvidelse af den hidtidige eksponeringsdistance mellem et kulturelt ladet symbol og dets urbane kontekst. I reklamematerialet hedder det: »Efter sin færdiggørelse vil projektet have skabt verdens to største menneskeskabte øer, som forventes at være synlige fra månen og allerede er synlige fra rummet«. ²¹⁴ Den løbende opdatering af projektets fremskridt sker da også ved hjælp af satellitfotos. Selv om månen har en særlig symbolsk betydning i de arabiske lande, må udsagnet nok mest tages som udtryk for projektets indtræden i det globale billede. Månen har den næppe nogen rolle at spille som adressat for en reklamekampagne, men det har satellitterne og den globale årvågenhed, som den eksterritoriale optik har ført med sig. Satellitkredsløbet er blevet den **expoiserede** bys horisont. The Palm **benchmark**'et sætter sit brand direkte ind i ethvert nyt kort over den

212. Det hedder således i pressematerialet: "An incredible dream beyond even nature's vivid imagination has become reality". (min kursivering).

213. "Kodak point" er turistindustriens kliche for de særlige steder der oftest foreviges og indgår som sted i det spatiale konsums symbolske rum.

214. The Palm "Frequently asked questions", August 2002, s. 4.

ensomme planet²¹⁵ og løfter dermed markedsføringen af byen til eksorbitante højder. Udtrykt med salgsmaterialets eget sammenligningsgrundlag²¹⁶ er:

$$\text{The Palm} = \left(\text{▲} + \text{▲} + \text{▲} + \text{▲} + \text{▲} \right)^2 \text{ - eller } \textit{urbs ophævet i orbis}$$

Urbaniteten er blevet koblet til et globalt syn og hermed er verden blevet det rum, hvori opsætningen af byen som 'billede' finder sted. The Palm eksemplificerer, hvordan »The Image of The City«²¹⁷ ikke længere opbygges ved hjælp af materialitetens spor, skel, enemærker, centre og artefakter men også konstitueres ud fra de kollektive drømme og fantasier, som medieres gennem æteren, fordi den moderne by nu ser sig selv udefra. Urbaniteten er blevet selv-refleksiv og den **expoiserede** by er blevet **The City of The Image**.²¹⁸ The Palm blev først skabt som billede, tog dernæst navn efter sin idé og blev først projekteret efter, at prospektet havde bevist sin konceptuelle styrke. Uden den massive markedsføring var de tusindvis af millionærboliger næppe blevet solgt, og uden de strenge designforskrifter og de formstøbte matricer af arkitektoniske ready made ville The palm aldrig komme til at ligne sit ophav, sit image.²¹⁹ Arkitekturen er i den forstand blevet det sidste led i den semiotiske kæde, som binder et kulturelt billede til stedet og byen. The Palm eroderer enhver form for kontekst i traditionel forstand, der var ingenting før The Palm, og øsamfundet bærer sin egen jordnære tilknytning i form af et brand. Kortlægningen har, som den amerikanske kulturgeograf Denis Cosgrove bemærker det, altid været synonym for menneskets møde med naturen.²²⁰ Men denne alliance er nu i en vis forstand vendt på hovedet. Det menneskeskabte landskab ud for Dubais kyst er godt nok udtryk for en autonom materialitet i forhold til tegnet, men The Palm henviser primært til sin egen natur og er dermed emblematiske for, hvordan

215. Livsstilsturismens bibel "Lonely Planet", der masseproducerer håndbøger med "insider information" over eksotiske steder og autentiske oplevelser, har en tilsvarende eksterritorial bevidsthed eller distance indbygget i sit eget paradoks - nemlig på engang at masseproducere en vare og alligevel at fastholde ideen om the virgin scene.

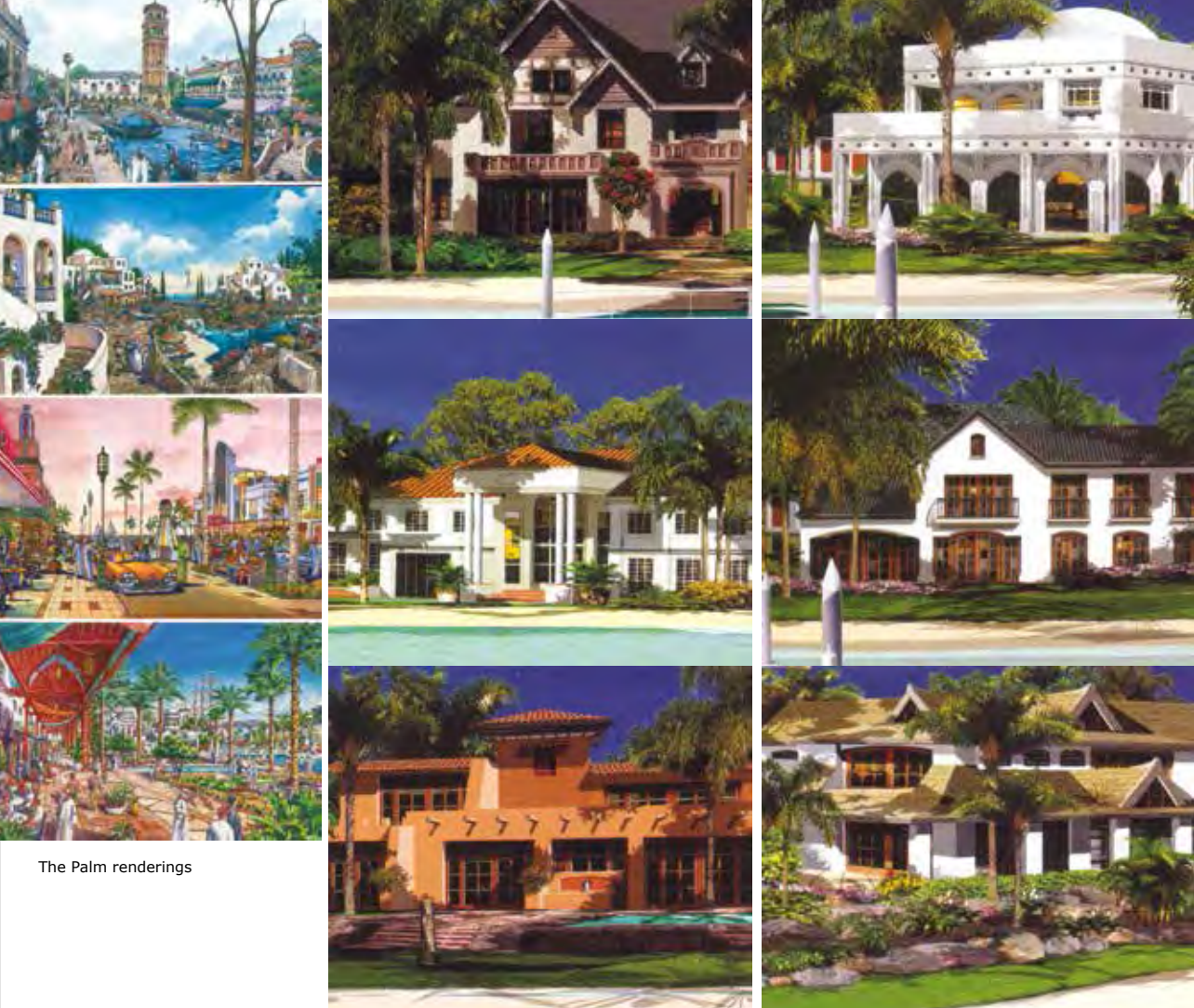
216. Jf. salgsmaterialet "Creating the 8th Wonder of the world" - (sammen)ligningen som her opstilles er direkte inspireret af den målestok som konsortiet stiller til rådighed. Man foreslår helt konkret, at højden på de nævnte underværker lægges til grund for en relativ vurdering af projektets betydning. (se illustration).

217. Lynch 1960.

218. Denne markedsføring af byen som et kulturelt rum og den billeddannende rolle, som planlægningen og arkitekturen dermed har fået, er måske bedst kendt som "Bilbao-modellen". Det kan, med fortsat henvisning til Lynch, således diskuteres, om Guggenheim museet i Bilbao vitterligt er et landemærke (museet er tegnet af en amerikansk arkitekt og konnoterer med sit titanium skjold mere rumfart end catalonsk artefakt) eller om der snarere er tale om et brandmark!

219. Hvor simulacret hos Baudrillard henviser til noget som ikke er, og dermed betegner et kulturelt tab; forholder brand'et sig (i denne sammenhæng) til virkeligheden som en selvopfyldende profeti, der forsøger at rehabilitere sin post-moderne væren gennem opbyggelige cirkelslutninger og terapeutisk selvsimulering.

220. Cosgrove 1996, s. 3-13.

The Palm renderings

habitatet løftes ud af sin givne andethed over i en virtuel økologi af konceptuel projektion. Arkitektens rolle, hvis en sådan overhovedet kommer på tale, bliver derfor at tilpasse det byggede et overordnet koncept som en tematisk tilpasning til et billede, og som det hedder, efterlade en »arabisk eklektisk« signatur i det kunstige landskab ved hjælp af det byggede. Den stil, som designmanualen på forhånd fastlægger, er hvad man kan kalde generiske variationer over: italienske, spanske, skandinaviske, mellemøstlige, mexicanske, japanske, arabiske, engelske, franske, tropiske og ranch stilarter. Fælles for de stedsjargoner, som er illustreret i salgsmaterialet, er imidlertid, at de i arkitekturhistorisk forstand ikke hører hjemme nogle af stederne, men snarere signalerer en form for strategisk krydsalliance mellem ideen om en global jet-set-livsstil og en generaliseret stilmæssig lokalitet. Arkitektur som artikulation af et globalt billedplan har længe været på programmet, tænk blot på modernismens internationale stil. Det nye i denne sammenhæng er imidlertid, at det egnsbestemte kulturudtryk og diversiteten er blevet inddraget som markør i denne symbolske broadcasting. Det specifikke formsprog er blevet muzakiseret, folklore er blevet til fakelore.²²¹

Heritage planning: fortiden i rivende udvikling

Det er ikke kun Dubais fremtid, som hastigt tager form, byens fortid er også i rivende udvikling. EMAAR properties, selv samme firma som i øjeblikket er i færd med at bygge en håndfuld nye golfsamfund og luksusenkaver i Jumeirah-bydelen, er også i gang med at restaurere og nybygge 'det gamle' Dubai omkring tidevandsfjordens sydlige bred i Bur Dubai. Fra Al Fahidi rundkørslen i øst og små 1000 meter mod vest kommer om et par år til at ligge en komplet ny og historisk transformeret bydel bestående af Al Bastakiya og Al Souk Kabeer distrikterne. Området har en del historiske fragmenter af enkeltstående bygninger og mindre bebyggelser spredt over et større areal og gemt mellem moderne byggerier. Her ligger, som navnet antyder, en souk men også et historisk museum og en lille klynge traditionelle bygninger kendt som »bastakiya« opført i koralsten opbygget omkring et indesluttet gårdrum og med de karakteristiske kølende vindtårne stikkende op over de flade tage. Bastakiya distriktet er under udbygning, og antallet af historisk udseende bygninger vil inden længe være vokset anseeligt. En på forhånd tilrettelagt rute gennem området er det overordnede styringsinstrument, som i fremtiden vil kitte distrikterne sammen til fortællingen om byen, som »er relativt uforandret af

221. »Fakelore« af eng. fake; falsk og lore; kendskab eller kundskab om et specielt emne, ofte baseret på tradition, f.eks. fairy lore, gipsy lore, animal lore, bird lore, weather lore. Metz, Tracy 2002, s. 177.

udviklingens rasende tempo«. ²²² Parkering sker ved rundkørslen eller Dubais Historiske Museum og turen, som tager den besøgende gennem de vigtigste 16 punkter i den tematisk forbundne beretning om byens historie, er anslået til at tage ca. to timer. Det er en noget standardiseret fortid, som her nyopføres og udfoldes gennem turistmaterialets *connaissance* instrukser, men til gengæld ser dens fremtid som et forbigangent ²²³ center universel og lovende ud. ²²⁴ Overfor museets østlige indgang ligger »herskerens kontor« den såkaldte Diwan. Bygningen er fra 1990 men udført i gammel stil med majestætiske køletårne og falder derfor naturligt ind i det traditionsrige område, som lokaliteten udgør. Her ligger også et par moskeer, der af religiøse årsager frabeder sig inspektion af ikke-muslimer, men som en slags kompensation herfor indtager pladsen som uindtageligt landmark og byoplevelsens auditive indslag. Følger man den anviste rute videre, guides man med indlagte pauser på strategiske steder mod vest ad Al Bin Taleb Street forbi tekstil souken og videre mod vest til en promenade, som løber langs fjorden. Næste stop på ruten er Shaikh Saeed Al Maktoums tidligere residens. Det ligger et stykke fra de første sights, og forbindelsen mellem 'det gamle' Dubai, området omkring museet og det singulære Loco Parentis, som herskerens tidligere domicil repræsenterer, er primært fortællingens fortjeneste. Al Shindagha bydelen er endnu ikke fuldstændig genoprettet alle de 32 oprindelige huse er

Bur Dubai Side Tour kort

222. Dubai "Townwalk Explorer", Explorer Publishing, 2000.
 223. Den nye gamle bydel er forbigået af fortiden men indhentet i historien som et konstrueret spor. Eksemplet viser hvordan den moderne konsumkultur bruger song lines til at rekonstruere en mytologisk fortid. Se Catwin 1996.
 224. Hos Giddens er fortidens standardisering og fremtidens universalitet to sider af samme sag. Giddens 1996, s. 29.

endnu ikke fuldt genopførte, men »kommunens planer om at tilbageføre området til dets tidligere glørværdighed« ²²⁵ står ved magt. Indtil da er området, hvor fjorden knækker, der hvor distrikt 312 og 311 mødes, domineret af det nærliggende Carrefour supermarked og de stablede containere ved Port Rashid. Hvis ikke Bur Dubai Side Tour havde udlagt sporet, ville sammenhængen mellem de to områder næppe have eksisteret. Hvis ikke begæret efter at finde det 'missing link' til den førmoderne verden og mindet om det autentiske, som turisten med sit kamera blænder op for, var knyttet af så stærke illusoriske bånd, ville de drastiske scenskift i forestillingen ganske enkelt være uoverkommelige. At 'det gamle' Dubai, vi her præsenteres for, ikke er udtryk for en historisk fakticitet, er måske dybest set underordnet, for **StoryTaylor** urbanismen er 'custom made'. Resten af byen hænger ligeledes sammen i kraft af de song lines ²²⁶ af kulturelle orientering sførtællinger, som mobilitetssamfundet har udlagt. Renovering er ikke bare statisk bevaring men også en fremtidssikring, en nænsom pleje af eftertidshistorien, der aktivt konsoliderer samfundets renommé, på samme måde som de forskellige monumenter langs de moderne infrastrukturer gør det. Istandsættelsen af Makthoum House, der i dag fungerer som museum for historiske fotografier, mønter og forbilledlig livsførelse, er imidlertid ikke det allestedsnærværende entreprenørfirma EMAAR's bedrift. Arbejdet er pga. opgavens særlige karakter foretaget af »en specialiseret konsulent« ²²⁷ Seed Al Maktoums hus er som udviklingstriumfens ground zero forsejlet for eftertiden og på trods af den respektfulde bevaring af alle de fine bygningsdetaljer, mangler der liv, mennesker og atmosfære i huset. Restaurering har gjort bygningen til museum, og den andægtighed, som følger med, har mere poleret distance end historisk nærvær over sig. Det kan man ikke sige om det gamle vindtårn, som står ved samlingspladsen ude foran indgangen til paladset. Det virker mindre velholdt og langt mere furet af alderdom end de nok så gamle nabobygninger. Byggetraditionens low-tech løsninger udstyrer facaderne på vindtårnet med antropologiske træk. Øjne af små strittende bjælkehæng, et kuk-hul danner mund under en næse af murefremspring, og en kamtakket afslutning der giver frisur til den gamle verdens kamp mod de varmerelaterede problemer - et næsten menneskeligt ansigt. Menneskeliggørelsen af historien og den vitalisering af fortidens tavse bygninger kan

225. Department of Tourism and Commerce Marketing projektbeskrivelse for "Shindagha Cultural and Heritage Project", 2002.
 226. Catwin 1996.
 227. Den "specialized consultant" som her refereres til er Bin Laden Contractors, hvis nære familieband til globaliseringens dæmoniserede outsider ufrivilligt forstærker den 'medgift' af kulturel spaltning, som den markedsorienterede istandsættelse af historien rummer. Den arabiske halvø traditionelle værdier går nødvendigvis ikke velbevaret op i den moderne livsstil, måske snarere tværtimod, som begivenhederne d. 11. september burde bevidne.

restauration i sig selv ikke levere. Der må mere end byggeteknik til, for at den kulturelle arv bliver nærværende som skue, og derfor har renovering af Al Shindagha indføjede nye dramaturgiske erstatningsprogrammer til at støtte de udtjente bygninger. Lige bag det ydmyge palads ligger nemlig Heritage Village og Diving City. De to landsbyer er næsten affolket i dagtimerne, men om aftenen dukker en trup af beduiner, handelsmænd, kameler, perlefiskere og andre statister op. Arvelandsbyen og dykkerlandsbyen er i virkeligheden et stort

Dubai Diving City og Heritage Village - her er hverken dykkere eller fortid, men masser af 'foto-muligheder'

friluftsteater med to scener, som ved hjælp af indhegning og stemningsfulde kulisser hver aften opsætter en forestilling om livet i det gamle Dubai. Selv telefonboksen på parkeringspladsen har fået påklædt autentisk koralmasse, og skraldespandene ser rigtigt nok håndlavede ud. De to kulturelle identitetsfabrikker er det vestlige yderpunkt i rejsen gennem fortiden og eksempel på, hvordan den nutidige by gennem nyfortolkning af principperne om heritage planning til 'implanting heritage' spænder over facts og fiktion i en finmasket kombination af byggeri og begivenheder. Krybbespillet, som har til huse i det koreograferede rum, er af hensyn til turisterne og det sene opførelsestidspunkt kombineret med en rituel afspisning. Dubais skabelsesberetning er uløseligt forbundet med konsum, og selve historiens rum indtages og forbruges nu på lige fod med perler og silke. Sheiken sponsorerer omkostningerne, der er ingen direkte entré til nogle af stederne, for pengene inddrives indirekte gennem sluserne ude i lufthavnen. Det eatertainment²²⁸ arrangement, som sættes op omkring Heritage Village og

228. Eng. sammensætning af Eat + Entertainment. Inden for den vanlige kritiske diskurs dækker betegnelsen over, hvordan kulturen er blevet 'spist' af underholdningsindustrien – og det er nok til dels tilfældet her, men eatertainment fænomenet er også en kulturel kortlægning. En søgen tilbage til rødderne gennem konsum. Tyskland + Belgien = øl og pølser, USA = burger og cola, Italien = vin og pasta osv..

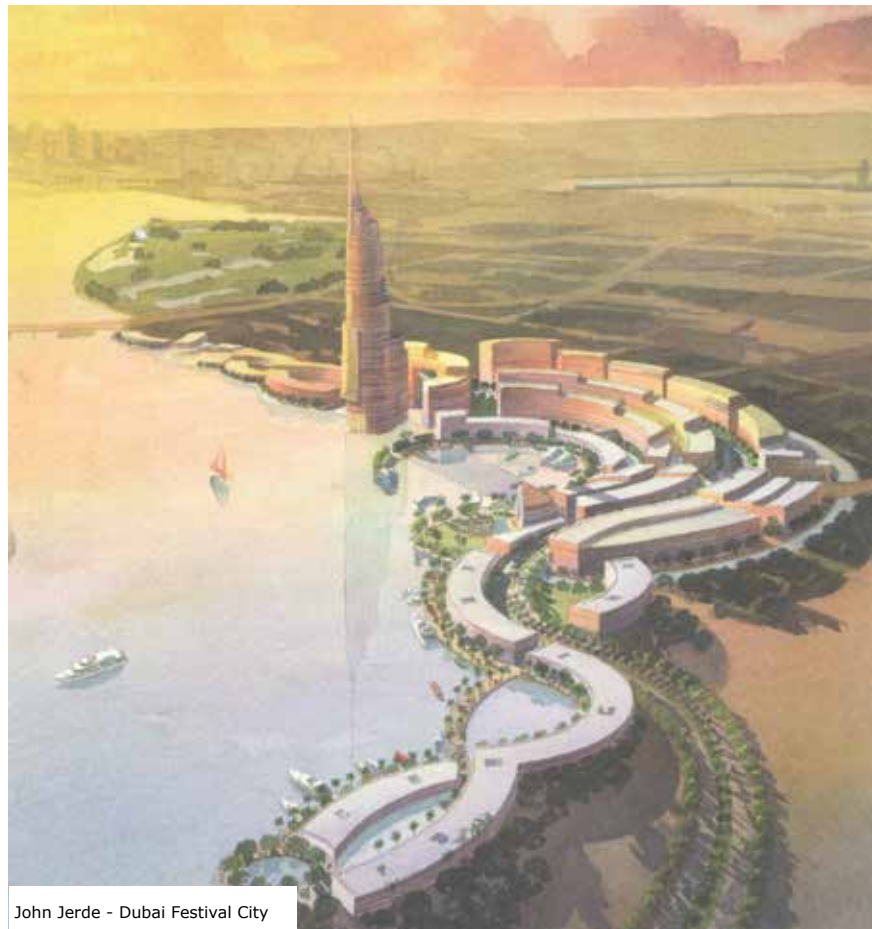
Diving City, lokker hver aften en del folk til og har to varianter. Enten møder man op på stedet, ser forestillingen, køber en pita, spiser på restauranten ved promenaden, eller så pakker man hele konceptet og køber en billet til indenrigs-charterforetagendet Al Boom Tourist Village. Turistlandsbyen er trods navnet mest populær blandt det ikke-vestlige segment og er slet ikke nogen by men en række selskabslokaler i traditionel stil og en sejlede restaurant. Ordet »Tourist« angiver ikke, som man skulle tro, at 'det her er for alle jer turister', men er i virkeligheden ment som en eksotisk mulighed for at opleve en oprindelse i det moderne og et tilbud til de stedkendte om at tage del i oplevelsesøkonomiens forunderlige tidsrejser. Selskabet sender folk på et ti kilometer langt minicruise ned langs fjorden, fra motorvejsbroen Al Garhoud Bridge i øst til Maktoum house i vest og tilbage igen. Al Boom har gjort iscenesættelse af byen til en social adspredelse på lige fod med bowling, biografgænger og fun shopping. De gamle Dhow både sejler roligt igennem hele sceneriet, mens gæsterne nyder gastronomiske eksempler på det lokale køkken uden påtrængende souvenir-fis og alkohol udskænkning. Hvad der i den forbindelse er by, og hvad, der er eventyr, er ikke så væsentligt, så længe det er økonomien, som behersker rummet og ikke omvendt. Det er måske den største forskel på Dubai dengang og nu.

Dubai Festival City

Den fiktionisering af rummet, som præger rekonstruktionen af Dubais 'gamle' bydel, kompenserer for fraværet af historie og er indlysende nok også et kulturelt forsoningsprojekt, men den bevidste sammenblanding af byens fysiske struktur med fortællingens og eventyrets narrative konstruktioner er som byudviklingsprojekt ikke kun en kompensatorisk strategi. Det episke bylandskab, myndighederne nøje reorganiserer som traditionens og fortidens lokaliteter, er i høj grad udtryk for en markedsføring af historien, der indretter byen efter oplevelsesøkonomiens stigende efterspørgsel på rumlige og kulturelle værdier. Fritid og fortid er i den forstand blevet parallelle konsumdomæner, der begge har betydning som identitetsmæssige orienteringsfelter, og derfor udgør en vigtig økonomisk dynamik for byen. Traditionstabet og manglen på herkomst er kun ét af aspekterne ved det fremadskridende tilbagetog, som arkitekturen her i stilistisk forstand foretager. Den omkalfatring af rummet, som finder sted i Al Bastakiya, Al Souk Kabeer og Al Shindagha distrikterne, vidner om, hvordan byen med den nye økonomi

John Jerde - Dubai Festival City

har fået tilføjet en ekstra dimension til sin plan. Hen over byplanens fysiske organisering ligger et manuskript, som redigerer rummets og arkitekturens form. Urbanismen har delvis fået udskiftet omfangets betydning med begivenhedens - og hvor planlægningen en gang troede, at livet kunne formes gennem styring af rummet, er det nu tilsyneladende rummet, der mere eller mindre kontrolleres via markedets organisering af livet som stil. Arkitekten bag det nyeste og mest frapperende byudviklingsprojekt i Dubai, Dubai Festival City, californieren Jon Jerde har set denne paradigmatisk vending i arkitekturens sociale grammatik, når han om sit formsprog siger: *»Vore kurver er ikke formelle, men perceptuelle; de bliver brugt til at trække folk ind«.*²²⁹ På samme måde som barokkens optiske illusioner og anamorfoser forsøgte at sprænge rummets fysiske grænser ved at fange betragterens opmærksomhed fra en bestemt position, bliver byrummet nu behersket af en drejebog, som dirigerer forbrugerne rundt i et stadig ekspanderende konsumlandskab.²³⁰ Ekspansionen af konsumøkonomien er ikke begrænset til byens fysiske dimension. Dubai Festival City er på samme måde som den rekonstruerede historie udformet som en fortælling. Arkitekten behandler rummet som et storyboard og anser urbaniteten som noget, der først og fremmest har udstrækning i tid. *»Vores arbejde er en syntese af mange discipliner for at forbedre det menneskelige fællesskab, idet vi transponerer os ind i tid«.*²³¹ Jerde kalder selv dette rum for *»scripted space«*, og navnet Dubai Festival City understreger helt åbenbart, at det er festivaliseringen af byen, der er på programmet. *»'Disneyland effekten' har entreret vores sprog for at minde os om, at de hypertrofiske mall 'byer' er blevet essentielle for den globaliserede turisme«.*²³²

Dubai Festival City har først for nyligt fået sheikens godkendelse²³³ og er endnu kun synlig som billboard og internetservering. Festivalbyens Chief Executive Officer, den amerikanske arkitekt, verdensborger og forretningsmand Lee Tabler, forklarer: *»Internettet er en essentiel del af Dubai Festival City's kommunikation med potentielle lejere og andre nysgerrige tilskuere (...) I mange tilfælde er det den første kontakt, som folk vil have med os, og det er essentielt, at websiden præsenterer et dynamisk, klart og konsistent budskab«.*²³⁴ Projektets fremtidige succes afhænger i vid udstrækning af, om den elektroniske

229. Anderton mfl. 1999, s. 198.

230. Klein, Norman M. 1999, s. 113-121. Kleins parallelisering til barokken er rammende, hvad angår selve den visuelle eksplosion, men motivet i den "elektroniske baroks" anamorfoser og trompe l'œil effekter trækker ikke blikket op og ud fra det jordiske, men (som »The Palm« eksemplet også antyder), ned og ind fra rummet.

231. John Jerde - citeret fra: Anderton mfl. 1999, s. 203.

232. Op. cit. s. 131. Hypertrofisk er den medicinske betegnelse for sygelig vækst af et organ.

233. I Stars Online på <http://www.stars.com/art/101757501715460.htm> (besøgt 02-02-2003) citerer Ben Smalleys, i "A Tale of two Cities", Mr. Al Futtaim for: "It was given the green light at the first presentation," Mr Al Futtaim said. "It was approved on the spot, which was amazing. Nowhere else in the world would something happen that quickly. You would have to go through countless proposals and presentations, but here you are given immediate encouragement and support and, as the private sector, we become even more encouraged to contribute to the future of Dubai".

234. Pressemeldelse: »Dubai Festival City Website Revitalized«(på: <http://www.dubaifestivalcity.com/press15.html> (besøgt marts 2003).

pilotering lykkedes, og om den konceptuelle fundering slår igennem i cyberspace. Af de farvefulde beskrivelser og billeder fremgår det, at projektet kommer til at dække et ca. 500 ha stort område, der strækker sig omkring 4 km langs fjordens nordside fra Al Garhoud Bridge mod øst. Alene størrelsen gør, at projektet har fåret status af en 'by i byen'. Denne nye by-i-byen er, som det hedder, »designet for fremtiden« og kommer til at bestå af 15 forskelligartede distrikter, der bredt dækker de forskellige målgrupper, som de indledende markedsundersøgelser kortlagde. Selve planen har nærmest aftryk som en haletudse. Et 55 etagers tårn udgør festival byens landmark, og får bebyggelsen til at vende hovedet mod vest. Efter tårnet er hægtet en hale af aftrappende bebyggelser, der i svungne forløb understreger »waterfront bebyggelsens« maritime tema. Ifølge den officielle presserapport sigter projektet mod at transformere »the shopping, living, leisure and working lifestyles in Dubai« til en alt-inkluderende destination. Den samlede masterplan kommer foruden det 55 etagers promontory tower²³⁵ til at indeholde en såkaldt »signature corporate office development, en 18-hullers rekreativ golfbane designet af Robert Trent Jones II, 21.000 boliger spændende over forskellige 'stile', 'settings' og budgetter, en dynamisk underholdningszone, diverse forretningskvarterer, et fuldt spektrum af fælles faciliteter og fem hoteller, hvoraf det ene vil blive et ressort på en menneskeskabt ø i fjorden«. ²³⁶ »Størrelsesordenen og mikset af dette projekt findes ikke noget andet sted i verden«, hedder det videre samme sted, men Dubai Festival City er strengt taget ikke knyttet til stedet som loci. »Da vi kiggede på stedet, fandt vi, at det havde præcis den energi, vi kiggede efter, det var et jomfrueligt land, som gav os fleksibiliteten til at gøre, hvad vi gerne ville«. ²³⁷ Byggestilen har også trods de farvemæssige og formelle parafraseringer af omgivelserne umiskendeligt Jon Jerde's præg. Det karakteristiske svungne forløb og hele programsætningen tilhører den særlige gruppe af forvoksede mall'iserede bebyggelser, som Jerde International efterhånden har opført på alle verdens kontinenter, undtagen Antarktis. ²³⁸ Dubai Festival City udspringer snarere af, hvad der i arkitekturteoretisk sammenhæng må betegnes som **Genius Logo** - byplanlægning som mediestrategi. Planen er et brand, en loyal dublet af projektets logo. »Logoet reflekterer Dubai Festival City's dynamik og skal bidrage til at grundlægge dens image i forhold til det lokale, regionale og internationale publikum«. ²³⁹

235. "Promontory" betyder direkte "forbjerg", men den denotative betydning lader sig dårligt oversætte til dansk. Tårnet er naturligvis et landmark i Lynch's forstand, men er som udråbstegn integreret i logoet, idet det forholder sig grafisk til selve planen, som punktet til udstrækningen i tegnet »!«.

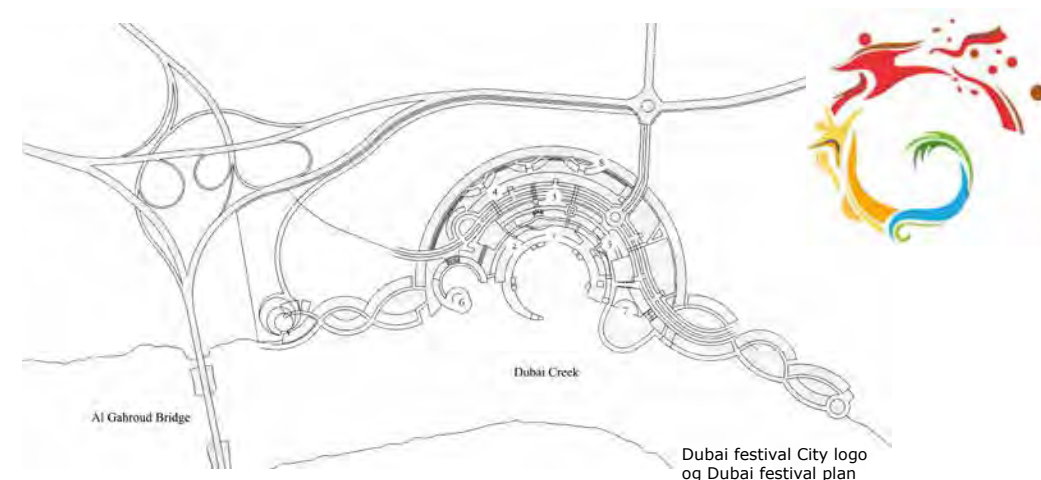
236. CEO Lee Tabler Al-Futtaim Group på: http://www.afwebadmin.com/futtaimwatches/new/details_press.asp?id=860

237. Stars Online på <http://www.stars.com/art/101757501715460.htm> (besøgt 02-04-2003).

238. Norman M. Klein 1999, s. 113.

239. http://www.afwebadmin.com/futtaimwatches/new/details_press.asp?id=860 (besøgt 15-01-2003).

Developerne bag Dubai Festival City er Al-Futtaim Group, der opererer inden for en lang række finansielle sektorer og forskellige brands som Volvo, Lexus, Chrysler, Honda, Dodge, Jeep, Hertz, Toshiba, Panasonic, Technics, Sanyo, Aftron, Alcatel, IKEA, Marks & Spencers, Toys 'R' Us, Minato, Alba og Seiko. Al-Futtaim Group har selv finansieret projektet og kan altså selv forpagte hovedparten af dets kommercielle programmer. Første fase af den i alt 4 milliarder US \$ store bebyggelsesplan forventes klar til september 2003. Festivalbyen bliver, når den engang står fuldt udbygget, mellemøstens største »mixed-use real estate project«. Den adskillelse af beboelse, rekreation, produktion og transport, der sprogligt ligger gemt i termen »blandet brug«, og som dannede grundlaget for udformningen af den industrielle by, er med franchise kapitalismen blevet til et overlappende territorium. Festivalbyen skal ikke bebos i traditionel forstand, men timestares ud til den nye verdensborger. De mange lejligheder og hotelværelser er plugget direkte til lufthavnen, hvis luftrum er bebyggelsens fysiske portal. Festival City er et forbrugsfællesskab, indbyggerne er kunder, byen er en forretning, og de rekreative faciliteter indgår i bebyggelsesplanen som effektive produktionsfaciliteter. Den 18-hullers Robert Trent Jones II golfbane, der skal være det grønne element i bebyggelsen, er ikke bare udlagt for sjov, men i høj grad designet til brug for elitens Business Vacation. ²⁴⁰ Al-Futtaim Group har med Dubai Festival City fuldført, hvad mallificeringen længe har indvarslet men kun antydningvis virkeliggjort. Med Dubai Festival City har mall'en overskredet den sidste barriere og realiseret sin latente ambition om at træde i karakter som fuldbyrdet by.

240. "Business Vacation" er et af Koolhaas' patenterede begreber. Koolhaas mfl. 2001a, s. 704.

Dubai Shopping Festival

Al Futtain Investments er foruden at være initiativtagere til Dubai Festival City samtidig en af hovedsponsorerne bag Dubai Shopping Festival, der siden 1996 har været det største "retail cum entertainment extravaganza" optrin i Dubai. Festivalen finder sted tidligt på foråret som en slags kraftanstrengelse midt i lavsæsonen og omfatter principielt hele Dubai, men festivalen har med hjælp fra den nye sponsor fået etableret sit temporære

hovedkvarter Global Village Dubai inden for Dubai Festival City området ved foden af Al Garhoud motorvejsbroen. Den "globale landsby" er shopping festivalens EXPO og består af forskellige 'internationale' pavilloner repræsenterende begivenhedens ledende markedsaktører og samtidig en slags referenceramme for de territorier, producenterne ønsker at associere som hjemsted. Global Village Dubai stabiliserer desuden de centrumsløse festligheder med forskellige massetiltræknings effekter som fyrværkeri, musik, »mad fra fremmede lande«, souvenirs, åbningsceremonier og andre samlende wow effekter. Selvom byens iscenesættelse er lige så centrumsløs som byen selv, har arrangørerne af Dubai Shopping Festival, DSF indset, at markedsføringen med fordel kan samles på samme måde, som ethvert shoppingcenter må have et atrium, for at begivenhedsrummet og konsumkulturen kan se sig selv. Og DSF er i høj grad et spørgsmål om at synliggøre Dubai for det globale publikum. Festivalen blev i sin tid igangsat for at sætte skub i handelen og har på sit ottende år udviklet sig til en større begivenhed - noget i retning af konsumkulturens genopstandelsesritual - der inkluderer forskellige events og underholdningsmæssige programmer. Under sub-temaet »En verden, en familie og en festival« blev i 2002 afholdt en lang række arrangementer bl.a. Dubai World Cup hestevædeløbet, UEA World Cup »udholdenheds marathon«, »Ideal Arab Mother and Family Awards«, golf turneringen Dubai Desert Classic, Family Fun fænomenet Safe City, et sandskulpturshow, en bryllupskostume udstilling, forskellige motor stunt shows og ikke mindst »Hamdan bin Rashid Al Maktoum Award for Distinguished Academic Performance« - foruden hundredvis af andre arrangementer, der kan støtte op om indkøbseventyret. Den strategiske spredning af begivenheder og kulturelle højtideligheder, de forskellige støttearrangementer repræsenterer, afspejler en ny global tilbøjelighed til at lokalisere shopping som kernen i det kulturelle mønster. Budskabet synes i al fald at lyde: Uden gode malls ingen lykkelige familier og uden gode indkøbsmuligheder ingen akademiske præstationer. Byen er i det dominerende markeds perspektiv blevet til en udvidet butik og urbanitet nærmest synonym med cappuccino og croissanter. De gode byrum er som regel udført i granit, med vandkunst og lys-på-om-aftenen effekter. Varerne der efterspørges i denne særlige **Lyon's-Club-Urbanism** er stort set

de samme, det drejer sig derfor om at variere atmosfæren omkring tingene og kombinere udbuddet i nye konsumdiskurser.²⁴¹ Festivalens store begivenheder har enten deres egne maneger eller benytter Global Village's hovedscene. De fleste større parker inddrages i festlighederne, ligesom alle shoppingcentre selv sagt indgår som festivalens fremskudte arenaer. Men også rummet uden for de kommercielle hot spots inddrages. Flere af de store færdselsårer får i forbindelse med festivalen tildelt et tema, der skal gøre gaderummet til et udendørs galleri for kunstoptræden, sportsaktiviteter og andre »familieorienterede« skuespil.²⁴² Byrummet bliver under begivenhedens indtog inddraget som markedsplads for denne postindustrielle produktionsform, og Dubais **citoyen simulations**²⁴³ får, uden altid at kende hele manuskriptet og uden altid at have råd til selv at konsumere, tildelt en rolle som statist i situationens centrum.²⁴⁴ I 2002 deltog over 2,5 million shoppere fra hele verden i opførelsen af dette urbane tempus. Under festivalen invaderes byen desuden af forskellige fiktive karakterer fra eventyrets verden: plasticdukke, smilende oppustelige ballonansigter og omvandrede kostumer fra Disneyland, som typisk kunne være Aladdin og næsten uden undtagelse altid Snehvide + dværge, der gæsteoptræder rundt omkring i byens parker og indkøbscentre for at gøre det hele mere eventyrligt og for at oppiske den stemning af kontrolleret hysteri, der er nødvendig for at forbrugsorgiet ikke taber pusten.²⁴⁵ Der er behov for en vis politisk og moralsk elastik i begivenhederne, for at al verdens forbrugere vil indfinde sig. Fun-shopping er ikke kun muzak. Fri markedsøkonomi kræver i sidste ende, at magtens øre indstiller sig på »easy-listening«.²⁴⁶

En af de ting regeringen i Dubai må have hørt om, er historien om vejret, og hvordan dårligt klima efter alt at dømmes er det eneste, der rettelig bør vække bekymring i den generiske by.²⁴⁷ For at kompensere for det faldende antal turister

241. Udenfor shoppingfestivalen er der i følge DubaiCityGuide.com under "complete information on Dubai" otte forskellige hovedrunder at tage gennem byens konsumlandskab - via: 1) Større shoppingcentre og landmarks, 2) Golfbaner, 3) Parker og rekreative centre, 4) Sightseeing, moskeer og biografier, 5) Bus ruter, 6) Sheik Zayed Road, 7) Større hoteller og 8) Hospitaler. Se: http://afwebadmin.com/futtainwatches/new/details_press.asp?id=860 (besøgt 02-04-2003). (forkert tjek lige)

242. Om gaden som automobilkulturens galleri se: Banham, 2001, s. 203.

243. Dubai har kun 10 % borgere i 'borgerlig' forstand - så 90 % af det offentlige liv udføres af disse »simulerede borgere«, der enten er viserede turister eller servicepersonale, som lever i en form for u-udgrænset sfære af tålt ophold. Den moderne by har ingen synlige bagtrapper til tyende, segregeringen sker usynligt én parnasse som almindelig auto-mobil-trafik.

244. Der er ikke mange kritiske røster fremme i de officielle medier. For en anonym kritik af hele konsumfestival programmet se: <http://www.muslimedia.com/archives/oaw02/dubai-damn.htm> (besøgt 04-02-2003).

245. Kritikken af Disneyficeringen går på dens kommercialisering af kulturarven, at eventyret kastreres og kopibeskyttes. Det omvendte synspunkt fremføres sjældent, at den også udglatter potentielle konflikter - til fordel for velstand. Den arabiske kultur tillader flerkoneri, og der opstår en særlig spænding, når Snehvide og hende syv lystige følgesvende møder op i indkøbscentret. Men Disneys muntre fremstilling af gruppen, kamuflerer den latente konflikt og åbner for en patriarkalsk udgang, idet Disneys 'infantil'-fortolkning: dværg ≠ faun - gør det muligt at se historien som et arketyrisk bevis for, hvordan den potentielle trussel (her polyandriet og den kvindelige promiskuositet) reducerer manden til gnom. På den anden side er det heller ikke æresdrabet (det forgiftede æble) der kalder helten frem, konflikten sønes spatialt ved at udstille konsidentiteten i et hermetisk 'frigidarium' (glaskisten er ligesom shoppingcentrets airconditionerede interior rum for et tempereret begær). Disneyficeringen gør traditionen generisk, ophæver det hermeneutiske herredømme, dogmatikken osv, hvorved der åbnes for et symbolneutralt handelsrum.

246. Norman M. Klein 1999, s. 113.

247. "Bad weather is about the only anxiety that hovers over the Generic City.", Koolhaas, 1994a, s. 1263.

som følge af sommermånedernes høje temperaturer har myndighederne, siden 1998, derfor afholdt det årlige Dubai Summer Surprises, DSS, i juni, juli og august. Under overskriften »The Summer Capital of Fun« lanceres efter 'kinder-æg-princippet' ti ugelange serier af »overraskelser« og underholdningstilbud for al verdens børnefamilier indpakket i forskellige kommercielle omslag og klimatisk kontrollerede mødesteder. I modsætning til Shoppingsfestivalens rendyrkede forbrugsfest med underholdning og spender-drift²⁴⁸ i fokus, er vægten i DSS arrangementet lagt på infotainment, børne-op-pasning og nedkøling. F.eks. Cartoon Surprises, Knowledge Surprises, Back-2-School Surprises, Ice Surprises, etc. Is-temaet er måske det mest gennemførte af alle underholdningspakkerne. "Is" slår krystalklart igennem som koncept på hele tre distinkte niveauer: som potentiel lise for den truende overophedning, som eksotisk antitese til det omgivne ørkenlandskab og som konkret konsumerbart produkt. Når tematiseringen så effektivt er slået igennem som den moderne bys ariadnetråd, skyldes det måske denne evne til at skabe forbindelser på tværs af de vanlige topologisk fikserede forestillinger om stedet. De begivenhedssteder, der iscenesættes med shoppingsfestivalen og "sommer overraskelserne", er netop modulationer af både begivenhedens tid og byens sted. Dubai er ligesom alle andre moderne byer fuld af disse »kronotoper«. ²⁴⁹ Tidssteder som f.eks. Eskimo Land, DSS 2002 hovedattraktionen ude i Fun City ved lufthavns EXPO område. Her tilbydes de valfartende børnefamilier og alle de andre turister en virtuel rejse til et forunderligt åsted uden for den lokaliserede verdens stedslighed. »**Rejsen til Eskimo Land fører børnene gennem eskimoernes livsstil, traditioner og dagligdags liv. At leve i blandt pingviner og isbjørne giver eskimoer en helt anden livsstil i en verden af is, og gennem denne DSS lokalitet får børnene mulighed for at gennemleve denne erfaring.**»²⁵⁰ Den moderne by har med tematiseringens tidssteder fået mulighed for at parre disse 'isbjørne' og 'pingviner', der i virkelighedens verden lever på hver sin side af jordkloden, til en fortælling om et sted der hverken findes i geografisk forstand eller er indlejret i den territoriale kontekst, hvor den erfares. Selvom denne forståelse af stedet som en modulation af tid og rum sikkert ikke er det Al-Futtaim Group (skaberne af Dubai Festival City og hovedsponsor for Global Village Dubai) ekspliciterer, når de på deres hjemmeside under rubrikken »filosofi« taler om »a sense of place«, ²⁵¹ er det alligevel oplevelsesrummet og forståelsen af det moderne urbanitets kronotope karakter, der her de facto udfoldes.

248. Den østrigsk-amerikanske byplanlægger og faderen til den moderne shopping-center-urbanisme Victor Gruen, har lagt navn til den såkaldte "Gruen drift" – den tilstand af let løssluppen distraktion der er impulsøbets modus operandi. Se Leong 2001, s. 381.

249. Tygstrup 2003.

250. http://www.godubai.com/dss2002/wns1.asp?_article_id=2002/PKM%2388 (besøgt d. 18-03-2003). Gennemleve er måske det mest centrale begreb i denne sammenhæng. Det bymæssige opleves altid qua dette 'igennem', men som eksemplet skulle illustrere, er det ikke givet, at dette modus nødvendigvis skal være en topografi, det kan lige så godt være en udstrækning i tid – eller noget midt imellem.

251. Jf. Dubai festivals hjemmeside på: <http://www.dubaifestivalcity.com/philosophy.html> (besøgt d. 04-02-2003).

Shopping byen

Destabiliseringen af stedet som topologisk konstant, denne nye "fornemmelse for sted" afspejler, rokker indlysende nok ved den materielle kultur, vi har arvet fra industrisamfundet. Forbindelsen mellem tingen, dens tilblivelse og symbolske betydning, er grundlæggende blevet forandret i og med, at produktionsstedet ikke længere er ophav for produktets historie.²⁵² De materielle genstande, vi lader med kulturelle udtryk og knytter til en forhåndværende erfaring, er enten »Made in China« eller produceret over det meste af verden og samlet til en helhed et tilfældigt sted af et internationalt firma. Produktionsstedet har ikke længere relevans for tingen, varen eller produktet – stedet eller rummet tilskrives nu primært betydning i forbindelse med tingenes display og det efterfølgende forbrug. Konsum finder sted alle steder, og denne tingenes hjemløshed er således en medvirkende årsag til, at samtidens materielle kultur er så besat af tematiseringen. Kampen om adkomsten til produktionsstedet er til dels blevet til kampen om kontrollen over distributionsstederne, og dermed er territoriet som historiefortællingens slagmark i strategisk forstand mindre interessant, end den forbrugskontekst fortællingerne selv erobrer. Brand'et er skudt ind mellem os og tingene som et arbitrært tegn, der oven i købet ofte støbes, før produktionen sættes i gang. Vi søger ikke længere rundt i et produktionslandskab, som i den historiske bys standslokaliteter af Købmagergader, Saddelmagergader eller Guldsmedegader. I de moderne indkøbs-centre føres vi af »Brands Guide« gennem konsumlandskabets kendetegns-kontekst. Den indsigt har MKM Group, indehaverne af Wafi City i Dubai, allerede indarbejdet i deres markedsstrategi. Wafi City ligger i Bur Dubai bydelen,

Brands Guide fra Wafi City shoppingcentret

252. Jf. eksemplet 'Snehvide'.

på sydsiden af fjorden et par hundrede meter fra Al Garhoud Bridge og det kommende Dubai Festival City, DFC. Shoppingcentret, der på samme måde som DFC har integreret både beboelse, rekreative og underholdningsmæssige programmer, udgiver sit eget magasin Insight. Magasinet er i familie med f.eks. Benetton's Colors, der hverken er en traditionel reklame eller et uafhængigt livsstilsskrift men en slags hybrid. Insight udkommer i 25.000 eksemplarer to gange om måneden og er en taktisk udvidelse af konsumstedets kontekstuelle ramme. Magasinet omhandler de produkter og livsstilmæssige karakterer Wafi City har defineret som deres potentielle markedssegment, eller som det hedder på hjemmesiden: Insight er »[...] **magasinet fra Wafi City der indfanger essensen af det gode liv**«. ²⁵³ Magasinet eksemplificerer dels, hvordan kampen om den nye forbrugsoffentligheds virtuelle territorium føres, og ikke mindst i hvor høj grad denne nye diskurs er sig bevidst om den kulturelle forskydning af 'tingenes tilstand', der her er på tale. MKM Marketing udtrykker det selv ret præcist: »**Indsiget betyder 'at have evnen til at se den indre natur eller gemte dybde i tingene' – som er det, Indsiget magasinet drejer sig om**«. ²⁵⁴

Spørgsmålet er, hvad det betyder for byen, at de betingelser for at tænke rum og historie, industrikulturen har overleveret os, står over for så grundlæggende forandringer? Hvis shopping vitterligt er blevet den moderne materielle kulturs fællesnævner, må byplanlægningen nødvendigvis indstille sig på at lære af denne nye virkelighed. Ikke mindst i Dubai hvor der stort set ikke findes aktører udenfor dette ekspanderede rum. De fleste af byens kommercielle knudepunkter titulerer allerede sig selv

som by- eller byrum. Deira City Center, Lamcy Plaza og Wafi City er trods de bymæssige efternavne alle privatejede indkøbscentre. Der er ingen tvivl om, at shoppingcentrenes distributionssteder låner af byens tableau vivant og bruger det som baggrund for deres organisering af vareudbuddet. Shoppingcentrenes interiør henter uden undtagelse deres spatiale organisering fra den industrielle metropols butiksgader og markedspladser. Og med de nye mall-konglomerater er både markedspladsen, underholdningsindustrien og det private boligmarked nu indlemmet i en og samme private sfære – eller som det hedder »**Wafi City [...] en helt ny destination indenfor en grænse**«. ²⁵⁵ Grænsen, der her nævnes, er først og fremmest ejendomsretslig. Hvad der før var funktionelt/programmatisk adskilt er nu blevet føjet sammen, og hvad der engang lå spredt som udparcelleret privat foretagsomhed i et offentligt rum er nu klumpet sammen omkring et nyt

253. Shoppingcentrets hjemmeside på: <http://www.waficity.com/insight/index.htm> (besøgt 19-03-2003).

254. Ibid.

255. Ibid.

domæne, der i klassisk forstand hverken er privat eller offentligt. At den klassiske distinktion mellem disse sfærer er i opløsning betyder imidlertid ikke, som det så ofte påstås, at sidstnævnte er ved at forsvinde. Uden for Wafi City ligger stadig et rum og venter på, at urbanismen får formuleret nye programmer, der kan sikre, at vi fortsat kan møde 'den anden' uanset, om der ikke er økonomiske forudsætninger for at deltage i konsumfællesskabets fun-shopping ritual. Selvom det rum, shoppingcentrene har erobret, ligner en vrangvending af det, vi før kendte som byen, og selvom de nye 'centre' forsøger at imiterer byens rumlige kvaliteter, er det en misforståelse, hvis tendensen gøres til årsagen til den påståede krise. De nye konsumsteder er højst et symptom på forandringen af industrisamfundets materielle organisering. Når Wafi City uden hæmninger kopierer civilisationens monumenter og bruger Sfinksen til restaurant eller gør Pyramiderne til blikfang, er det højst udtryk for, at kulturhistorien for alvor er indtrådt i bygningsværkets globalt reproducerbare tidsalder. ²⁵⁶ Når Lamcy Plaza shoppingcentret i sit atrium opfører en replika af Tower Bridge overfor et livagtigt vandfald, svækkes hverken forbindelserne i London eller naturens kræfter. Mallificeringen har, for at referere til Walter Benjamin parafrasen, trods sin udbredelse ikke urbanitetens aura. Den lader sig næppe helt kommerialisere, det viser statistikken. ²⁵⁷

Lamcy Plaza's atrium med replika af Tower Bridge og tropisk vandfald

256. Benjamin 1936.

257. Ifølge Wafi Management's egne optællinger er det kun ca. 12 % af de besøgende »som har poser med ud af centret«. 88 % af shopperne bruger altså ikke mall'en til indkøb men har et andet ærinde end simpelt forbrug.

Grøn af overdådighed

På samme måde som konsumstederne dårligt kan indpasses i den modernistiske byforståelses kvadrede territorium, ligner Dubais parker heller ikke længere et af industrisamfundets traditionelle enemærker. Grønt er stadig 'default layer' i de rekreative enklaver, og kigger man på kortene over byen, er der heller

ikke tvivl om, hvor parkerne findes. Al Mamzar Park, Umm Suqueim Park, Al Rashidiya Park, Jumeirah Beach Park, Deira Park, Mushrif Park, Safa Park og Dubai Creek Side Park er klart markerede grønne felter på den ørkengule bund. Men der er også andre typer af grønne områder, f.eks. de privatejede golfbaner, polo klubberne, væddeløbsbanerne, rundkørslerne, de store motorvejes spagettiudfletninger og alle beboelsesområdernes fællesarealer. Tager man de sidste, er det imidlertid kun den

kartografiske signatur, som altid er grøn. Græs, træer og buske optræder udelukkende i forbindelse med kunstvanding, og selv om UAE med et dagligt forbrug på 380 – 450 liter pr. indbygger har verdens næststørste vandforbrug,²⁵⁸ er det langt fra alle grønne områder, der vitterligt er grønne. Ofte er de parceller af savannelignende tilstande udstyret med fodboldmål og tomme bænke. Grønt er i modsætning til de fleste amerikanske og europæiske bylandskaber ikke en automatisk tilstand mellem det byggede, sprawl-substansen eller elementer i den figurlige markering af territorialgrænser, men en form for trods imod

det omgivne landskabs klimatiske betingelser og samtidig en luksuriøs belægning på lige fod med importeret marmor. Hvis den traditionelle bypark i de modernistiske prospekter repræsenterede det naturliges indtog i urbaniteten, er Dubais grønne enklaver absolut det modsatte. Dubais parker har overhovedet ingen referencer til den geografiske kontekst, og som landskab betragtet er de ofte mere fremmedartede i forhold til de naturlige omgivelser end et tilsvarende stykke af månen

ville være det. 'Grønt' er her primært en saftig signatur for overskud, hvis funktion nok er hygiejnisk og regenererende for arbejdskraften som i den modernistiske vision, men er frem for alt et optisk bidrag til den livsstilmæssige stråleglans, der skal tiltrække eliten af post-nationale freelancere. De kunstige landskaber er Sheikens bidrag til den nye økonomis søgning efter visuelt konsumerbare goder. Parkerne omtales ofte som »lush landscapes«, og turist brochurerne siger lige ud, hvad det handler om: »Parkens grønne planter er et festmåltid for øjet«. ²⁵⁹ Disse

258. United Arab Emirates Yearbook, "Infrastructure" 2002, s. 178, på: http://www.uaeinteract.com/uaeint_misc/pdf/English/Infrastructure.pdf (besøgt marts 2003).

259. Jf. "Parks & Gardens" i "Free Dubai City Tourist Map"

overdådighedszoner afslører, hvis man sætter sig lidt ind i dem, samtidig flere lighedspunkter med den lokale bosætningstradition, end det umiddelbart falder ind. Ørkensamfundet har historisk set ikke haft samme muligheder som f.eks. europæerne for at dyrke landskabet som et manipulerbart æstetisk sceneri. Ørkenfolket har allegorisk set ikke samme kulturelt indlejrede tilknytning til jorden som landbrugskulturen men derimod praktiseret, hvad der kan kaldes en rituel udbredning af medbragt kulturunderlag, og i stedet for den funderede bosætning Heidegger taler om²⁶⁰ rullet tæpper af færdigvævede landskaber ud over sandet. De statsplanlagte parker er i den forstand primært værdiladede væg-til-væg-tilstande i ørkenrummet og må til en vis grad forstås som en udlagt gæstfrihed af underholdningszoner for de mange udlændinge, der holder festen i gang. I Safa Park, der ligger ud til E11 motorvejen ved afkørsel no. 2 i bydelen Jumeirah, har myndighederne helt bogstavelig fordoblet den syntetiske engelske have med et opløftet plan af højttalere, der til tider spreder en drønhamrende vestlig atmosfære af engelsksproget pop-radio-program ud over anlægget. Græsset i parken er helt håndgribeligt rullet ud i lange lige baner, der i det stærke sollys giver plænen det karakteristiske moiré mønster, som ellers kun kendes fra TV transmitterede fodboldkampe. Safa Park har desuden dansk fabrikerede og risikofrie legeredskaber, et kunstigt vandfald, en andedam til vandcykler, en trafikskole, et tivoli etc. og er ligesom de fleste andre parker i Dubai nærmest hyper-pastoral. Der betales entré ligesom i Disneyland, og på den anden side af indhegningen bydes man velkommen af The Mask, Supermand og andre tegneseriebetjente, der i denne sammenhæng sikkert statuerer en venlig men også kompromisløs

Safa Parks World Village er en 'EXPO i EXPOen'

260. Heidegger 1951.

forkærlighed for ro og orden. Parkerne har alle, udover samlingen af forskellige eksotiske flora, indrettet et attraktionscenter eller kerneområde af globus tilstand, der tilføjer det fastlagte rutesystems oplevelsesmæssige spor en ekstra dimension og fornemmelse af at færdes omkring. Begrebet park betegner således mere en tilstand af en verden-i-verden – ligesom EXPO'en - end det indrammer konstruerede landskabsmetaforer. Safa Parks EXPO element er en serie mandshøje skalamodeller af al verdens underværker: Pyramiderne, Sfinksen, Coloseum, Taj Mahal og det skæve tårn i Pisa m.m. Mushrif Park i den anden ende af byen har en

World Village af pavilloner med et verdensomspændende udvalg af regionale byggetraditioner man kan besøge. I Dubai Creek Side Park findes en slags tematisk geografi af mere moderne og lystbetonede elementer. Parken har selvfølgelig en miniature verden af is-skulptur-vidunder-byggerier samlet i frysehus pavillonen Snow World, men hovedseværdigheden er uden tvivl de to fuldskala konstruktioner: luftballonen og svævebanen der fysisk transporterer publikum til et sted, hvorfra det meste af

Dubai bliver overskuelig. Efter at den moderne by med sin enorme spredning er blevet landskabeliggjort, har parken fået berettigelse som samlingspunkt for de mest spektakulære kulturarter. Det territorium planlægningen engang udlagde til andægtige spadsereture er blevet grønne af overdådighed, og promenaden gennem landskabet er blevet omformet til joy-rides gennem et urbant begivenhedsrum. 'Park' er med mobilisering og globaliseringsbølgens sidste-øjeblik-anglicisering af rekreativlandskabet nu blevet til 'Kiss and Ride'.

Emirates Towers med Creek Side Parks Snow World i forgrunden

Nye BMWere lanceres i Creek Side Golf Club

Wonder-Sprawl

Øverst i hierarkiet af grønne enklaver ligger golfbanerne, og toppen af toppen i Dubai er uden tvivl de to 18 hulls-baner Dubai Creek Golf og Emirates Golf Club. Dubai Creek Golf's klubhus er med sin prominente placering tæt ved lufthavnen og lige ned til fjorden absolut Golfstatens 'Camp-Utzon' og tilhører sammen med Burj Al Arab og World Trade Center det symbolske regimes celebre triumvirat af landmarks. Dubai Creek Golf og Emirates Golf Club's baner rangerer desuden højt i det globale golfsamfund. De har høstet flere internationale anerkendte priser, og de paradisiske enklaver har adskillige prominente personer i medlemskartoteket. Der hersker en vis ærefrygt omkring dette eksklusive samfund, hvor handicap er en fordel, og gentleman attituden stadig har en rolle at spille. Måske fordi golf er præstationsforbilledet par excellence, for den individuelle økonomiske stræben, et nyt ideal for den selvsikre verdensmands koncentration og selvbeherskelse. Golfspilleren har som karakter både sportsmandens pigsko og forretningsmandens målsøgende gennemslagskraft. Golf er desuden gennemført kontekstkontrol, en symbolsk frigjort adfærd, der kombinerer accept af regler med streng disciplin i en for industrisamfundet helt ny og eksklusiv tidsdimension: sammenblanding af fritid og arbejde – og dermed tidstypisk for den nye økonomis fleksible produktionsformer. Golfbanen er allerede den mest fremgangsrig af enklaverne

Masterplan for The Colin Montgomerie Golf Course Community

i den generiske by, og dens topografi er blevet synonym med **wonder-sprawl**. Golfklubberne er om muligt udtryk for, hvad man kan kalde den moderne bys 'Vertikan syndrom'²⁶¹. Ligesom byernes by Rom ikke kan tænkes uden Peterspladsen, kan den nutidige by ikke tænkes uden golf. Golfbanernes på engang indviede og alligevel bredt appellerende greens udgør, trods de ofte usynlige grænser, deres egen orden. De har deres egne regler og er uden omsvøb blevet emblem for et succesfuldt opstigningssamfund for sig selv. Den nutidige by er i den forstand blevet til en by af byer, hvor 'alle veje fører til', men hvor regelteksterne og idealerne for sameksistens er blevet synoptisk sammenstillede i koloner af autonome felter, der godt nok kan læses som sammenhængende struktur, men hvis normative 'midte' er en form for indecent domæne. Ligesom Vatikanet definerer sit eget kodeks, taler de udpartikulerede fællesskaber i den nutidige by nu alle alene deres egen sag, og dermed er **gør-det-selv-kulturen** og **Jackpot fællesskabet**²⁶² blevet til byens dominante strukturerende grundlag. Tendensen kan selvfølgelig spores på flere niveauer, men golfbanen er i øjeblikket der, hvor slaget i bymæssig forstand bedst iagttages. Antallet af nye spillere på verdensplan er nærmest eksponentielt stigende,²⁶³ og dermed følger massevis af nye drive ranges og greens, samtidig med at golfbanernes andel af de rekreative

261. Peterspladsen i Rom er som bekendt formelt set ikke en integreret del af byen, men en stat i staten.

262. Et fællesskab der sluttes i håbet om at skabe størst mulig gevinst for den enkelte, i modsætning til f.eks. velfærdsmodellen, hvor den enkelte yder, hvad der er muligt, for at holde sammen på værdierne.

263. Orff 2001, s. 336 – 417.

arealer er hastigt stigende. Sideløbende med at golf erobrer større og større andele af det samlede rekreationslandskab, er den moderne bys bebyggelsesmønstre nu også indtrådt i, hvad man må kalde golf æraen. Flere af de nyeste og mest fashionable bebyggelser i Dubai er både fysisk opbygget omkring greens og fra grunden udtænkt som golf-fællesskaber. F.eks. EMAAR Properties' »visionære fællesskab«: The Greens - en fremtidig punktbebyggelse i bydelen Jumeirah, der ifølge salgsbrochuren både »tilfredsstiller din families behov og giver dig den prestige, der ligger i at være lige op ad Emirates Golf Club«²⁶⁴. Eller det nærliggende 25 kvadratkilometer store Emirates Hills, også af EMAAR, hvis første fase på 4 kvadratkilometer, The Colin Montgomerie Golf Course Community har stået klar til indflytning siden efteråret 2002. Bebyggelsen har dels sin egen golfbane, designet af »world champion golfer Colin Montgomerie«, men er samtidig udformet og karakterbestemt som et golfignende

terræn. De store villaer har alle udsigt til et kunstigt landskab, hvis topografi og pittoreske beplantning opfylder alle de betingelser, et golf-fællesskab måtte fordr. Grænserne til det omgivne landskab og skellene mellem de enkelte villaers private udsyn er kamoufleret af grønne forskansninger. Indefra ser det ud som om det private råderum er grænseløst, men Emirates Hills er et »'gated community' med kontrolleret adgang og 24 timers sikkerhed«.²⁶⁵ Golf er blevet portfællesskabernes universelle master plan, og selvom der ifølge alle tilgængelige statistikker nærmest ikke er nogen kriminalitet i Dubai, er militariseringen af grænsen til omgivelserne nødvendig netop for at afmærke overfor de udenforstående, at golf-samfundet er udtrådt af øvrigheden. Indhegningen garanterer først og fremmest beboerne mulighed for »escape and tranquility«.²⁶⁶ Modernisternes drøm om Unité d' Habitation er blevet til **Habitation d'Armer**. Det befæstede fællesskab.

Som intet andet sted

Med til billedet af denne rent markedsstyrede byudvikling hører også fortællingen om den anden halvdel af konsumsamfundets sekteriske forbruger.²⁶⁷ Parallelt med udbredelsen af den 'grønne' overklasse har EMAAR også udviklet en serie af bebyggelsesplaner, der i markeds-mæssig henseende er målrettet det 'blå

264. "The Greens at Emirates Golf Club" – salgsbrochure, 2002.

265. "Emirates Hills" – salgsbrochure, 2002.

266. Ibid.

267. Douglas 1996.

segment'.²⁶⁸ Foruden The Greens og Emirates Hills har EMAAR designet en række bebyggelser, der har blå som varemærke: The Lakes, The Springs og The Meadows. Bebyggelserne er, som navnene antyder, bundet sammen omkring adgangen til blå rekreative arealer. Det fælles rum er ikke greens, men laguner af lystbådehavne, badebroer og sikre sandstrande. Blå er naturligvis mindst så lige så eksotisk i ørkenen som grønt, og i den henseende er signaturen grundlæggende den samme nemlig luksus. I Dubai er vand principielt en mangelvare, og bylandskabet er derfor konstant truet af udtørring – 'gulning'.²⁶⁹ Kunstvandring er, uanset om resultatet bliver 'grønt' eller 'blå' i en vis forstand samme type investering.

Golfklub og marina er to sider af samme mønt. Dubai Creek Golf har naturligvis tilknyttet en prominent sejlklub, og EMAAR har selvfølgelig en pendant til Emirates Hills - det ekstravagante Dubai Marina. Marinaens 5 ½ kvadratkilometer store område, der får over 1000 såkaldte »waterfront apartments» og bebyggelsen, vil efter planen komme til at rumme en 9 km lang menneskeskabt havnepromenade af parallelforskudt kystlinje i ørkensandet, der er forbundet til havet via en sluseforbindelse

EMAARs Dubai Marina

268. Dahl 1997.

269. Til forskel fra de fleste moderne byer i f.eks. Europa hvor bylandskabet går i 'grønt' – men pointen som følger er den samme. Naturen og det andet er blevet 'blå'. Havet er civilisationens nye horisontale grænselinje.

ved Sheraton Jumeirah. At markedet for luksusbyggerier er differentieret kan næppe overraske, det i bymæssig sammenhæng interessante er, at 'det blå' tilsyneladende har overtaget rollen som markør af byens grænse. Ligesom The Palm har rykket paradiset ud i havet, er disse indenlandske Floridabebyggelser udtryk for, at den moderne by på grund af sammensmeltningen af by og landskab ikke længere har en konstituerende grænse mod landskabet hverken internt eller eksternt, men ser havet 'det blå' som den spredte bys eneste reelle modvægt. Urbanitetens tærskel og den moderne kulturs frontier har nu nået kysten. Aldrig har der været rettet så megen opmærksomhed mod byens 'waterfront' og aldrig har det været mere oplagt at bygge en marina midt i ørkenen. Det Dubai Marina og alle de andre waterfront bebyggelser ifølge salgssloganet kan tilbyde »*som intet andet sted*»²⁷⁰ kan, er en ny horisont, drømmen om den frie adgang til hele klodens ocean af naturlighed og samtidig en klar profil midt i den sandstorm af forskelsløshed som Dubais moderne byområder forgæves kæmper imod. Selvom bioteknologien har udviklet græssorter til golfbaner, der kan dyrkes i saltvand, vil den moderne bys greens, uanset hvor kunstfærdigt naturlige de end måtte virke, aldrig kunne redefinere den historiske kant, der satte en forskel og gjorde byen til en integritet under 'andethedens' synsvinkel. Ligesom den nøje tilrettelagte udsækning i Villa Savoyes taghave for industrisamfundet var sindbilledet på det moderne menneskes natursyn, er akvariet blevet den postmoderne kulturs nye vindue mod naturen. Disneyland har sejret over det uhjemlige - spektaklet er flyttet til Sea World.

Oaser af frie ideer

Få hundrede meter fra byggepladsen der engang skal blive til Dubai Marina ligger det Amerikanske Universitet. Fra E11 motorvejen, der løber parallelt med kystlinjen lidt over én kilometer inde i ørkenen og skiller Emirates Hills og Emirates Golf Club fra Marinaen, ser man direkte ind over universitetets campusområde. For enden af den enorme parkeringsplads, der vender ud mod motorvejen, anes et strålende hvidt bygningsanlæg i 'Washington stil', og mod syd lige før Golf Course Interchange no. 5 står en art-deco-replika bygning komplet monteret med Hard Rock Cafe globus på taget og markerer vesterlændingenes åndelige tilstedeværelse i Al Sufouh bydelen. Universitetet er den enklave, som stærkest skiller sig ud fra det ellers dominante normsæt af arabisk tilpasset byggestil. Alle andre steder i Dubai

270. EMAARs salgsbrochure "Like No Other Place", for Dubai Marina, 2002.

er kulturinvasionen enten neutraliseret som »international« eller assimileret i den håndhævede tradition ved hjælp af særlige optiske filtre, der omformer alt til en slags arkitektonisk nysprog med en ubestemmelig mellemøstlig accent. De to enestående bygninger er undtagelserne, der bekræfter reglen om, at alle stilarter skal oversættes til det virtuelle lokalsprog ved hjælp af et vagt defineret reglement, der minder om noget i retning af en global-grammatisk 'ejefalds-finte'.²⁷¹ Selv de skandinaviske villaer ude på palme øen har en umiskendelig arabisk udstråling. Det eneste, som i realiteten styrer de markedskræfter, der behersker Dubais fysiske bylandskab, er i virkeligheden denne symbolske politik, der garanterer byens visuelle enhed gennem en form for åben arabisk massesymbolik.²⁷² Selv om kontrollen med den symbolske kulturinvasion er forholds liberal, er der ingen tvivl om kursen under DICTATORSHIP OF THE EYE©.²⁷³ Udviklingen er, hvis den ikke lige skyldes Sheikens direkte visionære mellemkomst, altid nøje afstemt i forhold til den kulturelle kanons veto mod »Public Display of Affection«, PDA.²⁷⁴ Fri 'dress code' og accepten af individuelle materielle udtryksformer i Dubai er underlagt en positiv fortolkning af PDA regulativet - om at ingen gestus må være alt for opslugt af egne fornemmelser, eller give udtryk for upassende attituder - der kan oversættes til **Public Display of Affinity**. Tilhørsforhold under æstetisk underkastelse. Det eneste domæne, der ikke er kontrolleret på denne måde, og den eneste type kulturinvasion, som ikke umiddelbart kan styres via PDA-systemets selvovervågning, er den elektroniske. Internettet og de internationale nyhedsmedier sætter selv dagsordenen, og indbyggerne i Dubai har fri adgang til informationsstrømmen, fordi byens økonomiske dynamik i udpræget grad bygger på afkastet fra de nye kommunikationsteknologier. Dubai står som informations- og netværkssamfund derfor overfor en indre konflikt. På den ene side skal økonomien kunne fungere på frie betingelser for at sikre fortsat vækst, på den

anden side er myndighedernes kontrol med det symbolske rum et af den post-politiske stats mest magtpåbyggende anliggender. Dubais løsning på videnssamfundets krav om »**No Limits... No Boundaries**«²⁷⁵ har derfor været indførelsen af en privilegeret zone for økonomisk frihed under politisk ansvar - den såkaldte »Dubai Technology, Electronic Commerce and Media Free Zone, TECOM«²⁷⁶ bestående af Dubai Internet City, Dubai Media City og Dubai Ideas Oasis. Den repressivt tolerante strategi går i sin

enkelthed ud på, at bemyndige de grænseoverskridende medier med en total skattefrihed, der garanterer, at talestrømmen holder sig inden for rammerne af »ansvarlighed og nøjagtighed«.²⁷⁷ Eller sagt med andre ord, hvis informationsstrømmen bliver 'uansvarlig', eller virksomhederne mister deres fornemmelse for 'træfsikkerhed', er det automatisk slut med skattefriheden, og det er et argument, som de private informations- og medievirksomheder tilsyneladende respekterer. I al fald er tilstrømningen til det nye firkløver af »vidensøkonomiske økosystemer«,²⁷⁸ som universitetet, ide-oasen, internetbyen og mediebyen til sammen udgør, stor. Over 500 medieselskaber, her i blandt CNN, Reuters, MBC og Sony Broadcast, er flyttet ind i Mediebyen, og i Internetbyen bor nu bl.a. Microsoft, Oracle, HP, IBM, Compaq, Siemens, Cannon, Sony Ericsson etc., og boligerne til de mere

Dubai Internet City - i 'Windows' brochure

271. Fænomenet kan bedst illustreres 'omvendt' med den kendte grammatiske fejl: »Han tog hans hat og gik sin vej« - hvor grammatikken fortryller tilhørsforholdet samtidig med, at genstanden næsten ubemærket følger sin nye herres veje.

272. Canetti taler om, at massesymbolet er nationalstatens egentlige definitions kriterium. Canetti 1996, s. 223.

273. Koolhaas mfl. 2001a, s. 705.

274. Det er almindeligt på amerikanske campusområder at finde sådanne PDA forbud mod kærtegn, kysseri og lign.

275. "Expressions" - (Media City's Magazine promoting creative expression for the community) September/October 2002, s. 4.

276. "Freedom to Create" reklame- og informationsbrochure for Dubai Media City, 2002.

277. Ibid.

278. "@ - Dubai Internet City" brochure, 2002, s. 4.

»TAKE SCENE« - urbanisme uden arkitektur. Dubai Media City

end 5500 vidensarbejdere er under opførelse. Det sidste skud på stammen er den kommende Knowledge Village. »Et pulserende, forbundet læringsmiljø, der vil udvikle regionens talentmasse og accelerere udviklingen af vidensøkonomien«. ²⁷⁹ De fire eksisterende enklaver ligger side om side i en kvadreret plan på omtrent fire gange 200 ha. Internetbyen i nordøst og Mediebyen i det sydvestlige hjørne er begge figurligt orienteret indad mod haveanlæg med kunstige søer. Bebyggelserne er i hovedtræk identiske, en korona af overdækkede parkeringspladser indrammer de modernistiske glasblokke. Mediebyens tre nuværende hovedbygninger minder om store wide-screen TV, med glatte skærm-lignende facader ind mod søen og udadvendte bagsider der arkitektonisk signalerer plug-in, aktivitet og billedbehandling. Internetbyens domiciler er mere abstrakte. En stofløs hinde af blåsort spejlglas giver de fire kasser en gådefuld råolie-tung udstråling af teknologisk blackbox, der tavst beretter om informationsfundets fravær af materialitet og repræsentativ fysiognomi i forhold til den arkitektoniske tradition. Informationsfundets bymæssighed er stadig et diffust fatamorgana, en flimrende spejling, der godt nok gør det muligt at se industrisamfundet på afstand men ikke selv har taget plads i det rum, hvor planlægningen og arkitekturen agerer. Selvom videns- og netværkssamfundet tårner sig op i Dubai, er det endnu ikke muligt at afgøre, hvilke arkitektoniske konstruktionstyper der anvendes inde bag ved glasskærmen, og hvilken fysisk kontur den nye by vil antage.

279. Jf. <http://www.dubaicityguide.com/specials/kv.htm> (besøgt 29-01-2003)

Sheik Zayed Road

Tyve kilometer fra den nye vidensby i den nordlige ende af E11 motorvejen, mellem interchange no. 1 og den store rundkørsel ved World Trade Center, ligger Dubais modernistiske showcase. Den tre kilometer lange vejstrækning er byens 'Little Manhattan', hvor de internationale finans- og handelsrepræsentationer står linet op i en form for postmoderne Wall-Street-kulisse. En enkelt række skyskrabere på hver side af den ottesporede Sheik Zayed Road tegner den symbolske graf for byens himmelstræbende økonomi og danner samtidig en form for monumental byport i det ellers flade byområde. Potemkinkorridoren består foruden det halvfjerds-er-monolitiske World Trade Center af flere karakteristiske højhusbyggerier, bl.a. de over 300 meter høje Chicago-style tvillingetårne Emirates Towers, det halvt så høje men til gengæld firtårnede og neogotiske Fairmont Hotel, det Big Ben inspirerede smykketårnagtige beboelsestårn The Tower på 243 meter og det 40 etagers thai-gestikulerende Dusit Dubai. Den dobbelte række af højhuse er set fra de rigtige vinkler en imponerende manifestation af godshandlens stabelæstetik, men bevæger man sig uden for skylinjens indre tunneleffekt og ud i det omgivne postindustrielle bylandskab, får de to spejlglaserede skillevæge en meget spinkel konsistens. Fyrre meter fra opstillingens midterlinje og lige uden for kanten af de franske havebånd tynde idyl ²⁸⁰ forvandles sceneriet til en næsten surreel tilstand, der til forveksling minder om en arkitektonisk rekonstruktion af de maleriske kvaliteter i »Den paranoid-kritiske bys yderkvarterer«. ²⁸¹ Tårnrækken er sikkert tænkt som repræsentant for Dubais Central Business District dets CBD

Potemkinkorridoren Sheikh Zayed Road med The Twins »Emirates Towers«

280. Orff 2001a, s. 383.

281. Salvador Dalí's maleri fra 1936. Den surreelle dimension i Dubais bylandskaber illustreres bl.a. i Sergei Yatsenko "Modern Spirit of Dubai" postkortserie. (se illustration på sidste opslag).

og varemærke for den højtprofilerede økonomi, men tegnet er også - om end ufrivilligt - blevet et »Nostalgisk ekko«²⁸² fra dengang byens kraft metaforisk lod sig måle i højden. Den symbolstærke konstruktion kanaliserer et billede af byen, der mest af alt hører den spirende industrialisme til, og sceneriet karikerer næsten den modernistiske vision om byen som et heldigt sammentræf af ophøjet ingeniørkunst og videnskabelig rationalisme.²⁸³ Højhussilhuetten langs Sheik Zayed Road er allerede før sin færdiggørelse blevet et historisk yderkvarter set i forhold til de nye agglomerationer af netværkssamfund, der ligger længere ude ad samme vej. Den nye økonomi har endnu ikke fundet adækvate fremtrædelsesformer, der arter sig som fikspunkt - men ligesom hos Dali fornemmes 'det nye' tydeligt gennem de gamle symbols metamorfose, og det kendte gadebilledes ominøse forvandling fra rumlighed til skalkeskjul.

En paranoid parallel - Dalis »forstadskvarterer« og Sheik Zayed Road

282. »Nostalgisk ekko« er titlen på Dalis maleri fra 1935 hvis gentagelsesmotiv optræder som detalje i »Den paranoid-kritiske bys forstadskvarterer«. Se Maddox 1990, s. 52.

283. Relph, E.C. 1987.

Punkt nedslag i Junk Space de Luxe

Punkt nedslagene og den hyper(kon)tekstuelle læsning af Dubais bymønstre illustrerer, godt nok in ekstremum, hvordan den globaliserede postindustrielle by principielt antager karakter af spilleplade - en form for **bingo urbanisme** eller opportunt felt - der styres af eksterne økonomiske dynamikker, og holdes sammen af importerede landskabsprincipper og mobilitetsfremmende strukturer. Byens fysiske infrastrukturer, internettet og andre mediebarne kommunikationsformer er sammen med rummets kulturelle atmosfære blevet en af de væsentligste lokaliseringsfaktorer. Der er blevet åbnet op for underholdning, efter at den bureaukratiske statsplanlægning har måttet overgive styringen af byudviklingen til markedskræfterne. PDA, æstetisk ensretning og selvkontrol under økonomisk frihed er de nye overordnede styringsprincipper.

I Dubai er staten en privat forretning, så det offentlige rum er pr. definition privat. Civilsamfundet har derfor fundet sammen i befæstede funktionsenheder og spillesamfund af **Jackpot fællesskaber**. Majoriteten af ex-pats ikke er borgere men forbrugspatrioter - SimCities Citoyen simulations. Infrastrukturens overskudslandskaber er blevet til udviklingens symbolske omdrejningspunkter, og øjeblikket i det bevægede epos om den statskapitalistiske bystat.

De rumlige analyser af Dubais bylandskaber viser desuden, at den post-industrielle by trods den klare zoning ikke bør forstås som et territorium af produktionslandskaber. Den globaliserede bystat er i høj grad blevet et konsumdomæne, der er en hybrid af industrisamfundet og den polycentriske model men samtidig overskrider den kendte topologiske stedsfortåelse, fordi hovedparten af dens lokaliteter formes tematisk som krontoper - tidssteder. Bylivet forsøges ikke længere behersket via rummet men manipuleres af et marked, der former livet i byen som stil. Byen er i den forstand blevet selvrefleksiv og som **The City of The Image** underlagt globale markedsføringsprincipper. De nye urbanitetsformer har erstattet den gamle enhedsfigur 'byen' med **expoiseringens** mallificerede 'byer-i-byen', og arkitekturen er derfor tendentielt blevet et Brand, der har løsnet sin forbindelse til stedet som loci, og som følge heraf opererer i en ny territorial sammenhæng: **Genius Logo**.

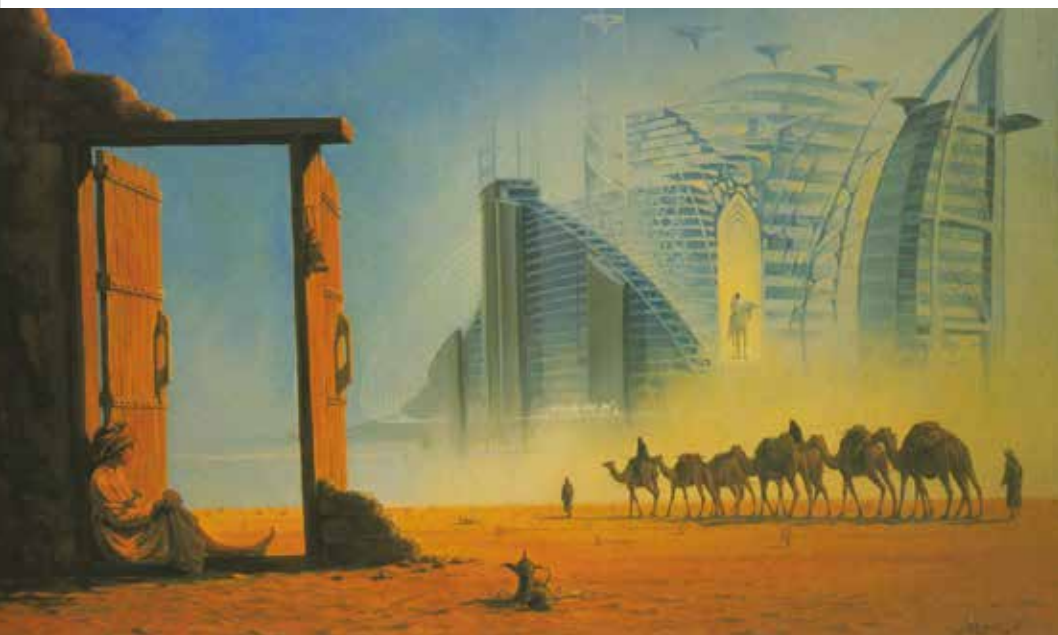
I det nye bymæssige plot er fortid og fritid blevet parallelle forbrugssfærer, der for længst er standardiseret. Byudviklingen styres som et scriptet space, og princippet har nu indhentet fortiden med tilbagevirkende kraft. Fortiden og historien er blevet til fakelore. Ophavsmyten er blevet hægtet på den rivende udvikling og iscenesættes som udviklingstriumfens ground zero. Samtidig med

at det egenskabsløse er blevet den nutidige bys vernakulære udtryk, står de historiske byrums universelle fremtid allerede under **Lyon's-club-urbanismens** protektorat.

Autenticitet er blevet et spørgsmål om konstant fortolkning, og den globaliserede bystat må derfor forstås introvert. Der eksisterer ikke længere noget 'udenfor', urbaniteten er blevet en kontinentaltilstand og det 'blå' er blevet urbanitetens nye (water)frontier.

Dubai er et ekstremt eksempel på globaliseringens betydning for byen, men forhåbentlig kan casens nye begreber om: **benchmark, Benetton idealisme, bingo urbanisme, citroyen simulation, Habitation d'Arme, EXPOisering, Genius Logo, implanted heritage, Lyon's-Club-Urbanisme, SimCity, The City of the Image og wonder-sprawl** - bruges som spatiale, kulturelle og politiske forståelsesfragmenter til at kortlægge og analysere den nutidige by som i stigende omfang påvirkes af globaliseringens kræfter.

Postmoderne surrealisme - Sergei Yatsenkos »Spirit of Dubai«
Højt til hest ses Sheiken med sin karavane af moderne oppakning

Del II - Byen genopdaget

Bybegrebets status – en kort introduktion

»Vi er ikke i besiddelse af et begreb om byen, der kan omfatte byvirkelighedens systematiske og erfaringsmæssige mangfoldighed, vi har kun en vifte af fragmentariske indsigter, som er knyttet til sociologernes, geografernes, byplanlæggernes, arkitekternes respektive interesser i byen. Og kunstneres: selvom den kunstneriske praksis ikke fremstiller begreber, men snarere billeder (i en bred betydning), så står kunsten og videnskaben overfor det samme fænomenologiske problem, nemlig ud fra deres respektive og specifikke fremgangsmåder og rationaliteter at opfinde anskuelses- og erkendelsesformer, som er rettet mod at gribe enkeltstående facetter af den urbane virkelighed.«²⁸⁴

Der findes ikke nogen enhedsvidenskab - en urbanologi - der tilbyder os en altomfattende teori om byen. De respektive faginteresser Frederik Tygstrup her nævner har i en vis udstrækning sammenfaldende fokusområder, men det gør dem ikke til en konfliktfri palet af gensidigt supplerende teorier. Viften af fragmentariske indsigter repræsenterer forskellige institutionelle paradigmer af politiske, socio-økonomiske, kulturelle og spatiale forståelsesrammer med hvert sit sæt af konkurrerende diskurser, der alle har deres 'interesser' i at definere, afgrænse og jævnføre byen med mere eller mindre distinkte begreber og teorier, som forfægter et væld af rivaliserende repræsentationslogikker. Bybegrebet kan med andre ord betragtes som en flydende betegner,²⁸⁵ der kan skifte indhold og betydning alt efter sammenhængen, og det er på den måde problematisk at tale om byen som en objektiv totalitet. Der findes i den forstand ikke nogen uafhængig observationspost, hvorfra byen kan betragtes under ét. Den helhed kunstnerne, arkitekterne, byplanlæggerne, sociologerne og geograferne løbende italesætter udtrykker altid et læseprincip, fordi den urbane kontekst ikke alene er fysisk og materiel men i høj grad også tekstmæssig. Byen indbefatter altid en form for dobbelt forståelseshorisont, der rummer en konkret erfaringsmæssig synsrand af de begivenheder, fysiske strukturer og artefakter vi kan repræsentere i billeder og begreber, samtidig med at den indeholder et reservoir af fortællinger og betydningstilskrivninger, som virker tilbage og influerer på erfaringen af den materielle virkelighed. De forskellige projektioner af byen er på den måde aktivt medvirkende til at konstruere det fortællingsrum, hvori de forskellige anskuelsesformer organiseres. Og bybegrebets betydningsmæssige mangfoldighed bliver ikke

284. Tygstrup 2003, upagineret.

285. »Flydende betegner« er indenfor diskursanalysen begreb for elementer, der er åbne for betydningstilskrivning og derfor ofte indgange eller indikatorer for en diskursiv kamp. Se Jørgensen & Phillips 1999, s. 39.

mindre af, at der løbende udvikles nye optikker, som hele tiden 'ser' nye aspekter af urbaniteten, der vedvarende gør byens sammenvævede forståelseshorisont mere og mere kompleks.

Nye satellitovervågningsystemer har inden for de sidste par årtier ved hjælp af infrarøde sensorer og andre højteknologiske 'syn' leveret hidtil usete billeder af byerne og deres indbyrdes netværk.²⁸⁶ Stadig ekspanderende computerkraft giver mere og mere nuancerede statistiske og demografiske modeller, tegner mere og mere avancerede afbildninger over vores netværks- og mobilitetsmønstre og skaber konstant nye muligheder for at illustrere immaterielle og begivenhedsmæssige sider af urbaniteten. Nye visualiserings- og kommunikationsmidler producerer løbende nye fikcionaliseringer og skaber konstant nye billeder, der er med til at forrykke, forvride og forandre forholdet mellem det kartografiske subjekt, dets point of view og det korresponderende oplevelsesplan, som tilsammen tegner de forskellige repræsentationer.²⁸⁷ De kort af byen vi løbende producerer, fremstår ofte virkelighedsnære og slører derfor det forhold, at der altid er et fortolkningsrum mellem selve afbildningen og den eller det, som afbilder.

Samtidig med at projektionerne hele tiden bliver mere fænomenologisk distancerede i takt med at den instrumentelle måledistance til byen hele tiden forskydes ved hjælp af nye teknologier og afbildningsprocedurer, forandres også det miljø, hvori oplevelsen af urbaniteten 'finder sted'. Den relativt kontinuerlige udvikling, der ligger til grund for de historiske metropolers koncentriske agglomerationer, er i flere sammenhænge accelereret så meget, at byerne mange steder nærmest har udviklet sig eksplosivt og derfor er blevet stadig vanskeligere at opfatte som en fysisk sammenhængende struktur. Den 'befæstede' forestilling om byen, som henviser til de historiske bymodellers tætte og sammenhængende strukturer, undergraves i stigende grad af den nutidige byvirkeligheds netværksmønstre. Det urbane miljø har, som sociologen Zygmunt Bauman påpeger, i visse sammenhænge udviklet sig til et eksterritorialt territorium, der næppe lader sig kategorisere indenfor rammerne af de gængse topologiske skematikker.²⁸⁸

I denne atmosfære af konstant forandring og betydningsmæssige forskydninger er det selvsagt svært selv inden for de enkelte paradigmer overhovedet at fastholde enhedssøgende forståelsesrammer. Så Frederik Tygstrups konstatering

286. Et aktuelt eksempel på anvendelsen af satellit fotografier som redskab i undersøgelsen af byens spredningsmønstre se Geyter 2002.

287. Se Corner 1999b, s. 213 – 252.

288. Bauman 2002, s. 58.

af, at vi er henvist til udelukkende at forstå enkeltstående facetter af den urbane virkelighed, afspejler i sidste ende et »epistemologisk traume«. ²⁸⁹ Facetterne, som den mangfoldige vifte af faglige interesser optegner, peger i realiteten ikke på en integreret helhed, der retfærdiggør opretholdelsen af det begrebslige enhedssprincip om 'byen'. De politiske, socio-økonomiske, kulturelle og spatiale indsigter i den urbane virkelighed tegner allerhøjst et fragmentarisk billede af et sprængt ²⁹⁰ fænomen. Et af paradokserne ved erkendelseskrisen er, som Rem Koolhaas har bemærket, at jo mere energi der investeres i at undersøge 'problemet', jo større huller bores der tilsyneladende gennem det eksisterende begreb om byen. ²⁹¹ Byen forsvinder, den fysiske verden og urbaniteten, som vi kendte den, er i færd med at udvikle sig til et »fysiologisk museum« ²⁹² for konsum - er blevet et fremtrædende tema i flere aktuelle publikationer. ²⁹³ Længst fremme i den diskussion er nok den franske hastighedsteoretiker Paul Virilio, hvis apokalyptiske fremskrivninger af brydningerne mellem det fysiske rums tid og sted og de elektroniske massemediers impuls og struktur inddrages i afhandlingens casestudier. Den amerikanske sociolog og urbanist Saskia Sassen har forsøgt at skære igennem og foreslået at starte diskussionen helt forfra ved ganske enkelt at suspendere begrebet 'by' til fordel for et mere fyldigt og abstrakt begreb om centralitet, der henviser til en bredere og mere tidssvarende forestilling om det bymæssige. ²⁹⁴

Strategier for en uvis urbanitetsforståelse

Denne grundliggende uvished i forhold til den nutidige bymæssige situation og fraværet af teoretiske modeller, der samler byvirkelighedens hele under entydige mønstre, er som det demonstreres i det foregående afsnit udgangspunktet for afhandlingens tre casestudier - men også et gennemgående træk ved flere aktuelle bystudier. Den spanske arkitekt og medforfatter til »The Metapolis Dictionary of Advanced Architecture – city, technology and society in the information age« ²⁹⁵ Federico Soriano, sammenfatter situationen i den manifestlignende 'ordbogs' demonstrativt forkortede opslag om 'by':

»City? An old word. See 'm. city (or multicity)'«. ²⁹⁶

289. Se Boeri 1998, s. 103.

290. Jf. Graham & Marvin 2001.

291. Koolhaas 1994a, s. 1254.

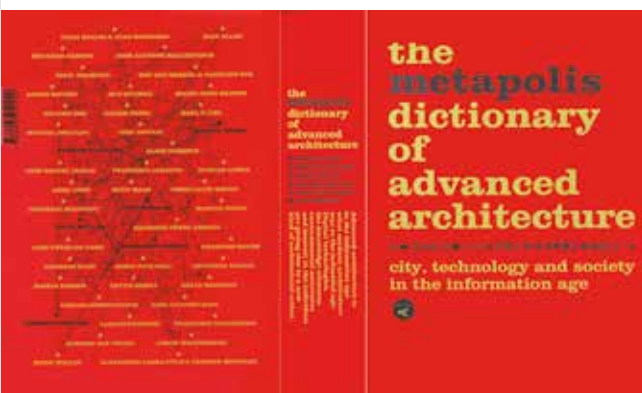
292. Se Brügger 2001, s. 71.

293. Jeg tænker her på Lars Lerups After the City, Xaveer de Geyters After-Sprawl og antologien Post,

294. Gausa mfl. 2003, s. 425.

295. Op. cit.

296. Op. cit., s. 111.

Omslag til the metapolis dictionary - bagsiden illustrerer netværket af forfattere

Soriano sætter her et direkte og utvetydigt spørgsmålstegn ved det monocentriske enhedsbegreb om byen, kalder det uden videre anakronistisk, og henviser i tråd med Sassen til en ny og mere flertydig metafor om multicentricity. Opfordringen til at se efter andre betydninger fungerer naturligvis som en polemisk indledning til manifestets forsøg på at pluralisere opfattelsen af byen og optrælle 'det nye' i samtidens byforståelse, og signalementet af nutidens »avancerede« arkitektur udfolder utvivlsomt en mængde af nye indsigter i det bymæssige. Men Metapolis ordbogens mangfoldige begrebsapparat af sammenkædede iagttagelser forankrer ikke ét fast omdrejningspunkt og konstruerer ikke nogen stabil fortolkningsramme, der rehabiliterer bybegrebet ved at genindsætte forestillingen om byen i et nyt entydigt forståelsessystem.

Det nye ved projektet er imidlertid, at det labyrintiske opslagsværk i sig selv bryder med de traditionelle læsninger af byen ved hele tiden at henvise på tværs af de etablerede diskurser og opfordre læseren til at se efter andre betydninger og fortolkninger, der igen peger på andre serier af repræsentationslogikker, som hægtes sammen til en kædereaktion af associationer – på samme måde som fortællingerne om Århus, Bangkok og Dubai hele tiden forsøger at åbne vinduer til andre fagdiskurser. Opslagsværkets samtidsportræt af byen er ikke ligeså stramt sporet som ringvejsberetningen, Sukhumvit-snittet og punktnedslagene i Dubai, men tegnes af læserens egen rute gennem irgangen af illustrationer, citater og essayistiske fragmenter, der samler en bred palet af forskellige perspektiver på informationsalderens by, teknologi og samfund. Når sporet, som trækkes op, ikke ender i en klar kontur eller entydige kategoriseringer af fænomenet, og når det mangestregede indblik i sidste ende ikke tilvejebringer noget mønstergyldigt syn på den byvirkelighed, det afsøger, hænger det sammen med, at manifestforfatterne ikke alene forsøger at revidere anskuelsesformerne men også eksperimenterer med at reformulere selve fagets vidensforståelse:

»To invent the format in which new ideas are expressed is to opt for a shift in the center of gravity of architectural culture; a formatting job and change of operating system at once.«²⁹⁷

[...] »Knowledge, neither axiomatic nor reductionist, but rather understood as a new version.

Knowledge 2.0.«²⁹⁸

The Metapolis Dictionary forsøger ikke at løse erkendelseskrisen ved hjælp af et eksisterende 'system' men at indføre et nyt 'program', som afdækker byens komplekse virkelighed gennem et encyklopædisk læseprincip, der sporer og forbinder kulturelle, politiske, arkitektoniske, sociologiske, rumlige, poetiske og teknologiske facetter af nutidens organisationsformer i et opslags(net)værk af repræsentationer. De forskellige anskuelsesformer, som stykkes sammen i ordbogens hundredvis af henvisninger, er først og fremmest tænkt som et navigationsredskab - ikke en eksemplarisk forståelsesmodel. Opslagsværkets analytiske distinktioner tilvejebringes via etablerede diskursers specifikke fremgangsmåder og rationaliteter men også gennem en form for mapping af interdisciplinære forståelseshorisonter:

»Its objective is to interlink those paths in order to construct a possible map of the contemporary project.«²⁹⁹

"Meta-by-ordbogens" begreb om byen markerer i bogstavelig forstand et metaplan, der forholder sig til byvirkeligheden på samme måde, som kortet forholder sig til sit territorium, der er blot tale om en ny form for kartografi, hvis forståelse af det bymæssige udgør et strategisk orienteringskort for en nutidig 'stedssans'. Ligesom kortets abstrakte repræsentationer inden for et sæt af specifikke konventioner giver mulighed for at knytte bånd til en konkret virkelighed, som aftegner et ufuldstændigt helhedsbillede af det pågældende felt, er denne løse kontekstualisering af fragmenter ikke så meget et billede af som en guide³⁰⁰ til byen. Metapolis ordbogen åbner i stil med afhandlingens casestudier for en ny måde at anskue urbaniteten på, der tilsidesætter det omnipotente begreb om byen til fordel for et mere lokalt og retningsvisende indblik, som hverken er arbitrært eller sandt men alligevel i stand til at sammentænke den kontekstspecifikke detalje med et overordnet panorama.³⁰¹

297. Op. cit., s. 13.

298. ibid.

299. Op. cit., s. 14.

300. Interessen for navigationsredskaber som leder sin læser 'på sporet' findes også i andre aktuelle bystudier. »Project on the City 2«, handler om shopping og præsenteres eksempelvis som en »Guide to Shopping«. Se Koolhaas mfl. 2001c.

301. Owen 2002, s. 10.

Omslag til »det store spring frem«

Koolhaas' store spring frem

I Harvard Design School projektet »The Great Leap Forward«,³⁰² der refereres til i casestudierne, introducerer Rem Koolhaas' studiegruppe en lignende strategi i forbindelse med undersøgelserne af den særlige økonomiske udviklingszone omkring Pearl River Delta i det sydlige Kina. Undersøgelserprojekts dokumentationsprotokol »Project on the City 1« rummer i lighed med de tre fortællinger og The Metapolis Dictionary, hvad man kan kalde for et 'induktivt batteri' i form af et mangfoldigt gloseapparat, der i stedet for en integreret helhedsforståelse afspejler en mere differentieret fortolkningsramme af løst forbundne fænomener. Harvard gruppens glossarium er udviklet in situ og rummer en serie på mere end 70 koblede begreber,³⁰³ der tilsammen danner et konceptuelt fundament, som skal gøre det muligt at beskrive og fortolke nye aspekter af den nutidige bymæssige situation.

De nyudviklede begreber i glossariet til The Great Leap Forward er alle 'kopibeskyttede' som en spøgefuldst henvisning til den asiatiske økonomis manglende respekt for den vestlige verdens ophavsret til de kulturelt ladede symboler og mærkevarer, der bærer og kendetegner globaliseringen (som det eksempelvis anskueliggøres i Bangkok casen). Men det symbolske mærkat rummer også andre pointer. Den grafiske accent gør i mere end én forstand udsigelsen dobbelttydig. Slaget om at definere byen udspiller sig i en ordstrøm og kommer uværgeligt til udtryk som en vedvarende ravage, eller som Metapolis forfatterne udtrykker det en 'formatering' af de allerede eksisterende terminologier.³⁰⁴ Kopibeskyttelsen befæster på den ene side neologismerne i

302. Koolhaas mfl. 2001a.

303. Hvoraf: BUSSINES VACATION©, COED©, CULTURAL DESERT©, CURTAIN WAR©, DICTATORSHIP OF THE EYE©, PHOTOSHOP©, POTESKIN CORRIDOR©, SCAPE©, TABUAL RASA©, UTOPIA OF GOLF© finder anvendelse i afhandlingens tre case studier.

304. Koolhaas har i den seneste udgivelse »Content« introduceret en liste af ord og begreber, som han mener, ikke længere bør bruges. Se Koolhaas 2004, s. 88 – 91.

diskursen, og det 'påtagede' markedstegn – »©« - forbinder utvetydigt Harvard nomenklaturen til den statskapitalistiske byudvikling omkring The Pearl River Delta, som projektet har sat sig for at undersøge, men den meget bogstavelige indholdssikring karikerer samtidig forsøgene på at institutionalisere selve italesættelsesprocessen.

Harvard projektets teorigrundlag er ligesom denne afhandlings tilgang eklektisk, og den 'samplende' undersøgelsesmetode låner flittigt fra flere 'fronter' i forsøget på at tegne konturen af et kulturelt, spatialt, socioøkonomisk og politisk sammensat landskab. Forskningsteamet har derfor ikke nogen interesse i at problematisere inspirationen fra de andre forståelsesordner.³⁰⁵ Men den måske vigtigste pointe, Koolhaas et al. signalerer med kopibeskyttelsestegnet, er en ekspliciteret indikation af, at der ikke fremsættes nogen teori eller lovmæssighed, som i sidste ende udgør fuldstændige 'efterligninger' i form af sammenhængende og utvetydige repræsentationslogikker i relation til byen.

*»The emergence of the PRD (Pearl River Delta sic) with the suddenness of a comet, and the present 'cloud of unknowing' that creates a kind of stealth envelope around the PRD's existence and performance, are in themselves proof of the existence of parallel universes that utterly contradict the assumption that globalization equals global knowledge».*³⁰⁶

De påklistede specialtegn antyder på den måde, at begrebsapparatet ikke uden videre må kopieres ind i en ekstern kontekst, og mangfoldigheden af ©-begreber statuerer indirekte en problematiseret accept af usikkerheden i forhold til en endelig teoretisering af de nutidige bymæssigheders fremtrædelsesformer.

Et andet karakteristisk træk ved uvisheden og den teoretiske svækkelse i forhold til en samlende forståelse af den nutidige bymæssige situation, som kan spores i både The Great Leap Forward projektet og denne afhandlings undersøgelser, er interessen for forandringsdynamikker.

De konkrete udtryk fastholder en formel 'ophavsret' og henviser dermed til en specifik situation. Forståelsesmønsteret udgør ikke et alment plan, er ikke et 'globalt' billede, som Koolhaas udtrykker det. Den generaliserbare erkendelse, der

305. Den amerikanske filosof Fredric Jameson påpeger i sin anmeldelse af de to Tachenudgivelser – Project on the City 1 og Harvard Guide to Shopping: "Perhaps this kind of immense disciplinary range is no longer quite so astonishing in a postmodern era, in which the law of being is de-differentiation, and in which we are most interested in how things overlap and necessary spill across the disciplinary boundaries. [...] but you must not let that tempt you into thinking that this is a non-theoretical piece of cultural journalism, let alone a coffee-table book". Jameson 2003, s. 68.

306. Koolhaas 2001b, s. 28.

kommer ud af projektets analyser, skal derfor ikke jævnføres med den konkrete geografi som parafraseres men findes i aftegningen af den dynamik, der ligger til grund for de dramatiske forskydninger i det urbane landskab. Det antydes allerede i selve titlen: »Det store spring frem«. Harvardgruppens undersøgelse og denne afhandlings fortællinger om den nutidige by stiller skarpt på springene, de kolossale forandringer af kulturel, økonomisk, arkitektonisk, byplanmæssig og politisk art for at beskrive de kræfter, der forårsager de enorme forandringer i den globaliserede byudvikling. Undersøgelserne opsøger især bruddene i rummet og de urbane forkastningszoner og studerer de fysiske og kulturelle konstruktioner, som reagerer på kursændringen med kulturel 'jordskælvssikring',³⁰⁷ fysisk fortificering og andre kontinuitetspagter af social og politisk art.

Mammutrapporten om byudviklingen i Kina rummer foruden det udfoldede vokabularium et væld af illustrationer: avisudklip, postkort, frimærker, motorvejskort, billeder af nybyggede infrastrukturer, diagrammer over begivenheder, affotograferede plakatstandere, arkitekttegninger, byplaner, salgstopstillinger, politiske pamfletter, hverdagsagtige snapshots, fotos af forunderlige steder, tomme huse, golfbaner, byrum, barer, bordeller, kaotiske situationer, portrætter af anonyme developere, heroiske skikkelser i aktion samt en lang række andre fragmenter og udklip fra den urbane virkelighed. Denne form for kalejdoskopiske dokumenter, som forsøger at beskrive nye sammenhænge mellem forskellige spatiale fænomener, og de sproglige og visuelle projektioner vi forbinder dem med, har flere ligheder med den type af analytiske kortlægninger den italienske arkitekt Stefano Boeri kalder »eklektiske atlas«.³⁰⁸

Eklektiske atlas

»By adroitly interlacing the viewpoints, the eclectic atlases propose a multiple visual thinking that abandons the utopia of a synoptic vision from an optimal angle of observation. Their most interesting characteristic is the way they seem to mesh with their field of observation: an eclectic gaze on an eclectic territory«.³⁰⁹

307. Det såkaldte "San Francisco-teorem" udtrykker det forhold, at jorden under os først bliver nærværende, efter at den er blevet rystet. Globaliseringen bør derfor ikke kun måles på sit omfang, men også på de konstante rystelser af livsverdenen den forårsager. Se Nørager 1995, s. 191.

308. Boeri 2001, s. 366.

309. Op. cit., s. 367.

Oversigt over »The Uncertain States of Europe« USE.

Det eklektiske atlas kan sammenlignes med et provisorisk kort, som på grund af manglende overblik og stor grad af uvished i forhold til det nye territorium tegner et eksperimentelt repræsentationsrum ved at forene udpluk af kendte spatiale sammenhænge med mere forsøgsvisse projektioner og individuelt sporede indtryk, der er tilgængelige på stedet 'her og nu'. Det eklektiske atlas kortlægger så at sige sin egen omverdensforståelse samtidig med, at det 'guider' rundt i et ukendt territorium.³¹⁰ Den kartografiske metode er eklektisk for bedre at kunne afdække et komplekst territorium, og det eklektiske atlas har som hovedregel flere indgange til sit repræsentationelle system, der tillader mange og forskellige fortolkninger af samme strata, i modsætning til de traditionelle kortlægninger hvis intensjon principielt er at fremstå så entydige som mulige.

Det eklektiske atlas er sammensat i den forstand, at det dels foretager systematiske afskrælninger af homogene og privilegerede lag af en objektiveret byvirkelighed, og dels forsøger at indsamle og afkode fragmenter af forskelligartede facts og fænomener indlejret i en ikke genstandsmæssig og flygtig bymæssighed. Boeris bylæsninger er som atlas i familie med kortet, det giver kartografen magt til at definere et landskab og indskrive en orden i rummet men afmærker til forskel fra det traditionelle kort ikke et 'præcist' billede af et specifikt område snarere en ufuldkommen optegning af 'det hele'.

Det eklektiske atlas udgør ifølge Boeri et nyt 'paradigme'³¹¹ indenfor studierne af forbindelsen mellem rum og samfund, idet læseproceduren ud over at kombinere og flette multidimensionale betragtningpunkter forener eller parrer flere gængse kortlægningsstrategier ved på én gang at:

310. Mange historiske kort synliggør denne (både bevidste og ubevidste) repræsentation af kartografens 'indre' verdensbillede, som i dag (i vid udstrækning) camoufleres af et underforstået videnskabeligt og 'objektivt' ideal.

311. Der bliver i det efterfølgende stillet spørgsmålstegn ved den paradigmatiske forklaringsform, og jeg har derfor valgt at gøre et 'forbehold' overfor Boeris brug af begrebet.

1) *lede efter temporale elementer der inddrager de forandringer og mutationer 'i tiden', som generelt er fraværende i de statiske repræsentationer af det beboede rum.*

Strategien anvendes eksempelvis af den amerikanske landskabsarkitekt James Corner, hvis projekter ofte tager udgangspunkt i kortlægninger af intensionelle, sekventielle og periodiske fænomener og deres betydning for landskabet.³¹² Jeg anvender en lignende strategi i mine casestudier i f.eks. skildringen af mobilitetens 'usynlige' bagsider i beretningen fra Bangkok, diskussionen af StoryTaylor Urbanismen i Dubai eller forsøget på at italesætte ringvejen som [O2]-byens bevægede agora.

2) *foretage abduktive undersøgelser af afgrænsede områder efter midlertidige indikatorer i rummet, der er udtryk for nye og ikke umiddelbart genkendelige forhold.*

Interessen for nybrud og radikale forandringer i den spatiale orden sporet af en detektivisk »hunting for clues«³¹³ er det gennemgående læseprincip i Project on the City 1. Et dansk eksempel kunne være Tom Nielsens »Formløs – den moderne bys overskudslandskaber«,³¹⁴ der samtidig danner forbillede for mine casestudiers forsøg på at kortlægge urbane appelstrukturer³¹⁵ og bestemme byens ubestemte steder, åbninger, tomrum, osv..

3) *supplere den overordnede zenit-betragtning af rummet med samlede indfaldsvinkler der lægges til grund for stedsmæssige punktnedslag og undersøgelsesmæssige sammenligningskriterier.*

Denne lokaliserede helhedsforståelse minder i grove træk om Choras »bønnemetode«,³¹⁶ Chora anvender ikke sampling, men et tilfældighedsprincip hvor punktnedslagene udvælges uden noget intentionelt mønster, men princippet er det samme. Den olympiske kortlægningsprocedurer overordnede bybillede gennembores og suppleres af et vilkårligt og superspecifikt forståelsesperspektiv.

Jeg forsøger noget tilsvarende i mine casestudiers lokaliserede og laterale 'øjenvidneskildringer' – fra f.eks. ruten gennem 'det gamle' Dubai, urtehaverne ved vandtårnet i Hasle og MBK shoppingcentret i Bangkok – selvom udvælgelsen af de lokale 'miniscenarier' er ikke systematiseret på samme måde som hos Chora. (De udvælges i stedet ud fra en tematisk relevans).

4) *udvide forestillingen om bylandskabet ved at inddrage og udforske aktørernes repræsentationer og de kollektive fortællinger med henblik på at tilføje oplevelsesmæssige og 'naive' aspekter til den todimensionelle kartografiske objektive distance.*

Et forståelsesperspektiv med klare paralleller til Situationisternes psykogeografiske kort, der i forlængelse af flâneur traditionen eksperimenterer med at optegne byens emotionelle felter.³¹⁷ Et eksempel fra afhandlingens casestudier på anvendelse af en sådan repræsentationsstrategi kunne være de mange citater fra rejsebrochurer, reklameskilte og udtalelser fra forskellige developere eller forsøget i [O2]-by fortællingen på at se den nutidige by med forstads menneskets almindelige og hverdagsagtige 'briller' – bilforruden.

Det eklektiske atlas repræsenterer ligesom Metapolis ordbogens labyrintiske begrebsapparat og Koolhaas' kalejdoskopiske protokol en ny generation af postmoderne byteorier,³¹⁸ som på en række punkter trækker paralleller til casestudiernes analytiske kortlægninger og forsøg på at sprænge det Nolli-paradigme, der i grove træk har holdt sammen på den arkitektoniske byforståelse siden midten af 1800-tallet.³¹⁹ De tre eksempler og afhandlingens casestudier har forskellige analytiske tilgange til det bymæssige og rummer hvert sit sæt af kendetegn på samtidens urbanitetsformer men peger ikke desto mindre samstemmende på det forhold, at størstedelen af de nutidige byområder, som skyder op i Asien, i Europa, i Amerika – over det meste af verden, fremtræder som formløse, usammenhængende nærmest tågeagtige mønstre, når de anskues med den traditionelle zenit betragtnings enheds- og fortætningssøgende blik.³²⁰

312. Se Corner & MeaLean 1995.

313. Boeri 2001, s. 367.

314. Nielsen 2001.

315. Jf. Iser 1978.

316. Se Bunschoten mfl. 2001.

317. Se Sadler 1999.

318. "Postmoderne" i idehistorisk betydning, projekterne har ikke noget at gøre med den postmodernistiske (stil)diskussion der prægede arkitekturen op igennem 80'erne.

319. Den italienske arkitekt Giamattista Nollis kort over Rom fra 1748 står med sit klare figur/grund mønster, den indgraverede pilgrimsrute og optegningerne af de kulturelle og religiøse rum som repræsentationen for arkitekturens primat over både urbs og civitas. For en nærmere præsentation af det arkitektonisk definerede rum som byens essentielle gestalt, se Rasmussen 1966.

320. Boeri 2001, s. 364.

Når disse aktuelle bystudiers forskelligartede læsninger af den nutidige by kritiserer de kognitive kort, som skelner mellem center og periferi, privat og offentligt rum, udviklingsområder og regulære bydele,³²¹ er det, for at cementere pointen, ikke udtryk for, at de respektive undersøgelser afstår fra at foretage analytiske distinktioner gennem kortlægninger. »The Metapolis Dictionary«, »Project on the City 1«, Boeris »Eklektiske Atlas« og afhandlingens fortællinger om den nutidige by er beslægtede bestræbelser på at udvikle de hidtidige kortlægningsprocedurer (fag)afgrænsede mediering af byvirkeligheden i retning af en mere interdisciplinær og encyklopædisk strategi. Samtidig er det et forsøg på at udvide selve undersøgelsesterrænet ved at inddrage og optegne de ikke geografiske narrativer og andre immaterielle sider af urbaniteten, som den klassiske figur-grund-skematik ikke indfanger.

Arkitekterne bag de tre undersøgelser arbejder ligesom jeg fortsat på at forstå byen ved at repræsentere den,³²² og den kritiske revision af de gamle korts vokabular og repræsentative system ligger i klar forlængelse af en tradition med rødder tilbage til blandt andre: Constantinos Doxiadis kortlægninger af de menneskelige bosætningsmønstre fra slutningen af 60'erne i » Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements«;³²³ Guy Debord og Asger Jorns' psykogeografiske kort fra midten af 50'erne; Gordon Cullens serielle afbildninger af bevægelsessammenhænge i byrummet i »The Concise Townscape« fra slutningen af 50'erne;³²⁴ Yona Friedmans manifest for »L'Architecture Mobile« fra midten af 50'erne;³²⁵ Archigram, Team X og Metabolisternes utopiske byforestillinger fra 60'erne, (Koolhaas selv refererer til som de sidste utopister i sit forord til Project on the City 1);³²⁶ Peter & Alison Smithsons interesse for mobilitetens strukturlighed der kan spores tilbage til »Cluster City«³²⁷ projektet fra 1952; Melvin Webbers udforskning af byen som ikke-sted i »The Urban Place and the Nonplace Urban Realm« fra begyndelsen af 60'erne;³²⁸ Kevin Lynchs undersøgelser i 70'erne i »The Image of The City«³²⁹ af de amerikanske byers billedlighed; Izenour, Venturi & Scott Browns studier af sammenhængen mellem hastighed, skala og ikonografi i »Learning from Las Vegas« publiceret i 72;³³⁰

321. Op. cit., s. 366.

322. Mark Wigley har argumenteret for, at denne vedholdenhed dybest set skyldes arkitekternes kamp imod opløsningen af byen – forsøgene på at repræsentere byen aftegner også en modstand. Se Wigley 2002, s. 103 – 121.

323. Doxiadis 1968.

324. Cullen 1967.

325. Se Lebesque & van Vliissingen (red.) 1999.

326. Koolhaas 2001b, s. 27.

327. Se Sadler 1999.

328. Webber 1964.

329. Lynch 1960.

330. Izenour, Venturi, Scott Brown 1972 (1.udg./ 1997 (15 udg.).

Colin Rowe & Fred Koettters forsøg på at genforene det sprængte bybillede under en ny samlet repræsentationslogik i »Collage City« fra slutningen af 70'erne;³³¹ og Carsten Juel-Christiansens søgen efter byens transhistoriske enhedsfigurer i »Monument og Niche«³³² fra midt 80'erne³³³ - for blot at nævne et par eksempler på den tradition afhandlingens casestudier og de uvisse strategier trækker på.

Parallele læsninger

Studierne af [O2]-Byen, Sukhumvit Line og Dubai bygger som de tre komparative eksempler videre på denne tradition ved at teste og opdatere en række af de ovenstående teorier: beretningen fra Dubai giver f.eks. anledning til at revidere Kevin Lynchs billede af byen og udvide hans fem kategorier edge, node, path, landmark og district med et benchmark, der kan begrebsliggøre udformningen af bylandskabet som et verdensomspændende brand, fordi den globaliserede bystat er blevet selv-refleksiv og derfor må opfattes som The City of The Image. [O2]-Byens skiltning viste, hvordan den histocentriske byforståelse har gjort markedsføringen af byen til, hvad Izenour, Venturi & Scott Brown ville kalde en »lokkedue«.

Repræsentationen af byen i fri arkitekturhistorisk fortolkning. Borgen ved vandet forvandles til en 'and' på havnen.

331. Rowe & Koetter 1978.

332. Juel-Christiansen 1985.

333. Stefano Boeri re-aktualiserer selv Carsten Juel-Christiansens pionerarbejde i artiklen »Eklektiske Atlanten – vier mögliche Blicke auf die Stadt«. Boeri 1998, s. 107.

Bangkoks udflydende byområder tydeliggjorde, at Gordon Cullens serielle vision ikke kan indramme meningsfulde sammenhænge i den generiske bys rumlige og sociale organisation, og at Juel-Christiansens begreb om overgange ikke kan bruges som distinktion mellem center og periferi, fortid og nutid, 'inde' og 'ude', fordi forstaden er trængt ind over alt i den generiske by- osv. På den måde tegner afhandlingens tre casestudier ligesom Metapolis ordbogen, Harvard-projektet og de eklektiske atlas videre på de gamle kort ved, dels at assimilere en nutidig situation i en allerede (aner)kendt repræsentativ logik, dels ved at omforme selve forståelseskemaet med nye kartografier. Og fortællingerne om de nutidige byområder i Århus, Bangkok og Dubai har flere paralleller til de tre postmoderne læsninger af byen. Der er ikke på forhånd ekspliciteret nogen dogmer eller doktriner, som samler observationerne under én forklarende teori, og det sonderende intertekstuelle blik, der præger de tre casestudier, har ikke ét fokuseret sigte, der spejder efter en mulig integritet. De inddragede teorier udgør et eklektisk repertoire og fungerer - i tråd med Project on The City 1 - som en 'heuristisk motor',³³⁴ der hen ad vejen åbner for en mangfoldighed af indsigter knyttende sig til en vifte af politiske, socio-økonomiske, kulturelle og spatiale paradigmer, hvis samspil danner en multiperspektivisk fortolkningsramme.

Afhandlingens fortællinger forsøger ligesom The Metapolis Dictionary at tegne en flerstrengt kontur af en komplekst sammensat byvirkeligheds grænseoverskridende geografier ved at 'se til siden' på tværs af de etablerede paradigmers foci efter karakteristiske fluktuationer i tiden. Det empiriske materiale indsamles som i Harvard projektet og det eklektiske atlas abduktivt, og giver undersøgelserne karakter af 'opdagelsesrejser' med et strukturelt og narrativ plan, der delvist spores af en dominant (infra)struktur³³⁵ og delvist fremkaldes via fænomenologiske registreringer på stedet.

Fortællingerne kombinerer ligesom det eklektiske atlas en olympisk optik, der giver overblik over større strukturer og andre overordnede mønstre med et konkret oplevelsesplan af labyrintisk indsigt.³³⁶ Afhandlingens sproglige og visuelle reportager udgør i stil med det eklektiske atlas og Project on the

334. Heuristisk af græsk heureka, at finde, eller »jeg har fundet det« som tillægges Arkimedes, da han opdagede loven om legemers vægttab i vand. En heuristisk søgning vil sige at opfinde eller opdage. Pointen er altså at forsøge nye tankeveje for at komme frem til en forklaring, hypotese eller forståelse. I stedet for at vælge mellem kendte hypoteser, opfindes nye hypoteser ved at anskue problemet fra en ny vinkel. Kunne løsningen måske være i en anden boldgade? Ud fra sådanne tankemæssige spring må man så foretage en vurdering af, om den nye vinkel passer bedre til problemet. Navigation i hyperstrukturerede tekster bygger eksempelvis på heuristisk søgning. Jf. Balla, 1985, her frit citeret efter <http://www.fysio.dk/sw6451.asp> (april 2004).

335. I Project on the City 1 hedder hovedstrukturen: Chronology, Ideology, Architecture, Money, Landscape, Policy & Infrastructure. I afhandlingens case studier er det: omløb, snit og punktnedslag.

336. Denne dobbelte sensibilitet af detektivfortæller og masterplaner, der er fremtrædende især i Bangkok casen, er bl.a. inspireret af Michel de Certeau. Se Certeau 1988.

City 1 en form for overlejlrede læsninger, hvor fysiske strukturer, konkrete rum og bygninger, politiske projektioner, sociale grænsedragninger, kulturelle markeringer og landskabelige topografier forenes til et sammensat forståelseslag. De nye 'indrammende' talemåder:

»**urbanisme**«, »**city**«, »**[H]edge City**«, »**Bevægede agora**«, »**Decoy Urbanism**«, »**Histocentrisk bybillede**«, »**Modernism Classic**«, »**Nolli-paradigme**«, »**Vektoriserede plaza**« ([O2]-Byen); »**Zip.urbanisme**«, »**The Interior Decorated Shed**«, »**City Accessible**«, »**Shopject**«, »**tilgængeligheds-hierakier**« (Bangkok); »**Benchmark**«, »**Bingo urbanisme**«, »**Junkspace de Luxe**«, »**Genius Logo**«, »**The City of The Image**«, »**Expoisering**«, »**Wonder-sprawl**«, »**Velstands wonderland**«, »**Citroyen Simulation**«, »**Jackpot fællesskab**«, »**Lyon's-Club-Urbanism**«, »**Benetton Idealisme**«, »**Public Display of Affinity, PDA**«, »**StoryTaylor urbanisme**«, »**Habitation d'Armer**« (Dubai)

Afhandlingens nye sproglige billede af byen

- der optræder i de tre fortællinger, er ligesom Koolhaas' glossarium og opslagene i Metapolis ordbogen alle hentet i en konkret sammenhæng, samtidig med at disse talemåder bevidst forsøger at forbinde nye karakteristiske 'udtryk' fra den urbane virkeligheds forskellige kontekster.

Spørgsmålet er så, om dette multimodale læseprincip, som anvendes i både The Metapolis Dictionary, Project on the City 1, det Eklektiske Atlas og denne afhandlings casestudier, åbner for nye måder at skabe sammenhængende meninger i urbane kontekster, og om der i disse eklektiske og uvisse strategier findes en grundstruktur eller systematik som peger mod en fælles analysemetodisk model.

Italesættelsen af byen som dynamisk genspejling af den urbane sammen'sætning'

Et af de fælles grundtræk, som forbinder de tre postmoderne eksempler med afhandlingens fortællinger, er den særlige opmærksomhed, der rettes mod brugen af sproget om byen og den kobling mellem selve italesættelsen og ændringerne i den urbane syntaks, som kan spores i de forskellige undersøgelser. De tre byfortællinger og de uvisse strategiers repræsentationer af byen går, som det demonstreres i det foregående, igennem sproget på en produktiv måde, der resulterer i massefremstilling af nye talemåder, hvis løse ledetråde bryder med den mimetiske repræsentationstanke. Uvisheden i forhold til byen har med Koolhaas' udtryk indhyllet byen i en »stealth indpakning«,³³⁷ som umuliggør 'Nolli-ekkoets' vanlige spejling. Repræsentationerne kan i den forstand ikke længere alene bygge på visuelle tilbagekastninger, og forståelsen af byen er derfor tvunget til at betjene sig af disse semantiske fremskrivningers produktive tekst – kontekst dynamik. De provisoriske anskuelser forsøger derfor konstant at genopfinde både sproget og byen i en form for gensidig kartografisk proces.

Glossariet i Koolhaas' mammutværk italesætter på den måde en ny kontekst af politiske, kulturelle og spatiale fænomener. De 70 kopibeskyttede neologismer repræsenterer deres eget rum og udgør samtidig en synligt fremhævet betydningsstruktur i selve teksten, der helt bogstaveligt bærer en stor del af den nye indsigt igennem projektet.³³⁸ De nye talemåder og udtryk blander sig i beskrivelsen af The Pearl River Delta som grafiske accenter og fremmedord i det eksisterende vokabular om byen. Harvard gruppens eklektiske kortlægninger PHOTOSHOPPER³³⁹ i den sproglige repræsentation. ©-udtrykkene udvider i den forstand de 'gamle' politiske, kulturelle og spatiale kategorier gennem flertydige sprogpil, nye betydningskombinationer og gradbøjninger af grammatikken.³⁴⁰ Interessen for byens forandringsdynamikker kommer til udtryk som sproglige mutationer. For eksempel: den politiske affarvning af rummet i det postkommunistiske Kina har ifølge Harvard undersøgelsen til en vis grad usynliggjort den ideologiske gennemlysning af det kulturelle spektrum og italesættes derfor som INFRARED© - usynlig rød ideologi skrevet med 'CAPITAL' LETTERS. Den 'storebroderlige' kontrol oppefra er i stedet blevet mere panoptisk,

337. Koolhaas 2001b, s. 28.

338. God faglitteratur har som oftest et indeks, men glossariet til "det store spring frem" er mere end ornehuller til teksten. Harvard glossariet henviser i høj grad til sig selv (se illustration) og kan derfor sidestilles med selve den struktur (Chronology, Ideology, Architecture, Money, Landscape, Policy & Infrastructure) som undersøges.

339. PHOTOSHOP© er samtidig en af de nye terminologier. "PHOTOSHOP© is the freedom to manipulate not images but urban substance" Koolhaas 2001a, s. 707.

340. Diskursanalysen vil tale om forandring. Nye begreber vil iflg. Norman Fairclough altid trække på de tidligere forståelsesrammers betydninger. Se Jørgensen & Phillips 1999, s. 13.

mere klinisk og identificeres med et foucault'sk princip om DICTATORSHIP OF THE EYE©. MORE IS MORE© henviser med modsat fortegn til et af mantraerne for den arkitektoniske modernisme³⁴¹ og fortæller, hvordan den 'statskapitalistiske' moderniseringsbølge, som ruller gennem Perleflodsdeltaet, har transformeret den ideologiske retorik fra at være officielle og opbyggelige taler til at bestå i økonomisk tal-kunst og privat byggeboom, der har varegjort arkitekttegningen og skabt fundamentet for en ny kvantitativ æstetik – osv. De sproglige logoer er hægtet sammen og dukker op som gennemgående pejlemærker i teksten. (se illustration på næste opslag)

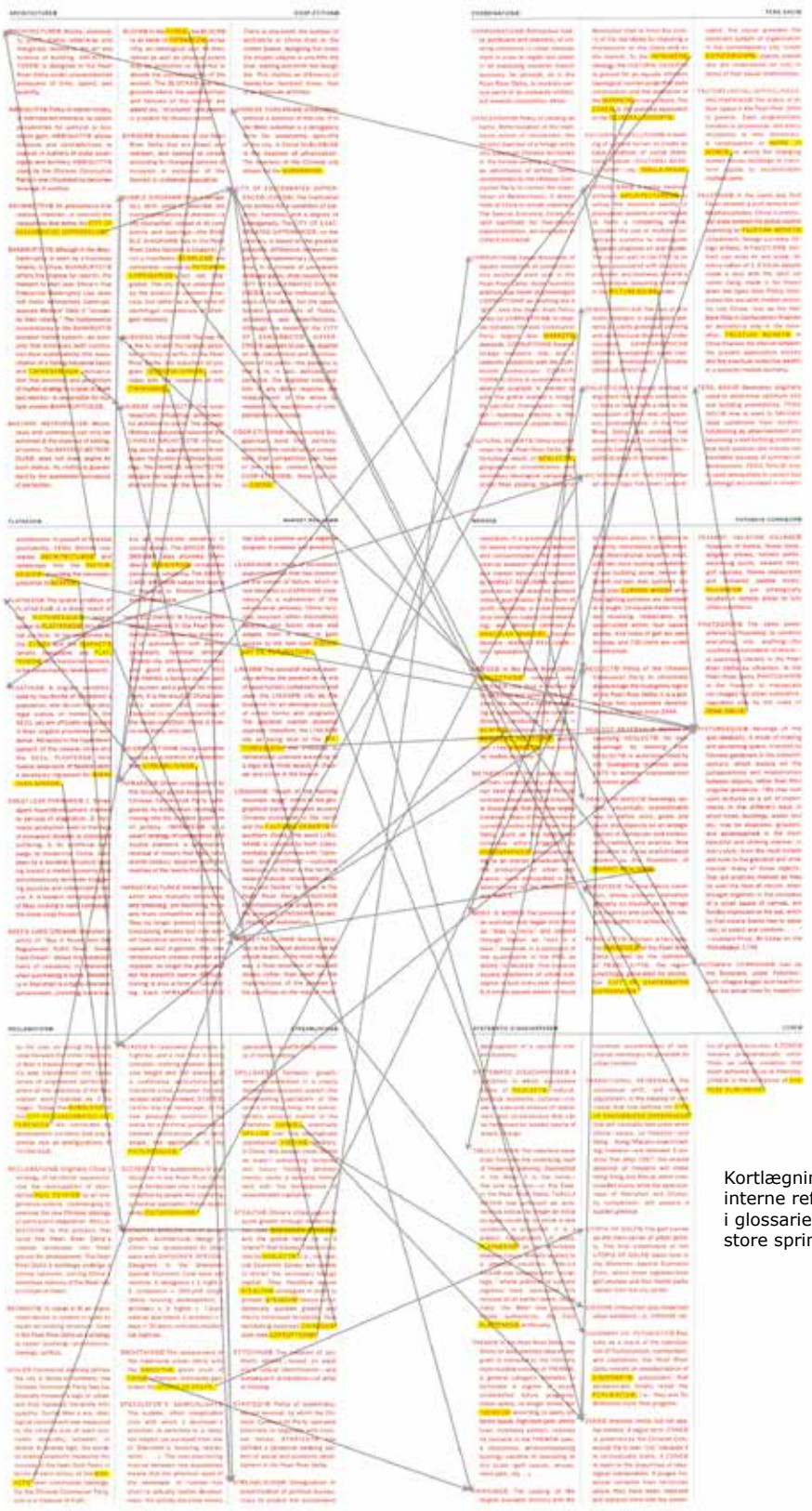
Italesættelsen er, som eksemplerne viser, ofte spydige nærmest 'stigmatiserende'³⁴² og udgør en form for hyper-repræsentationer, idet de på en gang er forbundne og gennemgående kendetegn i den fysiske kontekst og samtidig en slags appelstruktur af bogmærker eller »post-it«³⁴³ blade i selve teksten. Det nyudviklede referencesystem af fremhævede [see]-udtryk skaber en slags sub-struktur af huller eller åbninger i udlægningen, der punktvis underminerer læsningens kontinuerte forløb på samme måde, som hypertextens knudepunkter kortslutter den analoge tekst.

Også The Metapolis Dictionary er pakket med neologismer: *a-couplings, blondels, commensalism, digitnature, livrid, park-ing, rurban life, telepolis, tropism, X-Architecture*, osv.. Opslagsværket er i den forstand mere en 'om' end retskrivningsordbog for de etablerede arkitektur- og kontekstbegreber, men manifestet har trods det ukonventionelle ordforråd ikke nogen anvisninger for autoriserede læsninger. Den hyperstrukturerede tekst bærer ikke nogen entydig forforståelse i sig, da betydningsdannelsen 'springer' alt efter læsernes respektive interesser og indfaldsvinkler. De enkelte udtryks uddybende tekststykker og visualiseringer kædes ikke sammen af en retvisende syntaks, der peger på et bagvedliggende og entydigt forståelsessystem. Opslaget 'function' giver eksempelvis en forklaring med fem henvisninger, der efter bare to uddybende

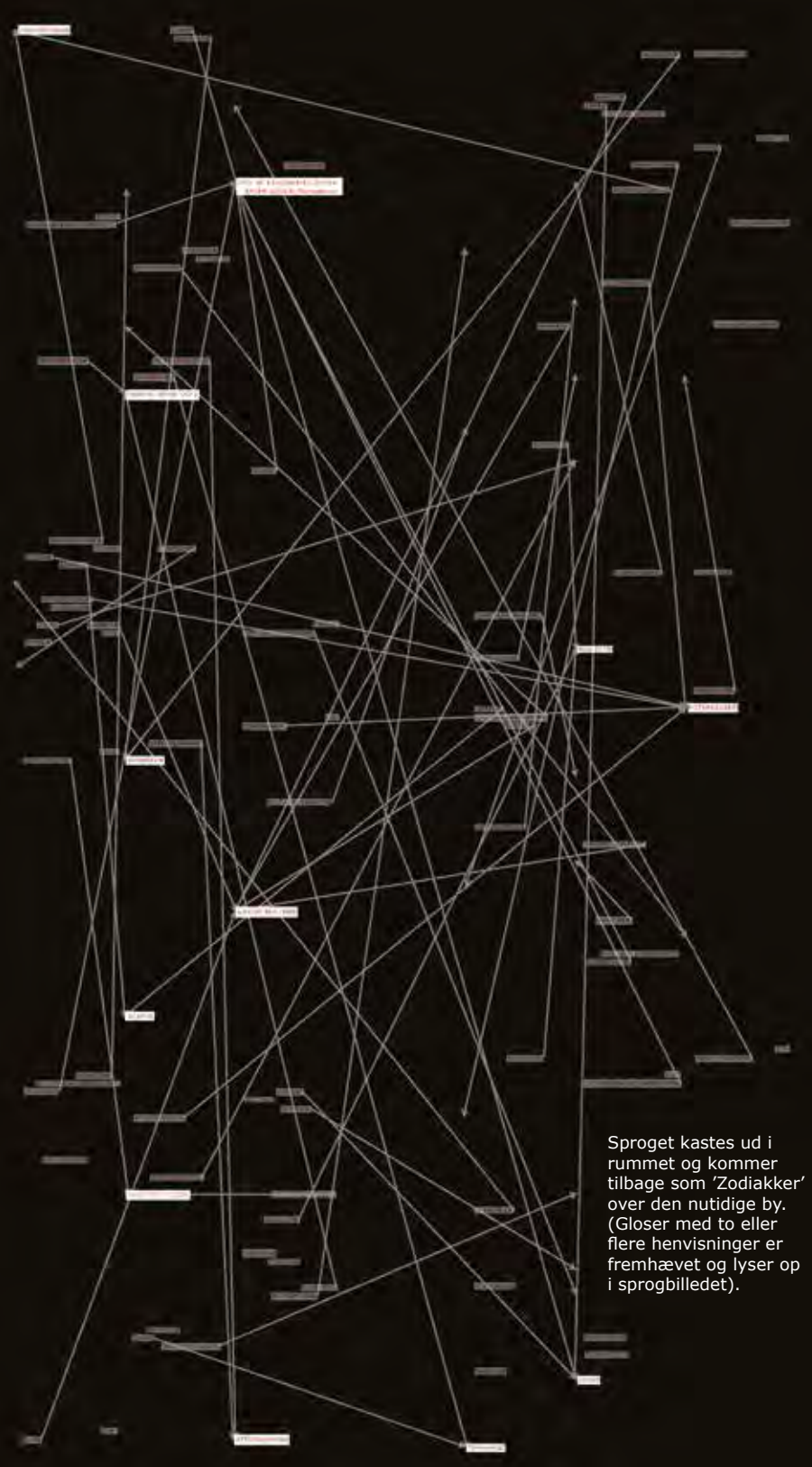
341. Mies brugte det gamle Sullivan diktum »Less is More« som program for sine skyskrabere og i dag står denne abstrakte æstetik som symbol(et) for den allestedsnærværende kapitalisme. Associationskæden som trækkes op lyder altså: »Less is more« = modernisme, »Less is a Bore« (Venturi) = postmodernisme og »More is More« = hypermodernisme. Det statskapitalistiske formsprog i PRD bygger i den forstand på en stilistisk tautologi – så trods den tilsyneladende lighed med den vestlige modernisme, citerer kineserne i virkeligheden sig selv.

342. Neologismernes retoriske spydighed og store sproglige symboladning der udfolder flere betydningslag, 'sømmer' de sproglige repræsentationer til teksten som analytiske pejlemærker. 'Stigmatiserende' er desuden en karakteristisk af Koolhaas forfatterskab. Flere af Koolhaas' tekster og essays (specielt The Generic City og Junk Space der inddrages i afhandlingens byfortællinger) har dette gonzo-journalistiske præg hvis 'stigmatisering' af stoffet, bringer en form for offergave, idet den retoriske 'anatematisering' (banlysningen) samtidig 'uddriver' betydning af sproget. En af pointerne er altså, at vi er nødt til at 'komme ud' af sprogets konventionelle repræsentationsform for at kunne forstå den nutidige by.

343. »Post-it« er handelsnavnet for de gule sedler mange bruger som opslagsmærker i bøger og lign.. Tekster som læses flere gange har det med at samle flere lag af disse 'farvede' klistermærker, som dermed bliver til en slags øjefaldende logbog over de forskellige forståelsesappeller, som teksten sender læseren. Det er kun en 100% sympatisk læsning, der er 'post-it' fri. Påstanden her er, at det er umuligt at læse byen helt indforstået, der vil altid være en appelstruktur af ny indsigt som må 'postes' - og det er denne forståelsesmekanisme som [see]-udtrykkene markerer og forsøger at optrælle. Se La Varra 2001, s. 426 – 431.

Kortlægning af de interne referencer i glossariet til »det store spring frem«

Sproget kastes ud i rummet og kommer tilbage som 'Zodiakker' over den nutidige by. (Gloser med to eller flere henvisninger er fremhævet og lyser op i sprog billedet).

001 Function → activity/dynamism → act-n → action/critical
002 Function → activity/dynamism → act-n → activation
003 Function → activity/dynamism → act-n → activity
004 Function → activity/dynamism → act-n → logic
005 Function → activity/dynamism → act-n → direct
006 Function → activity/dynamism → act-n → unrestrained
007 Function → activity/dynamism → act-n → factors

008 Function → activity/dynamism → aformal → activity
009 Function → activity/dynamism → aformal → a-scalarity
010 Function → activity/dynamism → aformal → dynamism
011 Function → activity/dynamism → aformal → extroversion
012 Function → activity/dynamism → aformal → factors of form
013 Function → activity/dynamism → aformal → informal
014 Function → activity/dynamism → aformal → inform(ation)al
015 Function → activity/dynamism → aformal → logic
016 Function → activity/dynamism → aformal → fuzzy
017 Function → activity/dynamism → aformal → negotiate
018 Function → activity/dynamism → aformal → no-form
019 Function → activity/dynamism → aformal → open
020 Function → activity/dynamism → aformal → time
021 Function → activity/dynamism → aformal → transgenetic

022 Function → activity/dynamism → flexibility → activity
023 Function → activity/dynamism → flexibility → act-n
024 Function → activity/dynamism → flexibility → ambiguity
025 Function → activity/dynamism → flexibility → elastic
026 Function → activity/dynamism → flexibility → hybrid
027 Function → activity/dynamism → flexibility → intelligence
028 Function → activity/dynamism → flexibility → limit
029 Function → activity/dynamism → flexibility → logic, direct
030 Function → activity/dynamism → flexibility → multi
031 Function → activity/dynamism → flexibility → no-form
032 Function → activity/dynamism → flexibility → open
033 Function → activity/dynamism → flexibility → plural
034 Function → activity/dynamism → flexibility → production
035 Function → activity/dynamism → flexibility → intelligent
036 Function → activity/dynamism → flexibility → stenosis
037 Function → activity/dynamism → flexibility → strategy
038 Function → activity/dynamism → flexibility → topology
039 Function → activity/dynamism → flexibility → versatility

040 Function → activity/dynamism → function → activity/dynamism
041 Function → activity/dynamism → function → act-n
042 Function → activity/dynamism → function → leisure
043 Function → activity/dynamism → function → program
044 Function → activity/dynamism → function → use

045 Function → activity/dynamism → infiltration → action/critical
046 Function → activity/dynamism → infiltration → appropriation strategies
047 Function → activity/dynamism → infiltration → camouflage
048 Function → activity/dynamism → infiltration → cohabitation
049 Function → activity/dynamism → infiltration → complicity
050 Function → activity/dynamism → infiltration → foreignness
051 Function → activity/dynamism → infiltration → gaze/tactical gaze
052 Function → activity/dynamism → infiltration → graft
053 Function → activity/dynamism → infiltration → in-filtration
054 Function → activity/dynamism → infiltration → intrusiveness
055 Function → activity/dynamism → infiltration → meldings
056 Function → activity/dynamism → infiltration → stenosis
057 Function → activity/dynamism → infiltration → synergy
058 Function → activity/dynamism → infiltration → tourism
059 Function → activity/dynamism → infiltration → transversality

060 Function → activity/dynamism → in-out → activity
061 Function → activity/dynamism → in-out → appropriation strategies
062 Function → activity/dynamism → in-out → areas of opportunity
063 Function → activity/dynamism → in-out → community
064 Function → activity/dynamism → in-out → ephemeral
065 Function → activity/dynamism → in-out → extend
066 Function → activity/dynamism → in-out → fragile
067 Function → activity/dynamism → in-out → individual
068 Function → activity/dynamism → in-out → plural

069 Function → activity/dynamism → intelligence → ideas
070 Function → activity/dynamism → intelligence → knowledge
071 Function → activity/dynamism → intelligence → R+3D

072 Function → activity/dynamism → multi → avatar
073 Function → activity/dynamism → multi → chaos

074 Function → activity/dynamism → multi → complexity
075 Function → activity/dynamism → multi → dispositions
076 Function → activity/dynamism → multi → diversity
077 Function → activity/dynamism → multi → energy
078 Function → activity/dynamism → multi → (inter)weavings
079 Function → activity/dynamism → multi → multilayered
080 Function → activity/dynamism → multi → plural
081 Function → activity/dynamism → multi → poly
082 Function → activity/dynamism → multi → program
083 Function → activity/dynamism → multi → sequences
084 Function → activity/dynamism → multi → synergy
085 Function → activity/dynamism → multi → versatility
086 Function → activity/dynamism → multi → X-Architecture

087 Function → activity/dynamism → operative → action
088 Function → activity/dynamism → operative → activity
089 Function → activity/dynamism → operative → devices
090 Function → activity/dynamism → operative → operative
091 Function → activity/dynamism → operative → strategy

092 Function → activity/dynamism → plural → activity
093 Function → activity/dynamism → plural → complexity
094 Function → activity/dynamism → plural → i(my)self
095 Function → activity/dynamism → plural → multi
096 Function → activity/dynamism → plural → one is many
097 Function → activity/dynamism → plural → poly
098 Function → activity/dynamism → plural → simultaneous
099 Function → activity/dynamism → plural → synthetical

100 Function → activity/dynamism → product → advertising
101 Function → activity/dynamism → product → artificial
102 Function → activity/dynamism → product → economy
103 Function → activity/dynamism → product → marks
104 Function → activity/dynamism → product → matter
105 Function → activity/dynamism → product → object
106 Function → activity/dynamism → product → production
107 Function → activity/dynamism → product → intelligent
108 Function → activity/dynamism → product → prototypes
109 Function → activity/dynamism → product → standardisation

110 Function → activity/dynamism → program → activity
111 Function → activity/dynamism → program → arches of development
112 Function → activity/dynamism → program → architecture
113 Function → activity/dynamism → program → areas of impunity
114 Function → activity/dynamism → program → complexity
115 Function → activity/dynamism → program → field
116 Function → activity/dynamism → program → function
117 Function → activity/dynamism → program → hybrid
118 Function → activity/dynamism → program → multi
119 Function → activity/dynamism → program → negotiate

120 Function → act-n → action/critical → abroad, etc
121 Function → act-n → action/critical → activation
122 Function → act-n → action/critical → advanced
123 Function → act-n → action/critical → animation
124 Function → act-n → action/critical → arches of development
125 Function → act-n → action/critical → architecture
126 Function → act-n → action/critical → associate
127 Function → act-n → action/critical → overlap
128 Function → act-n → action/critical → connect
129 Function → act-n → action/critical → udacity
130 Function → act-n → action/critical → collaging
131 Function → act-n → action/critical → criteria
132 Function → act-n → action/critical → dictionary
133 Function → act-n → action/critical → direct
134 Function → act-n → action/critical → dissolved architecture
135 Function → act-n → action/critical → essay
136 Function → act-n → action/critical → essayist knowledge
137 Function → act-n → action/critical → extroversion
138 Function → act-n → action/critical → factors of form
139 Function → act-n → action/critical → form
140 Function → act-n → action/critical → gaze tactical gaze
141 Function → act-n → action/critical → holistic
142 Function → act-n → action/critical → indisciplin
143 Function → act-n → action/critical → infiltration
144 Function → act-n → action/critical → inform(ation)al

145 Function → act-n → action/critical → innovation
146 Function → act-n → action/critical → interaction
147 Function → act-n → action/critical → language

148 Function → act-n → action/critical → logic, direct
149 Function → act-n → action/critical → maps, battle
150 Function → act-n → action/critical → Metapolis
151 Function → act-n → action/critical → moral
152 Function → act-n → action/critical → name
153 Function → act-n → action/critical → operative
154 Function → act-n → action/critical → positioning
155 Function → act-n → action/critical → proneoism
156 Function → act-n → action/critical → reality
157 Function → act-n → action/critical → relationships
158 Function → act-n → action/critical → transitive
159 Function → act-n → action/critical → tangent
160 Function → act-n → action/critical → time
161 Function → act-n → action/critical → transversality
162 Function → act-n → action/critical → unfolding

163 Function → act-n → activation → action/critical
164 Function → act-n → activation → act-n
165 Function → act-n → activation → avatar
166 Function → act-n → activation → client
167 Function → act-n → activation → context
168 Function → act-n → activation → decisions
169 Function → act-n → activation → environment
170 Function → act-n → activation → field

171 Function → act-n → activity → act-n
172 Function → act-n → activity → aformal
173 Function → act-n → activity → flexibility
174 Function → act-n → activity → function
175 Function → act-n → activity → infiltration
176 Function → act-n → activity → in/out
177 Function → act-n → activity → intelligence
178 Function → act-n → activity → multi
179 Function → act-n → activity → operative
180 Function → act-n → activity → plural
181 Function → act-n → activity → product
182 Function → act-n → activity → program

183 Function → act-n → logic → architecture

184 Function → act-n → direct → blunt
185 Function → act-n → direct → essayist
186 Function → act-n → direct → knowledge
187 Function → act-n → direct → open
188 Function → act-n → direct → yes!

189 Function → act-n → unrestrained → advanced
190 Function → act-n → unrestrained → colours
191 Function → act-n → unrestrained → competition
192 Function → act-n → unrestrained → extroversion
193 Function → act-n → unrestrained → factors of form
194 Function → act-n → unrestrained → inform(ation)al
195 Function → act-n → unrestrained → in/uninhibited
196 Function → act-n → unrestrained → joy
197 Function → act-n → unrestrained → open
198 Function → act-n → unrestrained → optimism
199 Function → act-n → unrestrained → yes!

200 Function → leisure → ecology, active → a-couplings
201 Function → leisure → ecology, active → agriculture
202 Function → leisure → ecology, active → artificial
203 Function → leisure → ecology, active → cover
204 Function → leisure → ecology, active → eco
205 Function → leisure → ecology, active → geography
206 Function → leisure → ecology, active → land-arch
207 Function → leisure → ecology, active → land-links
208 Function → leisure → ecology, active → landscape
209 Function → leisure → ecology, active → architecture/urbanism
210 Function → leisure → ecology, active → landscapes, operative
211 Function → leisure → ecology, active → land(s) in land
212 Function → leisure → ecology, active → landstrategy
213 Function → leisure → ecology, active → mats
214 Function → leisure → ecology, active → natuficio
215 Function → leisure → ecology, active → naturartificial
216 Function → leisure → ecology, active → surface

217 Function → leisure → economy → agriculture
218 Function → leisure → economy → client
219 Function → leisure → economy → midget & giant
220 Function → leisure → economy → eco-form

221 Function → leisure → economy → leisure
222 Function → leisure → economy → logic
223 Function → leisure → economy → fuzzy
224 Function → leisure → economy → moral
225 Function → leisure → economy → precision
226 Function → leisure → economy → product
227 Function → leisure → economy → re-information
228 Function → leisure → economy → system/dynamical
229 Function → leisure → economy → tourism

230 Function → leisure → fear/fair play → audacity
231 Function → leisure → fear/fair play → ideas
232 Function → leisure → fear/fair play → indisciplin
233 Function → leisure → fear/fair play → memory
234 Function → leisure → fear/fair play → threat
235 Function → leisure → fear/fair play → tracing

236 Function → leisure → game → chance
237 Function → leisure → game → client
238 Function → leisure → game → complicity
239 Function → leisure → game → interaction
240 Function → leisure → game → interactivity
241 Function → leisure → game → joy
242 Function → leisure → game → leisure
243 Function → leisure → game → system/dynamic

244 Function → leisure → hedonism → game
245 Function → leisure → hedonism → joy
246 Function → leisure → hedonism → leisure
247 Function → leisure → hedonism → ludic
248 Function → leisure → hedonism → optimism
249 Function → leisure → hedonism → pleasure
250 Function → leisure → hedonism → unrestrained

251 Function → leisure → house, the → diversity
252 Function → leisure → house, the → domestic
253 Function → leisure → house, the → economy
254 Function → leisure → house, the → housing
255 Function → leisure → house, the → housys
256 Function → leisure → house, the → leisure
257 Function → leisure → house, the → re-information
258 Function → leisure → house, the → spaces/public and private

259 Function → leisure → ludic → complicity
260 Function → leisure → ludic → game
261 Function → leisure → ludic → leisure
262 Function → leisure → ludic → pleasure
263 Function → leisure → ludic → unrestrained

264 Function → leisure → recycling → dynamism
265 Function → leisure → recycling → economy
266 Function → leisure → recycling → emergency
267 Function → leisure → recycling → entropy

268 Function → leisure → re-information → energy
269 Function → leisure → re-information → flows
270 Function → leisure → re-information → house, the
271 Function → leisure → re-information → interaction
272 Function → leisure → re-information → livrid
273 Function → leisure → re-information → Metapolis
274 Function → leisure → re-information → networks

275 Function → leisure → re-information → urbanism
276 Function → leisure → re-information → urbanism
277 Function → leisure → re-information → urbanism
278 Function → leisure → re-information → synergy
279 Function → leisure → re-information → tree/ photovoltaic tree

280 Function → leisure → re-information → synergy
281 Function → leisure → re-information → tree/ photovoltaic tree

282 Function → leisure → telepolis

283 Function → leisure → tourism → bank&beach
284 Function → leisure → tourism → Benidorm
285 Function → leisure → tourism → de-location
286 Function → leisure → tourism → economy
287 Function → leisure → tourism → hotel
288 Function → leisure → tourism → infiltration
289 Function → leisure → tourism → overflow
290 Function → leisure → tourism → trip
291 Function → leisure → tourism → urbs / orbs
292 Function → leisure → tourism → virtual

En ufuldstændig liste over opslaget »Function's« betydningsvarianter

efteropslag har forgrenet sin betydning til et netværk på hundredvis af mulige meningssammenhænge. Den forgrenede begrebsudfoldning bryder med et hierarkisk doxa ved at henvise tilbage og på kryds af meningsforløbet. (se illustrationen på det foregående opslag) Metapolis ordbogens tekstelementer, illustrationer og essays kan ikke sammenstykes til en kontinuerlig fremadskridende læsning, og dermed er den metastrukturelle syntaks, som de tidligere teorier ville forsøge at forbinde til tekstens paradigme opløst. De encyklopædisk ordnede opslag har ikke en klar og overordnet opbygning af beskrivende elementer, der gør manifestets tekster til en entydig udsigelse repræsenterende én stringent forståelsesorden. Ordbogens mangfoldige udlægninger af det bymæssige har ikke en lineær struktur med et sæt af entydige syntakser, idet byen, som beskrives, ikke opfattes som en kontinuerlig tekst.

»This dictionary is aimed at constructing a hypothetical 'basic' web (a matrix of terms, a mesh of codes) open to crossing and combination: aimed at favoring, in the last instance, the recognition of that other network of forces and mechanisms that, in turn, comprises contemporary reality today».³⁴⁴

De hundredvis af opslag i Metapolis ordbogen, denne afhandlings egen serie af neologismer og glossariet i The Project on the City 1 danner i stedet udtryksskæder eller syntagmer³⁴⁵ med en funktion som løse 'citationer' mellem flere mulige læsninger af byen. Teksterne er i Boeri'sk forstand en eklektisk læsning af et eklektisk territorium,³⁴⁶ og de nye udtryk lader sig ikke reducere til et generaliseret leksikon af abstrakte termer eller fiks-punkter i en fast tekststruktur (på samme måde som den typologiske byforståelse reducerede byens spatiale strukturerede objekter til et sæt af arkitektoniske grundtyper), fordi 'bindeleddet' i byens sprog er destabiliseret:

»Today, the principle of difference no longer acts between the homogeneous and distinct parts of the city [between the nineteenth-century tissue, the medieval center, the peripheral housing projects, etc], but rather between each molecule of the new diffuse city. And the principle of variation, rather than conjugating the individuality of a homogeneous entity, acts instead by 'leaps' conjugating typological classes of urban facts dispersed over the territory: the infinite variants of the single-family house, the craftsman's workshop, the shopping center, and so on».³⁴⁷

344. Gausa mfl., s. 14.

345. Syntagmet betegner indenfor lingvistikken et system af mindre betydningsskillende enheder f.eks.: »manden hed Ib« Her bruges begrebet imidlertid som udtryk for et system af meningsbærende enheder. DICTATORSHIP OF THE EYE© definerer således ikke en distinkt grænse i konteksten, men udpeger en åben 'platform' der giver et nyt indblik i PRDs sociokulturelle og spatiale logik.

346. Boeri 2001, s. 367.

347. Op. cit., s. 365.

Det eklektiske atlas repræsenterer en kortlægningsstrategi, hvis interpunktioner mellem det kartografiske subjekt, selve projektionen og det udmålte territorium forsøger det samme som Harvard projektet, Metapolis ordbogen og afhandlingens fortællinger; at skabe nye forbindelser mellem den urbane (sammen)sætning og den måde vi visuelt og sprogligt repræsenterer byen på. Boeri peger således i noterne for sit forskningsprogram på, at den »europæiske sætning«³⁴⁸ som skriver videre på de institutionelle paradigmer af politiske, kulturelle og spatiale repræsentationslogikker ikke længere kan finde mening i forandringsdynamikkerne og springene i den nutidige bymæssige kontekst, fordi den nye dominerende orden ikke er styret af »genkendelige syntakser«.³⁴⁹ Byens sprog er i vid udstrækning blevet generisk, fordi udviklingens forskellige udtryk er forbundet med globaliseringen, og går derfor igen over det meste af verden. Men det generiske bysprog giver, som Koolhaas bemærker ikke automatisk en global viden om byen, idet de nye udtryk (ufuldstændigt identificeret i Harvard glossariet, Metapolis ordbogen, og de tre casestudiers nye vokabular) ikke følger sig efter faste syntakser. Neologismerne og det eklektiske atlas' visuelle registratur er i udgangspunktet en indeksikal viden, hvis meningsindhold og årsagsrelationer ikke i sig selv siger noget om det spor eller mønster, de forskellige arkitektoniske, politiske, kulturelle, og spatiale udtryk 'afstedkommer'. Undersøgelserne siger noget om forandringerne i byen, men den nye viden kan ikke indskrives som en orden i de eksisterende paradigmer (og publiceres derfor under overskriften »mutationer«). Der tegner sig endnu ikke en fuldt kodificeret forståelse af de ustabile geografier, som optegnes. Den nutidige bys formløshed og manglende syntaks umuliggør indtil videre bestræbelserne på at afkode det mønstergyldige i by(kon)tekstens struktur. Koolhaas' sprogspil,³⁵⁰ de eklektiske kortlægninger og Metapolis ordbogens hypertekstlignende kombinatorik af illustrationer og talemåder kan derfor ses som forsøg på at bryde fri af mønstergyldighedsprincipet og etablere en form for brugbar 'ad hoc viden'³⁵¹ ved at opstille løse netværksfortegninger over meningsbærende elementer, der indsætter syntagmet (og ikke paradigmet)³⁵² som den centrale kategori i analysen af byen.

348. Op. cit., s. 361.

349. Op. cit., s. 364.

350. Koolhaas kommenterer i modsætning til Boeri og Metapolis forfatterne ikke det lingvistiske meta-niveau i undersøgelsens sproglige vending(er), vi må derfor tage ham på ordet, når han i introduktionen til det store spring frem slår fast, at de nye termer ikke blot er en ravage mod de etablerede diskurser.

351. Den amerikanske filosof John Rajchman er i artiklen »A new Pragmatism?« inde på noget af det samme, men kalder det for en pragmatisk diagrammatisk diagnostik. Se Rajchman 1998, s. 216.

352. Her i betydning af system; i modsætning til forløb. Eksemplerne interesserer sig for, hvordan de meningsbærende elementer er kædet sammen på kryds og tværs af de etablerede 'paradigmers' specifikke bøjningsmønstre. Et eksempel: begrebet INFRARED© erstatter kommunismen som mesterbetegner og repræsenterer en identitetsmæssig 'ekstraposition' – et usynligt spektrum, der står uden for den spatiale sammen'sætningen' som noget emfatisk substantielt. Det gennemlyser konteksten, har et væld af implikationer og står som princip udenfor de specifikke (spatiale) udsagn. INFRARED© er ikke et mønstergyldighedsprincip for byudviklingen i The Pearl River Delta, men et betydningbærende princip der optræder som 'led' i den identitetsmæssige organisering af rummet.

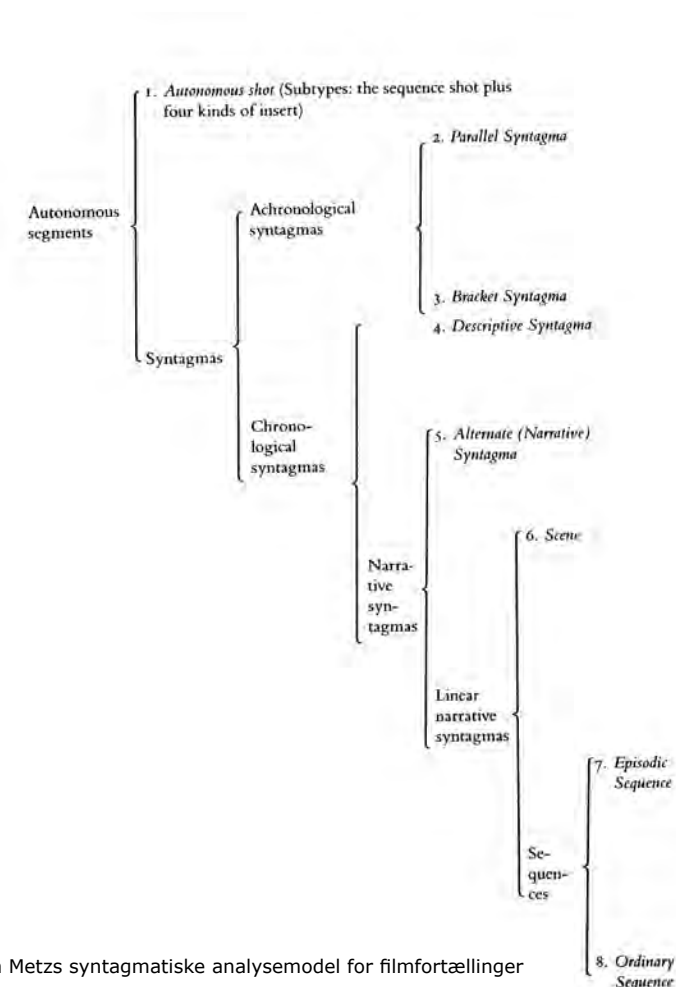
En syntagmatisk struktur i afhandlingens byfortællinger

Afhandlingens tre casestudier identificerer ligesom det store spring frem, det eklektiske atlas og Metapolis ordbogen nye urbane former og fænomener gennem nye talemåder, der enten monterer den nye virkelighed på et kendt kognitivt skema ved f.eks. at indplacere udtrykket som et indskudt led i en eksisterende terminologi som i tilfældet »The Interior Decorated Shed«, eller ved at introducere nye idiomer, der radikalt omformer den gangbare skematik som f.eks. »The City of the Image«. Fælles for de 'uvisse strategier' og fortællinger om [O2]-Byen, Sukhumvit Line og Dubai er, at de stiller spørgsmålstegn ved den paradigmatiske forklaringsform og forsøger at lokalisere nye betydningsbærende elementer, der kan positionere et nyt syntagmatisk forståelsesprincip. Neologismerne er i dobbelt forstand 'nodalpunkter' i den syntagmatiske læsning af byen. De er, dels privilegerede tegn, der danner en indgang til diskursen, dels 'led' i et løst forbundet netværk af indbyrdes forståelsesrelationer. Men syntagmet spiller også en fremtrædende rolle i selve læseproceduren.

Et af de gennemgående betydningsbærende forløb i afhandlingens casestudier er netop fortællingen - det narrative forløb. De indsamlede indtryk bringes i samspil og finder en ledetråd via beretningen, der ganske vist spores af en dominerende (infra)struktur, men der er i de tre fortællinger ikke nogen hermeneutisk garant som 'oppefra' videreformidler en bestemt tradition. Læsningerne tærer hele tiden på forskellige teorier. Udlægningen af konteksten sker lateralt ved at se til siden på tværs af forskellige diskurser og opbygges undervejs som et frit forløb af analytiske distinktioner. Meningssammenhængen er altså i sidste ende udtryk for en række retoriske valg, hvis 'sammenklippede' forløb (specielt [O2]-Byen og Sukhumvit Line fortællingerne) og punktmæssige undersøgelser af konteksten (mest fremtrædende i fortællingen om Dubai) kan begrebsliggøres ved hjælp af en syntagmatisk analysemodel.

Den norske medieforsker Elise Seip Tønnesen,³⁵³ har inspireret af den amerikanske semiotiker Christian Metz' syntagmatiske analysemodel for filmfortællinger³⁵⁴ (se nedenstående illustration) opstillet et program for analyser af e-tekstens retorik, der sætter Metz' otte grundsyntagmer: Autonomous shots, Parallel Syntagma, Bracket Syntagma, Descriptive Syntagma, Alternate Syntagma, Scene, Episodic Sequence & Ordinary Sequence i relation til: 1) distinktionen mellem temporære processer og spatialt strukturerende objekter og 2) relationen mellem enkle og sammensatte 'knudepunkter' i en given hypertext.

Hendes analysemodel er relevant i denne sammenhæng, idet den knytter en række forbindelser mellem filmkunsten og e-teksten, som gør det muligt at koble det filmiske format og hypertextlignende forløb i afhandlingens fortællingsstruktur til Project on the City 1, det eklektiske atlas og Metapolis ordbogens løst sammenstillede tekststykker.³⁵⁵

Christian Metz's syntagmatiske analysemodel for filmfortællinger

353. Tønnesen 2001: http://www.nordicom.gu.se/nordic_conference/iceland/papers/three/ETonnesen.doc (besøgt 07.04.2004).

354. Metz, Christian 1986.

355. Tønnesen diskuterer desuden, hvordan hypertexter kan bruges som redskab i undervisningen af 'fremmedsprogede' indvandrere i Norge. Det sidste aspekt er interessant fordi vi, som det påpeges i indledningen til det første case studie, på samme måde som 'den fremmede' i vid udstrækning mangler de nødvendige begreber og det fornødne sprog til at beskrive og forstå de fænomener, der kendetegner den nye urbane kontekst. Det vil imidlertid føre for vidt her at tage denne pointe op til nærmere diskussion.

Jeg vil senere vende tilbage til betydningen af distinktionen mellem temporære processer og spatialt strukturerende objekter og i første omgang identificere de otte grundsyntagmer i casestudiernes fortællestruktur.

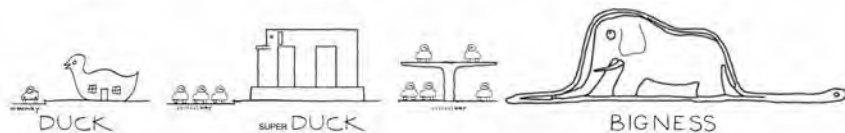
De fortløbende fortællinger afbrydes bl.a. af flere autonome indstillinger der forlader sporene: omløbet (O) i Århus, snittet (-) i Bangkok og punktnedslagene (::) i Dubai - enten som note, tangent eller satellitbetragtning. For eksempel diskussionen om Disneyfisering af eventyret i Dubai casen, der paralleliserer gentrificeringen folkefortællingen og tæmningen af begærshallucinationerne i indkøbscentret. Ekskursen til ©ity i [O2] casen, der udpeger 'midtbyen' som enklave og ikke center for organisk vækst, eller besøget i det afsidesliggende og lukkede Expodome Home Center i Bangkok, som illustrerer, hvordan den arkitektoniske stilart er blevet en simpel handelsvare. Et andet gennemgående retorisk greb er fortællingernes montager af forskellige arkitekturteorier, hos Metz' kaldet parallelsyntagmer, som resulterer i meta-abduktive hypoteser,³⁵⁶ der giver anledning til f.eks. at opdatere Izenour, Venturi og Scott Browns begreb »Duck« til en ide om »Super Duck-modernisme« og uden nogen direkte sammenhæng i det denotative plan relatere ajourføringen via Antoine de Saint-Exupery's »Le Petite Prince« til Koolhaas' begreb om Bigness.

Long Island Duckling
From "Duck" in "The Duckling"

Bangkok Ekstrem Højde
From "High-rise Duck" in "High-rise"

Harvard Model Architecture
From "A Model for Postindustrial Office"

356. Jeg trækker her på Rolf Johanssons diskussion af Umberto Ecos fire hypotesetyper: Overkodet abduktion, underkodet abduktion, kreativ abduktion og meta-abduktion. Se Johansson 2000, s. 13 -19.

Eller fortællingernes klammesyntagmer der leverer karakteristiske udklip af en konkret byvirkelighed som f.eks. de mange 'indrammende' talemåder og de passivt registrerende 'forbikørsels-beretninger' fra højbanen i Bangkok og ringvejen i Århus. Casestudiernes narrative forløb hører til under Metz' deskriptive syntagme og er for at citere Tønnessen: »..et **sentralt syntagme for å presentere kjennskap til en verden og en kultur, siden det først og fremmest viser relationen mellom elementer i et reelt eller kulturelt rom**«. ³⁵⁷

Casestudierne beskriver også forskellige rumlige sammenhænge ved hjælp af krydsklipninger. Bangkok fortællingens paralleliseringer af rummene over og under Sukhumvit banens spor er eksempel på, hvad Metz kalder et alternerende syntagme, der fletter forskellige handlingsforløb og separerede elementer til en sammenhængende historie – som når de to lag af symboløkonomier omkring BTS-stationerne bliver hængt sammen til ét forståelsesperspektiv, der eksemplificere og udfolder Koolhaas' begreb om 200% urbanisme.³⁵⁸ De tre fortællinger er alle bygget op ved hjælp af forskellige scener, det sjette af Metz' grundsyntagmer, der betegner beskrivelser af kontinuerlige sammenhænge i tid og rum indenfor sammenklippede fortællinger. Scene syntagmet er specielt fremtrædende i Bangkok og [O2] fortællingerne, hvis filmiske formater³⁵⁹ i høj grad oprulles via de fortløbende beretninger, men ses også i Dubai casens 'scene by scene' konstruktion af springende og hyper(kon)tekstuelle miljøskildringer. De sidste to af Metz' grundsyntagmer er den ordinære sekvens og den episodiske sekvens. De mange små citater fra rejsebrochure, reklameskilte og den 'direkte tale' fra f.eks. CEO arkitekt Lee Taler i Dubai casen er eksempler på betydningsbærende forløb af ordinære sekvenser.³⁶⁰ Fortællingerne har samtidig en række analytiske ekkoer, der går igen i alle tre 'episoder' om den nutidige by. Golf er eksempel på et sådant tema, der udvikles i episodiske sekvenser undervejs for at blive sammendraget til slut. I beretningen fra Århus blev fænomenet først og fremmest set i sammenhæng med sociale indikatorer (legeplads for overklassen i Skåde Bakker), i Bangkok bliver fænomenet relateret til Koolhaas glossarium og identificeret som en af Asiens nye postindustrielle livsstilsmarkører. I Dubai bliver UTOPIA OF GOLF© endelig udpeget som den mest fremtrædende af den postnationale sikkerhedsstats enklaver og dermed stykkevist indrammet til en af den nutidige bys universelle masterplaner.

357. Tønnessen 2001, s. 13

358. Der er således en parallel mellem Metz' alternerende syntagme og de samlede indfaldsvinkler der udgør det tredje betydningslag i det eklektiske atlas.

359. Sukhumvit Line og den ydre ringvej om Århus har som det påpeges i case studierne en strukturel betydning for de to byer, men fortællingernes kvalitative tilgang til fænomenet forsøger netop at gøre sporet til et betydningsbærende 'image-track'.

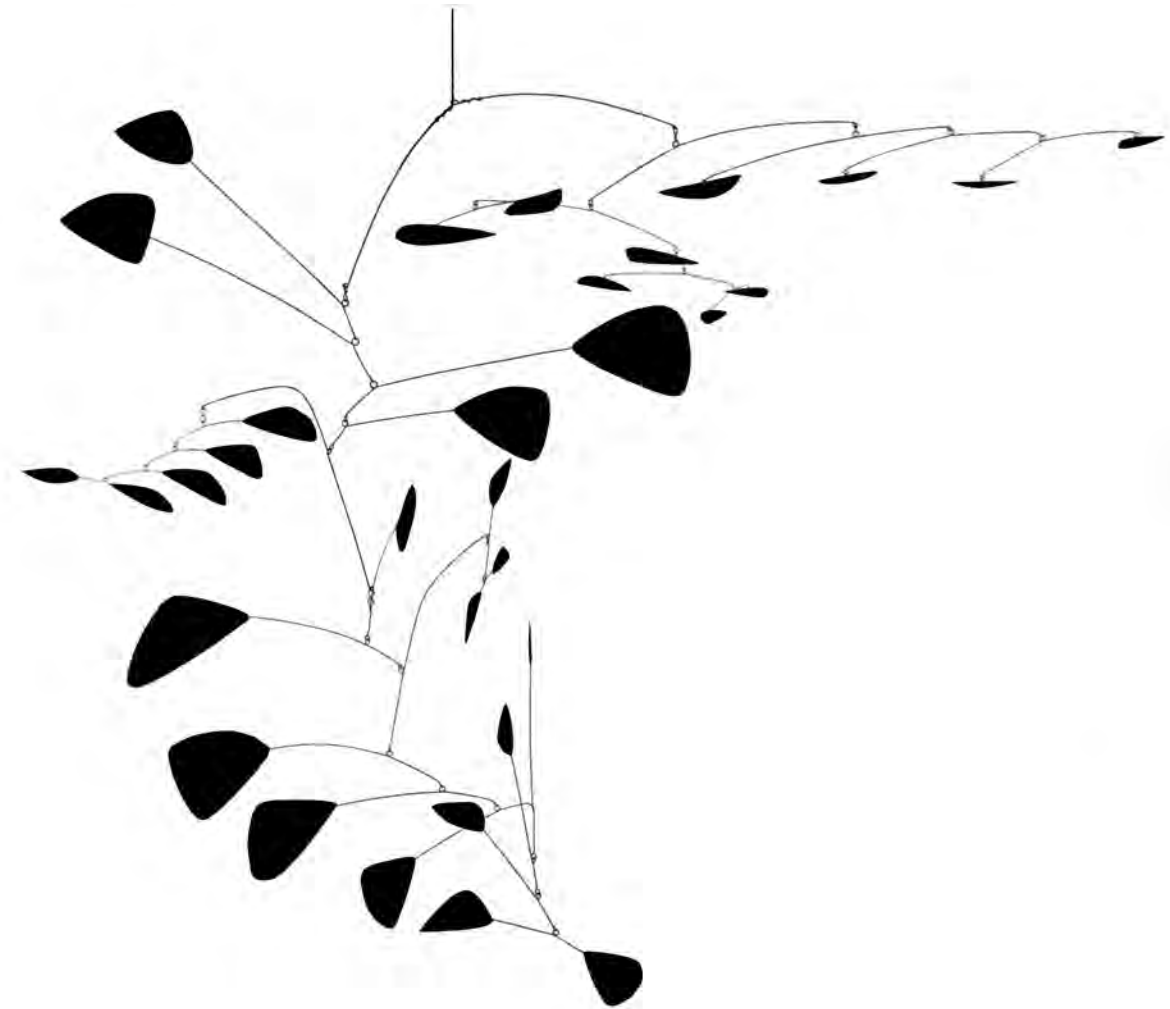
360. De ordinære og episodiske sekvenser har dermed ligheder med de 'naive' aktør-repræsentationer der indgår som det fjerde lag i det eklektiske atlas.

Det sammenlignende signalement af afhandlingens fortællinger og de tre 'uvisse strategier' peger på de løse citationer af meningsbærende elementer som et gennemgående mønster i selve italesættelsen af byen, der gør syntagmet til en central analysemetodisk kategori. Spørgsmålet er nu om projekternes syntagmatiske læseprincip og de løst forbundne kæder af analytiske distinktioner kan samles under en fælles forståelsesfigur.

En ustabil forståelsesmodel

Repræsentationer af komplekse mønstre ved hjælp af løse sammenstillinger af få meningsbærende elementer kendes allerede fra kunstens verden. Det bedste eksempel i denne sammenhæng er måske den amerikanske skulptør og billedhugger Alexander Calder's »Mobiler«, hvis non-figurative æstetik i en vis forstand billedliggør, hvad man kan kalde en simpel syntagmatiske forståelsesmodel. Calder's mobiler konstituerer i princippet én billedlig fakticitet³⁶¹ bestående af ganske få elementer, som hverken har en stabil form eller en fikseret position som sin 'sande' repræsentation. Mobilen er altid i en specifik konstellation, der gives ikke en mønstergyldig lejrning for skulpturen, og mobilen har derfor et næsten uendeligt indeks af skulpturlige motiver (se illustration overfor).

Nogle af skulpturens elementer er underordnede andre som satellitter og svinger automatisk med, hvis det overordnede led udsættes for påvirkninger. Enkelte led er nærmest autonome og bevæges kun indirekte – og andre igen opfører sig som løse associationer, der tilsyneladende roterer om deres egen akse. Mobilen kan ikke ses i en abstrakt ophængning og må derfor insistere på vedvarende specifikke læsninger, der kan kædes sammen til serier af ufuldstændige repræsentationer. Disse fortløbende optegninger af mobilens skulpturlige indeks kan samles i en ufuldkommen encyklopædi eller optegnes ved hjælp af et eklektisk atlas, der indfanger og sammensætter et udsnit af de forskellige positioner ved f.eks. at opstille og kombinere 'ad hoc billeder' af forskellige sammenkædningsprincippe: direkte påvirkning[→], underordnet påvirkning[↓], sideordnet påvirkning[↔], uafhængig rotation[≠], indirekte bevæget[≈], osv.

361. Begrebet er hentet hos John Rajchman, der i sin diskussion af »en ny pragmatisme« peger på tilsvarende paralleller indenfor den moderne kunst. Se Rajchman 1998, s. 216.

Mobilen er i en konstant formlig tilblivelse og visuelle repræsentationer eller mobile-kort ville derfor være nødt til at undersøge og sammenholde de temporære processer, som mobiliserer skulpturen, med de spatiale elementer, der tegner dens øjeblikkelige kontur, ved f.eks. at opstille et register over, hvilke led der hovedsageligt svinger med hvilke akser. Ved at 'blande' og forbinde øjebliksbilleder af de enkelte elementers konturer og positioner med diagrammer af skulpturens reaktionsmønster kortlægges, hvad man kan kalde - mobilens kombinatorisk regulerende system,³⁶² der indkredser det samspil som løbende giver mobilen form.

Calders mobiler 'driller' så at sige den lineære kausalitet og (be)viser, at selv små understrømme kan påvirke det overordnede mønster, og at impulser 'ovenfra' ikke nødvendigvis forplanter sig nedefter. Det giver derfor ikke mening at se de kombinatoriske regulativer som et strukturelt hierarki, fordi de kompositoriske processer ikke er rangordnede men igangsættes transversalt. De skærer det skulpturelle felt samtidigt 'nede fra', 'fra midten', 'sidelæns', 'undervejs' osv.. Så selvom skulpturen som hovedregel fastholdes i ét ophæng, og det kunstneriske motiv i den forstand kun har ét 'aksiom',³⁶³ er det som om enkeltdele er uafhængige af den overordnede binding og indgår i frie konstellationer, der stort set umuliggør én sammenhængende og struktureret læsning af skulpturens labile strukturelighed. Mobilen opfattes i den forstand ikke som et entydigt system med en indbygget forskrift (et paradigme) for den skulpturelle cyklus. Dens fascinationskraft kommer fra den tilsyneladende frie kædereaktion af elementforskydninger (citationer), hvis løse sammenbinding danner en 'ufri' netværksstruktur, som producerer en stadig strøm af æstetisk betydning, der i grove træk kan fungere som en illustration af forståelsesprincippet i afhandlingens fortællinger og de tre postmoderne eksempler.

Den syntagmatiske forståelsesorden i afhandlingens fortællinger og komparative eksempler kunne, hvis man accepterer den tilnærmede forståelsesmodel, derfor afbildes eller kortlægges ved hjælp af fire skematikker:

362. Stefano Boeri introducerer i »Notes for a research program« begrebet combinatory regularities som betegnelse for de overordnede mekanismer, der tilsyneladende styrer byudviklingen, og indfører seks metaforer for disse kombinatoriske regulariteter: Linear Attractors, Bowling Pins, Islands, Cloning Zones & Zones of Metamorphosis. Jeg vil i det efterfølgende overtage Boeris begreb, men anvende det i overført betydning som »kombinatorisk regulativ« i kortlægningen af italesættelsens metastruktur (teorigrundlagets latente bybegreb) og ikke som forklaring på byens udviklingsdynamik. Se Boeri 2001, s. 368 – 371.

363. Det er vigtigt at understrege, at mobilen ikke er et netværk, den er på trods af sin dynamiske midte en aksiomatisk konstruktion, men jeg håber, at eksemplet alligevel kan hjælpe forståelsen på vej.

1) *indekset* - der lister den opnåede 'ad hoc viden' som en ufuldkommen fortegnelse af betydningsbærende udtryk og begreber.

2) *kæden* - som forbinder indeksets begreber ved hjælp af løse konjunktioner eller sammenføjetninger f.eks.: direkte påvirkning[→], underordnet forbindelse[↓], sideordnet[↔], uafhængig[≠], indirekte forbundet[≈] osv..

3) *kombinatoriske regulativer* - der indrammer eksempler på grupper af koblinger mellem spatiale elementer og temporære processer i kædens løse sammenføjetninger.

4) *transversalen* - som forbinder indeksets tilfældige (alfabetiske) orden, kædens løse sammenføjetning og de kombinatoriske regulativers indramninger til en 'tværgående' repræsentation, der giver mulighed for at sammenlæse de tre forståelsesniveauer uden en betvingende fortegning (paradigme).

Indeks, kæde, kombinatorisk regulativ og transversal

Afhandlingens tre byfortællinger indeholder i modsætning til Metapolis ordbogen og Project on the City 1 ikke noget indeks, men afhandlingens egne neologismer og de forståelsesled der hentes andre steder fra, er enten kursiverede eller fremhævede i teksten ved hjælp af anførselstegn. Det er derfor muligt umiddelbart at opstille den første af de fire skematikker *indekset* der, dels opsamler de betydningsbærende udtryk fortællingerne bringer i spil, dels lister de nye begreber jeg selv introducerer til forståelsen af den nutidige by (se illustrationen næste side). Indekset åbner en indgang til diskursen i afhandlingens bystudier, og tegner ligesom det encyklopædiske kortlægningsprincip i de 'uviste strategier' en ufuldstændig repræsentation af det diskursive felt. Indekset opremser de betydningsbærende led 'ad hoc' og er som analysekategori for selve forståelsesfiguren, hvad Metz' klammesyntax er for det retoriske forløb.

Denne første skematisering af det syntagmatiske forståelsesapparat kan ikke reduceres til en liste af abstrakte forståelsesled. Indeksets paroler er bundet til en konkret sammenhæng, og de betydningsbærende led er singulære, så næste trin i kortlægningen af de tre bylæsnings forståelsesapparat bliver derfor at sammenkæde nodalpunkterne³⁶⁴ til løse sammen'sætninger'.

364. Diskursanalysen skelner mellem nodalpunkter, metsterbetegnere og myter. Her anvendes begrebet i en overført betydning, dels som en indgang til diskursen, dels som begreb for spring i det betydningsbærende forløb.

Det tredje af de fire skematikker (se illustration overfor) går et skridt videre i kortlægningen af byfortællingernes erkendelsesfigur ved at udpege en række kombinatoriske regulativer, der indrammer større grupper af betydningsammenhænge i kæden af syntagmatiske forståelsesled. De kombinatoriske regulativer skal udpege paralleller til mobilens 'akser' i samspillet mellem de spatiale elementer og temporære processer. Den syntagmatiske forståelsesform er ikke aksiomatisk og de kombinatoriske regulativer er derfor ikke faste ankerpunkter i kædens løse sammenpasninger. Indramningerne skal læses som felter, der angiver et forløb af mulige og provisoriske retninger i betydningsammenpasningerne, ved at ombyrde det principielt endeløst fluktuerende linjeforløb i segmentære nærhedsrelationer (farvede rammer). Skematikken kan 'jævnføres' med Metz' episodiske sekvens, men de kombinatoriske regulativer er som episodiske forståelsessekvenser ikke repræsentative for epistemet. Der står, ligesom det er tilfældet med mobilen, hele tiden nye betydningsfigurationer i kø. 'Køen' af løse citationer er for at blive ved mobilemetaforen 'uden ende' og afvikles derfor ikke fra ende til anden. Den syntagmatiske betydningsdannelse har ikke noget fast gennemløb, ikke noget paradigme - den springer. Forståelsesfiguren kan derfor ikke resumeres ved hjælp af disse 'episoder' - kun stykkevis præsenteres som provisoriske punkter for kanalisering af en forståelse.

Selvom italesættelsen genspejler den urbane sammen'sætning', og der i den forstand er tale om en vis dynamisk refleksivitet mellem de to planer (brugen af sproget 'sætter' forståelsen af byen, der sætter sig igennem i sproget), er det i første omgang den syntagmatiske forståelsesforms metastruktur og ikke omdrejningspunkterne i byens dynamik, der her søges kortlagt.

Jeg kunne for at holde mig til de allerede inddragede eksempler med fordel have valgt at bruge Boeris seks begreber Linear Attractors, Bowling Pins, Islands, Cloning Zones, Grafts, og Zones of Metamorphosis, der allerede er blevet introduceret som referencepunkter for de kombinatoriske regulativer. Men i arbejdet med kortlægningen af begrebsapparatet, (gen)fundt jeg imidlertid Ignasi de Solà-Morales³⁶⁶ fem kategorier for forståelse af den nutidige bys forandringsformer - The Form of Change: Mutations, The Form of Motion: Flows, The Form of Residence: Habitations, The Form of Exchange: Containers og The Form of Absence: Terrain Vague. Solà-Morales' kategorier er, som han udtrykker det, blot fem ud af tusind mulige plateauer for forståelsen af den nutidige by og har været inddraget som betydningsbærende forståelsesled i de tre casestudier.

366. Solà-Morales 1996, s. 10 – 23.

Index

Kæder

regulativer

Index

Kæder

Regulativer

Transversal

De fem begreber optræder derfor 'ordret' i sammenkædningen af indeksets betydningsbærende led. Begreberne har klare paralleller til Boeris 'metaforer',³⁶⁷ og hensigten er under alle omstændigheder den samme:

»On the basis of the five categories that will serve to structure our exposition, our catalogue and our debate, we propose not an exhaustive system of analysis of the new relations between architecture and contemporary city, but merely five platforms, in the manner of the thousand platforms evoked by Deleuze and Guttari, [jf. "Mille plateaux", red.] from which to see, understand, problematize and judge the complex network of interactions in the interior of which the architecture of our immediate future must be capable of recognizing its own place, its own instruments and its own capacity for invention in the polyhedral mesh of the great city in any part of our world".³⁶⁸

Den sidste af de fire skematikker sammenfatter uden at resumere de tre foregående, (se illustration på foregående side) ved at sammenlæse indeksets singulære forståelsesled, kædens begrebssammenpasninger og de kombinatoriske regulativers indramning af betydningsnærheder i en transversal repræsentation, der skal illustrere den syntagmatiske forståelsesforms evne til at skabe betydning på tværs af de tre forståelsesniveauer. Transversalen står ikke over de andre, den skærer de forskellige forståelseshorisonter og samler nye meningsdannende led op fra de respektive skematikker for at krydsklippe en intertekstuel forståelsesfigur. Den transversale kartografi fastholder en betydning i byen men findes ikke indlejret i en konkret fysisk struktur, og skematikken er ligesom de tre foregående ikke en mimetisk repræsentation men eksempel på fremstillingen af en sammensat forståelse over (ikke af) en sammensat virkelighed. Et konkret eksempel fra afhandlingens byfortællinger på etableringen af transversale meningssammenhænge kunne være skildringen af de ustabile skyline silhuetter uden fysisk grund i bystrukturen, der flere gange blev observeret fra Sukhumvit 'linjen'. Eksemplet viser hvordan den transversale læsning når frem til en forståelse ved at deterritorialisere byen. Tilstedeværelsen af Metz' parallelsyntagme i fortællingernes retoriske struktur der i det foregående blev påvist ved hjælp af en lignende sammenlæsning af symboløkonomierne over og under Sukhumvit banen viser, at transversalen ligesom indekset, kæden og de kombinatoriske regulativer optræder som både erkendelsesfigurer og metodiske principper.

367. Igen et begrebsligt forbehold. Boeri bruger selv begrebet metafor. Jeg vil senere indføre en væsentlig distinktion mellem metonymi og metafor. Udtrykket står derfor for hans 'regning'.

368. Solá-Morales 1996, s. 12.

Den syntagmatiske læsning af byen kan sammenfattende beskrives som en produktiv 'ad hoc' forståelse, hvis ufuldstændige vidensindeks organiseres ved hjælp af metonymiske og transversale forståelsesprincipper. De uvisse strategier og afhandlingens tre byfortællinger opererer med semantiske nærheder i stedet for mimetisk lighed, løse betydningsammenkædninger i stedet for typologiske klassifikationer og kombinatoriske regulativer i stedet for repræsentative udvælgelser. Kortlægningen af selve forståelsesfiguren i de tre uvisse strategier og afhandlingens fortællinger om den nutidige by tegner med andre ord omridset af et nyt bybegreb, hvis eklektiske repræsentationer af byen gør op med Nolli-paradigmets metaforiske forståelse. Den nye transversale forståelse af byen, der her indkredses, har en løs netværkskarakter, der sprænger den gængse repræsentationstanke og bringer os på sporet af et rhizomatisk bybegreb.³⁶⁹ Vi kan med en lettere omskrivning af Deleuze og Guttaris karakteristik af rhizomet afslutningsvis konstatere at:

Der er i de uvisse strategier og denne afhandlings fortællinger om den nutidige by en a-parallel evolution mellem italesættelsen og byen, italesættelsen sikrer en deterritorialisering af byen, men byen opererer en reterritorialisering af italesættelsen, som for sit eget vedkommende deterritorialiseres i byen.³⁷⁰

Konklusion

Afhandlingens casestudier af Århus, Bangkok og Dubai rummer som fortællinger en række genopdagelser af byen, der svarer på problemformuleringens spørgsmål om, hvordan vi oplever, forstår og repræsenterer den nutidige by ved overordnet set at pege på et skift fra:

- 1) en skala- til en *virkefeltsbetinget* oplevelse af byen
- 2) en paradigmatiske til en *syntagmatisk* forståelse af byen
- 3) en statisk til en *dynamisk* repræsentation af byen

Casestudierne af de tre nutidige byområder viser, at det ikke længere giver mening at forstå byen som en organisk vækstform indenfor rammerne af by/landskabsdialektikken, idet byens spredning populært sagt har gjort forstaden

369. Jeg trækker her på Søren Franks diskussion af Deleuzes Rhizome begreb. Se Frank 2003, s. 171.

370. Originalcitatet lyder: »Det same gælder for bogen og verden: bogen er ikke, som en dybt rodfæstet forestilling vil det, et billede af verden. Den gør rhizome med verden, der er a-parallel evolution mellem bogen og verden, bogen sikrer en deterritorialisering af verden, men verden opererer en reterritorialisering af bogen, som for sit eget vedkommende deterritorialiseres i verden (hvis den er i stand til det, hvis den kan)« (her i oversættelse af Søren Frank). Frank 2003, s. 74.

til 'centrum' for samtidens mobilitetsbaserede livsformer. Forstaden er trængt ind over alt og har opløst distinktionen mellem centrum og periferi. Samtidig med at mobiliteten har gjort den nutidige by til et diskontinuerligt fænomen spredt over et ikke klart afgrænset område, forsøger den allestedsnærværende enklavestruktur at definere et centrum alle vegne. Den nutidige by er post-polycentrisk, og dens betydning produceres af netværket imellem disse vagt definerede centre. Den nutidige bys forbundne fortætningsmønstre er i stedet for center og periferi kendetegnet ved flettede overlejring af bebyggelse, rekreative områder, kulturklenodier, kunstige landskaber, lommer af 'ægte grønt', asfalt, produktionsarealer, fritidskulturmonumenter og tiloversblevne rum. Dette tæppe af sammenvævede infrastrukturer og rekreative områder, privat beboelse, erhvervsmæssige interesser og halv-offentlige arealer hænger sammen i et globalt netværk af konnektivitet, som helt bogstaveligt overskrider de gamle grænser. De dominerende økonomiers forvandling fra industriel produktion til en informationsmæssig distribution har devalueret betydningen af de spatiale kategorier, der opererer med distinktioner i skala og afgrænsning. Den utætte by opleves som et virkefelt, og den globaliserede post-industrielle byudvikling bliver derfor mindre forståelig gennem typologiske definitioner. Den nutidige by har ikke ét men mindst to virkefelter, som influerer på hinanden: den lokale hybrid og det globale netværk. Disintegrationen af byen som koncentrisk knudepunkt og spredningen af urbaniteten ud i en mangfoldighed af brændpunkter, gør det mere relevant at se byen som en spilleplade, hvis lokale agglomerationer er nedslag i et transnationalt system. Fortællingerne om den nutidige by er beretninger om foranderlige og processuelle fænomener uden stabile geografier. Den forståelse af byen, som kommer til udtryk i afhandlingens fortællinger, repræsenterer derfor ikke essenser med referencer til stabile geometrier og mønstergyldige modeller. Den nutidige by er formløs og må forstås som permanent tilblivelse. Afhandlingens genopdagelse af byen sætter derfor et skel mellem mønster og tilblivelse, som fastholder et performativt og ikke et formelt fokus, der gør repræsentationerne af byen til en dynamisk kartografi. De sproglige repræsentationer afbilder byen morfogenetisk. De uvisse strategier og afhandlingens fortællinger gør rhizome med byen. Afsnittet om »Genopdagelsen af byen« når frem til en begyndende definition af, hvad man kan kalde et deleuziansk bybegreb. Jeg slutter mig hermed til den voksende kreds af fagfolk og kunstnere, hvis »ikke-filosofiske interesse«³⁷¹ i Deleuzes forfatterskab ser ud til at åbne for en helt ny indsigt i samtidens organisering og forståelse af rummet. Det er oplagt afslutningsvis at pege på Deleuze tænkning, som den tråd der skal lede os videre på sporet af den nutidige by.

371. Rajchman 2000.

Appendiks

- en kobling til praksis

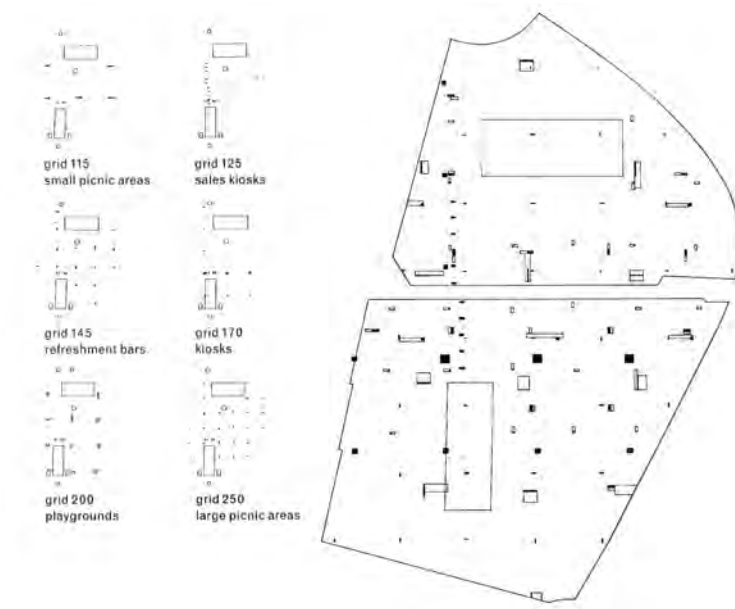

OMA: *Parc de la Villette*

Den prestigefulde internationale arkitektkonkurrence om udformningen af Parc de la Villette udenfor Paris, som blev afholdt i starten af 80'erne, er i international sammenhæng den isolerede begivenhed, der markerer, hvad man kan kalde genopdagelsen af byen som landskab. Konkurrencen om »det 21'ende århundredes bypark« blev efter flere runder i det politiske system vundet af den fransk/schweiziske arkitekt Bernard Tschumi. Tschumis vinderforslag var dekonstruktivismens første (og måske sidste) store sejr og samtidig begyndelsen på slutningen af det nyrationalistiske intermezzo, der havde præget scenen i tiåret forinden. Foruden Tschumi deltog flere af samtidens frontfigurer blandt andre Office for Metropolitan Architecture.

Tschumi og OMAs projekter minder i første omgang noget om hinanden. De to projekter opererer begge med lag af organiserende og karakterdannende elementer, der smelter sammen i et ahierarkisk plan, som repræsentativt set opløser både den funktionelle modernisme og den typologisk orienterede nyrationismes ordensparadigmer. Men OMAs bidrag var på mange punkter det forslag, som klareste signalerede genopvækkelsen af den pluralistiske byforståelse, der havde ligget i dvale under den postmodernistiske epoke.³⁷² Tschumis projekt

372. Simeoforidis 2001, s. 424.

insisterer i langt højere grad end OMAs på den formelle læsning; på konceptet og det delikate design som den fysiske dispositioners fortolkningsnøgle. Tschumis dekonstruktive projekt refererer til filmkunsten, og forslaget er en nøje scenografi af ikoniske fragmenter fra arkitekturhistorien, der motivisk holdes sammen af en fotogen fortælling. OMAs projekt er trods de umiddelbare ligheder radikalt anderledes og har ved sammenligning med Tschumis avancerede kinematografi nærmest karakter af dokumentarfotografi. Hvis Tschumis elegante plan er et vidvinklet script af betydningsmæssige aflejringer - er Elia Zengelis' naivistiske plancher en telelinse rettet direkte mod den nutidige by. Hvis det første projekt var den konceptuelle og teoretisk orienterede arkitekturs prominente afskedssalut, var det andet et sagte startskud for den programmatisk tilgang, der senere blev omdrejningspunktet for den såkaldte pragmatiske vending indenfor urbanismen.

OMAs projekt er i store træk karakteriseret ved en række øst-vest gående landskabsbånd, der bag kolonner af beplantninger fordeler forskellige fragmenter af rekreative områder, vegetationsarter og bygningsprogrammer som en »skov af sociale instrumenter«. ³⁷³ Projektet gennemskæres ligesom Tschumis af to infrastrukturelle hovedlinjer, der sammenbinder de rationelt distribuerede

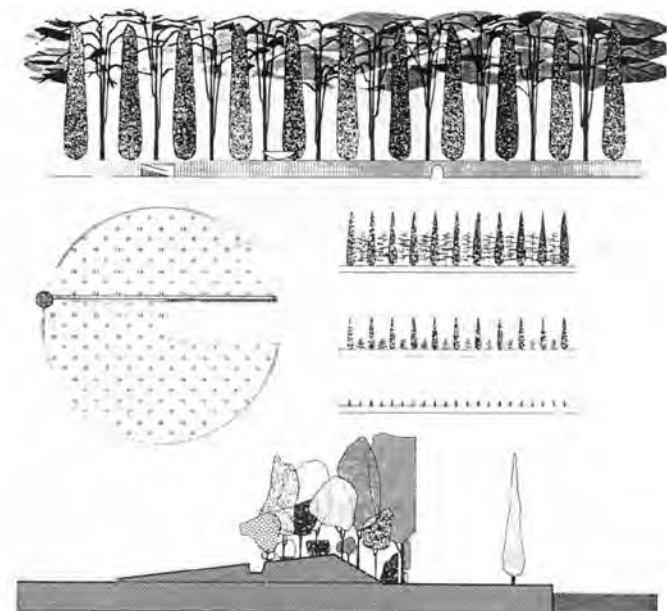
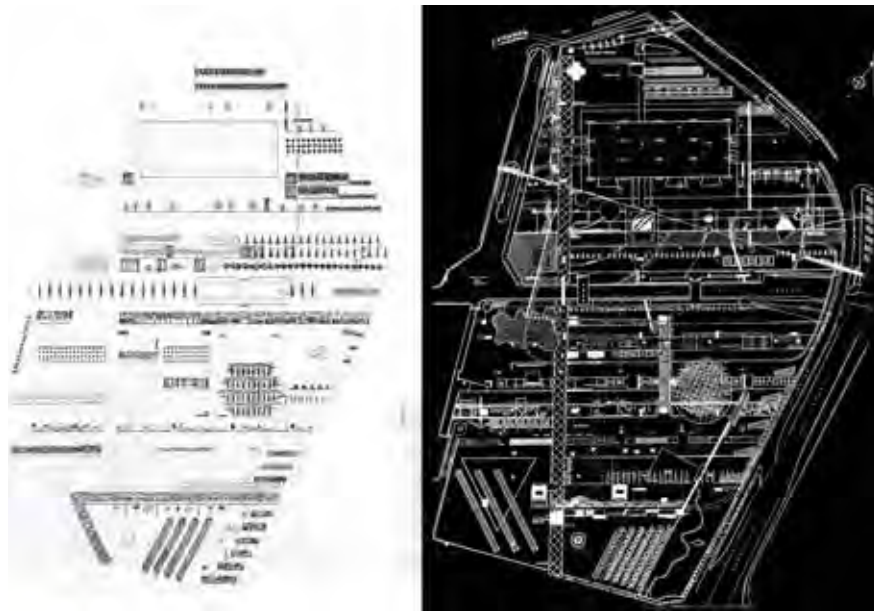
pavilloner. Det er imidlertid ikke i selve designet eller i formen, at OMAs projekt skiller sig ud og sætter normen for en ny pragmatisk bybygningspraksis. ³⁷⁴ Det bemærkelsesværdige ved OMAs projekt er, at arkitekterne udtrykkeligt tager afstand fra projektet som design, og det siges ligefrem i beskrivelsen:

»Finally, we insist that at no time have we presumed to have produced a designed landscape. We have confined ourselves to devising a framework capable of absorbing an endless series of further meanings, extensions, or intensions, without entailing compromises, redundancies, or contradictions«. ³⁷⁵

Billedet af byen som et ikke designet landskab kan ses som kimen til de 'uvisse strategier'. Den omtalte 'ramme', inden for hvilken serier af yderligere meninger kan optræde uden fare for selvmodsigelser, får, som det demonstreres i det foregående afsnit, en stor betydning for Koolhaas senere byforståelse.

373. Koolhaas 1982, s. 921.

374. Det bør retfærdigvis indskydes, at den arkitektoniske pragmatisme principielt set ikke er en stilart. Den står ikke for bestemte resultater og kan derfor ikke portrætteres efter sin formelle udtryksmåde - den er en tilgang til praksis, en metode, der anvender analyser af udgangspunktets problemstillinger som formparameter, og er derfor ikke en bestemt stilistisk tradition. Se Nielsen, Tom 2004, s. 14.
375. Koolhaas 1982, s. 934.

Tschumis forslag var formelt set heller ikke et design i traditionel forstand, men resultatet af en æstetisk arkæologi, hvor formen dekonstrueres frem ved at undersøge lag på lag af betydning. Forskellen mellem de to pionerprojekter lå i, at OMA legitimerede formen operationelt – som poetisk virkningsfuldhed. Tschumis projekt var først og fremmest tænkt som et fastfrosset øjebliksbillede – OMAs projektforslag blev præsenteret som en dynamisk prognose. OMA talte i stedet for design om »en metode«, som kombinerede specifikke arkitektoniske egenskaber med »programmatisk ubestemmelighed«,³⁷⁶ der havde til hensigt at sikre »the maximum number of programmatic mutations«³⁷⁷

Det lå implicit i konkurrenceprogrammet, at Parc de la Villette ikke skulle imitere den traditionelle park, at projektet ikke skulle importere det skønne landskabsbillede på samme måde, som det 20'ende århundredes parker havde gjort det. Så hverken Tschumis eller OMAs forslag er grønne anti-teser til den omgivne metropol. Forslagene er lige så meget by, som de er landskab – men der er igen en gradforskkel. Tschumis projekt låser området i et bestemt

billede, OMA lader udtrykket yngle - og det er præcis denne programmatisk ekspansionsstrategis konstante reterritorialisering, som senere kommer til at præge den dynamiske byforståelse. OMA kalder konsekvent området for et urbant felt, hvor både tematiske haver og 'ægte natur' behandles programmatisk. Deres projektbeskrivelse er i det hele taget en krystalkugle af statements, der opremser flere af de 'uvisse strategiers' senere kendetegn. F.eks. tales der udelukkende om program og aldrig om funktion, hvorved de retorisk set distancerer sig fra den modernistiske intention om uhindret og friktionsløs udførelse af forudbestemte handlinger. Beskrivelsen i S,M,L,XL af konkurrenceprojektet indikerer, at byens forudbestemthed er forsvundet, og at arkitekterne forsøger at forholde sig pragmatisk til den nye situation. OMA indfører i stedet for den kausale funktion en idé om programmet:

»The essence of the competition therefore becomes: how to orchestrate on a metropolitan field the most dynamic coexistence of activities x, y, and z and to generate through their mutual interference a chain reaction of new, unprecedented events«.³⁷⁸

376. Op. cit. s. 921.
377. Op. cit. s. 923.

378. Op. cit. s. 921.

Funktionalismen er her poetisk genfortolket, formålstjeneligheden er blevet promiskuøs, og landskabet er blevet den nye infrastruktur:

"In accordance with the principle of the utilitarian at the service or the poetic, the landscaping is conceived as the sum of the infrastructural interventions deemed necessary".³⁷⁹

Der er også en klart markeret distance i deres beskrivelse til den traditionelle by/ landskabs distinktion, idet landskabet tematiseres som 'billede', der indlemmer en serie af »anti-kategoriale elementer«,³⁸⁰ der strukturerer byparken på samme måde, som de kombinatoriske regulativer organiserer den uvisse byforståelse. Deres forslag sprængte datidens faggenre. Parc de la Villette projektet er hverken i familie med det romantiske billede af byens harmoniske kontrast til landskabet som det 20'ende århundrede bypark, eller den strukturalistisk inspirerede dekonstruktion af konteksten, der vandt konkurrencen, men derimod et af de første arkitektoniske portrætter af den nutidige by som landskab.

OMAs projekt tabte anden fase af konkurrencen, men vandt alligevel kampen om indflydelsen på eftertiden. Projektet blev til en forskrift for mange af de

379. Op. cit. s. 931.
380. Ibid.

efterfølgende læsninger af den nutidige by. Koolhaas tog senere til genmæle i S,M,L,XL og viede i sin »klagesang til den tomme grund«³⁸¹ episoden følgende bemærkning:

»Here was the par excellence metropolitan condition of Europe: a terrain vague between the historical city – itself raped by the greedy needs of the 20th century – and the plankton of the banlieue; on it, two pieces of history marooned like spaceships“. [...] "What La Villette finally suggested was the pure exploitation of the metropolitan condition: density without architecture, a culture of 'invisible' congestion«.³⁸²

De to projekter havde for så vidt fat i samme tema. Tschumis dekonstruktion repræsenterede modernitetens ubestemmelighed, OMAs genspejlede uvisheden i et pragmatisk program, der pegede på modernitetens anvendelighed. Nyttiggørelsen af terrain vague blev på mange punkter 'programmet' for det 21'ende århundredes bypark men også et udgangspunkt for senere byarkitektoniske erobringer af den nutidige by.

381. Koolhaas 1985, s. 937.
382. Ibid.

PLOT: Høje Torv

Storbyens tag kan ses som et historisk panorama, der allegorisk afspejler byens institutionelle instanser. Det som rager op peger enten på magtens, troens eller kulturens bastioner, men prospektet kan også læses som et fortrængt terræn af tagpap, udluftningsanlæg og uudnyttede flader, der repræsenterer et gigantisk overskudslandskab. I 2003 vandt den danske tegnestue PLOT en pris, i form af projektudviklingsstøtte, i Foreningen Realdanmarks idékonkurrence »Bedre Byrum« ved at gøre opmærksom på de latente arkitektoniske og kulturelle muligheder, der ligger gemt i dette symbolsk appellerende rums oversete flader. PLOTs forslag til et »Høje Torv« på taget af Magasin Du Nord i hjertet af København går i enkelthed ud på, at omdanne de 3.000 m² uudnyttet tagflade til et offentligt torv med friluftscene, soldæk, cafearrangement og forskellige rekreations- og sportsfaciliteter. Høje Torv er i princippet en simpel træbelægning, der ligger som et tæppe henover stormagasinet tag, skaber forbindelser mellem de forskellige afsatser på den skjulte tagflade og hæfter dækket til de underliggende etager - den nye metrostation, Bremerholmen og Magasins eget parkeringshus via et system af elevatorer, kørselsramper og trappeforbindelser.

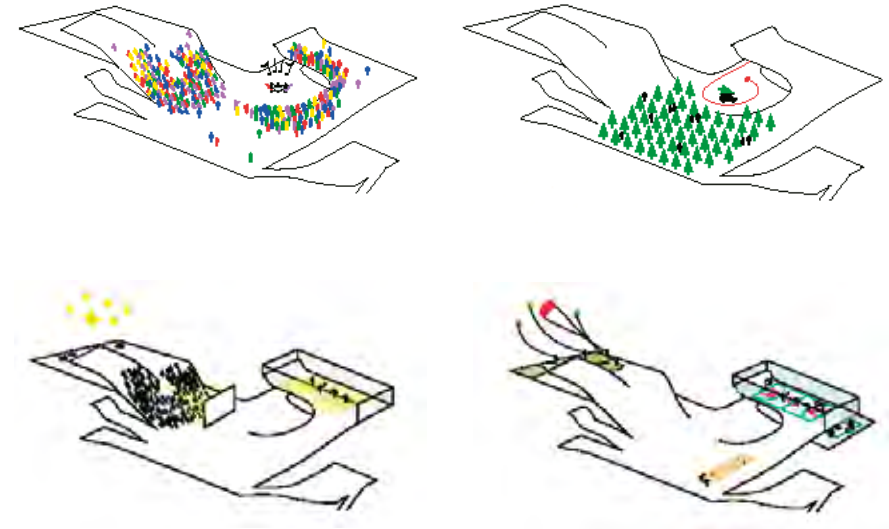
Høje Torv distancerer sig fra det klassiske byrum på flere måder: dets beliggenhed som prominent backstage, dets sammenblanding af den offentlige og private sfære, dets materialemæssige karakter og 3-dimensionelle topografi.

Det er hverken sted, plads eller gade i traditionel forstand, men ansporer med sit rekreative program nye sider af byrummet. Høje Torvs foldede boardwalk iscenesætter de forskellige sociale aktiviteter i et spatialt felt og overskrider samtidig den repræsentative bybygningstraditions sædvane med at påberåbe arkitekturen en grænsefast formfuldhed, idet projektet præsenteres som en infrastrukturel virkningsfuldhed.

Det første aspekt der gør Høje Torv projektet til et eksempel på, hvad man kan kalde de uvisse strategiers skæringer af de spatiale distinktioner, beror på den operationelle legitimering af formen – det OMA i beskrivelsen af La Villette projektet kalder »design som metode«. PLOT frakender i lighed med OMA deres fysiske design den privilegerede status af kunstnerisk form: *»Høje Torv er en offentlig flade, som er vakuumformet over Magasins bygningsvolumener. Frem for den traditionelle 2-dimensionale byplads er Høje Torv et byrum i 3 dimensioner«*.³⁸³ Designet er med andre ord noget automatisk givet, noget som er sket, en formforæring, der vrangvender den ugæstfrie og private bagside til et nyt offentligt parketgulv. Vægten i argumentationen ligger på nyttiggørelsen af terrænet på toppen af stormagasinet, hvorved projektets æstetiske side kommer til at fremstå som en vilkårlig effekt af konventionernes vrangvending.

383. PLOT: Upubliceret og upagineret projektbeskrivelse 2002. (min kursivering)

Det andet aspekt, der gør Høje Torv interessant i denne sammenhæng, har at gøre med projektets sammenblanding af den private og offentlige sfære. PLOT hævder i projektbeskrivelsen, at Høje Torv er en offentligt plads, fordi det er åbent udenfor lukketid takket være den taktiske forbindelse til den nye metrostation og Bremerholmen, men den tredimensionelle plads oven på konsummiljøet har i høj grad en sløret grænseflade mellem det offentlige og private. Høje Torv er udarbejdet i samarbejde med Magasin, der har en indlysende interesse i realiseringen, og projektet er et klart eksempel på, hvordan det historiske byrums grænser forskydes under stadig pres fra markedsmekanismerne. De store detailvirksomheder er blevet så gode til at se forretningsmulighederne i det offentlige rum og profitere af spektaklet, at store dele af handelslivet nu er blevet interiøriseret og underlagt den private ejendomsret.³⁸⁴ Arkitekterne kæmper om at præge denne udvikling formelt og æstetisk, men den væsentligste strid går stadig på, hvor grænserne skal gå. Ny-urbanismen kæmper populært sagt mod stilforvirringen, pragmatismen 'tester' de praktiske konsekvenser og gør det dermed muligt at efterprøve de spatiale virkninger af de konstante forskydninger.

Det sidste aspekt der gør projektet vedkommende i denne sammenhæng ligger indbygget i det hedonistiske program PLOT introducerer som aktiverende agenda for overskudslandskabet. De illustrerede anvendelsesmuligheder tilgodeser i høj grad den såkaldte ungdomskultur af skate'ere, cafe-gæster og koncertgængere. Høje Torv har i modsætning til det nærliggende Kongens Nytorv intet borgerligt byinventar og ingen skulpturelle instrumenter, der entydigt fikserer stedet i en klassisk monumentalitet. Projektets foldede flader iscenesætter den disciplinerede modkulturs reterritorialisering af byen, og den rumlige genopsætning af det traditionelle byrums planmæssighed i et amfiteatralsk krydspunkt illustrerer, hvordan den pragmatiske diskurs ynder at genfortolke byens 'sted' som et felt, der på samme tid er 100 % privat og 100 % offentligt. Det er med andre ord lykkedes PLOT med Høje Torv projektet at indføre transversalen som motiv i af udformningen byens rum.

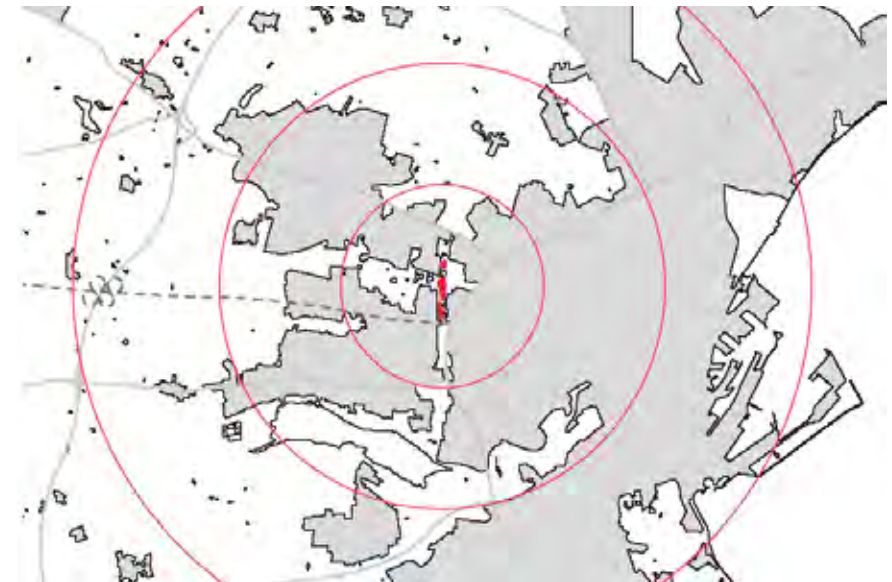
Det urbane felt, PLOT bringer i spil, er, udover at være et konkret forslag til hvordan de forskudte grænser mellem den private og offentlige sfære, kommercielle og kulturelle aktiviteter kan iscenesættes, også et eksempel på, hvordan byens eksternaliteter kan inddrages som rekreativt rum.

384. Jensen 2003, s. 380.

TRANSFORM: Hasle bakker

De spredte forstæder, som udgør størsteparten af de nutidige byområder herhjemme, er fortsat præget af de modernistiske idealer om adskillelse af produktion, rekreation, bosættelse, og transport. Mange af 60'erne og 70'ernes utopiske planer tænkte helt bogstaveligt fællesskabet som øer, og i dag har næsten hver eneste bebyggelse sin egen fælled af grønne områder, der formelt set tager hensyn til de rekreative behov og tilgodeser mulighederne for fælles aktiviteter. Men selvom forstadens kollektive rum har langt mere 'plads' end den tætte bys mødesteder, bliver den nutidige by alligevel kritiseret for at mangle et offentligt liv. De mange fællesarealer er som hovedregel udlagt inden for de enkelte enklaver og mangler derfor ofte kontakter udadtil. Sti- og vejssystemer forbinder spredningens udpartikulerede fællesskaber, men en stor del af trafikken foregår imidlertid kørende, og trafikkorridorerne er samtidig barriereskabende, så de kollektive rum er ofte reelt socialt isolerede, og de planlagte fællesområder ligger tit øde hen. De spontane og mest stimulerende møder på tværs af livsstilsformerne er derfor henvist til 'byen' eller det vage terræn mellem de segmenterede ordenssystemer. Det klassiske byrum og den nutidige bys overskudslandskaber er begge mødesteder imellem livsstilsformerne, men disse

to mulige mødesteder udsender forskellige sociale energier.³⁸⁵ I 'centrum' er diversiteten resultat af bykernens sammensmeltning af de sociale partikler, en fusion. I 'forstaden' er kernen spaltet til mindre partikler, og diversiteten er derfor et energifelt imellem partiklerne - en fission. Forstaden har gjort den historiske by til et vigtigt udflugtssted og således forøget behovet for »bedre byrum«, men den traditionelle bygning har haft problemer med at udnytte begge sociale 'energiformer', al den stund at den klassiske pladssdannelse fungerer dårligt uden for den histocentrisk definerede bykernes fysiske tæthed.

PLOTs Høje Torv projekt er et eksempel på, hvordan den nutidige bys nye territoriale dynamik kan fissionernes eksternt 'uden-for forstaden' ved at omdanne et af 'midtbyens' overskudslandskaber til et rekreativt felt uden distinkte grænser mellem de forskellige domæner. Tegnestuen TRANSFORMs projektforslag til Hasle Bakker ved Gjellerup i Århus, (et af de øvrige vinderprojekter i Bedre Byrum konkurrencen), er et eksempel på, hvordan behovet for social og fysisk diversitet kan forløses lokalt, 'i forstaden', gennem transformation af 'mellemlandets' overskydende kvaliteter.³⁸⁶

385. Stefano Boeri hævder ligefrem, at det er mellem molekylerne i den diffuse by at diversiteten er størst. Se Boeri 2001, s. 365.

386. 'Midtbyen', 'mellemlandet' og 'forstaden' sættes for en god ordens skyld i anførselstegn, idet begreberne i denne sammenhæng refererer til en forkastet forståelsesramme.

Hasle Bakker er navnet på de 1.000.000 m³ overskudsjord Århus kommune gennem de sidste ti år har deponeret ved Skjoldhøjkilens østlige ende ud mod den ydre ringvej. TRANSFORM foreslår i sit 'Bedre Byrum' projekt, at omdanne de monumentale høje og det uudnyttede motorvejstracé omkring de tre høje til et 16 ha. stort rekreationslandskab.

TRANSFORMs forslag går i korthed ud på at integrere overskudslandskabet som en aktiv del af bylivet og give de 35 meter høje jorddepoter, der i øvrigt optræder i [O2] fortællingen, individuelle identiteter. Den nordligste punktformede høj benævnes »spiralen«, efter sit snoede stiforløb, og omdannes til en slags by-observatorium og landskabeligt kendemærke. Et terrasseret møbel på toppen af spiralen danner kompaspunkt for det meste af Østjylland. Siderne beplantes med en kappe af løgplanter, der forstærker og farvesætter det menneskeskabte bjergs i forvejen iøjnefaldende karakter. Den midterste og langstrakte høj kaldes for »bjergkammen«. Kammen omdannes og nivelleres til en markeret linje mellem Skjoldhøjkilens grønne rum og Bispehavens beboelsesmur. Bakkens to-sidethed forstærkes og udnyttes til forskellige aktiviteter. Mod vest er bjergkammen et landskabeligt idrætsanlæg, med skiløjper, motionsstier og mountainbikeruter, mod øst skaber et labyrinthisk stiforløb kantede nicher i den 250 meter lange

kam. Nicheerne giver læ for vinden og danner lommer for almindelig adspredelse. Forskellige lysætninger gør nicheerne til 'balkoner' i byens natlige teater. Den sydligste bakke, der ligger som en landskabelig milepæl ved den nye motorvejstilkørsel, kaldes for »plateauet«. Bakken reintegrerer områdets trafikseparation og omdannes til et rekreativt »Akropolis« ved hjælp af forskellige belægninger, der markerer det opløftede terræn som den uensartede kulturs mødested.

Programmet for Hasle Bakker, der er udviklet i samarbejde med kommunen og lokale beboere, samler de mange forskelligartede interesser i området i fem temaer, der udgør projektets arkitektoniske styreredskaber: diversitet, tilgængelighed, synlighed, programmering og proces. Diversitet for at undgå en gentagelse af Gjellerupplanens problemer »med at planlægge meget store homogene områder til én bestemt idealiseret livsform«. ³⁸⁷ Tilgængelighed som modsvar til enklavernes parallelle isolation. Synlighed som modspil til 'planens' monolitter og for at henlede opmærksomheden på mellemrummets oversete oaser. Programmering som alternativ til afgrænsede rumdannelser fordi:

387. TRANSFORM, upubliceret og upagineret projektbeskrivelse, 2003

»Afgrænsede rumdannelse er ikke måden at forbedre kvaliteterne eller øge antallet af brugere af de offentlige rum i den spredte forstadsbebyggelse«. ³⁸⁸ Proces som kontrast til den klassiske bys tyngde og permanens, for som det hedder - »Et byrum i forstaden skal løbende vedligeholdes, både fysisk og programmatisk«. ³⁸⁹

TRANSFORMS projektforslag til omdannelsen af Hasle Bakker ved Gjellerup tager ligesom PLOTs bedre byrumsprojekt fat i overskudslandskabet, men TRANSFORM flytter symbolsk anførselstegnet frem, og markerer dermed, at problemstillingen forskydes fra at handle om »Bedre Byrum« til et spørgsmål om at skabe »Bedre By 'rum'«. Tegnsætningens betydningsforskydning genspejler ligesom de uvisse strategier en sproglig reterritorialiserings-strategi. Den retoriske manøvre demonterer ligesom Høje Torv enhver automatisk association til den klassiske bys steder og pladsdannelse, men indramningen af 'rummet' er mere abstrakt end PLOTs. Hasle Bakker har ingen skillelinjer mellem det offentlige og private rum, der kan foldes i et felt, og de infrastrukturelle tilkoblingsmuligheder krydser ikke hinanden - de er separerede pga. årtiers modernistisk planlægning, og må derfor væves programmatisk sammen og forbindes ved hjælp af landskabet.

388. Ibid.
389. Ibid.

»I udgangspunktet kan det være svært at associere etablerede betydninger knyttet til begrebet byrum med disse områder. Det er klart at byrum i denne type by – den moderne by af opløste figurationer med svage og utydelige karakterer – aldrig kan blive klart afgrænsede rum mellem husene«. ³⁹⁰

Denne rumligt uafgrænsede og vage betydningsmæssige karakteristik knytter Hasle Bakker projektet til de uvisse strategier. TRANSFORM forsøger ikke at installere 'vogtere', der kan markere usynlige grænser eller fastsætte symbolske tærskler. Området får lov til at beholde sin 'udkants' karakter, og de infrastrukturelle koblinger er tilrettelagt som meget løse sammensyninger, hvis forbindelser ikke er genveje eller kortslutninger, som i Høje Torv, men en udspændning af flere forskellige bevægelsesforløb. Stejle stigninger til motionister, jævne forløb til bevægelseshæmmede og et labyrintisk netværk af kombinationsmuligheder. TRANSFORM tænker ikke infrastrukturen som en strukturel ramme omkring diagonale spor, som det er tilfældet med pladsen, men et zik-zak mønster af kombinerende forbindelser der griber fat i de nærliggende enklavers udparcellerede skæbner og parallelle bevægelseskorridorer. Hasle

390. Ibid. »Livet mellem husene« refererer til Jan Gehl (1971): Livet mellem husene, København, Arkitektens Forlag.

Bakker er iscenesat som et virkefelt mellem de monofunktionelle områder og de processuelle styringsredskaber, der tales om i beskrivelsen, er typisk for den dynamiske byforståelse, der forsøger at forme det sociale rum efter aktiviteterne og ikke omvendt.

Projektets processuelle karakter modsvarer det klassiske byrums permanens og udgør et rekreativt modspil til 'midtbyens' konsumlandskaber, men projektet indbefatter mere end en formel kontrast. Hasle Bakker tilbyder et alternativt mødested. Konsum kan naturligvis være rekreativt og er ikke nødvendigvis et onde. Forbrug er blevet en meget udbredt fritidsbeskæftigelse, og markedspladsen er derfor et vigtigt mødested, men markedskræfternes kolonisering af byrummet medfører ikke bare en æstetisk ensretning. Pladsen er ved at miste noget af sin diversitet. Handelstandsforeningerne står, som [O2] casen viste, på vagt, og kommunale forordninger håndhæver i stigende grad adfærdsmæssige kodekser for de forbedrede byrum, der gør det nødvendigt at udtænke stedfortrædere, som kan rumme de ekskluderede aktiviteter. Det, der giver TRANSFORMs forslag en kritisk dimension, er, at bakkerne tænkes som et urbant terræn, der iscenesætter et kollektivt alternativ til 'kulturbyens' etablerede scener og revitaliserede konsumlandskaber.

TRANSFORMs projektforslag til Hasle Bakker eksemplificerer, hvordan overskudslandskabet kan udnyttes strategisk som forbindelseskabende element og gives kulturel betydning som frizone i den nutidige by gennem en simpel krydsprogrammering der stimulerer 'de store planers' fortrængte bagsider, uforudsete aktiviteter og uplanlagte møder. Hasle Bakker er desuden et eksempel på, hvordan den landskabelige sensibilitet, der i sin tid opdagede det vage terræn som noget værdifuldt, nu er ved at blive indlemmet i konventionen. At terrain vague, som Koolhaas forudså det, er ved at blive til det 21. århundredes park, og at det kulturelle ikke-sted, som det også blev fortalt i Dubai casen, er under markedskræfternes ekspropriering.

MONO LAB: Infrabodies

Den nutidige bys infrastrukturelle anlæg af store indfaldsveje, ringsystemer og motorvejsforbindelser har ikke den flerstrengede karakter, der kendetegner det klassiske gaderum. Den nutidige bys effektive trafikkorridorer har ensrettet det menneskelige mylder og automobilkulturen har, som Izenour, Venturi og Scott Brown viste med Learning from Las Vegas, en helt anden måde at kommunikere på og tilvejebringer dermed helt andre mødeformer. Transitsystemerne, som gennemtrænger den nutidige by, inducerer en accelereret kommunikationsform af skiltning og billboards, og trækker, som det blev demonstreret i fortællingen fra Bangkok, samtidig tracér af utilgængelighed omkring sig. Med de moderne trafikkorridorer følger SLOIP, og de store restområder er ofte appelpladser for subkulturen, men også uoverstigelige grøftekanter. Mobiliteten står derfor som paradoksalt indstifter af den nutidige bys mest ufremkommelige overskudslandskaber.

Den hollandske tegnestue MONO LAB har udforsket mulighederne for at inddrage disse overskydende rum i byudviklingen og givet en række konkrete eksempler på udformningen af dette kropsligt forskansede mobilitetslandskab. Tegnestuen har studeret hele den motorvejsring, som udgør forbindelseslinjen i den hollandske

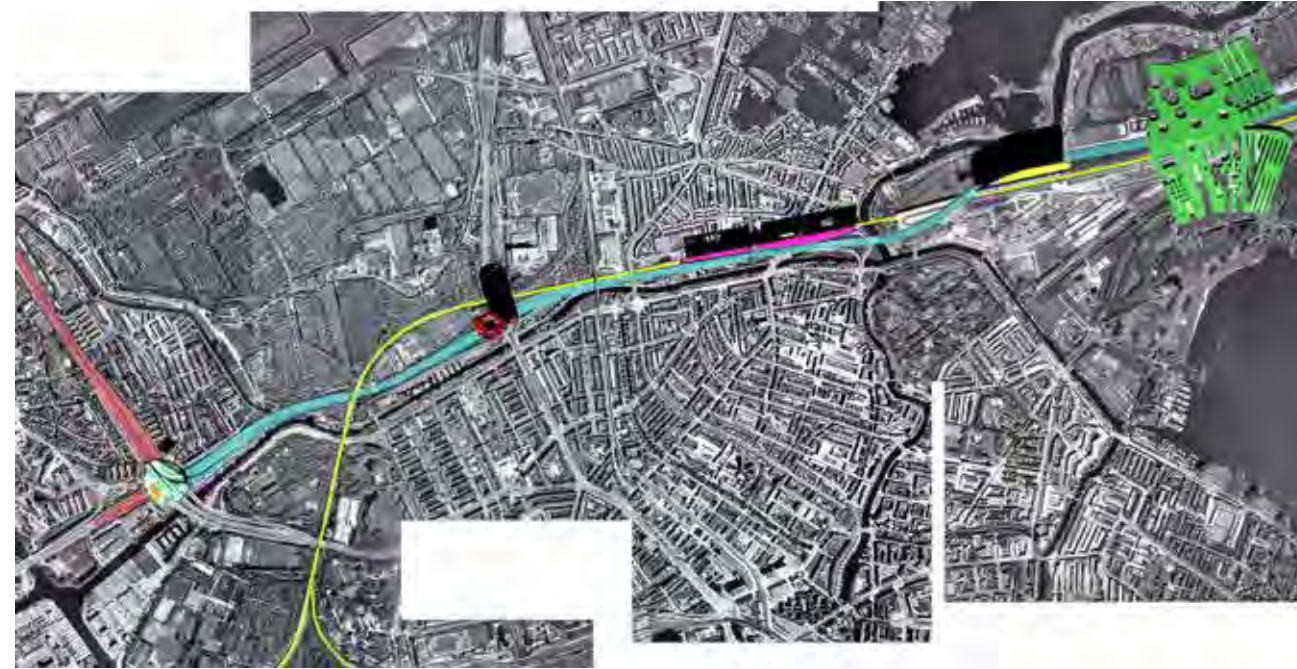
Randstad og er kommet med arkitektoniske bud på udnyttelsesmulighederne for de såkaldte hyperringe i byudviklingen. Hyperringe er der, hvor den regionale biltrafik møder den lokale, altså loop i loopet, og der hvor hele trafiksystemet kobler sig til de nationale og internationale togforbindelser.

Deres Infrabodies projekt er visualiseringer af forskellige programmatisk og strukturelle strategier for udnyttelse af trafikstrømmen og eksempler på, hvordan de enorme vakuum zoner af utilgængelige rum, der ligger omkring de store motorvejsudfletninger, kan reintegreres i byen. MONO LAB har undersøgt seks test cases af tunge infrastrukturelle knudepunkter og flaskehalse på A20 motorvejen langs Rotterdams nordlige ringvejssystem: Kleinpolderplein en 100.000 m² stor udfletning og det lidt større Scheiplein på 150.000 m². Bergweg, et område på 380.000 m², hvor jernbanen og A20 krydser, Stoopweg der udgør et 300.000 m² stort kileformet areal, hvor jernbanespor og motorvej fletter hen over hinanden. Rotte Delta en landskabsrest på 550.000 m² som er blevet afskåret af ringvejssystemet, og endelig Terbergse Plein der ikke er ét sted men en serie af spagettiudfletninger, som udgør et spættet felt af indelukkede enklaver på tilsammen 5.000.000 m². De seks knudepunkter udstyres med forskellige programmer eksempelvis transferier, der er udvekslingspunkter mellem offentlig

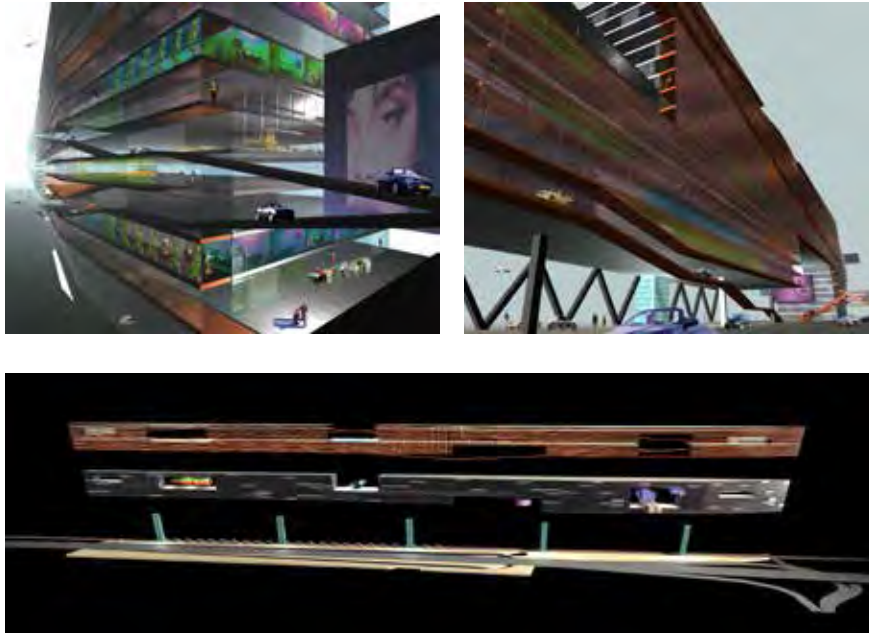
og privat transport, kombineret med parkeringsmuligheder, shoppingcentre, restauranter, motionshaller, sportsbaner, biografteater og andre populære underholdningstilbud samt kontorfaciliteter, varehuse og logistikcentre. De seks knudepunkter absorberer trafikstrømmen på forskellig vis. I Kleinpolderplein og Schieplein stables programmerne vertikalt, i Bergweg og Stoopweg pakkes de som kæmpe vægskiver, i Rotte Delta og Terbergse Plein udlægges de i horisontale dæk.

Holland er med omkring 100.000 nye enfamiliehuse om året, som det ofte hævdes, ved at forsvinde ind under et tæppe af ensartet og spredt forstadsbebyggelse, og behovet for at udvikle nye fortætningsstrategier er tilsyneladende akut. MONO LAB har, med hvad de kalder for fusionsstrategier, forsøgt at løse spredningens dobbelte problem: i takt med den spredte vækst øges behovet for infrastruktur, der bidrager til at beslaglægge nye åbne områder, der igen bidrager til at belaste det i forvejen sammenbrudstruede ringvejssystem. Deres bud på nye fortætningsmuligheder er imidlertid ikke blot en blød revision af eksisterende kompakte bymodeller. De inddrager og medtænker hele tiden den infrastruktur, der i visse sammenhænge anses for at være et nødvendigt onde, og derfor sjældent integreres som en aktiv komponent i planlægningen. MONO

LAB har vendt hele Randstad problematikken på hovedet og udforsket, hvordan bysammensmeltningen og de efterhånden helt uoverskuelige trafikale problemer i stedet kan udnyttes som hastigt voksende 'potentialer'. Det der gør MONO LABs Infrabodies interessant i denne sammenhæng, er projektets radikale og meget usentimentale måde at sammentænke infrastrukturer og bymæssige funktioner i arkitektoniske hybrider, der efter devisen: urbanitet er aldrig urbanitet uden mobilitet, kanaliserer byen via strukturelle korridorer. Infrabodies serien er udformet som hybrider mellem arkitektur og infrastruktur og eksemplificerer, hvordan den pragmatiske bybygning forsøger at etablere fornuftsægteskaber mellem adskilte singulære typer og separerede funktioner. Projekterne er ekstreme og bliver næppe realiserede, men er alligevel interessante som eksempler på, hvordan den 'uvisse byforståelse' tænker urbaniteten som et konnektivt væv.

Det skal retfærdigvis nævnes, at betydningen af mobiliteten har været på programmet længe. De tidlige modernister var, som bekendt, optaget af trafikens dynamiske egenskaber allerede før bilerne for alvor kom på gaden, men modernismen endte alligevel med at adskille vejens flow fra arkitekturens standsning. Det nye ved den pragmatiske bybygningens mobilitetsbegejstring

er dens fokus på sammenkoblingsmulighederne, dens sammentænkning af bevægelse og standsning i korridoren. Hvor gaden formidler forskelligt rettede ærinder mellem privilegerede mødepunkter, er den nutidige bys korridor en bufferzone skudt ind i det ensrettede og indkapslede transitrum.

Hvis terrain vague var industrisamfundets uproduktive modstykke og repræsenterede en lokalitet, hvor kulturen næsten ikke var til stede, og således udgjorde et terræn, hvor subjektet stod alene overfor en basal materialitet hjemhørende uden for den kollektivt forankrede betydning, er den nutidige bys mobilitetslandskaber dér, hvor den postindustrielle produktion er mest synlig, og samtidig dét sted hvor de fleste nutidsmennesker passerer uden rigtig at møde nogen.³⁹¹ Terrain vague har som tidligere antydnet fundet vej ind i fagets æstetiske konvention, og disse overskydende landskaber er, som de inddragede projekteksempler tydeliggør, ved at blive domesticeret som park. Den del af subkulturen, der identificerer sig med det vage terræns udkantskultur, har allerede erobret en niche i det urbane rum. Mobilitetslandskabets 'overskud' har en anden karakter, og dets modkulturelle betydning er derfor en helt anden. Privatbilismen er ikke bare et spørgsmål om transport, den handler i høj grad om status, og

det transitere terræn har en lang tradition som individualitetens udfoldelsesrum. Periferien har længe været avantgardens foretrukne tilholdssted,³⁹² og når 'de uvisse strategier' har sat sig for at pege på dets »potentiale«, som det så ofte hedder, kan det naturligvis skyldes skjulte avantgarde ambitioner. Mobilitetens rum er på mange punkter den næste udpost, et terrain vague efter terrain vague, for modkulturen og udgør måske et nyt eksperimentelt sted for kollektiviteten. Mobilitetslandskabet rummer en fælles historie af individuelle spor, og MONO LABs hybride korridorkonstruktioner kan ses som eksempler på, hvordan den pragmatisk inspirerede bybygning forsøger at spinde trådene sammen ved at 'bygge broer' mellem de separerede enklaver.

Eksemplet illustrerer, hvordan de uvisse strategier er begyndt at møblere et andet af modernismens funktionelt segregerede områder distributionskanalerne med nye programmer og dermed lukke op for de nye betydningsmæssige læsninger af mobilitetens rum, jeg har forsøgt mig med i denne afhandlings tre byfortællinger.

391. Solá-Morales 1996, s. 21.

392. Se i øvrigt Frederik Stjernfeldts diskussion af Jurij Lotman semiosfære begreb. Stjernfelt 1997, s. 369 – 373.

English Summary

"Rediscovering the City – Tracing Contemporary Urbanism" is a contribution to the ongoing debate on the contemporary city and an attempt to trace a more contemporary system of ideas for the understanding of those urban areas that we according to old metaphors about centre and periphery still designate the suburb. The problem formulation of the dissertation goes: how do we perceive the contemporary city, how do we understand the contemporary city, and how do we represent the contemporary city.

The subject is elucidated from three angles: by means of case studies, comparative examinations of a number of current urban theories and through analyses of concrete project examples, which in practice deal with some of the problem areas that the contemporary city has placed on the agenda.

The case studies of the contemporary urban areas in Denmark, in Asia, and in the Middle East comprise, in addition to analytical descriptions of the phenomenon, what you could call verification of a series of modern urban theories. The most pivotal figure in this connection is Rem Koolhaas whose texts and projects have been a great source of inspiration for the project. Consequently, I include Koolhaas' "Project on the City 1" as one of the current urban theories that is compared to my own research. Koolhaas' proposal for Parc de la Villette is also one of the four project examples that concludes the dissertation and provides a critical perspective to the discussion of the contemporary city.

The dissertation's case studies of Aarhus, Bangkok and Dubai accommodate, as stories, a string of rediscoveries of the city that answer the question of the problem formulation about how we perceive, understand and represent the contemporary city by in overall terms pointing to a shift from: a scale – to a scope based perception of the city; a paradigmatic to a syntagmatic understanding of the city – and a static to a dynamic representation of the city.

The case studies of the three contemporary urban areas show that it does not make any sense to understand the city as an organic habit within the framework of the city/landscape dialectics as the dispersion of the city has made the suburb to "a centre" for contemporary mobility-based life forms. The suburb has become increasingly omni-present and has dissolved the distinction between centre and periphery. At the same time as mobility has formed the contemporary city into a discontinuous phenomenon dispersed over a not clearly demarcated area, the all-pervading enclave structure attempts to define a centre everywhere. The contemporary city is post-polycentric, and its meaning is produced by the network

that exists between these vaguely defined centres. Instead the interconnected densification of the contemporary city has become centre and periphery characterised by intertwined overlays of buildings, recreational areas, culture treasures, artificial landscapes, pockets of "real nature", asphalt, production areas, cultural leisure time monuments and residual spaces. This carpet of interlaced infrastructures and recreational areas, private habitation, occupational interests and semi-public areas coheres in a global network of connectivity, which literally transcend the old borders. The transformation of the dominating economies from industrial production to an information-based distribution has devaluated the significance of the spatial categories that operate with distinctions in scale and limitations. As a consequence, the dispersed city is perceived as an operational field, and the globalised post-industrial urban development is becoming less comprehensible through typological definitions. The contemporary city does not have one but at least two spheres of operation that influence each other: the local hybrid and the global network. The disintegration of the city as a concentric nodal point and the dispersion of urbanity to a multiplicity of hot spots make it more relevant to view the city as a bingo plate whose local agglomerations are downstrokes in a trans-national system. The stories about the contemporary city are narratives about alterable and processual phenomena without stable geographies. The perception of the city, which manifests itself in the stories of the dissertation, does thus not represent essences with references to stable geometries and ideal models. The contemporary city is formless and must be understood as a permanent generation. The dissertation's rediscovery of the city makes a mark between pattern and generation, which maintains a performative and not formal focus that turns the representations of the city into a dynamic cartography. The linguistic representations depict the city morphogenetically. The uncertain strategies and the stories in the dissertation make rhizome with the city. The chapter "Rediscovering the City" comes to an incipient definition of what you could call a Deleuzian notion of urbanism. I hereby join the increasing circle of professionals and artists whose "nonphilosophical interest" in Deleuze's authorship seems to create a trajectory for an entirely new insight into the contemporary organizing of space in terms of identity. In closing, it would be obvious to call attention to Deleuze's way of thinking as the thread that will lead us further on the trace of contemporary urbanism.

Litteratur

- Andersen, Lea mfl. (2002):** *Bangkok Byways*, upubliceret projektrapport, Aalborg, Institut for Arkitektur og Design Aalborg Universitet.
- Anderson, Benedict (1983):** *Imagined Communities – Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London, Verso.
- Anderton, Frances mfl. (red.) (1999):** *YOU ARE HERE*, London, Phaidon,
- Andraos, Amale mfl. (2001):** How to build a city – Roman Operating Systems, Harvard Project on the City. I: *MUTATIONS*, Barcelona, ACTAR, s. 10 – 19.
- Augé, Marc (1995):** *non-places – introduction to an anthropology of supermodernity*, London, Verso.
- Banham, Reyner (2001):** *Los Angeles – the architecture of Four Ecologies*, London, University of California Press.
- Bauman, Zygmunt (2002):** *Fællesskab – En søgen efter tryghed i en usikker verden*, København, Hans Reitzels Forlag.
- Belanger, Pierre mfl. (2001):** Lagos - Harvard project on the city. I: *MUTATIONS*, Barcelona, ACTAR, s. 650 – 719.
- Benjamin, Walter (1936):** Kunstværket i dets tekniske reproducerbarheds tidsalder. I: *Kultur & Klasse*, 22. årg. Nr. 1, 1994, s. 15-42.
- Boeri, Stefano (1998):** Eklektische Atlanten – vier mögliche Blicke auf die Stadt. I: *DAIDALOS* 69/70, Dezember 1998/ Januar 1999, s. 102 – 113.
- Boeri, Stefano (2001):** Notes for a research program. *MUTATIONS*, Barcelona, ACTAR, s. 356 – 377.
- Boyer, Christine M. (1995):** The Great Frame-Up: Fantastic Appearances in Contemporary Spatial Politics. Liggett, Helen; Perry, David C (red.): *Spatial Practices: Critical Explorations in Social/Spatial Theory*, London, Sage, s. 81-109.
- Brett, Lionel (1971):** *Architecture in a Crowded World*, New York, Schocken Books.
- Brügger, Niels (2001):** *Virilio – Essays om dromologi*, Frederiksberg, Introite! Publishers.
- Bunschoten, Raoul mfl. (red.) (2001):** *Urban Flotsam – Stirring the City*, Rotterdam, 010 Publishers.
- Canetti, Elias (1996):** *Masse og magt I*, København, Rævens Sorte Bibliotek, Forlaget Politisk Bibliotek.
- Careri, Francesco (2002):** *Walkscapes – Walking as an aesthetic practice*, Barcelona, GG.

- Castells, Manuel (1996):** *The information Age, Society and Culture. The Rise of the Network Society*, Oxford, Blackwell.
- Catwin, Bruce (1996):** *Drømmespor*, København, Samlerens Forlag.
- Cauter, Lieven De (1999):** The Flight Forward of Rem Koolhaas. Meyer, Dirk De mfl. (red.): *GUST The Urban condition – Space, Community, and Self in the Contemporary Metropolis*, Rotterdam, 010 Publishers.
- Certeau, Michel de (1988):** *The Practice of everyday life*, Berkeley, University of California Press.
- Chaplin, Sarah; Holding, Eric (1998):** Consuming Architecture. I: *Architectural Design no. 131*, (Consuming Architecture), s. 6 – 9.
- Corner, James (red.) (1999a):** *Recovering Landscape – Essays in Contemporary Landscape Architecture*, New York, Princeton Architectural Press.
- Corner, James (1999b):** The Agency of Mapping: Speculation, Critique and Invention. Cosgrove, Denis (red.) (1999), *Mappings*, London, Reaktion Books Ltd., s. 213 – 252.
- Corner, James; MacLean, Alex S. (1995):** *Taking Measures Across the American Landscape*, London, Yale University Press.
- Cosgrove, Denis (1996):** *Taking Measures of America*. Corner, James; MacLean, Alex S. (1995): *Taking Measures Across the American Landscape*, London, Yale University Press, s. 3 – 13.
- Cosgrove, Denis (red.) (1999):** *Mappings*, London, Reaktion Books Ltd.
- Cullen, Gordon (1967):** *The Concise townscape*, London, Architectural Press.
- Dahl, Henrik (1997):** *Hvis din nabo var en bil – en bog om livsstil*, Viborg, Akademisk Forlag A/S.
- Davis, Mike (1990):** *City of Quartz – excavating the future in Los Angeles*, London, Verso.
- Dear, Michael; Flusty, Steven (1999):** The Postmodern Urban Condition. Featherstone, Mike; Lash, Scott (red) (1999): *Spaces of Culture, City – Nation – World*, London, Sage, s. 64 – 85.
- Deriu, Davide; Kasemsook, Apiradee; Michell, Theodore (1999):** Story of D. I: Art4d, no. 55 Nov. 1999, s. 42 - 43.
- Diken, Bülen; Laustesen, Carsten Bagge (2002):** Indistinktion, *Distinktion* nr. 4, Århus 2002, s. 93-113.
- Douglas, Mary (1996):** *Thought Styles – critical essays on good taste*, London, Sage Publications.
- Doxiadis, Constantinos (1968):** *Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements*, New York, Oxford University Press.
- Fawcett-Tang, Roger (red.) (2002):** *Mapping – An illustrated guide to graphic navigational systems*, RotoVision.
- Featherstone, Mike; Lash, Scott (1999):** Introduction. Featherstone, Mike; Lash, Scott (red.) (1999): *Spaces of Culture, City – Nation – World*, London, Sage, 1999, s. 6.
- Foucault, Michel (1997):** Andre Rum, *Slagmark* nr. 27, s. 87 – 96.
- Fowler, David; Roberts, Gwilym (1995):** *Built on oil*, Berkshire, Ithaca Press.
- Frampton, Kenneth (1992):** *A Critical History of Modern Architecture*, London, Thames and Hudson. (3. udg.)
- Frank, Søren (2003):** Salman Rushdies kartografi, Odense, Syddansk Universitetsforlag.
- Fried, Michael (1966):** Talking with Tony Smith. I: *Artforum*, vol. 1, no. 4, Dec., New York, s. 18 – 19.
- Fung, Stanislaus (1999):** Mutuality and the Cultures of Landscape Architecture. Corner, James (red.) (1999): *Recovering Landscape – Essays in Contemporary Landscape Architecture*, New York, Princeton Architectural Press, s. 141 – 151.
- Garreau, Joel (1991):** *Edge Cities: Life on the new frontier*, New York, Doubleday.
- Gausa, Manuel mfl. (red.) (2003):** *The Metabolis Dictionary of Advanced Architecture – city, technology and society in the information age*, Barcelona, Actar.
- Gehl, Jan (1971):** *Livet mellem husene*, Arkitektens Forlag, København.
- Geyter, Xaveer de (2002):** *After-Sprawl – research for the contemporary city*, Rotterdam, NAI Publishers.
- Gibian, Peter (1997):** The art of being Off-Center – Shopping Center Spaces and the Spectacle of Consumer Culture. I: *Mass Culture and Everyday Life*, London, Routledge, s. 238 – 291.
- Giddens, Anthony (1996):** *Modernitet og selvidentitet*, København, Hans Reitzels Forlag.
- Graham, Stephen (2001):** FlowCity - Networked Mobilities and the Contemporary Metropolis. I: *DISP 144*, 2001, s. 4-11.
- Graham, Stephen; Marvin, Simon (2001):** *Splintering Urbanism – networked infrastructures, technological mobilities and the urban condition*, London, Routledge.
- Hanru, Hou; Obrist, Hans Ulrich (1997):** Cities on the move - den asiatiske by i 90erne. I: *Louisiana Revy*, 39. årgang nr. 2, 1999, s. 6 - 15.
- Harvey, David (1995):** *The Urbanisation of Capital*, Baltimore, John Hopkins University Press.
- Heidegger, Martin (1951):** Tænke bygge bo. Kasper Nefer Olsen (red.) (2002): *Sproget og ordet*, København, Hans Reitzels Forlag.

- Hemmersam, Peter; Jensen, Boris Brorman; Nielsen, Tom (2000):** *JÅrhus – Las Vegas*, København, Arkitekturgalleriet [18].
- Hoskin, John (2000):** *Bangkok - Subways, Skytrains and a City Redefined*, Bangkok, Curiosa Publications.
- Huysen, Andreas (1997):** The Voids of Berlin. *Critical Inquiry*, Chicago, IL., Vol. 24 no. 1, 1997 Autumn s.57-81.
- Iser, Wolfgang (1978):** *The act of reading, A theory of aesthetic response*, Baltimore, John Hopkins University Press.
- Izenour, Steven; Scott Brown, Denise; Venturi, Robert; (1997):** *Learning from Las Vegas*, Cambridge, MIT Press. (15. udg.).
- Izenour, Steven; Scott Brown, Denise; Venturi, Robert; (1997):** Ugly and Ordinary Architecture, or The Decorated Shed, *Learning from Las Vegas*, Cambridge, MIT Press.
- Jameson, Frederic (1991):** Demographies of the Anonymous. I: *Anyone*, Davidson, Cynthia (red.), New York, Rizzoli, s. 46 – 61.
- Jameson, Fredric (2003):** Future City. I: *New Left Review* 21, May/June 2003, s. 65 – 79.
- Jensen, Boris Brorman (2002):** Transurbanisme. I: *Arkitekten*, nr. 02 jan. 2002, s. 2-3.
- Jensen, Boris Brorman (2003):** Ærlighed på hovedet. I: *ARKITEKTUR DK*, 47. årg. nr. 06, 2003, s. 366 – 385.
- Johansson, Rolf (2000):** Om abduktion, intuition och syntes. I: *Nordisk Arkitekturforskning nr. 3, 2000*, s. 13 – 19.
- Juel-Christiansen, Carsten (1985):** *Monument & Niche – den ny bys arkitektur*, København, Rhodos.
- Juel-Christiansen, Carsten, (red.) (1999):** *Overgang – rum i den spredte by*, København, Fonden til udgivelse af arkitekturtidsskriftet *B*.
- Klein, Naomi (2001):** *No Loge, Mærkerne·Magten·Modstanden*, Århus, Klim.
- Klein, Norman M. (1999):** The electronic Baroque: Jerde Cities. Anderton, Frances mfl. (red.) 1999: *YOU ARE HERE*, London, Phaidon, s. 112 - 121.
- Koetter, Fred; Rowe, Colin (1978):** *Collage City*, Cambridge, Mass., The MIT Press.
- Koolhaas, Rem (1976):** Las Vegas of the Welfare State. Koolhaas, Rem; Mau, Bruce (red.), (1995): *S,M,L,XL*, New York, Monacelli Press, s. 861 - 877.
- Koolhaas, Rem (1982):** Congestion Without Matter. Koolhaas, Rem; Mau, Bruce (red.), (1995): *S,M,L,XL*, New York, Monacelli Press, s. 894 – 935.
- Koolhaas, Rem (1985):** Elegy for the vacant lot. Koolhaas, Rem; Mau, Bruce (red.), (1995): *S,M,L,XL*, New York, Monacelli Press, s. 937.
- Koolhaas, Rem (1987/1994):** Atlanta. Koolhaas, Rem; Mau, Bruce (red.), (1995): *S,M,L,XL*, New York, Monacelli Press S,M,L,XL s. 833 – 858.
- Koolhaas, Rem (1994):** *delirios new york*, Rotterdam, 010 Publishers, (2. udg.).
- Koolhaas, Rem (1994a):** The Generic City. Koolhaas, Rem; Mau, Bruce (red.), (1995): *S,M,L,XL*, New York, Monacelli Press, s. 1239 – 1264.
- Koolhaas, Rem (1994b):** Bigness – or the problem of large. Koolhaas, Rem; Mau, Bruce (red.), (1995): *S,M,L,XL*, New York, Monacelli Press, s. 494 – 517.
- Koolhaas, Rem (1994c):** What Ever Happened to Urbanism?. Koolhaas, Rem; Mau, Bruce (red.), (1995): *S,M,L,XL*, New York, Monacelli Press, s. 959 – 971.
- Koolhaas, Rem; Mau, Bruce (red.) (1995):** *S,M,L,XL*, New York, Monacelli Press.
- Koolhaas, Rem (1995a):** Singapore Songlines – Portrait of a Potemkin Metropolis .. or Thirty Years of tabula Rasa. Koolhaas, Rem; Mau, Bruce (red.), (1995): *S,M,L,XL*, New York, Monacelli Press, s. 1009 – 1087.
- Koolhaas, Rem (1997):** Pearl River Delta. I: *documenta X – the book*, Kassel, Cantz Verlag, s. 557 – 592.
- Koolhaas, Rem (2000):** Junk-Space. I: *A+U, Architecture and Urbanism, May 2000 Special Issue*, s. 16 – 24.
- Koolhaas, Rem mfl. (red.) (2001a):** *Great Leap Forward, Project on the City I*, Köln, TACHEN.
- Koolhaas, Rem (2001b):** Introduction - City Of Exacerbated Difference. Koolhaas, Rem mfl. (red.) (2001a): *Great Leap Forward, Project on the City I*, Köln, TACHEN, s. 27 – 29.
- Koolhaas, Rem mfl. (red.) (2001c):** *Harvard Design School Guide to Shopping, Project on the City II*, Köln, TACHEN.
- Koolhaas, Rem mfl. (red.) (2004):** *Content*, Köln, TACHEN
- La Varra, Giovanni (2001):** Post-It City: The Other European Public Spaces. I: *MUTATIONS*, Barcelona, ACTAR s. 426 – 431.
- Larsen, Svend Erik (1996):** Byens kommunikation. I: *Passage no. 22*, p. 15 – 42.
- Lash, Scott; Urry, John (1994):** *Economies of Signs & Space*, London, Sage Publications.
- Lerup, Lars (2000):** *After the City*, London, The MIT Press.
- Lefavre, Liane (1989):** Dirty Realism in European Architecture Today. I: *Design Book Review* 17, (Winter 1989), s. 17 – 20.
- Lefebvre, Henri (1997):** Det bymæssige rommets produktionsprocess. Aspen, Jonny; Pløger, John (red.) (1997): *På sporet av byen – lesninger av senmoderne byliv*, Oslo, Spartakus Forlag, s 43 -57.

- Jørgensen, Marianne Wither; Phillips, Louise (1999):** *Diskursanalyse – som teori og metode*, Frederiksberg, Roskilde Universitetsforlag.
- Lebesque, Sabine; van Vlissingen, Helene Fentener (red.) (1999):** *Yona Friedman – Structures Serving the Unpredictable*, Rotterdam, NAI Publishers.
- Leong, Sze Tsung (2001):** Gruen Urbanism. Koolhaas, Rem mfl. (red.) (2001c): *Harvard Design School Guide to Shopping, Project on the City II*, Köln, TACHEN, s. 380 – 389.
- Lind, Olaf; Møller, Jonas; mfl. (1996):** *BAG HÆKKEN – Det danske parcelhus i lyst og nød*, København, Arkitektens Forlag.
- Opel, Adolf (1983):** Adolf Loos, *Verschollene Schriften 1897 – 1933*, Wien, Georg Prachner Verlag.
- Luhmann, Niklas (2000):** 'Hvad er tilfædet?' og 'Hvad ligger der bag?' De to sociologier og samfundsteorien«. I: *Distinktion nr.1*, 2000, s. 9 – 25.
- Lynch, Kevin (1960):** *The Image of the City*, Cambridge, The MIT Press.
- Maddox, Conroy (1990):** *Salvador Dali, 1902-1989, Excentriker og geni*, Köln, Taschen.
- Mau, Bruce (2000):** Getting Engaged: The Global Image Economy. I: Maclear, Kyo; Testa, Bart (red.) (2000): *Life Style*, New York, Pahidon, s. 39 – 87.
- Meyer, Dirk De mfl. (red.):** *GUST The Urban condition – Space, Community, and Self in the Contemporary Metropolis*, Rotterdam, 010 Publishers.
- Metz, Christian (1986):** Problems of Denotation in the Fiction film. I: Rosen, Philip (red.) (1986): *Narrative, Apparatus, Ideology. A film theory reader*, New York, Columbia University Press, s. 35-65.
- Metz, Tracy (2002):** *FUN – Leisure and Landscape*, Rotterdam, Nai Publishers.
- Musil, Robert (1995):** *Manden uden egenskaber*, København, Samlerens Bogklub.
- Neutelings, Willem-Jan (1989):** Ringvejen i Antwerpen. I: *Arkitekturtidsskriftet B, nr. 46*, (Mellemlandet), s. 18 – 25.
- Nielsen, Henrik Kaare (2001):** *Kritisk teori og samtidsanalyse*, Århus, Aarhus Universitetsforlag.
- Nielsen, Tom (2001):** *Formløs – den moderne bys overskudslandskaber*, Aarhus, Arkitekt skolens Forlag.
- Nielsen, Tom (2002):** Urban offentlighed mellem konformitet og frisættelse. I: *Distinktion, nr. 4*, 2002, s. 77 – 92.
- Nielsen, Tom (2004):** Hvad pragmatisme betyder. I: *Arkitekten, nr. 20, jan. 2004*, s. 8 – 14.
- Norberg-Schulz, Christian (1980):** *Genius Loci*, New York, Rizzoli.
- Nørager, Troels (1995):** *System og livsverden – Habermas' konstruktion af det moderne*, Århus, ANIS.
- Orff, Kate (2001):** Landscape Zhuhai. I: Koolhaas, Rem mfl. (red.) (2001a): *Great Leap Forward, Project on the city I*, Köln, TACHEN, s. 336 – 417.
- Owen, William (2002):** Beyond the horizon. Fawcett-Tang, Roger (red.) (2002): *Mapping – An illustrated guide to graphic navigational systems*, RotoVision, s. 10 – 13.
- Perrault, Dominique (1999):** Paris set fra omfartsvejen, *Guide Paris*, København, Brøndum.
- Polo, Alejandro Zaera (1994):** Order out of Chaos – The Material Organisation of Advanced Capitalism. I: *Architectural Design AD, Vol. 64, No. ¾ March-April 1994*, (The Periphery), s. 24 – 29.
- Pope, Albert (1996):** *Ladders*, Princeton New York, Architectural Press.
- Rajchman, John (1998):** A New Pragmatism? I: Davidson, Cynthia C. (1998) (red.): *ANYhow*, London, The MIT Press, s. 212 – 217.
- Rajchman, John (2000):** *The Deleuze Connections*, London, The MIT Press.
- Rasmussen, Steen Eiler (1966):** *Om at opleve arkitektur*, København, Gads Forlag.
- Relph, E.C. (1987):** *The Modern urban Landscape*, Baltimore, John Hopkins University Press.
- Sadler, Simon (1999):** *The Situationist City*, London, MIT Press.
- Secchi, Bernardo (1993):** For a town-planning of open spaces. I: *Casabella, nr. 597-598*, (english digests), s. 116-117.
- Sennett, Richard (1999):** Growth and Failure: The New Political Economy and its Culture. Featherstone, Mike; Lash, Scott (red) (1999): *Spaces of Culture, City – Nation – World*, London, Sage, s. 14 – 26.
- Shannon, Kelly (1998):** New Urbanism in America. I: *Archis 1998/3*, s. 8-19.
- Shields, Rob (1991):** Places on the margin, *Alternative Geographies of Modernity*, New York, Routledge.
- Shields, Rob (1992):** Lifestyle Shopping. I: The Subject of Consumption, Shields, Rob (1992) (red.), London, Routledge.
- Simeoforidis, Yorgos (2001):** Notes for a Cultural History Between Uncertainty and the Contemporary Urban Condition, *MUTATIONS*, Barcelona, ACTAR, s. 414 – 425.
- Solá-Morales, Ignasi de (1996):** Present and Futures. Architecture in Cities. I : *Present and Futures, Architecture in Cities*, Barcelona, ACTAR, s. 10 – 23.
- Somol, R. E. (1999):** Urbanism without Architecture. I: Allen, Stan (1999): *Points + Lines - Diagrams and projects for the city*, New York, Princeton

Architectural Press, s.136 – 143.

- Stjernfelt, Frederik (1997):** Center og Periferi. Grænsens fænomenologi, stedernes betydning – Haushofer, lotman, Heidegger, Derrida, Poincaré, *Rationalitetens Himmel og andre essays*, København, Gyldendal, 1997, s. 362 – 382.
- Sousa Santos, Bonaventura de (1999):** Towards a Multicultural conception of human rights. Featherstone, Mike; Lash, Scott (red) (1999): *Spaces of Culture, City – Nation – World*, London, Sage, s. 214 – 229.
- Thyssen, Ole (2002):** Luhmann og sporten. I: *Distinktion* nr. 1, 2000, s. 49 – 65.
- Toft, Anders Høyer (2001):** *Huset uden egenskaber – en undersøgelse af arkitekturen med parcelhuset som spejl*, upubliceret Ph.d.-afhandling, Arkitektskolen i Aarhus.
- Tygstrup, Frederik (2003):** *Byens kronotop*, København, upubliceret paper,
- Urry, John (1990):** The Tourist Gaze, Leisure and Travel in Contemporary Societies, London, Sage.
- Virilio, Paul (1989):** *Synsmaskinen*, København, Rævens Sorte Bibliotek.
- Wall, Alex (1999):** Programming the Urban Surface. Corner, James (red.): *Recovering Landscape – Essays in Contemporary Landscape Architecture*, New York, Princeton Architectural Press.
- Weber, Max (2000):** *Makt og Byråkrati*, København, Gyldendal.
- Webber, Melvin (1964):** *Explorations into urban structure*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- Wigley, Mark (2002):** Resisting the City. I: *TransUrbanism*, Rotterdam, v-2 publishing/NAi Publishers, s. 103 – 121.
- Woods, Lebbeus (1997):** *Radical Reconstructions*, New York, Princeton Architectural Press.
- Yin, Robert K. (2003):** *Case Study Research – Design and Methods*, (Third Edition), London, Sage Publication.
- Ørskov, Willy (1999):** Den åbne skulptur, *Samlet*, København, Borgen.

Andre kilder:

- "@ - Dubai Internet City" brochure, 2002.
- "Architectural Dimension" no. 5, The Faculty of Architecture, Chulalongkorn University, Bangkok, jan. 1995.
- Best Selection*, Bangkok Apartment/Condominium, Bangkok 2001-2002.
- Department of Tourism and Commerce Marketing projektbeskrivelse for "Shindagha Cultural and Heritage Project", 2002.

- Dubai International Airport Yearbook and Directory 2002/03.
- Dubai "Townwalk Explorer", Explorer Publishing, 2000.
- "Emirates Hills" – salgsbrochure, 2002.
- "Expressions" – (Media City's Magazine promoting creative expression for the community) September/October 2002.
- "Freedom to Create" reklame- og informationsbrochure for Dubai Media City, 2002.
- "Kolonihaver i Danmark – økonomi, anlæg, organisation", Planstyrelsen • Miljøministeriet, 1979.
- "Like No Other Place", EMAARs salgsbrochure for Dubai Marina, 2002.
- "Parks & Gardens" in "Free Dubai City Tourist Map"
- PLOT:** Upubliceret og upagineret projektbeskrivelse 2002. (min kursivering)
- "The Greens at Emirates Golf Club" – salgsbrochure, 2002.
- The Palm "Frequently asked questions", August 2002.
- "The Palm Video Collection", 2002.
- "Trafik 1999 i Århus amt", Århus amt, vej og trafik, august 2000.
- TRANSFORM:** Upubliceret og upagineret projektbeskrivelse til projekt Hasle Bakker, 2003.
- "Virtual Policemen Security Program Launched", I: *Dubai Police Monthly Bulletin*, no. 17, October 15, 2002.

Elektroniske kilder:

Til Århus

- <http://www.aarhus.dk> (april 2001).
- [http://www.bazarvest.dk/bazar/dansk.asp?bazar_Action=Find\('Id','26'\)](http://www.bazarvest.dk/bazar/dansk.asp?bazar_Action=Find('Id','26')) (april 2001).

Til Bangkok

- "Asia Times" på: <http://www.atimes.com/se-asia/AL03Ae01.html> (besøgt 03-12-1999).
- "Bangkok Skyscraper Atlas" på <http://atlas.spaceports.com/~bkksky/pictures.htm> (august 2002).
- "The free Official BTS Skytrain Map" på: <http://www.bts.co.th>, (feb. 2002).
- Toorn, Roemer van (2003):** <http://www.xs4all.nl/~rvtoorn/dirty.html> (verificeret 14-07-2004).

Til Dubai

"Dubai Festival City Website Revitalised" på: <http://www.dubaifestivalcity.com/press15.html> (besøgt marts 2003).

Dubai International Airport's hjemmeside på: <http://www.dubaiairport.com> (besøgt feb. 2003).

Gulf News online edition 15-08-2001 på: <http://www.gulf-news.com/Articles/print.asp?ArticleID=24432> (besøgt april 2003).

Gulf News online edition 11-11-2001 på: <http://www.gulf-news.com/Articles/print.asp?ArticleID=32170> (besøgt april 2003).

Gulf News online edition 26-11-2001 på: <http://www.gulf-news.com/Articles/news.asp?ArticleID=33696> (besøgt april 2003).

Gulf News online edition 29/01/2002 på: <http://www.gulf-news.com/Articles/print.asp?ArticleID=39291> (besøgt april 2003).

http://www.afwebadmin.com/futtaimwatches/new/details_press.asp?id=860 (besøgt 15-01-2003).

<http://www.dubaicityguide.com/specials/eguide.htm> (besøgt februar 2003).

<http://www.dubaicityguide.com/specials/kv.htm> (besøgt 29-01-2003).

<http://www.dubaicityguide.com/specials/palmisland.htm> (besøgt 29-01-2003).

<http://www.dubaifestivalcity.com/philosophy.html> (besøgt 04-02-2003).

http://www.godubai.com/dss2002/wns1.asp?article_id=2002/PKM%2388 (besøgt 18-03-2003).

<http://www.muslimedia.com/archives/oaw02/dubai-damn.htm> (besøgt 04-02-2003).

<http://www.waficity.com/insight/index.htm> (besøgt 19-03-2003).

Stars Online på: <http://www.stars.com/art/101757501715460.htm> (besøgt 02-04-2003).

United Arab Emirates Yearbook, "Infrastructure" 2002, på: http://www.uaeinteract.com/uaeint_misc/pdf/English/Infrastructure.pdf (besøgt marts 2003)

Til Del II: Byen genopdaget

Balla, JL (1985): *The diagnostic process: A model for clinical teachers*, Cambridge University Press, (her frit citeret efter) <http://www.fysio.dk/>

sw6451.asp (april 2004).

<http://parole.aporee.org/work/index.php3?char=s> (oktober 2003).

Tønnessen, Elise Seip: *Tekstens appellstruktur i multimediebaseret språkopplæring*, Paper til Nordisk medieforskerkonference, Reykjavik 11-13. august 2001, på: http://www.nordicom.gu.se/nordic_conference/iceland//papers/three/ETonnessen.doc (besøgt 07-04-2004).

Illustrationer

Del I Casestudie [O2] – fortællinger om den nutidige by

Side ?-?: Esben Colding Broe

Side ?: Egen collage efter luftfoto tilhørende Århus Kommune

Side ? (venstre): Egen collage efter kort tilhørende Århus Kommune

Side ? (højre): Egen collage efter kort tilhørende Århus Kommune

Side ?-?: Egen collage efter kort tilhørende Århus Kommune

Side 64: Egen collage efter luftfoto tilhørende Århus Kommune

Side 65: Frank Lloyd Wright »Broadacre« fra Architectural Design AD, Vol. 64, No. ¾ March-April 1994, (The Periphery), s. 44.

Side 66: Egen collage efter kort tilhørende Århus Kommune

Side 70: Egen collage efter kort tilhørende Århus Kommune

Casestudie Sukhumvit Line – fortællinger om den moderne asiatiske storby

Side 82: Egen collage efter omslag på "The Bangkok Land Management Study, National Housing Authority – Asian development Bank".

Side 85: Egen collage efter "The free Official BTS Skytrain Map".

Side 99: Reklame for "BTS 3-day Tourist Pass".

Side 102 (højre/øverst): "The Cornell" reklamebrochure fra "Expodome Home Center".

Side 104: Egen collage efter Best Selection, Bangkok Apartment/Condominium, Bangkok 2001-2002.

Side 118: Egen collage efter "The Decorated Shed", i: Izenour, Steven; Scott Brown, Denise; Venturi, Robert; (1997): Learning from Las Vegas, Cambridge, MIT Press. (15. udg.)

Casestudie Dubai – fortællinger om en globaliseret bystat

Side ?-?: »Dubai GIS Center« på <http://gis2.exploredubai.ae/onpoint5/onpoint?&FWD=/servlet/onpoint>

Side ?: Egne fotos af projektpræsentation: »Dubai Airport Access Roads - Junction«, "R577/1 Dubai Ring Road – Phase 1, Interchange 52" og "R577/3 Dubai Ring Road – Phase 1, Interchange 60 – single point diamond", Dubai Municipality.

Side ?-: »Dubai GIS Center«.

Side ?-?: Collage eget foto af »Dubai Urban Area STRUCTURE PLAN 1999«.

Side ?-?: »Dubai GIS Center«.

Side ? (øverst): »Dubai GIS Center«.

Side ? : »Dubai GIS Center«.

Side ?-?: EMAAR - "The Palm" poster version 2.

Side ? : Egen collage efter "EMAAR - "The Palm" poster version 2".

Side ? : EMAAR - "The Palm" poster version 2.

Side ? : EMAAR - "The Palm" reklamebrchure og video.

Side ? : »Dubai GIS Center«.

Side?: Egen collage efter - Dubai »Townwalk Explorer«, Explorer Publishing.

Side ? : »Dubai GIS Center«.

Side ? (øverst): »Dubai GIS Center«.

Side ? (nederst): »Dubai GIS Center«.

Side ? (øverst): Al-Futtaim Group reklamebrochure.

Side ? (nederst): Al-Futtaim Group reklamebrochure for Dubai Festival City.

Side ? : egen collage efter - Al-Futtaim Group reklamebrochure for Dubai Festival City.

Side ? : »Dubai GIS Center«.

Side ? (øverst): »Dubai GIS Center«.

Side ? (nederst): Wafi City »Brands Guide«.

Side ? : »Dubai GIS Center«.

Side ? (øverst): »Dubai GIS Center«.

Side ? (øverst): »Dubai GIS Center«.

Side ? (nederst): »Dubai GIS Center«.

Side ? (øverst): »Dubai GIS Center«.

Side ? (øverst): »Dubai GIS Center«.

Side ? (nederst): »Dubai GIS Center«.

Side ? : EMAAR - »The Colin Montgomerie Golf course Community« salgsbrochure 2002.

Side ? (øverst): »Dubai GIS Center«.

Side ? (nederst): »Dubai GIS Center«.

Side ? (øverst): »Dubai GIS Center«.

Side ? : EMAAR - »Dubai Marina« salgsbrochure 2002.

Side ? : »Dubai GIS Center«.

Side ? : »Dubai GIS Center«.

Side ? (øverst): »Dubai GIS Center«.

Side ? (nederst): »@ - Dubai Internet City« brochure, 2002.

Side ? : Dubai Media City brochure, 2002.

Side ? (øverst): »Dubai GIS Center«.

Side ? (nederst): Salvador Dali 1935, »Nostalgisk ekko« i: Maddox 1990, s. 52.

Side ? : Sergei Yatsenko »Spirit of Dubai«.

Del II **Byen genopdaget**

Side ? : omslag fra - Gausa, Manuel mfl. (red.) (2003): The Metabolis Dictionary of Advanced Architecture – city, technology and society in the information age, Barcelona, ACTAR.

Side ? : omslag fra - Koolhaas, Rem mfl. (red.) (2001a): Great Leap Forward, Project on the City 1, Köln, TACHEN.

Side ? : John Palmesino, i - MUTATIONS, Barcelona, ACTAR, s. 378-379.

Side ? : Metz, Christian fra Metz, Christian (1986): Problems of Denotation in the Fiction film. I: Rosen, Philip (red.) (1986): Narrative, Apparatus, Ideology. A film theory reader, New York, Columbia University Press, s. 45.

Side ? : Alexander Calder, "Sumac V. 1953«, efter fot. Gal. Maeght Gaspari.

Appendiks **OMA: Parc de la Vilette**

Side ? : fra: Koolhaas, Rem; Mau, Bruce (red.) (1995): S,M,L,XL, New York, Monacelli Press.

s. 895.

Side ? (venstre): fra: Koolhaas, Rem; Mau, Bruce (red.) (1995): S,M,L,XL, New York, Monacelli Press. s. 935.

Side ? (højre): fra: Koolhaas, Rem; Mau, Bruce (red.) (1995): S,M,L,XL, New York, Monacelli Press. s. 939.

Side ? : fra: Koolhaas, Rem; Mau, Bruce (red.) (1995): S,M,L,XL, New York, Monacelli Press.

s. 925.

Side ? (venstre): fra: Koolhaas, Rem; Mau, Bruce (red.) (1995): S,M,L,XL, New York, Monacelli Press. s. 932.

Side ? (højre): fra: Koolhaas, Rem; Mau, Bruce (red.) (1995): S,M,L,XL, New York, Monacelli Press. s. 933.

Side ? : fra: Koolhaas, Rem; Mau, Bruce (red.) (1995): S,M,L,XL, New York, Monacelli Press.

s. 908.

Side ? : fra: Koolhaas, Rem; Mau, Bruce (red.) (1995): S,M,L,XL, New York, Monacelli Press.

s. 916.

PLOT: Høje Torv

Side ? : PLOT

Side ? : PLOT

Side ? : PLOT

Side ? : PLOT

TRANSFORM: Hasle Bakker

Side ?: TRANSFORM

Side ?: TRANSFORM

Side ?: TRANSFORM

Side ?: TRANSFORM

Side ?: TRANSFORM

Side ?: TRANSFORM

Side ?: TRANSFORM

MONO LAB: Infrabodies

Side ?: MONO LAB

Side ?: MONO LAB

Side ?: MONO LAB

Side ?: MONO LAB

Side ?: MONO LAB

Side ?: MONO LAB

Alle øvrige illustrationer er af forfatteren.